

**ЗБІРНИК НА ПОШАНУ
ГЕН. РОМАНА ШУХЕВИЧА**

Уложив Г. Васькович

1990

ЗБІРНИК НА ПОШАНУ ГЕН. РОМАНА ШУХЕВИЧА

Уложив Г. Васькович

1990

Видання

**Української Видавничої Спілки, Лондон
й Українського Інституту Освітньої Політики, Мюнхен**

Кооперативна друкарня „Ціцero“, Цеппелінштр. 67, 8000 Мюнхен 80

Роман Шухевич-Тарас Чупринка
(* 17. 7. 1907 — † 5. 3. 1950)

Генерал, член Тимчасового Державного Правління 1941 р.; Головний Командир Української Повстанської Армії (УПА) 1943-1950; Голова Проводу ОУН 1943-45 і Генерального Секретаріату УГВР 1944-1950; загинув у бою з відділами МВД в Білогорщі біля Львова

Доповіді і статті сучасників ген. Шухевича

Звернення Світового Українського Визвольного Фронту у 40-річчя героїської смерті ген. Р. Шухевича — Т. Чупринки	7
Від видавців Збірника	9
Степан Бандера: Командир — Провідник (Слідами сл. пам. Романа Шухевича)	12
Григорій Васькович: Роман Шухевич — Провідник повстанських війн	36
Володимир Янів: Шухевич—Чупринка, людина і символ. Доповідь на жалібній академії в Мюнхені 19 листопада 1950	67
Богдан Кравців: Людина і вояк. В другу річницю смерті сл. п. Романа Шухевича-Чупринки	83
Степан Шах: Роман Шухевич — символ незламності (спомин)	115
Ярослав Стецько (пс. Зіновій Карбович): Два світи — два символи	173
Ярослав Гайвас: До портрету Командира.	184
Іван Бутковський, підполковник УПА: Організаційна структура УПА	214
За що бореться Українська Повстанська Армія (УПА)?	228

*Документи і становища тих формацій,
що їх очолював ген. Шухевич в Україні*

Постанови Третього надзвичайного Великого Збору ОУН, що відбувся в днях 21—25 серпня 1943 р. з доповненнями, ухваленими Конференцією ОУН в червні 1950 р.	234
--	-----

І. Конференція поневолених московським большевизмом народів, що відбулася в днях 21-22 листопада 1943 р. в Україні	268
Відозва І. Конференції поневолених народів Сходу до народів Східньої Європи й Азії	272
Тимчасовий устрій УГВР прийнятий Великим Збором УГВР в липні 1944 р.	278
Плятформа Української Головної Визвольної Ради прийнята Великим Збором УГВР в липні 1944 р.	284
Універсал Української Головної Визвольної Ради	289
Деклярація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення другої світової війни в Європі	294
Постанови Конференції Проводу ОУН на українських землях, що відбулася в м. червні 1946 р.	316
До всіх насильно вивезених з України і тих, що мусіли покинути рідні землі, братів і сестер наших, до всіх українців на чужині — Звернення Президії УГВР і Команди УПА	332
До всіх українських вояків, що перебувають поза межами Батьківщини — Звернення Президії УГВР і Команди УПА	339
Звернення воюючої України до всієї української еміграції, від жовтня 1949 р.	343

ЗВЕРНЕННЯ

СВІТОВОГО УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ

У 40-РІЧЧЯ ГЕРОЙСЬКОЇ СМЕРТІ

ГЕН. Р. ШУХЕВИЧА-Т. ЧУПРИНКИ

40 років тому, 3-ого березня 1990 року, в Білогорщі біля Львова, впав на полі слави в боротьбі з підлічим ворогом України — Москвою — Головний Командир Української Повстанської Армії, Голова Проводу ОУН на рідних землях, Голова Генерального Секретаріату і Генеральний Секретар Військових Справ УГВР — сл. п. Роман Шухевич Ген. Тарас Чупринка-Тур-Р. Лозовський.

Ген. Роман Шухевич-Чупринка — найбільший воїн сучасної Української Історії, що всі свої сили, все своє знання, все своє життя віддав на службу своєму народові, українській визвольній справі, загинувши як головний командир першої лінії всеукраїнського бойового фронту.

З його ім'ям нерозривно і назавжди сплетена історія визвольно-революційної боротьби українського народу УВО-ОУН-УПА-УГВР-АВН. Він — передовий борець, безпосередній співорганізатор і співторець найважчої й одночасно найславнішої доби цієї боротьби — доби невимрущої УПА.

Ця боротьба ще не закінчена, вона ще триває і якраз у 40-річчя героїської смерті сл. п. Генерала Романа Шухевича-Тараса Чупринки відроджується і набирає повної сили до остаточного закінчення й перемоги. До боротьби встас весь український народ, а сотки тисяч під своїми національними прапорами та ідеалами, за які під проводом Ген. Тараса Чупринки героїсько боролася славетна УПА, виходять на вулиці українських міст і сіл з вимогами свободи і державности. Україна встас, бореться і переможе!

Президія Світового Українського Визвольного Фронту закликає усі Організації й Установи ОУВФ якнайбільш торжественно відзначити цю славу річницю безкомпромісової боротьби українського народу проти імперіялістів гітлерівської Німеччини і комуністично-імперської Росії. В усіх місцях української діаспори, де лише існують клітини ОУВФ, ініціювати на громадській основі, або власними силами і засобами відповідні шанувальні імпрези, так щоб чітко відзначити мету і принципи, за які боролася ОУН-УПА-УГВР, і за які своє життя віддали Степан Бандера і Роман Шухевич-Тарас Чупринка, що особливо так актуальні в теперішній фазі національно-визвольної боротьби.

Україна живе і бореться! Неагнута, нескорена, непереможна! Борімся і ми у всьому світі, допомагаймо їй аж до кінця, аж до перемоги! Найкраще шанувальню пам'ять героїчно погубного в бою Головнокомандуючого української визвольної боротьби тям, що присвятимо всі наші зусилля, всю нашу працю і все наше життя справі визволення України!

Вічна Слава Героям Української Національно-Визвольної боротьби!

Торонто, 10 січня 1990 р.

Президія
Світового Українського Визвольного Фронту

Шановний читачу, перед Вами Збірник на пошану Генерала Романа Шухевича, виданий у сорокову річницю його смерті. Цей Збірник зложений із таких доповідей і статей сучасників, що були друковані в різних виданнях на чужині для шанування упавшого в бою Командира УПА. П'ять авторів Збірника вже не живуть — Степан Бандера, Ярослав Стецько, Богдан Кравців, Іван Будковський і Стапан Шах. Сл. пам. Степан Бандера, Голова Проводу ОУН, був підступно вбитий агентом КГБ в Мюнхені 1959 року.

У статті „Командир — Провідник“ написаній 1954 р., до п'ятої річниці смерті Романа Шухевича, Стапан Бандера дає огляд його діяльності з наймолодших років життя і великий вклад у розбудову ОУН і УПА. Григорій Васькович у п'ятнадцяту річницю смерті, на основі опублікованих матеріалів і документів, обговорює завдання і діяльність Романа Шухевича у важких роках боротьби (1943-1950) на трьох найвищих, керівних становищах ОУН, УПА, УГВР. Володимир Янів — близький друг з юнацьких літ — ушановує пам'ять поляглого в бою генерала Шухевича з рамени Всегромадського Комітету, на жалібній академії в Мюнхені, 19 листопада 1950 р., а Богдан Кравців ушановує його, як „Людину і вояка“ в другу річницю смерті 1952 року в Нью Йорку. Степан Шах написав свій спомин про Романа Шухевича і його родину в п'ятнадцяту річницю смерті „геройського Лицаря в історії визвольних змагань українського народу найновіших часів“. Ярослав Стецько у двадцяту річницю смерті Генерала, у статті „Два світи — два символи“, після обговорення ідейних залогень визвольної боротьби керованої ген. Шухевичем, висуває гасло „Рік Шухевича проти року злочинця Леніна“, якого тоді відзначали в сторіччя його народження. Ярослав Гайвас з приводу сорокової річниці смерті ген. Шухевича публікує аналітичний огляд „До портрету Командира“ побудований на чотирьох статтях-документах ген. Шухевича поміщених в „Літописі УПА“, у якому внаслідок і коментує „Його погляди на комплекс справ, порушених у тих документах“. До цього розділу статтей сучасників вносимо ще працю „Організаційна структура УПА“, що її написав підполковник УПА Іван Бутковський.

У другій частині Збірника подаємо головні документи і становища тих формацій, які очолював генерал Роман Шухевич в Україні, і при оформлюванні яких він брав безпосередньо вирішальну участь.

Перед кожною статтею Збірника і перед документами містимо, для ілюстрації і для подання джерел, титульні сторінки тих видань, в яких вони були свосчасно публіковані на чужині і з яких їх передруковується, без жодних змін для широкого користування в Україні.

Видання Збірника виходить за фінансовою допомогою жертводавців з Англії, прізвища яких і висоту їх пожертв подаємо нижче та висловлюємо ширю подяку за їхню видатну допомогу. Жертводавці: Т-во Українська Гімназія у Великій Британії 1.000 ф.; Дюк Петро, Ковентрі 500 ф.; Плакській Микола, Лінкольн 500 ф.; Либуховський Степан, Лестер 500 ф.; Довбуш Осип, Лестер 500 ф. Разом 3.000 ф.

Цей Збірник, як і інші подібні видання, поширюється стараннями Української Центральної Інформаційної Служби (УЦІС) — установи, яка поставила собі метою друкувати матеріали з тих ділянок духової, культурної і політичної діяльності України, які не можна було друкувати, ані поширювати в підсовєтській Україні. Крім того УЦІС інформує західний світ, в тому числі й українську діаспору, про події в Україні.

Інформація, що її отримують централь і філії УЦІС, негайно перекладається на чужі мови — англійську, німецьку, французьку і іспанську — і передається до засобів масової інформації та в урядові інстанції країн Заходу. Крім того, УЦІС обслуговує всю українськомовну пресу нашої багатомільйонної діаспори. Послугами УЦІС найбільше користуються періодичні видання, що виходять заходами різних організацій Українського Визвольного Фронту, які стоять на ідейно-політичній платформі безкомпромісної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, покладаючися виключно на свої власні сили.

До періодичних публікацій організацій УВФ належать:

"Шлях Перемоги" — щотижневик, орган Проводу Організації Українських Націоналістів, що ось уже 35 років безперервно виходить у Мюнхені.

"Визвольний Шлях" — суспільно-політичний і науково-літературний місячник, видання Української Видавничої Спільки в Лондоні, виходить уже 40 років.

Регіонально-крайові часописи: "Гомін України" (Торонто), "Національна Трибуна" (Нью-Йорк), "Українська Думка" (Лондон), "Вісник ООЧСУ" (Нью-Йорк), "Авангард" — журнал Спільки Української Молоді (Нью-Йорк), "Крилаті" — журнал юнацтва СУМ (Нью-Йорк).

Чужими мовами виходять: англійськомовні "Юкренис ревію" (Лондон), "АБН-Корреспондент" (Мюнхен), "Націонал Трібюн" (Нью-Йорк), "Юкренис Еко" (Торонто) та французькомовний "L'Est Européen" (Париж).

Будемо вдячні, коли ви поділитесь з нами своїми враженнями від прочитаного, а також поінформуйте нас про Ваше зацікавлення іншими темами.

Адреси наших відділів:

UCIS
200 Liverpool Road,
London N1 1LF
England Tel.: 01-607 6266

UCIS
136 Second Avenue,
New York, N.Y. 10003,
USA

UCIS
140 Bathurst Street,
Toronto, Ont. M5V 2R3
Canada

UCIS
Zeppelinstr. 67
8000 München 80
Bundesrepublik Deutschland
Tel.: 089/48 25 36

UCIS
72 Bvd Charlemagne,
1040 Bruxelles
Belgique

UCIS
L'Est Européen
B. P. 51-06,
75 261 Paris Cedex 06,
France

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЬНИКА

Спеціальне видання

За Самостійну Україну

(Збірка статей)

**(Вибір актуальних статей і матеріалів
з тижневика „Шлях Перемоги”)**

*Видання
Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів
1957*

КОМАНДИР — ПРОВІДНИК

(Слідами сл. пам. Романа Шухевича)

I

Постать сл. пам. Романа Шухевича — одна з найвидатніших у всій історії націоналістичного революційно-визвольного руху, а в переломових етапах останнього двадцятиріччя — її символ і дороговказ. Роман Шухевич відіграв важливу ролю в розвитку руху в попередніх його періодах, а на найважливішому відтинкові — від початку останньої війни по сьогодні — надав йому напрям і безпосередньо ним керував.

В тридцятих роках, від I. Конгресу ОУН до 1933 р., в революційно-визвольному підпіллі на Західніх Українських Землях ішла внутрішня боротьба за зміст, форму й організацію дальшої визвольної боротьби. Після майже десятирічного періоду бойової діяльності УВО (Української Військової Організації) вступила в дію Організація Українських Націоналістів. Почалося змагання між двома тенденціями та суперечки, не раз гострих форм, між їхніми речниками й прибічниками. Серед членства була вже утвердилась загальна свідомість, що далі зводити революційну дію лише до бойових форм недоцільно, як недоцільно залишати політичну ділянку боротьби існуючим легальним партіям опортуністичного напрямку, — натомість необхідно розгорнути широку революційно-політичну акцію і творити підпільну ідеологічно-політичну організацію з націоналістичною ідеологією та революційно-визвольною політичною концепцією. В тому відношенні щодо потреби творення на ЗУЗ Організації Українських Націоналістів не було ще ні сумнівів, ні суперечок.

Питання стояло інакше. Одна течія заступала організаційний і дійовий паралелізм УВО-ОУН. Обидві

організації мали б існувати окремо, з розмежованим полем діяльності, формами й методами дії, тільки в самому проводі мала б бути координація.

ОУН, ведучи ідеологічно-виховну, політичну й пропагандивну роботу в дусі самостійництва й революційного націоналізму, але не пов'язану організаційно з революційно-бойовою УВО та її актами, не зважаючи на нелегальні, підпільні методи дії і форми праці — повинна б мати в умовах польської окупації вільніше становище і ширші можливості розвитку.

Друга течія заступала концепцію послідовного уодностайнення революційно-визвольного руху під кожним оглядом. Вся боротьба повинна б мати, як основну, одну ідеологію, програму, одну визвольну політичну концепцію. Всі форми боротьби, в ідеологічній, національно-політичній, пропагандивній, виховній, мілітарній та бойовій ділянці — повинні проходити за одноцільним пляном, одна одну посилювати, доповнювати. Це забезпечується уодностайною революційною організацією — ОУН, а УВО, як один із секторів боротьби, що набирає повного значення і вартости щойно через ідеологічно-політичну під- і надбудову, — повинна б стати військово-бойовим відділом ОУН.

В змаганні цих двох течій перемогла концепція уодностайнення. Особливе значення в тому мала постава Романа Шухевича. Він, один з найвизначніших активних бойовиків, членів УВО, мав великий моральний вплив на ряди увіствів. Прихильники окремішности й паралелізму УВО-ОУН намагались приєднати на свій бік Романа Шухевича та висунути його, як головного речника. Але в нього більше заважило розуміння потреби дальшого розвитку визвольного руху, ніж особисті приятельські взаємини. Він, український націоналіст з глибини власних переконань та за своєю лицарською вдачею, дивився далеко вперед і питання поточної діяльності розглядав в аспекті плянів на далеку мету. Роман Шухевич, бойовик УВО, вже тоді передбачав шляхи широкого розгорнення революційно-визвольного руху ОУН, яка мала статись і сталась дальшим вивершенням УВО, взявши в себе її саму і її

традицію, боротьбу, надбання і кадри. Переломовий етап у розвитку революційно-визвольного руху на ЗУЗ закінчився добрим вислідом — повним організаційним, дійовим і ідейним уодностайненням УВО-ОУН. Головні ділянки дотогочасної діяльності УВО — бойові акції і військова виховно-вишкільна праця — стали референтами ОУН. Це сталося в 1933 р. В Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ військовим референтом став сл. пам. Михайло Колодзінський, а після його виїзду за кордон — сл. пам. Дмитро Грицай — ген. Перебийніс. Бойовим референтом був сл. пам. Роман Шухевич-Дзвін.

Дальший розвиток подій підтвердив правильність напрямку тієї течії, за якою став Роман Шухевич. Таке закінчення процесу дало націоналістичному рухові на ЗУЗ велику розгінну силу, допомогло розлитись широким річищем від визначних бойових актів до політично-революційних акцій з активною участю широких народніх мас, а одночасно поглибити ідейно-політичний зміст та зміцнити організаційно-дійову спаяність.

*

В останніх роках перед початком другої світової війни ОУН на ЗУЗ переживала нову кризу. Націоналістичний рух здобув великий вплив серед українського народу, заактивізував народні маси до чинної боротьби з окупантом революційними методами. Організація, загал її дійових кадрів, набули великої розгінної сили до розгортання чимраз ширшої революційної боротьби. Але тодішній Провідник Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ протиставився тому, ведучи роботу за лінією припинення революційних акцій, не тільки бойового, але й масового політично-революційного та пропагандивного характеру. В зв'язку з цим та з деякими іншими явищами, постала поважна криза обурення і недовір'я в рядах Організації на ЗУЗ до Крайового Проводу, а внаслідок чого виникла необхідність персональної зміни.

Тоді провідний актив ОУН на ЗУЗ однодушно виявив бажання, щоб провідництво Крайовою Екзекути-

вою ОУН на ЗУЗ взяв Роман Шухевич, Бойовий Референт попередньої Крайової Екзекутиви, що недовго перед тим вийшов з в'язниці, після засудження у львівському процесі. Всією своєю попередньою діяльністю в УВО і ОУН, своєю поставою та виявленими прикметами непохитного й рішучого провідника-націоналіста, дуже здібного і меткого організатора, рішучого бойовика, — сл. пам. Роман Шухевич здобув собі повне довір'я, авторитет і відданість йому з боку кадрів Організації та українського громадянства, що стояло близько до боротьби ОУН. Тому ОУН на ЗУЗ з вірою й упевненням очікувала, що Роман Шухевич-Дзвін поведе її твердим, але правильним шляхом посиленої революційної боротьби на всіх ділянках, так, як цього вимагала тогочасна політична світоза ситуація і зокрема ситуація, яка витворилась на Західніх Українських Землях. Зрештою цього прагнули Організація й народ. Так само Вождь ОУН, сл. пам. полк. Євген Коновалець, гаряче бажав, щоб Провідником ОУН на ЗУЗ став Роман Шухевич, якого він цінив дуже високо, мав до нього повне довір'я і симпатію.

Роман Шухевич підкорився тому загальному покликові Організації та погодився взяти відповідальний і важкий пост, хоч йому було це зробити важче, ніж кому іншому. Він був уже повністю розконспірований, добре відомий ворогові. Після виходу з тюрми, безупинно сліджений органами ворожої поліції, він змушений був шукати і застосувати цілком нові, вдосконалені методи підпільного життя й дії, щоб його дальша революційна діяльність, зокрема керівна, не була відразу розкрита ворогом. Саме це він і заплянував та готував. Але не дійшло до здійснення тих плянів. Роман Шухевич не перебрав провідництва ОУН на ЗУЗ через те, що дотогочасний Провідник Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ не погодився на передачу функцій таким способом, який забезпечував би законспірованість дальшої персональної обсади на тому пості.

Все ж таки саме рішення про те, що Роман Шухевич мав стати Провідником КЕ ОУН на ЗУЗ, мало вирішальний позитивний вплив на дальший розвиток Ор-

ганізації і її діяльності на ЗУЗ. Злам був dokonаний. Разом із вирішенням про необхідну персональну зміну на пості Крайового Провідника, був перерішений теж плян, напрям і стиль дальшої діяльності. Замість кво-лости, застою, внутрішнього замкнення і неактивності назовні мусів прийти той курс, який заступав і уосіб-нював Роман Шухевич: рішуча, динамічна активність, бойовість, широкий розмах в революційній діяльності, безкомпромісовість і прямолінійність у самостійницькій політиці, ідеологічна чистота й чіткість, а перед-усім — правда, тобто, однозгідність діла з словом, виметення фразеологічної облуди. Того зламу, якого прагнули, але не могли добитись інші численні про-відні діячі ОУН на ЗУЗ, довершив Роман Шухевич са-мим рішенням — згодою перебрати пост Крайового Провідника.

На це керівне становище прийшли провідники того самого духу, того напрямку її стилю в революційно-визвольній боротьбі, що й Роман Шухевич. Насамперед сл. пам. Тураш, а після його досі невиясненої загибелі в поворотній дорозі до Краю з конференції з Проводом ОУН за кордоном, — Крайовим Провідником ОУН на ЗУЗ став його заступник сл. пам. Володимир Тимчій-Лопатинський. За короткий час вони спрямували роз-виток і боротьбу ОУН на ЗУЗ на такий шлях: яким мав її повести Роман Шухевич. Завдяки тому Органі-зація на Західніх Землях увійшла в період 2. світової війни зміцнена, динамічна, підготована до широкої збройно-політичної революційної боротьби. Її провід — Крайова Екзекутива — енергійно схопив у руки іні-ціятиву й кермо. Крайовий Провідник Тимчій-Лопатинський, його Військовий Референт сл. пам. Кремен-ський та інші провідники з Крайової Екзекутиви на початку війни підготували й повели ОУН на ЗУЗ до широких революційно-партизанських дій, до сильного піднесення й вияву національно-державницьких пра-гнень широких народніх мас на переходовому етапі змі-ни окупацій на ЗУЗ, а після до покладення міцних ос-нов під безпосередню революційну боротьбу з головним ворогом України — з большевицькою Москвою.

За той час Роман Шухевич виринає в іншому вогнищі визвольно-державницьких змагань Української Нації, її найдальшої західньої галузки — на Закарпатті. Будування самостійного національно-державного життя Карпатської України, боротьба за його вдержання — не може бути предметом розгляду в цій статті. Це має своє окреме історичне висвітлення, і в тому поважне місце повинно припасти з'ясуванню ролі, праці й боротьби також тих членів ОУН, які поспішили з інших теренів, зокрема з ЗУЗ, щоб разом з друзями-закарпатцями працювати й боротись. В перших їх рядах бачимо трьох найвизначніших провідників членів ОУН з ЗУЗ — сл. пам. Зенона Косака, сл. пам. полк. Михайла Колодзінського і Романа Шухевича. Всі троє, разом з іншими друзями, всією душею віддаються будуванню самостійного державного життя, а передусім його внутрішньому зміцненню шляхом організування відданих націоналістичних кадрів та творення військової сили молоді держави — Карпатської Січі. Коли ж у висліді гітлерівського торгування Карпатською Україною прийшов ворожий збройний напад на неї, три названі провідники націоналістів, разом з усіма друзями-борцями, стали до нерівної збройної боротьби. Серед багатьох героїчних оборонців державної самостійности Карпатської України полягли на полі бою сл. пам. Косак і Колодзінський. Романові Шухевичеві доля судила ще далі продовжувати змагання за волю всієї України та довершити ще багато великих справ у цій боротьбі.

До праці й боротьби за державу Карпатської України, так само, як перед тим і після того, до боротьби на інших територіях Української Землі, Роман Шухевич ставав як перший з перших. Керувала ним свідомість, що боротьба українського народу за свою волю, за державну незалежність і за соборність — є одна й неподільна. Однаково, який би це не був фронт, якої галузки народу і якого покоління, проти якого ворога і в якій політичній констеляції ця боротьба проходить, — але якщо вона має одну, єдину мету — Самостійну Соборну Українську Державу, — то це є відтинок одно-

цілого змагання Української Нації за свої права, за волю і за правду. Роман Шухевич знав, що це змагання доведе до перемоги тоді, коли народ його вестиме безупинно й непохитно, коли на всіх фронтах, на всіх територіяльних і часових відтинках боротьба буде вестися з найбільшою напругою. Роман Шухевич був з крові і кости борець визвольної справи, тому бачимо його в перших лавах там, де ця боротьба горіла полум'ям. Він — з природнього обдарування й поклонання — провідник. Тому він цілком природньо мобілізував, організував лави численних борців, насажував їх вірою, завзяттям, жертвенністю, ведучи до організованого змагання.

II

На перші роки другої світової війни припадає важливий період в історії ОУН та зокрема в діяльності однієї з найчільніших її постатей — сл. пам. Романа Шухевича. В час між німецько-польською та німецько-радянською війною, від осені 1939 р. до весни 1941 р. проведено основну підготовку до широкого розгорнення визвольної-революційної боротьби. Це розгорнення досягло вершка наприкінці війни та в двох перших повоєнних роках.

З хвилиною окупації більшовиками Західніх Українських Земель, ОУН на тій частині України з найбільшою енергією і поспіхом взялась за переставлення своєї діяльності відповідно до нової ситуації. Організація цілісно й безпосередньо стала на головному фронті визвольної боротьби — проти більшовицької Москви. Поруч з політичним змістом, треба було також змінити форми революційної боротьби і методи підпільної діяльності. Разом з першими відділами радянської армії більшовики кинули на ЗУЗ велику силу НКВД, задалегідь підготовану до нищівного побороювання ОУН. Вивчення більшовицької системи, методів дії НКВД, зокрема методів найбільш рафінованої провокації, розпльованої на далеку мету — коштувало Організації багато жертв і провалів. Але ОУН витримала змагання. Більшовикам не вдалось її роз-

бити, позбавити її бази розвитку і дії, доки вона виробила нову стратегію і тактику підпільної боротьби й існування. Хоч які були великі і дуже важкі втрати в членських кадрах, зокрема в провідних, ОУН під проводом Крайового Провідника сл. пам. Легенди-Климова не тільки втрималась і закріпилась на Західніх Землях до початку німецько-совєтської війни, а й провела поважну підготову до військово-революційних дій в дальшому розвитку війни та поширила свою діяльність на частину Центральних і Східніх Земель України.

Неперервність та успішність діяльності ОУН на Землях під большевицькою окупацією значною мірою була підтримувана і посилювана запільною базою Організації на Західніх Землях, що за німецько-совєтською угодою опинились під німецькою окупацією. ОУН приділила багато уваги створенню і розбудові такої бази поза засягом большевицької влади, від самого початку окупації ЗУЗ большевиками, враховуючи різні можливості дальшого розвитку. Вже під час пересування фронтів, восени 1939 р., Крайовий Провід ОУН на ЗУЗ спрямував частину членських кадрів на західній бік демаркаційної німецько-совєтської лінії та доручив організувати там працю. Одночасно туди ж впливла хвиля утікачів перед большевицьким переслідуванням. Організуючи українське національне життя на західніх краях Українських Земель поза большевицькою окупацією, формуючи там кадри своїх членів і симпатиків, розбудовуючи підпільну мережу ОУН на Закарпатті та серед робітничої еміграції в Німеччині, ОУН створила впродовж одного року сильну власну запільну базу.

В тій праці приймав керівну і дуже активну участь сл. пам. Роман Шухевич.

Від початку 1940 р. він був членом Революційного Проводу ОУН і в тому ж році став Крайовим Провідником ОУН на Західніх Українних Землях, перейнявши те становище після сл. пам. Мирона-Орлика, який відійшов на Українські Землі під большевицькою окупацією. Керуючи діяльністю ОУН на ЗОУЗ, Роман Шухевич ставив її в двох головних напрямках: поперше

— розбудовою піднесення усіх ділянок національного життя дати тривкий вклад у розвиток тієї частини українського народу, яка впродовж цілої історії захищала український стан посідання на західніх кордонах і від віків була виставлена на найсильніше пригнічення українського національного елемента в усіх ділянках; подруге — створити на західніх рубежах української землі довгим поясом уздовж кордону большевицької окупації міцну кадрово-організаційну і матеріально-технічну базу, як допоміжне запілля для боротьби: ОУН на Матірніх Землях та для підготовки кадрів до широкого розгорнення визвольної боротьби в усій Україні в дальшому розвитку, зокрема в зв'язку з воєнними подіями.

Праці в обох цих напрямках була повністю успішна, і за півтора року дала поважні наслідки, що виявились у двофронтівій боротьбі ОУН під час німецько-советської війни та в пізнішому змаганні т. зв. Закерзонської України в 1945-48 роках.

В своїй праці, серед корінного українського населення на Західніх Окраїнних Землях, Організація Українських Націоналістів ввела нові методи прискореного національно-політичного піднесення. Вони відзначались тим, що замість поступовости, розрахованої на десятки років, ставлено — одночасно і в одному пляні — підставову національно-освітню працю, починаючи від навчання неписьменних, розбудову культурного, господарського, молодіжно-виховного життя та націоналістично-політичне виховання, а рівно ж організування нових кадрів націоналістів-революціонерів, підбираючи найкращий елемент та даючи їм ідеологічний, політичний і військовий вишкіл. Увесь плян роботи спирався на тому, що душа українського населення на західніх кордонах залишилась українська, навіть там, де національно-політична свідомість була приспана, і де, проте, вікова боротьба з денационалізаційним наступом вирізьбила твердий, неподатливий характер. Цей плян праці ОУН виправдався. З поверхового погляду темна, національно малосвідома Лемківщина, Холмщина, Підляшшя за короткий час дали кадри

добрих націоналістів-революціонерів та потім перетворились на бастіони кількарічної найзавзятішої боротьби з большевизмом, боротьби за український національний характер тих прикордонних земель: у тій боротьбі брало активну участь ціле українське населення, і ворог не зміг її зламати інакше, як тільки масовим, насильним виселенням і розпорощенням.

Під національно-політичним оглядом, праця ОУН на Західніх Окраїнних Землях була дуже ускладнена. В змаганні багатьох генерацій там витворились однібічні національнооборонні інстинкти і сили проти постійного польського натиску. Але при тому запустили коріння московські впливи, прищеплювані й підживлювані Москвою теж впродовж багатьох генерацій. Ці впливи проявлялися давніше у формі москвофільської, а потім комуністичної роботи. Використовуючи безупинні протипольські змагання, на тих землях, вони підшивались під національні настрої і старались надати їм промосковський зміст. Большевики, зайнявши Західні Українські Землі, повели на захід від демаркаційної лінії дуже сильну акцію, щоб зміцнити ті впливи не тільки комуністичною пропагандою, але й брехнею про українську державність в УССР. Додаткові труднощі створювала німецька окупаційна політика, що пробувала запрягти відроджене українське життя і український елемент до служби гітлерівським імперіялістичним цілям.

Кадри націоналістів зуміли в своїй більшості перебороти ті всі труднощі, високо піднести патріотичні настрої загалу українського населення тих земель, очистити їх від підступних ворожих впливів і скерувати у властиве річище. Націоналістична праця на ЗОУЗ поширила й утвердила свідомість, що національно-визвольна боротьба цілого українського народу на всіх фронтах є одна й неподільна, що головним ворогом України є московсько-большевицький імперіялізм в усіх його відмінах, та що боротьба проти нього є однаково важлива й актуальна теж для тих частин народу, які тримають інші fronti національних змагань.

Основним рушієм перемоги націоналістичних впли-

вів на ЗОУЗ була внутрішня сила і правда самої ідеї українського націоналізму. Але не мало важлива в тому ідейність самих кадрів, правда й послідовність у їхніх ділах, однозвучних з ідеями, безкомпромісовість супроти всіх ворогів України і супроти неприємних чужинних підступів. Це з'єднало кадрам ОУН довір'я серед народніх мас.

Те, що ОУН потрапила за короткий час 1939-41 рр., поміж двома зривами воєнної хуртовини, пляново й успішно проробити на ЗОУЗ таку поважну працю — вона завдячує у великій мірі тому, що Провідниками на тих теренах були сл. пам. Мирон-Орлик і Роман Шухевич.

III

Півторарічний міжвоєнний період (від осені 39. до весни 41. р.) в діяльності Романа Шухевича був виповнений працею в двох головних напрямках. Його організаційно-політична діяльність на становище Крайового Провідника ОУН на Західніх Окраїнних Землях була в найзагальніших зарисах накреслена в попередньому розділі. Доповнюючи, треба згадати, що в тому ж періоді Шухевич керував деякий час референтурою зв'язку між Революційним Проводом ОУН та Організацією на Землях під большевицькою займанщиною.

Другий відтинок діяльності Романа Шухевича в той час був присвячений військово-вишкільній праці, якій він віддавався цілою душею і з найкращими успіхами.

ОУН завжди провадила військово виховно-вишкільну роботу серед своїх членів і прихильників, приділяючи їй велику вагу. Це впливало з її визвольної концепції, яка накреслює шлях до державної самостійності України через революційну, збройно-політичну боротьбу, що повинна завершитись переможним збройним повстанням усього народу. Військовій виховно-вишкільній роботі ОУН сприяло й те, що вона виросла з Української Військової Організації і продовжувала її діяльність.

У воєнній ситуації визвольна боротьба особливо зосереджується в мілітарних діях. Від початку 2. сві-

тової війни створювались вигляди на безпосередню участь в ній ССРСР та на пересунення воєнних дій на підбільшевицькі території. Воєнний розвиток ніс у собі різні можливості й особливі обставини для наших визвольних змагань. ОУН мусіла бути приготованою до повного розгромлення збройної боротьби. Тому в її тогочасній діяльності на всіх теренах перше місце зайняла військова вишкільна підготовка кадрів.

Військова робота ОУН поза більшевицькою окупацією зосередилась на Західних Українних Землях та в Польщі (в Кракові), так само, як і інші відтинки праці. Першим її організатором був сл. пам. Кремінський, військовий референт в Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ, який під час польсько-німецької війни творив партизанські відділи, а після зайняття більшовиками ЗУЗ розпочав організувати військовий штаб та вишкільний осередок при Революційному Проводі ОУН (Сл. пам. Кремінський пішов в Україну на початку 1940 року і загинув, попавши на засідку НКВД) з початком 1940 р. Формування військового осередку-штабу у Кракові завершено. Військову роботу Революційного Проводу ОУН очолили: Роман Шухевич, Дмитро Грицай-Перебийніс і Олекса Гасин-Лицар, а брали в ній участь м. ін. такі визначні військові діячі Організації: Василь Сидор-Шелест, Осип Карачевський, поручник Босий, Степан Новицький й інші.

Душею та головним організатором військового осередку, його штабово-плянувальної, кадрово-організаційної та вишкільної роботи був Роман Шухевич. Він проявив у ній свій неабиякий талант і найкращі прикмети військового організатора-командира. Обставини не давали змоги розвинути працю на всю широчінь. Але те, що під керуванням Шухевича пророблено у військовому осередку ОУН в Кракові, на старшинських, підстаршинських і стрілецьких вишкільних курсах і таборах як в Кракові, так і на всіх Західних Українних Землях, якість і виследи цілої праці — творило найкращі успіхи, яких не можна було й сподіватись, розцінюючи умовини і засоби роботи.

В цій статті неможливо подати всю діяльність Вій-

ського Осередку Революційного Проводу ОУН, доводиться тільки заторкнути деякі найважливіші її моменти. Проведено облік і організаційно охоплено всіх військовиків серед членства і прихильників. Розплановано працю з готовими вже фаховими силами, як теж військово-вишкільну роботу над кадрами, які не мали жадного військового знання. Усім військовикам, з армійським (регулярним) старшинським і підстаршинським вишколами визначено їхні функції і завдання в актуальній роботі, як теж намічено їх мобілізаційні призначення в планах на майбутнє. Організовано вищі військові курси, курси старшин і спеціалістів, для доповнення, відсвіження, поширення військового фахового знання старшин і підстаршин. Опрацьовувано плани, систему й методикку, як використати військове знання, набуте в регулярних арміях для військової роботи в даних умовах. Розроблено плани й методикку організації та дії революційних військових формацій, партизанського і повстанського духа. Ініційовано й організовано студійні праці військовиків. Складено списки і комплекти військової літератури. Започатковано опрацьовування військових підручників. Виготовлено програми і плани військових вишколів різного типу. Зорганізовано кілька команд інструкторів-вишкільників. Проведено ряд вишкільних курсів і таборів, в яких велика кількість членства одержала підставовий стрілецький вишкіл. Здібніших випускників тих курсів підібрано на дальші вишколи, підстаршинські і старшинські, поповнюючи таким чином кадри членів з військовою, бодай теоретичною, підготовою. З рядів тогочасних курсантів вийшло чимало здібних старшин УПА, м. ін. до них належить теж полк. Коваль, теперішній Головний Командир. Мобілізаційні планування Військового Осередку щодо розміщення військовиків на випадок советсько-німецької війни стали основою праці Проводу ОУН в підготові т. зв. Похідних Груп, в яких кадри ОУН з ЗОУЗ, з Польщі, Німеччини і частково з Закарпаття мали перейти на Осередні й Східні Землі. Посилена військова праця серед загалу членства мала дуже позитивний вплив, створюючи стан

морально-організаційної, мілітаризації і мобілізації, що дало Організації здібність провести ту роботу і боротьбу на два фронти, яка заповнила період німецько-советської війни.

Військові вишколи, ведені Організацією конспіративно, давали переважно теоретичне знання, а мало практичного військового вміння, яке можна набути тільки у війську, в полі, із зброєю. Тому ОУН використовувала нагоди заповнити своїми членами північеські, озброєні відділи, за таких умов, з яких не виникали жадні політичні чи військові зобов'язання, а які давали змогу влаштувати повновартісні військові вишколи. Такою формою були м. ін. вартівничі відділи.

На початку 1941 р. відкрились можливості влаштувати при німецькій армії вишкіл двох українських відділів, приблизно в силі куреня. Цю справу погодились зорганізувати німецькі військові чинники, які ставились позитивно до державної самостійності України, хотіли мати в Україні союзника в боротьбі проти Москви, не погоджувалися з гітлерівською політикою та імперіялістичними плянами. В рамках своїх можливостей вони стиха сприяли організуванню українських самостійницьких сил, в тому й військових, підготові їх дій, приховуючи це перед оком гітлерівської партії як справи не політичного, тільки військово-технічного значення. При тому вони керувались німецькою воєнно-політичною рацією, розуміючи, що позитивна постава Німеччини до самостійницьких змагань України й інших народів дасть їй найпевніших союзників у війні з большевицькою Москвою, наотмість колоніальні пляни Гітлера, загарбування т. зв. лебенсрауму придбають їй тільки нових ворогів, збільшать воєнні труднощі і унеможливлять воєнну перемогу. Політично-концепційні розбіжності між партією, урядом та військом, зокрема щодо східньої воєнної політики Німеччини, хоч не проявились в одвертому політичному конфлікті, але існували і діяли, зокрема на початку війни з СРСР.

Військовий Штаб і Провід ОУН, розваживши ситуацію і перспективи розвитку, однозгідно вирішили ви-

користати відкриту можливість, організувати та вишколити, з допомогою німецьких військових чинників, запроєктовані відділи. При тому ми брали до уваги передусім власні пляни, прийняті у зв'язку з воєнним зударом Німеччини з ССРСР, що надходив. В них передбачувалося: серед воєнних подій широко розгорнути власну протибольшевицьку боротьбу, переходячи з революційно-підпільних до повстанських дій; для того формувати свої військові сили; на теренах, на яких буде зламана сила большевицької займанщини, проголосити відновлення самостійної Української Держави, творити її Уряд і розбудовувати самостійне державне життя, не оглядаючись на пляни Гітлера. Накреслюючи такі пляни ще перед початком війни, Провід ОУН вважав за першу, найважливішу справу, щоб серед воєнних подій і змін, які почнуть розвиватися на українській землі, український народ зайняв виразну підметну поставу, проявив свою тверду волю до державної самостійності, сам формував своє життя. Німеччина мусіла виявити своє правдиве відношення до волі українського народу і до творених ним фактів, щоб зразу була ясна платформа взаємовідношення — дружби чи ворожнечі.

Політичний змісл творення українського військового відділу у співдії з німецькою армією полягав у тому, що він теж мав заманіфестувати волю і становище України, яка під час війни на її території не стоїть пасивно, тільки сама бореться за свою самостійність. Військові відділи ДУН мали чинно доказати, що Україна готова, крім власної революційної боротьби, поставити на фронт проти Москви своє військо в спілці з Німеччиною, якщо вона пошанує державну суверенність України і буде трактувати її як союзника.

Остаточне становище Німеччини мало виявитись щойно тоді, як бодай частина України буде звільнена від большевиків. На випадок дружньої постави Німеччини до України, курінь ДУН-у мав бути за-

в'язком регулярної армії Української Держави. За негативного розвитку, який був передбачуваний, залишалася б одна практична користь — модерне вишколення старшин, підстаршин і стрільців, які мали знайти спосіб вернутися в ряди підпілля ОУН, для творення і поповнення її революційної військової сили. Але на тому шляху стояло перед цілим відділом надзвичайно важке політичне завдання — продемонструвати свою вірність самостійницькій лінії ОУН та відірватися від співдії з німцями.

Такі пляни намітив Провід ОУН на провесні 1941 р. з участю сл. пам. Романа Шухевича. Перед цією Організацією стояв важкий етап, але зокрема важкий він був для запроєктованого військового відділу Дружини Українських Націоналістів. Тому добір людей до нього мусів бути особливо уважний. Найбільший тягар і відповідальність спадала на Провідника відділу. На це становище Провід призначив сл. пам. Романа Шухевича, який сам зголосився йти з ним. Він зважився на це з огляду на великі труднощі і відповідальність завдань, які стояли перед ДУН-ом та передбачуючи, що цей відділ відіграє особливу роль у формуванні військової сили визвольного руху і в розгортанні його збройної боротьби. Це був властивий шлях Шухевича. Він пішов ним з усією рішучістю своєї вдачі, ведучи увесь відділ ДУН-у, перевів його щасливо через важкий етап пов'язання з німецьким військом і довів кадри прекрасних, добре вишколених старшин і стрільців під бойові прапори УПА.

Висилаючи відділ ДУН-у на вишкіл до німецького війська, ОУН поставила свої передумови, які були прийняті тими німецькими військовими чинниками, що організували справу. Головні передумови були такі: Завданням відділу є боротися проти большевицької Москви за відновлення і захист Самостійної Соборної Української Держави; увесь відділ стоїть під наказами Проводу ОУН, зобов'язаний перед ним присягою; про введення відділу у воєнні дії вирішує Провід ОУН і тільки за його згодою відділ приймає дотичні накази; відділ підлягає німецькій військовій

владі в межах військового вишколу і військового побуту, в той час зобов'язується до того спеціальним приреченням, але не складає жадної німецької військової присяги; відділ зберігає власний внутрішній порядок; Військова Референтура Проводу ОУН надає військові ступені і встановлює командний склад у відділі ДУН-у.

Напередодні російсько-німецької війни відділ ДУН Романа Шухевича відходить в напрямку фронту. На своєму шляху відділ скрізь веде самостійницьку політичну роботу, в пов'язанні з акцією ОУН. Зокрема він взяв активну участь у відновленні державної самостійності та в організуванні державного життя у Львові та в інших місцевостях в червні й липні 1941 р. Гітлерівський уряд швидко поклав давку руку на українську державність і на всю самостійницьку діяльність. Ця рука посягла теж по відділі ДУН-у. Їх стягнуто з фронту: почалися намагання втиснути в рямці німецької політики і воєнної машини, вимога складання присяги, відмова і спротив, масковане інтернування, перекинення на Білорусь, аж до розв'язання відділу й арештування частини його вояків та перехід у підпілля більшості старшин і вояків. Історія — яку годі тут переповідати, хоча б в найзагальніших зарисках.

Кінцева її фаза дала правильне завершення: в революційні ряди ОУН повернувся Роман Шухевич, з поважним числом старшин, підстаршин і стрільців ДУН-у, пройшовши не тільки добрий військовий вишкіл, але й набувши тверду заправу і практичний воєнний досвід. Особливе, що вони принесли з собою — це пізнання організації, стратегії і тактики партизанської боротьби, стосованої більшовиками у 2. світовій війні та німецьких методів поборювання партизанських відділів. Це знання було дуже корисне у творенні УПА та в розгортанні її боротьби. Таким чином, Дружини Українських Націоналістів під проводом Романа Шухевича дали Українській Повстанській Армії не тільки стрижневий командний і вояцький

кадр, але також підставовий вклад для вироблення власних організаційних і оперативних прийомів.

IV

Коли в 1943 р. створилася кризова ситуація в ОУН, то однією з головних, може з найістотніших її причин було питання пляну, форм і методів революційної боротьби Організації в існуючій воєнній обстановці. Членські кадри, як низові, так і провідні, що керували діяльністю на місцях, відчуваючи вимогу життя, ішли до широкого розгорнення політично-збройної боротьби проти гітлерівського гніту і нищення України. Зокрема на Волині крайова ОУН почала самостійно переходити на повстанські форми боротьби з участю широких народніх мас, враховуючи необхідність оборони населення перед вивозами до Німеччини на невільничу працю, перед гітлерівським терором і грабунком.

Внутрішня криза в ОУН закінчилася тоді, як на чолі Організації став сл. пам. Роман Шухевич і надав такий напрям її діяльності й боротьбі, як того вимагав час. За основу своїх плянувань він брав передусім оцінку внутрішнього стану активних кадрів руху та ширших мас українського народу — їхнє положення, потреби, їхні настрої, моральну готовість та практичну спроможність до активної боротьби. Шухевичеві було ясно, що в той час, коли гітлерівці довели до крайніх меж свій терор і експлуатацію в Україні, а одночасно їх воєнні успіхи і сили почали спадати, — серед українського населення дозрівала готовість і потреба розгортати широку боротьбу.

Така боротьба, крім оборони народу перед гітлерівським винищуванням, лежала в пляні дальшого ведення визвольних змагань. Серед велетенських подій і катастроф світової війни не може мати більшого зовнішнього значення ані відгуку підпільна боротьба малих розмірів, як під час миру. В такій обстановці звертають на себе увагу і набувають поважнішого значення тільки акції таких форм і розмірів, що самі

дорівнюють воєнним подіям, або помітно впливають на їх розвиток.

Це мав на увазі Провід ОУН, а зокрема Роман Шухевич, переставляючи визвольно-революційну боротьбу на широкі рейки повстанських дій УПА. Вона досягла найширших розмірів під кінець воєнних дій на Українських Землях, коли відступали німецькі війська і все далі на захід посувалася поворотна більшовицька окупація. ОУН, вийшовши з дотогочасних рамок і форм своєї дії, zorganizувала Українську Повстанську Армію, даючи їй основний командний і воєнний кадри. УПА творить щораз більші з'єднання і переходить до більших мілітарних дій, якими зв'язує цілі ворожі дивізії. Великі смуги українських земель стоять під фактичною контролею ОУН-УПА, які організують і керують найважливішими секторами національного життя. Німці зразу намагалися спинити той розвиток і зламати ОУН-УПА більшими нищівними поліційними і військовими акціями. Коли ж це не вдалося, а до того їхнє положення на фронтах все далі погіршувалось, вони були примушені поважно рахуватися з силою української революції, уникати ударів з нею, а навіть шукати перемир'я. Це використовує УПА й ОУН в ситуації пересування фронтів, щоб зміцнити свої сили і запаси та перейти до боротьби з большевиками ліпше підготованими.

Разом з розширенням форм і розміру боротьби поширено теж структуру визвольно-революційного руху. Крім Української Повстанської Армії, створено Українську Головну Визвольну Раду, як найвищий орган революційно-державного характеру, з розрахунком на активну участь в ній і у визвольній боротьбі організованих сил інших політичних напрямків. Кожна тотальна боротьба, а зокрема революційно-визвольна, вимагає єдиного керівництва. Щоб запевнити таку єдність при складеній структурі визвольної формації ОУН-УПА-УГВР, сконцентровано в одних руках найвище керівництво: Роман Шухевич-Турчупринка-Лозовський був одночасно Головою Проводу ОУН, Головним Командиром УПА і Головою Генераль-

ного Секретаріату УГВР. Така концентрація була викликана доцільністю і потребами самої боротьби, а не особистими претенсіями Шухевича, ані якимсь тоталітаризмом чи диктаторською системою ОУН.

Яка ж була дальша перспектива перед визвольно-революційною боротьбою, який плян, коли при пересуненні воєнних фронтів поза Українські Землі на захід, під кінець війни з Німеччиною, умасовлено і найширше розгорнено революційні змагання у повстанській формі? На це питання була не одна відповідь, так як не було однієї, домінуючої думки про те, який буде розвиток міжнародньої ситуації відразу після закінчення німецько-альянтської війни.

Багато надій пов'язувалось з переконанням, що західні альянти після перемоги над Німеччиною відразу ж вступлять у війну з СРСР або, принаймні, загрозою війни змусять большевиків віддати значну частину їх нових загарбань. Теж частина провідних діячів українського визвольного руху піддалася таким сподіванням і вважала за доцільне в такому пляні наставляти боротьбу й діяльність. Для них розгортання широких і гучних повстанських дій в кінцевій стадії війни мало головний сенс тому, що це мав бути добрий старт до західних альянтів. Поперше, йшло про унагляднення і підкреслення факту, що український революційно-визвольний рух боровся проти Гітлера і через те має підстави для союзницьких взаємин із західними державами. Подруге — треба було показати силу і бойовість цього руху в боротьбі з большевизмом, щоб Захід належно оцінив вартість України як союзника проти СРСР. З такого погляду, що старт до західних альянтів є найважливішим питанням визвольного руху, зроджувались тенденції змінити його внутрішній зміст і обличчя так, щоб їх доставати до смаку і бажань керівних кіл Заходу.

Речники тієї концепції, в надії на швидку війну Заходу з СРСР і на його активну підтримку для повстанської боротьби в Україні, були б готові на ту карту поставити все. При тому брано до уваги теж таку можливість, що коли б західні держави не йшли на

конфлікт з ССРСР з власної ініціативи, то розгорнення широкої повстанської боротьби в Україні, а далі теж в інших підбольшевицьких країнах, зокрема в сателітних, може спонукати Захід прийти з активною мілітарною допомогою і втягнутися у війну з більшовиками. Такі міркування, без реальних основ, зроджувалися з почуття безвихідності у людей, які не бачили можливостей, щоб революційно-визвольний рух міг втриматися в підбольшевицькій дійсності без зовнішньої підтримки після свого широкого розгорнення у повстанських формах УПА.

Але Провід, що залишився в Україні і далі керував революційно-визвольною боротьбою, зокрема його душа і голова — Роман Шухевич, інакше трактував справу. В центрі його думання, планування і дії, як завжди, так і в тодішній ситуації, стояв не розрахунок на сприятливу кон'юнктуру і на допомогу з-зовні, а вимога самостійного втримання та розбудови сил і боротьби української національно-визвольної революції. Ставка на власні сили, на власні змагання, що є основою визвольної концепції ОУН, була в Романа Шухевича справою глибокого переконання і керівною засадою дії. Українську визвольну революцію він розумів як глибинний процес, що має захопити увесь народ, як неперервну боротьбу, не зважаючи на ситуацію, та як постійне втримування, відновлювання діючих революційних сил. Це підстава і необхідна передумова для того, щоб у сприятливій ситуації дійшло до переможного визвольного повстання.

Широка боротьба ОУН-УПА під проводом Романа Шухевича, під кінець війни і відразу після її закінчення, мала за головну мету поширення ідей і кличів Української Національної Революції серед усього українського народу та серед інших народів, поневолених більшовизмом. Про цю боротьбу, зокрема, позинні були взяті вояцькі маси з советської армії, які пересувалися через Західні Українські Землі. Повстанські дії УПА і нерозривно з ними пов'язана політично-пропагандивна діяльність та масові протибольшевицькі акції, організовані ОУН, стали відомими в усіх закут-

ках СРСР. Вони не тільки скрізь поширили революційні кличі, способи революційної протибольшевицької боротьби, але великими масштабами, напругою революційно-повстанських дій показали народові велику силу протибольшевицької революції, переконали в її реальну можливість. Такі самі успіхи мали партизансько-пропагандивні рейди поза межі України -- на Кавказ, Білорусь, Румунію, Малярщину, Словаччину і Польщу. Цей період широких дій УПА, хоч коштував дуже багато жертв найкращих борців, найсильніше закріпив підвалини для продовжування і пізнішого найширшого розгорнення революційно-визвольної боротьби з участю всього народу та для розбудови спільного визвольного-революційного фронту всіх поневолених Москвою народів.

Втримування повстанських форм і розмірів боротьби наступних повоевних років, після 1947 р., було надто важке і вже не конечне. Як міжнародня ситуація, так і положення в СРСР почали входити в стан відносно стабілізації на довший час. Після широкого розповсюдження ідей і акцій визвольної революції, найважливішим завданням було забезпечити існування і діяння революційних сил на довгий час, щоб вони надмірно не вичерпались і щоб іскра боротьби не погасла. Треба було обмежити ті форми революційної дії, які найважче втримати, в яких втрачається найбільше сил, а зберегти і розбудувати такі, що давали найбільшу тривкість.

У переведенні цього, знову виявились надзвичайні провідницькі прикмети Шухевича. Дивлячись завжди далеко вперед, він розпляновує і поступово, але послідовно переводить зміну тактики боротьби, з повстанської на партизанську, а після на чисто підпільну. Головний наголос пересувається щораз більше з військової на політично-пропагандивну ділянку. Постійно зменшуються відділи УПА й їх операції, зате зміцнюється підпілля ОУН і її мережа. Командні і вояцькі кадри УПА знову переходять в організаційно дійові форми ОУН. Ці всі зміни планоно переводить Шухевич, як Головний Командир УПА й як Провідник ОУН

на УЗ. У нього вся революційна боротьба, всі її форми і діючі сили — це одна справа, один процес. Як УПА вийшла з надр ОУН, як в боротьбі УПА діяли ідеї, плани і кадри ОУН, — так знову в ОУН і через її боротьбу зберігаються діючими прапори й ядра УПА, щоб у слушний час знову розгорнутися на всю широчінь.

Минуло десять найважчих років боротьби ОУН-УПА в повосній підбольшевицькій дійсності. Щоб усвідомити собі всю її вагу, треба пригадати: скільки людей повірило б в 1944-45 рр., що ця боротьба втримається десять років у такій обстановці? А сьогодні вже загально утвердилось упевнення, що і в дальшому большевикам не вдається її зламати і вони змушені вгolos признати її живучість!

В тому найбільша заслуга незрівняної ідейности героїзму, жертвовности і бойовости всіх кадрів ОУН-УПА та українського населення, що їх підтримує з повною посвятою, а подруге — далекозорого, мудрого і мужнього провідництва сл. пам. Романа Шухевича, і всього керованого ним провідного кадру.

Героїчна смерть Шухевича-Чупринки-Тура — це найбільша втрата українського визвольного руху, яка потрясла ним на довгі роки. Але він переносить і той найважчий удар, тому що в ньому живе дух, віра і хоробрість того найбільшого Провідника і Командира — ген. Чупринки-Тура.

КОМАНДИР — ПРОВІДНИК

(СЛІДАМИ СЛ. ПАМ. РОМАНА ШУХЕВИЧА)

Стаття ця була надрукована за підписом Ст. Бандера насамперед у тижневику «Шлях Перемоги», Мюнхен, чч. 2, 4, 5, 6 за березень-квітень 1954 р., рік I, відтак у збірнику «За самостійну Україну», як спеціальне видання Бібліотеки Українського Підпільника, видання Закордонних Частин ОУН, 1957 р., і згодом у місячнику «Визвольний Шлях», Лондон, рік XII/XVIII, кн. 3/205 за березень 1963 р. Уривок з статті був ще надрукований у «Шляху Перемоги», Мюнхен, рік вид. XV, ч. 11 (734) з 17 березня 1968 р.

Генерал Роман Шухевич

(Дві доповіді)

*Видання
Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів*

1 9 6 6

Восенний 1943-ій рік в українській визвольній боротьбі був дуже багатий на важливі події. 17-23 лютого того року відбулася III. Конференція ОУН, на якій прийнято постанову «творити нові окремі осередки організованої сили народу»¹, або, інакше кажучи, самостійно організувати незалежне українське національне військо. З того часу йде відкрита збройна боротьба відділів УПА проти німецької окупації, що в самому 1943 році принесла 178 зареєстрованих боїв з німцями і большевицькими партизанами, переважно на Поліссі і Волині. На весні 1943 року німці, у свою чергу, приступили до творення української Дивізії в Галичині, щоб скріпити дуже зменшені свої збройні сили на протибольшевицькому фронті тому, що 2 лютого 1943 року піддалась 6-та німецька армія ген. Павлюса під Сталінградом. Влітку того ж року, від 21-25 серпня, відбувся III. Надзвичайний Великий Збір ОУН, єдиний Великий Збір ОУН на рідних землях, постанови якого ще й досі зобов'язують цілу Організацію Українських Націоналістів. I, врешті, восени 1943 року, від 21-22 листопада, відбулася в Україні I. Конференція поневолених московським большевизмом народів, яка займалася справою об'єднання поневолених народів для спільної визвольної боротьби проти гітлеризму і большевизму. Серед тих подій, в часі великого кипіння другої світової війни, на найвище військове, а згодом і політичне становище в національно-визвольному русі приходить сотник Роман Шухевич, 36-літній старшина, який з того часу керує визвольною боротьбою україн-

ського народу, аж до своєї геройської смерті 1950 р., отже, повних 7 років у надзвичайно несприятливих воєнних умовах. Боротьба проходила проти п'яťох окупантів України: проти німців, мадярів, румунів, москалів і поляків.

До організування Української Повстанської Армії Організація Українських Націоналістів з усією наполегливістю приступила після відбуття III. Конференції в лютому 1943 року, хоч щоправда, озброєні відділи ОУН існували раніше. М. Лебедь автор книжки про УПА пише, що «в грудні 1942 року Провід Організації видає наказ Тереновому Проводові Волині переорганізувати існуючі вже дрібні збройні відділи та організувати широко розплановану збройну самооборонну боротьбу українського народу. Ці збройні відділи діяли від літа 1942 р. за окремими завданнями. З кінцем грудня 1942 р. постала вже перша сотня УПА на Поліссі»...²). Але це рішення Проводу про творення збройних формацій набуло повноправної сили щойно після згаданої вище постанови III. Конференції, яка своїм рішенням — творити нові окремі осередки організованої сили народу — «затверджує, як пише М. Лебедь, накази Проводу Організації про організацію та розбудову УПА»³). «Команду всіх збройних відділів бере в руки створений Головний Військовий Штаб та, згідно з постановою, всі відділи приймають спільну назву: Українська Повстанська Армія (УПА)»⁴]. УГВР своєю постановою від 30 травня 1947 року офіційно визнала день 14 жовтня 1942 р. днем повстання УПА⁵). Прізвища начального зверхника нової військової формації — УПА М. Лебедь не міг публікувати у своїй книжці «УПА», виданій 1946 року, просто з конспіра-

тивних причин. Український народ, а з ним цілий світ довідався офіційно про організатора і керівника Української Повстанської Армії щойно з «Повідомлення про смерть сл. пам. Тараса Чупринки», яке видали УГВРада, Головне Командування УПА і Провід ОУН на УЗ в березні 1950 року. В тому Повідомленні під роком 1943-тим написано так: «Весною 1943 року сл. пам. Шухевич-Тур стає членом Проводу ОУН і займає пост Військового Референта при Проводі ОУН. У серпні 1943 р. III. Надзвичайний Великий Збір ОУН обирає сл. пам. друга Шухевича-Тура на пост Голови Бюро Проводу ОУН. Восени 1943 р., як Головний Командир УПА і Голова Проводу ОУН, він приймає керівну участь у підготовці на Волині I. Конференції Поневолених Народів та в самій Конференції»^{*)}). Наведені цитати докладно вказують, що Р. Шухевич з весни 1943 р., отже, треба приймати, що зразу після відбуття III. Конференції ОУН, перебирає пост Військового Референта при Проводі ОУН і в тому характері розбудовує нову повстанську військову силу УПА та керує всією збройною боротьбою.

На пост Військового Референта ОУН і Головного Командира УПА Роман Шухевич надавався найкраще. Ще 16-літнім юнаком він вступає в ряди УВО і бере участь в бойових акціях. Потім з 1929 року є членом ОУН і Бойовим Референтом Крайової Екзекутиви ОУН під польською окупацією. 1938-39 рр. працює на Закарпатській Україні під час організування Карпатської Січі. В 1940-41 роках працює, займаючи теж інші керівні пости, в Головному Військовому Штабі ОУН, а перед походом німців на Схід організує, за згодою німецьких військових кругів і Проводу ОУН, Україн-

ський Легіон і фактично його очолює. Назва Легіону: «Дружини Українських Націоналістів» (ДУН). Цей Легіон існував до кінця 1942 року. В грудні того року німці його розв'язали, а старшин ДУН-у заарештували в час приїзду з Білорусі до Львова в січні 1943 року. «Лише „Шух” (Шухевич) і ще один старшина перехитрили німців і зникли», — пише Т. Крочак, хорунжий ДУН-у, в своїм щоденнику. Далі він подає: «За кілька днів старшини були звільнені...» У примітці до цієї нотатки хорунжого Т. Крочака читаємо таке: «Старшин звільнено з тюрми лише на короткий час і, здається, лише для того, щоб з'явився Шухевич. Коли він цього не вчинив, усіх старшин заарештовано знову й затримано в тюрмі аж по Великдень. Тоді заходами організаторів Української Дивізії випущено їх на волю»⁷. Таким чином, Роман Шухевич уже в січні 1943 року мав змогу включитися в роботу Організації, а всі інші заарештовані старшини ДУН-у могли це зробити щойно по виході з в'язниці. Півторарічна військова практика ДУН-у, в тому восьмимісячна боротьба з большевицькими партизанами на Білорусі, дала відповідне військове знання старшинам і воякам, які згодом всебічно використали це знання в рядах УПА під вправною рукою свого Командира Романа Шухевича. Розв'язання Легіону наступило внаслідок того, що він відмовився слухати німців у зв'язку з арештуванням членів Українського Державного Правління та через нищівні акції і терор німців супроти українського населення по всій українській території.

Виростаючи в підпільних організаціях, створених великим попередником Є. Коновальцем, Р. Шухевич з молодих літ займав у них відповідальні керівні пости.

Для успішності організаційної роботи він мусів, само собою, дуже жваво цікавитися теоретичними питаннями революції й крім своїх фахових студій, приділяти багато уваги й часу тим справам. Для нього, як і кожного провідного члена революційної організації, було важливим внутрішнє переконання про доцільність революційної дії. В тому випадку треба було знайти відповідь на різні проблеми, зв'язані з революційною боротьбою, а таких проблем було багато. З політичної ситуації свого поневоленого народу він бачив, що мирною політикою України не здобудемо і ніхто українському народові держави не подарує. Він зрозумів, що єдино революція, тобто повалення силою існуючого чужого державно-правного стану і побудова порядку у власній національній державі на основі нового етичного принципу, принесе нове, самостійне життя народові. Розрізняючи два головні роди революцій в історії народів, а саме: протирежимні, під час яких народ силою усував власний уряд і режим, — і визвольні, під час яких народ силою усував чуже, вороже панування із власної землі, — Р. Шухевич мусів докладно застановлятися над причинами, які впливають на вибух революцій і ґрунтовно шукати за передумовами успішного їх переведення. Він зрозумів, що головними причинами всіх революцій є великі зловживання серед провідної верстви в державі, державна фінансова скрута і сильне фінансове обтяження народу, при одночаснім люксовим житті пануючої верстви. До того приходить, у випадку поневолення одного народу іншими, національне понижування підкореного народу, часте Заперечування елементарних людських прав і моральне ослаблення військової сили, зумовлене передусім

війною. Передумовами успішного переведення революцій були завжди ідейні надбання революційних сил (ідеологія) і організована збройна сила революції (військо). Крім тих передумов, Р. Шухевичеві було відомо також те, що жодна революція не є одноразовим історичним актом, який відбувається несподівано без будь-якої попередньої підготовки. Бо кожна довершена революція є довготривалим процесом і, звичайно, довгі роки була ідейно й організаційно підготовлювана, щоб у сприятливий час вибухнути з повною силою і перемогти. Доказом цього можуть бути не лише протирежимні революції, такі, як реформація, англійська, французька і російська революції, але також визвольні, голландська, козацька, американська та італійська, — якщо називати лише найголовніші з них на європейському й американському континентах⁸).

Нова українська визвольна революція почалася в березні 1917 року і триває до сьогоднішнього часу. Її започаткував у 19 столітті український культурно-національний рух під духовим проводом Шевченка. При кінці того століття, завдяки розвиткові національної свідомости, оформлюються політичні партії й кристалізується національно-революційна ідея. Микола Міхновський у своїй «Самостійній Україні» 1900 року, зробивши аналізу правного стану українського народу в московській імперії, проголосив вічність революційної боротьби. Він пише так: «Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою»⁹). Але в першій світовій війні не вдалося втримати свободи Україні. Після програних змагань становище українського народу під чотирма окупантами стало дуже ускладненим і трудним По-

літичні сили, що керували визвольними змаганнями і брали активну участь у будові відновленої національної держави, мусли залишити українські землі. Вони подалися на еміграцію з твердою постановою — не здавати політичних позицій, а далі, в нових умовах, продовжувати боротьбу за визволення. Спочатку була надія на корисне для України рішення Антанти, внаслідок якого хоч частина української території — Галичина — мала б стати незалежною державою. Але вже 1923 року рішення амбасадорів про включення Галичини до польської держави перекреслило всі надії українських політиків щонебудь осягнути в тому часі мирним дипломатичним способом з боку вирішальних світових потуг. Прийшов час застановитися над створенням нових ідеологічно-політичних концепцій, які були б основою і напрямними для розвитку української визвольної політики й підготовкою революційної боротьби в новій політичній ситуації. Такі концепції створили Вячеслав Липинський і Дмитро Донцов. Їх твори лягли в основу світогляду й політичної ідеології¹⁰⁾ підпільних організацій УВО-ОУН-УПА, які стали справжніми перемниками збройних змагань 1917-1921 років. У свою чергу І. Великий Збір ОУН в 1929 році визначив напрям діяльності революційної організації щодо збройної боротьби, ухвалюючи постанову про військову політику, в якій ясно накреслено визвольну мету для цілого народу. В тій постанові кажесться так: «Лише військова сила, що спирається на озброєний нарід, готовий уперто і завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави»¹¹⁾.

В час Першого Великого Збору ОУН 1929 р. Р. Шухе-

вич мав 22 роки життя і шостирічну практику підпільної бойової діяльності в УВО, з наказу якої 1926 року виконує атентат на польського шкільного куратора¹²). В такому віці він свідомо і з глибоким переконанням приймає постанови І ВЗ ОУН і стає з самого початку її членом. Вже тоді він спричиняється, згідно з твердженням Ст. Бандери, до далекосяглого рішення в Організації, а саме: з його допомогою «переломовий етап у розвитку революційно-визвольного руху на ЗУЗ закінчився добрим вислідом — повним організаційним, дійовим та ідейним уодностайненням УВО-ОУН¹³). За організаційну єдність революційного руху під керівництвом одного найвищого Проводу стояв Роман Шухевич завжди, доказом чого є організаційна побудова УПА під його командою.

З наближенням другої світової війни український народ мав великі надії на створення незалежної національної держави. Велика світова потуга — Німеччина підготовляла війну проти ворогів України і в зв'язку з тим повинна була стати природньою союзницею України і навіть, таки з власного інтересу, уможливити відновлення української держави. Але так не сталося. Ще за рік до війни надії українського народу були значно применшені німецько-італійським арбітражем у Відні 1938 р. в наслідок якого Мадярщині приділено Карпатську Україну — всупереч волі українського народу. Рік пізніше весь наш народ дуже насторожився супроти політики Гітлера з причини відступлення російській імперії Західньої України. Та справжнє обличчя націонал-соціалістичного третього Райху побачили українці щойно тоді, як війська того Райху опанували українську територію. Арештування голови

Тимчасового Правління Ярослава Стецька та інших членів Правління, 12-го дня після проголошення відновлення української держави у Львові (30. 6. 1941 р.), а ще перед тим арештування Провідника ОУН Степана Бандери в Берліні, разом з іншими його співпрацівниками, членами Організації, — стало початком переслідування організованих політичних чинників українського народу й усього населення України. Німецька окупаційна адміністрація під контролею гестапо почала щораз більше вороже поводитися з нашим населенням, не даючи йому жодного віддиху після довго очікуваного визволення від большевицької Росії. Тому для діючої політичної сили, якою була Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, прийшло невідкладне питання нових форм боротьби пристосованих до потреб часу. Щоб могли захистити народ перед новим західнім окупантом і одночасно відтиснути большевицькі партизанські відділи з української території, вирішено приступити до організування національних військових з'єднань, залежних від політичного проводу ОУН.

Для налагодження життя в нових окупаційних умовах, після перших німецьких арештувань, при кінці липня 1941 року, створено у Львові Національну Раду, переорганізовану з Ради Сеньйорів, вибраних ще 6 липня на зборах, скликаних Тимчасовим Правлінням. Національну Раду очолив д-р Кость Левицький. Вона мала бути найвищим чинником для захисту українських інтересів у Галичині. Протекторат над цією Національною Радою перебрав сам митрополит Галицький Андрей Шептицький. На початку серпня 1941 р., зразу по офіційальному влученні Галичини до Генераль-

ної Губернії (ГГ), яке відбулося 1. 8. 1941 р., представник німецької влади у Львові подав до відома представникові Національної Ради такі «підставові» речі для правильного налагодження німецько-українських взаємин:

«1) Німці прийшли на схід як окупанти. Галичина приєднана до райху, вона стає п'ятим дистриктом ГГ, у кожному відношенні таким самим, як чотири давні дистрикти. Ніяких окремих прав ані дистрикт як такий, ані населення дистрикту, зокрема українці, не будуть мати.

2) Національна Рада... є тілом, у німецькій дійсності недопускальним. СД бажає терпіти (dulden) її існування тільки з уваги на особу її протектора Митрополита та її голову през. Левицького. Обидва „старі панове“ („alte Herren“) перебули большевицькі часи, перший був царським, а другий большевицьким в'язнем, та втішаються загальною пошаною. Німці не хочуть себе показати гіршими від большевиків. Але він попереджає, що на випадок надмірної діяльності Ради вона мусіла б бути розв'язана, а порушники притягнені до відповідальности.

3) Організація українців можлива єдино тільки в формі допомогових комітетів. Так зорганізовані українці в старому Генерал-Губернаторстві і та форма буде застосована в Галичині. Мережа галицьких допомогових комітетів мусить бути поневолі підпорядкована УЦК в Кракові»¹⁴).

Стосовно Східньої України політика Гітлера була ще гіршою. Райхскомісар України Еріх Кох в одній інструкції до своїх гебіткомісарів писав між іншим таке: «Фюрер розпорядився, що тим часом має вистачати на

Україні школа з чотирма класами». «На Україні мусить бути створений великий колонізаційний простір для німців...» «Завдання господарської розбудови в Україні схоплюється в одному: створити європейську сировинну базу, найбільше виготовляти півфабрикати, всі під німецьким керівництвом...»¹⁸). Вслід за такими «підставовими» напрямними політики розпочалася німецька колоніальна господарка на Україні, поєднана з терором проти українського народу, а зокрема проти визвольного руху. Тоді згинуло тисячі жертв. В такій ситуації існували лише дві можливості поступування: або цілковито підпорядкуватися німцям і бути їх добродушними рабами, зданими на ласку й неласку, або рішуче протиставитися їхній політиці й окупаційній практиці. Організація Українських Націоналістів вибрала цей інший шлях, єдино правильний для політично зрілого народу і, підготувавши відповідні бойові, збройні сили, відверто виступила проти німецької окупації.

Військо є великою і складною організацією. Його, звичайно, організує і втримує уряд держави, маючи до диспозиції численні людські резерви, економічні й фінансові засоби та добре вишколений командний склад. У випадку творення УПА нічого з тих передумов не було. Рік 1942 був на Україні, щодо фізичної сили і матеріальної спроможности, вже далеко не такий, як 1917. Але, натомість, у народі панував справді революційний дух і могутня ідея національної свободи, завдяки чому прийшло до збройної боротьби з метою насильницького нищення окупаційної влади і побудови нового ладу опертого на національну основу. Усвідомлені народом духові вартості стали головним чинни-

ком організованого революційного змагу. Ці національно-духові вартості та ідейні надбання всебічно були не тільки поширені серед українського громадянства, а й існувала також тверда настанова їх реалізувати. Тому не дивно, що на заклик ОУН народ радо вступав у лави військових формацій УПА і віддано боровся довгі роки без будь-якої зовнішньої допомоги. Саме це наставлення нашого народу — революційним способом, за всяку ціну, — здобути права для себе, треба вирізнити як особливу національну вартість, яка буде завжди дороговказом для наступних поколінь у їх дальшому змаганні. Бо революційна боротьба України ще не закінчилася, хоч у діях ОУН-УПА, в другій світовій війні, знайшла найвищий вияв. Завдяки боротьбі цих формацій Україна здобула могутній розголос не лише на теренах війни з двома окупантами, але також у сумежних краях і по цілому світі. Про нашу визвольну боротьбу появилася багато публікацій. Пишучи про УПА, різні автори особливо підкреслюють відважні бої, великі рейди, особисту витривалість вояків, їх самовідданість, готовість умирати на призначених позиціях під час переваги ворога. Далі підкреслюється стратегію Головного Командування, вміле розміщування частин УПА на окупованих теренах, вишколювання вояків включно з провадженням старшинських і підстаршинських шкіл, бойова тактика окремих з'єднань, спосіб прохарчування, організація медичної допомоги, здобування зброї та амуніції, техніка скривання й прикриття відділів, доповнювання рядів УПА новими кадрами, поширювання вояками визвольних ідей серед українського й інших народів і т. п. Це все свідчить про великі осяги української

збройної повстанської організації, яка власними силами народу, в короткому часі стала потужним чинником на терені окупованої України і, завдяки своїй організованості, кругло вісім років самостійно оперувала в повній бойовій готовості. При тому вона дала населенню України стійкі ідейні й організаційні основи до творення перманентного пасивного й активного спротиву теперішньому окупантові нашої батьківщини й дала духову силу підготовлятися до нової збройної боротьби проти Росії.

Перші зареєстровані відкриті бої з німцями Українська Повстанська Армія розпочала в лютому 1943 року. Про них знаємо з крайових звітів, надсланих за кордон зв'язковим шляхом ОУН. У цих звітах коротко, але відносно докладно подані списки боїв УПА й цілого збройного підпілля. Завдяки їм, а також завдяки публікаціям «Бюро Інформації УГВР», була змога видати книжку про бойові дії УПА за 1943-1950 рр. Книжка появилася у Видавництві ЗЧ ОУН 1960 року¹⁶). Матеріяли, опубліковані в тій книжці, є простими описами боїв. Вони найбільш конкретні, бо роблені зразу після відбуття боїв у формі звідомлень до вищого командування. З них бачимо, коли, де, з ким і в яких розмірах проходив бій, скільки було в тому бою вбитих, ранених, або полонених і які матеріальні користі чи втрати мали з нього наші відділи. Книжка починається датою 7 лютого 1943 р. і закінчується датою 4 квітня 1950 року. Переглядаючи списки бойових дій УПА за час існування цієї національно-революційної збройної організації, ми бачимо, що вона з самого початку мусіла боротися не лише на два фронти проти німців і большевиків, як це, звичайно, досі завжди під-

креслюється, але разом із тим проти п'яťох різних народів — німців, москалів, поляків, мадярів і румунів, які в різний час панували або мали контролю над якоюсь частиною української території і, звичайно, кожного разу виступали проти нас як наші запеклі вороги. Всі названі народи хотіли одного — знищити український повстанський рух і присмирити український нарід, перетворюючи його в раба. Але Україна рішуче протиставилася такому ворожому намаганню і то протиставилася збройно. Понад півтора року йшла відкрита боротьба УПА з німцями та їхніми помічниками-поляками, мадярами й румунами. Цю боротьбу ведено з лютого 1943 р. до серпня 1944 р. В тому самому часі відбувалися бої проти большевицьких партизанів на українській території. З початком 1944 року приходить на терени дій УПА регулярна большевицька армія і війська НКВД-НКГБ, з якими повстанські з'єднання вступали в часті бої при переходах фронту. В другій половині 1944 року, після цілковитого уступлення німців з України, ведеться далі найбільш запекла боротьба УПА проти большевицької Москви й Польщі і триває ще довгі роки. Згадана вище книжка про бої УПА, доповнена статистичними даними¹⁷⁾ з «Історії Українського Війська» І. Тиктора (автор розділу про УПА Лев Шанковський) виказує 4.487 зареєстрованих більших і менших боїв, повстанських рейдів, різних зачіпних і оборонних збройних сутичок з ворогами та саботажних, протиколгоспних і інших акцій у воєнний час і по війні до 1950 р. Треба з певністю приймати той факт, що реєстр тих боїв не міг бути повним, бо не про всі бої і сутички підпілля з ворогом приходили звідомлення за кордон. Але назагал

статистичні дані дають образ про розміри боротьби повстанської військової сили і цілого збройного підпілля.

Українська Повстанська Армія мала чіткі ідейно-політичні підстави, справну організаційну побудову, завершену однорідним центральним проводом і сумлінно опрацьовувані пляни дії. З усіх тих вартісних надбань ми хочемо особливо вирізнити й підкреслити велике значення міцного однорідного центрального проводу. Без такого проводу боротьба Повстанської Армії на довшу мету не була б можлива. Це добре розуміли керівні чинники ОУН і відповідно до того заздалегідь подбали, щоб формально і фактично закріпити один провід для цілого визвольного руху. Скликання Надзвичайного Великого Збору ОУН (НВЗ ОУН) у серпні 1943 р. є історичним доказом старання міродайних керівних кіл, Проводу ОУН і командного складу УПА, довести, — у час швидкого зростання військових з'єднань і сильного розвитку збройної боротьби УПА, — до очолення всіх організованих формацій одним центральним проводом. На тому Н. В. Зборі ОУН дійшло не тільки до реорганізації структури самої інституції Проводу Організації, через створення Бюра Проводу, але також заіснувала суттєва зміна на найвищому пості Організації. Головою Бюра Проводу і фактичним керівником ОУН обрано військовика соти. Романа Шухевича, замість того, щоб переобирати на це становище дотогочасного виконуючого обов'язки Провідника ОУН. Що більше, М. Лебедь взагалі не увійшов до найвищого керівного тіла Організації. Таким переведенням у життя нового правного стану в ОУН не допущено до двосвладдя, яке могло заіснувати

із зростанням збройної сили й дуже негативно відбитися на визвольних організаціях. Новий Голова Бюра Проводу був до того часу Військовим Референтом при Проводі ОУН, котрого заздальгідь усі вважали за найкращого кандидата на пост Головного Командира УПА, і котрий справді стає ним восени 1943 року. Це свідчить, що вибором Романа Шухевича на Голову Бюра Проводу пляново передавалося ексекутивну владу визвольних організацій в одні руки. Треба припускати, що нова ситуація була протиставна політиці М. Лебеда, бо в іншому разі його були б вибрали хоч у члени Бюра Проводу. Два роки по відбутті III. НВЗ ОУН М. Лебедь написав і видав за кордоном згадану вище книжку про УПА. В тій книжці він надає велику вагу трьом Конференціям ОУН, що відбулися між II і III ВЗ ОУН, у час його урядування. Також пише про Конференцію поневолених народів, відбуту восени 1943 року і створення УГВР, але про III. НВЗ не згадує ні словом. Він навіть не подає замітки про те, що політична програма УПА¹⁹⁾, що її він наводить у своїй книжці, була оформлена й прийнята саме на III. НВЗ ОУН. Складається враження, що М. Лебедь хотів інакше ставити справи Організації, ніж більшість провідного активу бажала, і з того часу, мабуть, заіснувала в нього неохота, а згодом і негативне наставлення до ОУН, що в ній він створив і очолив опозицію й зумовив фактичний відхід із рядів ОУН частини членів. Дальші роки показали, що тоді перемогла була правильна думка, бо тільки один центральний Провід за нових підбольшевицьких умов міг успішно діяти й опанувати важку ситуацію, без жадних внутрішніх

непорозумінь, які могли б спричинитися до великого послаблення ОУН і УПА.

На становищі голови ідеологічно-політичної організації Роман Шухевич перейняв на себе керівництво й відповідальність за таку ділянку визвольної боротьби, яка становила первинну, фундаментальну, ідейну й політичну силу всіх організованих акцій і дій на Україні. З того становища потрібно було вирішувати ряд невідкладних питань, які росли ще до часу Надзвичайного Великого Збору ОУН і далі з кожним місяцем наростали в багатому на події 1943 році. До найважливіших питань того часу й наступних по ньому років можемо зарахувати такі:

Справа об'єднання трьох військово-повстанських формацій в одну Українську Повстанську Армію.

Потреба створення окремих національних відділів при УПА з сусідніх заприязнених народів та політична підбудова цієї військової співпраці.

Ставлення українського визвольного руху до ворожо наставлених народів: поляків, мадярів, румунів.

Постава до німецьких спроб індивідуальних переговорів з окремими командирами УПА про спільні протибольшевицькі акції.

Потреба залишитися всім членам формацій визвольного руху в Краю під новою большевицькою окупацією.

Конечність створення найвищої керівної політичної установи (УГВР), як загально-національного українського Проводу.

Висилка за кордон представників УГВР для політичної інформації чужого світу про боротьбу України.

Перехід з масових форм збройної боротьби й підпільної роботи на вужчі конспіративні форми.

Переобрання Бюро Проводу й передача найвищого керівництва ОУН за кордон у руки Степана Бандери.

Доручення деяким відділам УПА відійти рейдом до Західньої Європи для наочного доказу про розміри збройної боротьби українського народу.

Підготовка проєкту для доповнення й уточнення Програмових Постанов ІІІ. НВЗ ОУН.

Видавання політичних декларацій, звернень, закликів та відозв із рамени трьох формацій — ОУН, УПА, УГВР у тому також «Звернення до української еміграції».

Це все коротко перераховане, складало найважливіші, суттю, на той час, справи, які, серед великої кількості напливаючих щоденних зайнят, зв'язаних із керівництвом повстанської війни, — творили величезну систему завдань справді великодержавного масштабу. І треба з респектом та признанням ствердити, що всі ці завдання Роман Шухевич зумів подолати якнайкраще. Він, як особистість і державний муж, був повністю на височині тих завдань у найважчий час другої світової війни й поновного приходу большевицької окупації.

Для глибших студій названих питань існує широка джерельна література, в якій кожний зацікавлений читач знайде докладні описи подій, довершені під керівництвом Романа Шухевича, й тому ми спробуємо тут лише кількома реченнями й відповідними короткими цитатами передати для ілюстрації тих подій деякі факти, — за таким порядком, як вони вираховані вгорі.

1. Про об'єднання повстанських формацій Лев Шанковський в «Історії УПА» пише так:

«У 1943 р. велися переговори між представниками трьох військово-повстанських формацій про об'єднання їх в одну Українську Повстанську Армію. Ці переговори не дали жадних результатів... Коли не було психологічних підстав для добровільного об'єднання цих груп, сильніша група перевела це об'єднання силою. В серпні 1943 р. курінь УПА з групи УПА «Заграва» (Дорош) перебрав групу УПА от. Тараса Бульби-Боровця без одного пострілу. Розброєно також військово-повстанські формації ОУН під керівництвом полк. Мельника. До цього часу й після нього не було жадних боїв чи сутичок між окремими групами. Значна частина старшинського й рядового складу обох груп влилася в УПА...»¹⁹⁾

2. Політична підбудова військової співпраці поневолених народів була оформлена на I. Конференції народів Східньої Європи й Азії в листопаді 1943 р., в резолюції про політичні завдання, в якій написано:

«Для швидкої і повної перемоги національної революції потрібний один спільний фронт усіх поневолених народів. Тому Конференція вважає за необхідне створити спільний комітет народів Східньої Європи й Азії, який буде координувати всі національно-революційні сили тих народів, виробить єдину лінію боротьби зі спільним ворогом, єдину тактику боротьби та у відповідний момент дасть гасло до одночасного повстання всіх поневолених народів»²⁰⁾.

3. Супроти поляків, які розпочали терор над українським населенням на Холмщині й Підляшші ще в 1941 р., потім у квітні 1942 р., вбивали провідних укра-

їнських діячів на Холмщині та знищили до половини 1944 р. тисячі українського населення, — УПА повела відплатні акції. Про них читаємо в Історії УПА таке:

«У першій половині 1944 р., з рамени УПА й українського підпілля відбулася, в Галичині, 201 відплатна акція проти польського населення. У ході цих акцій 5100 поляків втратило своє життя. Знищено низку польських сіл і колоній. Так закінчилася спроба польської меншини починати війну на українських землях. Відплатні акції частково досягнули свою ціль. У наслідок цих акцій сотні тисяч поляків покинули, раз і назавжди, українські землі. Польські джерела оцінюють число поляків, що покинули українські й білоруські землі перед приходом большевиків, на 600.000. За нашими даними, «дика» репатріяція поляків ЗУЗ до Польщі охопила приблизно 425.000 польського населення до кінця червня 1944 р.»²¹).

З мадярами в 1943-44 рр. боротьба була значно простіша, ніж із поляками. Їх перекинули німці на терен діяння УПА й вони зразу почали переводити по селах пацифікації й грабунки. Але за короткий час ситуація змінилася. В книжці УПА про це читаємо:

«... На шляхах переходів і ліній відділів УПА доходить до боїв і ліквідацій мадярських залог. Коли ж в одному з боїв на головному шосе згинув мадярський генерал із своїм почотом, мадяри звертаються до УПА та просять замирення. Доходить до устійнення акту ненападу. Треба визнати, що від того часу мадяри поводяться льояльно на цілому терені. Перепускають відділи УПА через вузлові лінії, що їх стережуть, подають денні гасла, повідомляють про небезпеку з боку німців, перестають грабувати, знають і респектують

нашу боротьбу за самостійність. Такий стан тривав до кінця німецької окупації»²²).

Румунія одержала від Гітлера велику частину українських земель, названих «Трансністрією». Про цю окупацію М. Лебедь подає такі відомості:

«Політика румунського уряду зводилася до повного грабежу населення та експлуатації терену... В серпні 1943 р. масові арешти українських самостійників, з одночасним терором супроти українського населення, паралізують усяку національну політичну працю». В жовтні румуни запропонували «...офіційні розмови між представниками тодішнього румунського уряду й українськими представниками самостійницького руху. Розпочаті розмови були перервані українською стороною, тому, що не можна було погодитися щодо державної приналежності українських теренів Буковини й Бесарабії і тому, що румунський уряд не хотів зважитися вести самостійну від німецького диктату політику»²³).

4. У справі німецьких спроб переговорювати з комендантами теренових відділів УПА було прийняте таке рішення:

«Команда УПА видала була строгий наказ, що за всякі розмови чи переговори з німцями буде карати польовим судом. Застосовано суд у двох випадках. Дня 7. III. 44, з наказу Команди УПА-Північ, Військовий Польовий Суд засудив на кару смерти, за переговори з німцями, курінного Антоюка-Сосенка-Кліща. Присуд виконано. У великодню суботу цього ж року, з наказу Головної Команди УПА, був розстріляний перед зібраною до наказу сотнею її сотенний Орел (псевдо). в терені Кам'янки Струмілової, Львівської області, за

зговорення з крайсгавптманом Нерінгом і перепровадження за його згодою протипольських акцій»²⁴).

5. Для втримання вишколених і в численних боях заправлених кадрів ОУН і УПА до дальшої боротьби з більшовиками прийнято постанову:

«...Що жодному членові з лав організованого визвольного руху від найвищих щаблів Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії до найнижчих клітин цих формацій не вільно залишати своїх становищ і не вільно виїздити поза кордони України»²⁵). Про це пише М. Леbedь так: «Постанову залишитися в краю з народом прийняла поза УПА революційна ОУН, себто самостійницький рух Бандери, що був до того часу єдиним політичним революційним рухом українського народу»²⁶).

6. У зв'язку з міцним розвитком збройної боротьби УПА, в рядах якої опинилися люди різних політичних переконань, виникла необхідність створити понадпартійну керівну установу. Такою установою стала Українська Головна Визвольна Рада (УГВР), про генезу якої пише сам генерал Т. Чупринка (Р. Шухевич) у бюлетені «Бюро Інформації УГВР», ч. 2 за серпень 1948 р. Він насамперед подає дуже речевий огляд ситуації в Україні в 1943-1944 роках, вираховує ряд важливих причин-моментів для створення нового центру і каже, що:

«...Всі ці моменти спонукали Головне Командування УПА заініціювати акцію в напрямі утворення загальнонаціонального, всеукраїнського політичного центру, який узяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу»

назовні... 11. липня 1944 р. зібралися представники всіх Українських Земель, при чому особливо численно були представлені Східньоукраїнські Землі. Зійшлися люди різних політичних поглядів... Збори святочно проголосили себе Тимчасовим Українським Парляментом і назвали себе Українською Головною Визвольною Радою (УГВР)... Великий Збір УГВР приступив до опрацювання Універсалу та Платформи УГВР... і опрацював Статут УГВР... Український Парлямент — Українська Головна Визвольна Рада — та Український Уряд — Генеральний Секретаріят УГВР, — почали діяти»²⁷). З іншого документу знаємо, що «Збір УГВР обирає Романа Шухевича Головою Генерального Секретаріату УГВР. Президент УГВР затверджує його на постах Генерального Секретаря Військових Справ та Головного Командира УПА»²⁸). Півтора року пізніше, в лютому 1946 р. постановою УГВР підвищується підполковника Чупринку (Романа Шухевича) до ступеня генерала.

7. У своїй статті «До генези УГВР», генерал Т. Чупринка пише також про постанову Великого Збору УГВР в справі висилки Представництва УГВР за кордон для інформативної діяльності. Із його слів про Закордонне Представництво УГВР бачимо, що він покладав великі надії на визвольну діяльність того Представництва. Він писав:

«Великий Збір УГВР постановив, що місцем перебування УГВР є Українські Землі, а за кордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями... Закордонне Представництво УГВР об'єктивно інформує закордон про становище в Україні. За його посередництвом увесь світ є поінформований про те,

що український народ не склав зброї, не скорився, а активно бореться за своє національне й соціальне визволення, що не хрущови, не гречухи та коротченки є виразниками справжніх прагнень українського народу, а УГВР та її Генеральний Секретаріат»²⁹).

З перспективи двадцятьох років бачимо, що надії генерала Т. Чупринки, на жаль, не здійснилися. Генеральний Секретар закордонних справ УГВР, разом із своїм штабом працівників, перший серед українського політичного світу на еміграції після другої світової війни, — відійшов від тих головних принципів, ідей, цілей та завдань, що були визначені на Великому Зборі УГВР в липні 1944 р.

8. Із закінченням другої світової війни перед проводом визвольних організацій та їх Головою Романом Шухевичем постало велике й важке завдання — не дати ворогові розбити й знищити організовані збройні кадри УПА в прямих боях, але пляново й систематично перевести їх на інші форми дії та з набутим досвідом продовжувати боротьбу. Постанови в тій справі відомі нам з трьох головних тодішніх підпільних документів, а саме: з «Деклярації Проводу ОУН після закінчення другої світової війни в Європі» з травня 1945 р.; з «Відозви Головного Командира до УПА» з липня 1946 р. та з відозви УГВР «До Українського Народу під московсько-більшевицькою окупацією» з листопада 1946 р. Тут наводимо уривок з «Відозви Головного Командира до УПА» з липня 1946 р.:

«... Окупант України може знову думати (так, як думав у 1920 р.), що з хвилиною закінчення широких повстанських акцій, УПА перестала існувати. Революція подавлена. Та й тим разом він грубо помиляється.

Бо сьогоднішній момент — це тільки момент переставки сил, це момент переходу з одних форм боротьби на другі. — Я певний, що Ви, незламні борці-герої, вмiло засвоїте собі нові зразки бою з ворогом так, як скоро й вмiло опанували мистецтво партизанки. Скриті, невловимі, Ви негайними, блискучими ударами будете вдаряти ворога там, де він того ніяк не сподівається»²⁹).

9. Про переобрання Бюро Проводу й передачу найвищого керівництва ОУН за кордон у руки Степана Бандери не маємо публікованих матеріалів. Це внутрішньо-організаційні справи й вони зафіксовані в протоколах першої й другої Конференції ЗЧ ОУН, що на них ті справи були обговорювані й вирішувані. Як відомо, на ІІІ. НВЗ ОУН до Бюро Проводу ввійшли: Роман Шухевич — голова, Ростислав Волошин і Дмитро Маївський — члени. Обидва названі члени Бюро Проводу згинули 1945 року, і в наслідок їхньої смерті виникла потреба переобрати Бюро Проводу. Але тому, що в підсоветській дійсності не було фактичних можливостей скликати чергового Великого Збору ОУН, обрання нового Бюро Проводу (в складі: Степан Бандера — голова, Роман Шухевич і Ярослав Стецько — члени) переведено на двох Конференціях. Про це є згадка в Постановах другої (надзвичайної) Конференції ЗЧ ОУН з серпня 1948 р. Там написано так:

«Від 1932 р. в ОУН у виключних обставинах була застосована практика, в разі неможливості скликання ВЗ ОУН, справи, які належать до його компетенцій, вирішувати відповідними конференціями. Цей організаційний узус, подиктований умовами й konieczністю, був узаконений дотогочасною практикою визнання обов'язуючого значення за рішенням Конференцій щодо

предметів компетенцій Великого Збору. Таким же порядком останньо було обрано Бюро Проводу ОУН, вибори якого переведено нарадою ОУН в Краю 1946 р. і 1-ою Конференцією ЗЧ ОУН 1947 р.»²¹).

10. Справа рейдів УПА до Західньої Німеччини й Австрії була широко публікована різними авторами в пресі й книжках. Деякі уривки з тих публікацій наводимо нижче. Лев Шанковський в «Історії УПА» пише про рейди за кордони України так:

«У наслідок виселення всього українського населення з Закерзоння, за рішенням Головної Команди УПА, прийшло до великих рейдів у Словаччині в другій половині 1947 і 1948 рр. Відділи УПА й підпільні кадри отримали наказ поступово залишати українські землі за лінією Керзона й переходити на Україну, або через Чехо-Словаччину до Німеччини й Австрії»²²).

Петро Мірчук у книжці «Українська Повстанська Армія» наводить дві причини рейдів УПА на Захід. Першу причину подає на підставі «Комунікату Проводу ЗЧ ОУН в справі закордонних рейдів УПА» (1947), в якому вказано на «зовнішньо-політичну маніфестацію» нашої визвольної справи перед чужинцями, а другу — на підставі «Звернення Воюючої України» з жовтня 1949 р., в якому порушується справа сумніву серед еміграції в існування УПА. В тому Зверненні було написано:

«Край з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існування на Землях Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради й Визвольної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступали проти них. Треба було аж рейду відділів УПА,

треба було живих свідків, треба було повстанцям пройти серед боїв понад тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних томів, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються на Українських Землях»²³).

11. Не маючи спроможности скликати чергового Великого Збору ОУН, Провід ОУН на Українських Землях підготував проєкт програмових уточнень і доповнень, ще за життя Р. Шухевича, і вони до сьогодні важливі для цілої ОУН. Про них читаємо в письмі Проводу ОУН на Українських Землях з 1950 р.:

«Доповнення, що їх вимагали Програмові постанови III-го НВЗ ОУН, вже від довшого часу обговорювалися в Організації Українських Націоналістів. У серпні 1949 р. Рада Проводу ОУН на Українських Землях опрацювала проєкт програмових уточнень і доповнень, а в червні 1950 р. Конференція Організації Українських Націоналістів на Українських Землях прийняла й затвердила остаточний текст уточненої й доповненої програми ОУН»²⁴).

12. Крім полагоджування тих оперативно-практичних справ і біжучих завдань, в часі політичної і військової діяльності, Роман Шухевич опублікував низку політичних матеріалів з приводу різних подій, підписаних ним особисто або очолюваними ним установами: Проводом ОУН, Головним Командуванням УПА і Генеральним Секретаріатом УГВР. Ними були: Деклярація ОУН з 1946 р., кілька звернень УГВР, різні заклики та відозви УПА²⁵) і т. п. Їх видав на еміграції Провід ЗЧ ОУН разом з іншими матеріалами з боротьби у трьох книжках Бібліотеки Українського Підпільника: ОУН в документах, УГВР в документах і УПА в документах т. І.

Ці матеріяли залишаться назавжди свідоцтвом глибокої національно-політичної думки і великого державно-творчого чину.

Про життя й діяльність Романа Шухевича появились вже різні публікації й спогади написані звичайно його шкільними друзями та товаришами праці й боротьби. Але, покищо, досі ще не маємо великого всесторонньо опрацьованого твору про нього, такого твору, в якому його постать провідника повстанської війни виступала б в повній величі на тлі воєнних подій, що до глибин сколихнули цілим народом. Це повинні зробити дослідники історії в наступних роках, заки не розгубляться існуючі джерельні матеріяли, збережені з часів воєнної хуртовини. В такому історичному творі повинна бути всестороння аналіза і глибока оцінка подій, що мали місце на українських землях в часі другої світової війни. В ньому треба належно розглянути й відповідно висвітлити значення ідейних надбань, що давали народові напрям і силу до збройної боротьби, мусіли б бути основно досліджені політичні заложення проводу визвольних організацій в питаннях внутрішньої і зовнішньої політики та реалізація їх в часі боротьби. Також існує потреба докладно висвітлити і належно оцінити форми й вміння організації визвольних формацій та стратегію й тактику, стосовану в повстанській війні. Це все разом науково опрацьоване становило б систему найважливіших питань і історичних фактів визвольної боротьби, що в такій формі були б передані наступним поколінням для їхньої науки і для продовження великого діла попередників на шляху змагань за визволення України. Бо справді жадний українець не може заперечити слів написаних у підпільному по-

відомленні про смерть Романа Шухевича, що його видали УГВРада, Головне Командування УПА і Провід ОУН в 1950 р. Ці слова звучать так:

«Протиокупантська визвольна боротьба, що її в 1943-1950 рр. повела УПА, підпільна ОУН і багатомільйонові маси українського народу під досвідченим і відважним, безпосереднім керівництвом сл. пам. ген. Шухевича-Чупринки, з погляду масового героїзму і патріотизму, з погляду завзяття і жертвенности всіх її учасників та українських народніх мас, з погляду тих незвичайно важких умов, в яких вона весь час проходила — не має собі рівної не тільки в українській, але й світовій історії. Вона завжди становитиме одну з найславніших, найгероїчніших сторінок історії України»³⁸).

Список використаної літератури:

- 1) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 89.
- 2) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 21.
- 3) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 23.
- 4) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 25.
- 5) УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 47.
- 6) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 234.
- 7) Є. Побігуций, Дружини Українських Націоналістів у 1941-1942 роках, 1953, стор. 101.
- 8) Історія Українського Війська, видання Івана Тиктора, 1953, частина друга Запорозьке військо, стор. 133-290;
L. Seyler, Kurze Geschichte der Revolutionen, 1957;
C. Brinton, Die Revolution und ihre Gesetze, 1959.
- 9) М. Міхновський, Самостійна Україна, Фенікс ч. 6, 1955, стор. 79.
- 10) В. Липинський, Листи до братів-хліборобів, писані 1919-1926 рр.; Д. Донцов, Націоналізм, 1926.
- 11) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 13.
- 12) В. Янів, Шухевич-Чупринка людина і символ, 1950, стор. 4.
- 13) Ст. Бандера, Командир-Провідник, видання БУП За самостійну Україну, 1957, стор. 5.
- 14) К. Паньківський, Від держави до Комітету, 1957, стор. 84.
- 15) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 82.
- 16) УПА в документах, БУП ч. 7, частина II, 1960.
- 17) Л. Шанковський, УПА, в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 806-808.
- 18) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 31.
- 19) Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 659-660.
- 20) АБН в документах, БУП ч. 4, 1956, стор. 15-26.
- 21) Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 695-703.

- 22) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 43-44.
- 23) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 54-55.
- 24) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 71-74.
- 25) Г. Васькович, Сучасна визвольна боротьба України в БУП ч. 5, 1957, стор. 236.
- 26) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 90.
- 27) УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 3-16, і 49-63; Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 703-709.
- 28) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 235.
- 29) УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 61 і 63.
- 30) УПА в документах, БУП ч. 6, 1957, стор. 168; Г. Васькович, Сучасна визвольна боротьба України. БУП ч. 5, 1957, стор. 237-239.
- 31) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 230. Також документи з архіву Проводу ЗЧ ОУН.
- 32) Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 790.
- 33) П. Мірчук, УПА 1942-1952. Рік видання 1953, стор. 217; УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 94.
- 34) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1953, стор. 104.
- 35) Звернення УПА, УПА в документах, БУП ч. 6, стор. 103-119; Ген. Тарас Чупринка, Звернення до бійців і командирів УПА, УПА в документах, БУП ч. 6, стор. 133, 166, 178, 184; Деклярація Проводу ОУН. ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 121-142; Україна проти сталінських виборів, УПА в документах, БУП ч. 6, 1957, стор. 153-159; Ген. Тарас Чупринка, До генези УГВР. УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 49-63; У Голови Генерального Секретаріату УГВР Р. Лозовського, УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 77-86; Звернення Воюючої України до всієї української еміграції, УГВР в документах, БУП ч. 3, стор. 87-100.
- 36) Повідомлення про смерть сл. пам. ген. Т. Чупринки, ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 235

ВСЕГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ
для Вшангування Жалібних Уроцистоєв в честь
єл. п. Головного Командира УПА
генерал-хорунжого Тараса Чупринки

ВОЛОДИМИР ЯНІВ

ШУХЕВІЧ — ЧУПРИНКА ЛЮДИНА І СИМВОЛ

ДОНОВІДЬ НА ЖАЛІБНІЙ АКАДЕМІ В МЮНХЕНІ
19 Листопада 1950

М Ю Н Х Е Н 1 9 5 0
ВИДАВНИЦТВО „МОЛОДЕ ЖИТТЯ”

Скульптура роботи М. Черешньовського
Генерал Роман Шухевич

Масштаб смерті має свої окремі закони, — свою величність, хоч і вщерть сповнену трагедії, мелодію, свій церемоніал, свій стиль, свою мову. Це є тон невстижимого од глибокого болю *Requiem*, — могутнього похоронного маршу, коли на тлі непрогомнілих ще звуків „Святий Боже, Святий Кріпкий“ стає перед уявою жалібною громади ще раз життя покійної людини, в скороченім, — конденсованім, — і тому дуже пластичнім виді. І коли звуки па-нахид на вічний упокой вколисують дорогу й близьку чи заслу-жену й відому людину, тоді накреслена сільвестра має залишити вічну пам'ять чогось безконечно гарного, довершеного, достої-ного. В таку хвилину слова випливають мелодією, наче акорди похоронних симфоній; вони набирають виразу, міці, барви, може й запаху мірри й ладану. Тоді спільний біль залі переміняється в торжественний патос молитви пошани й признання.

Але бувають умови, коли не слів і не патосу треба; діється це тоді, як всі людські слова заслабі, щоб віддати велич фактів. І сьогодні ми саме віч-на-віч хвилини, коли не похвал треба, але коли Покійний стає перед нами як проблема, чи пак як сума проблем.

У подібних обставинах слова мусять статися короткі, скупі, ощадні, розраховані не на красу, не на зовнішній ефект, але на аналіз проблем, на шукання правди. Бо людина, з якою про-щасмося, більше від належної їй пошани домагається від нас, щоб ми прийняли її як дороговказ в прийдешнє — отже щоб ми її зрозуміли, щоб ми зуміли з бурхливих дій багатогранного жит-тя відчитати правдивий зміст і передусім заповіт на майбутнє.

Проте така холодна аналіза героїської постаті генерала-хорун-жого Тараса Чупринки, Головного Командира УПА, Голови Генера-льного Секретаріату й генерального секретаря військових справ УГВР, Голови Проводу ОУН на Рідних Землях є незви-чайно тяжка. І то не тільки тому, що мова фактів його життя є дуже багата, на що вказує вже хоч би сам поданий перелік (до речі дуже неповний) посіданих ним постів. Складніша причина трудности холодної аналізи в тому, що сл. п. Роман Шухевич, як ніхто інший із сучасників, був живим втіленням змагань і ідей українського народу; тому на задній план часто відходить у ньому особисте, а остається щось загальне, спільне, символічне.

І у вічність відійшов Він більшою мірою не як людина, а як символ. З цього приводу поруч аналізи постаті Шухевича як проблеми мусимо виробити собі погляд на Шухевича як на сим-вол. А до символу не можна підходити тільки з розумом, але до символу треба й серця.

І врешті:

Рідко коли постають біля рухів, подій чи осіб легенди, — міти; майже ніколи не постають вони ще за життя учасників подій.

А сьогоднішня дійсність на рідних землях є така, що наша Повстанська Армія, будучи живою дійсністю, переміняється в цьому ж самому моменті в легенду, з усім чаром і усією силою легенди, з силою, яка запалює, рве до чину, перероджує, змушує до дії. Наскільки ж більше легендарним від цілої УПА мусить бути ІІ Головний Командир, що очолював боротьбу серед виїмково важких умов сливе сім літ. І цю легендарність командира відчуває в рівній мірі з далекої віддалі еміграція, що й край, в якому кожен день приноситься нові жертви й в якому у кожного було загадкою, як це вдалося так довго втриматись в боротьбі з переважаними силами, і то втриматися на командній пості. Але в житті народу, що бореться й вірить у перемогу, дримають незабагненні сили, які неможливе й неімовірне переміняють у дійсність і істину. Життя борців — це пограниччя між можливим і неможливим, яке свідчить про їх особисту вартість, бовість і здібність. На такому пограниччі жив Шухевич не тижні й не місяці, а роки. Цей факт ставить його в передові лави всіх борців за права власного народу в цілому світі й сповняє з цього приводу всіх земляків виправданою гордістю. Але рівночасно вказує це пограниччя між можливим і неможливим на невлівимість межі між дійсністю й уявою. Саме життя пише в сучасному повісті, чи радше може трагедії й драми, — життя й тверда й сувора дійсність, наш зрошений кров'ю край, наша отчизна в полум'ї пожеж, в пониженні окупанта й у священній боротьбі оборонців чести й закону.

І на тлі тої боротьби, на тлі одної з найвеличніших легенд людства, маємо зрозуміти Чупринку як проблему і маємо вчутися в Його постать як у символ. Це є переважне, але одночасно й переважне завдання нинішньої жалібної Академії.

* * *

Життя Романа Шухевича замкнене, власне кажучи, двома датами: роком 1926 і 1950. Перша дата — це дата визначного боевого чину, стрілу в польського шкільного куратора; друга — це дата смерти на найвищому пості української визвольної боротьби. Між обидвома датами сповнене чинів життя; між обидвома датами намагання кількох державних апаратів знищити героя, — між обидвома датами засідки, цькування, погоні. Як на мить пригадаємо силу державних апаратів, досвід і засоби сучасних „охран" в їх модернізованих назвах, то мимоволі думаємо про легенду. Аджеж між обидвома датами рівно чверть століття, шлях від юнака до мужа, від рядовика до провідника, — шлях лицаря визвольної справи. Вже само названня цих двох дат вказує, що не було між нами, що не було в історії визвольних

змагань України другого подібного. Чи був хтось подібний Командирові УПА в інших народів?

І чи може хтось інший з більшим правом, як не саме Роман Шухевич, бути нам символом нашої боротьби за основне право народу, — за українську самостійну, суверенну, від нікого незалежну Державу?

Але поруч цього першого символу Великого Самостійника, Лицаря без жаху й провини, — другий, не менше світлий. Перші роки боротьби — це боротьба з польським займанцем. Але приходить 1938 р. і Шухевич кидає тіснішу батьківщину, щоб з братами на Закарпатті будувати Карпатську Україну. Там, — хоч і в смертних судорогах, Чехи не хочуть резигнувати з загарблених земель. Це час, коли чужинський імперіалізм намагається в крові здушити бажання українців добути самостійність. А далі, — трагічні дні наїзду мадярів. І в ці дні проби і проти чехів і проти мадярів стоїть карно як воїн Шух зі зброєю в руці.

Подібно бореться Він з німецьким окупантом, щоб врешті зі зброєю в руці скласти своє життя в боротьбі з найгіршим і найлютішим ворогом України: в боротьбі з російським імперіалізмом в його большевицькій машкарі.

Чинний спротив, безпardonна боротьба з п'ятьма окупантами українських земель каже нам бачити в Шухевичеві поруч із символом Великого Самостійника символ правдивого Соборника.

І третій символ: Правдивого Провідника, що гине на стійці, не щадячи себе, не захоронюючи, не шукаючи захисту в безпечнім місці. Не витримували інші, — ішли за кордон; сам Командир слав рейди повстанських загонів до західних країн, щоб свідчили вони там про міць нашої ідеї, про невмирущість нашої боротьби, і щоб викликали подив і прихильність; але сам остався в краю, як приклад, як смолоскип серед сумерку, — навіть тоді, як важка німецькова сковувала болем тіло і як з перевтоми переставало битися серце. То тоді, як закликали Його лагодити спори розсвареної еміграції, погоджувався прийняти розсварених тільки в своїй квартирі, на рідних землях, де повсякденна зустріч з ворогом і повсякчасна небезпека різко говорить про малеч наших спорів, про нищість особистих амбіцій, про злочин распри, крамолі і чварів. І як провідник наших визвольних змагань до історії ввійде той, хто за пости не боровся, ненависти не сіяв, але любов мав у серці до України й до українця, — любов, якій у дані зложив усе, — до життя включно.

Зрозуміти цю любов дозволяє тільки розуміння епохи, на якій тлі сл. п. Шухевич виростав. Бо Він став не тільки символом основних тенденцій нашої сучасності, але теж найшляхетніших поривів, почувань і настроїв. А образ епохи дозволить одночасно

ознайомитись з поодинокими фактами з життя Командира, бо ці факти саме можуть бути ілюстрацією почувань загалу.

Роджений 1907 р., бачить Шухевич малим хлопцем „красу відродження країни”, насамперед як відблиск могутнього зриву Центральних і Східніх земель; згодом переживає Він сам, як свідок, листопадовий чин. Успіхи й невдачі листопада й пізнішої боротьби зробили на ньому, як на усіх ровесниках, незатерте враження. Це час, про який кожен з них міг сказати:

„Тоді вже я воїном став справедливої справи,
— Борцем переможених в чесному бою полків...
На жертві найкращих ростуть-виростають
У відблисках Слави
Месників Лави!
Тоді вже! Тоді половило мене в свою службу Змагання.

Зрозумів я і взяв,
Що не жити мені у спокою,
Доки найбільших посвят, безупинного труду ціною,
Покоління терпінням, тугою крові палкою
— Вояки самі не добудемо
Прав і пошани
Для наших батьків заповіту!
Доки залізом не зващимо сліду тирапа,
Доки не скажемо гордого слова до світу!”

Ці дитинні обіти й біль невдачі давали величезну динаміку, але дійсність була до одчаю жахлива. Скрізь доводилось зустрічати приниження й образу. Підступно використав окупант школу до затруювання юнацьких душ, намагаючися зробити її знаряддям винародовлення. Молодому поколінню виховання мало впоїти подив і пошану до чужого, ворожого, а погорду до свого; навіть нашу національну назву нам намагалися забрати, а офіційно уживалося тільки ймення, яке ми вважали за глибоку образу. Польська мова щораз частіше затьмарювала нам радість наших юних днів, а польський учитель приходив як шпиг і денационалізатор до українських шкіл. Під цим обухом терпіла в рівній мірі молодь, що й українські педагоги, які однак були безсилі. І врешті казали нам у школі святкувати польські національні свята, молитися за успіхи окупанта, за ворожий імперіалізм, за польських вояків, які нам забрали волю. Для вразливих молодечих душ не могло бути більшої образи від цього глуму над нашими почуваннями. І родився бунт. Вже на шкільній лавці молодь горнулася до лав УВО, яку вважалося пересмцем заповітів Української Армії. Інша молодь безжурно пустувала. Ми ставали підпільниками. Став ним — учнем 6. гімназійної — теж і Шух.

І небавом по матурі вимінив стріл у того, хто був безпосередньо відповідальний за глум над прометейським вогнем у душах української молоді.

Розгорнення бойової акції УВО викликало реакцію польської суспільності, вулиці й зокрема поліції. Акція УВО була для прилюдної опінії не боротьбою за національні права й навіть не глибокою проблемою, а просто злочином; босвиків УВО клеймлено іменням бандитів, при чому польська суспільність забувала, що подібними „бандитами“ були недавно її чільні державні мужі, до тодішнього диктатора Польщі Пілсудського включно. Але найганебніша була роль поліції, яка рафіндованими засобами старалась вимусити від босвиків зізнання. Мури в'язниці скривали стогони й проклони катованих і насякали мученичою кров'ю. І коли ці знущання досягають великого насилення, виступас на арену знову Шухевич і, як тасмний „Дзвін“, організує атентат на комісара поліції Чеховського, який очолював протиукраїнський слідчий відділ у Львові. Сам атентат виконав швагер Шухевича, юнак Березинський.

Безупинна боротьба веде до постійного зросту авторитету УВО, — й згодом ОУН, яка з УВО виникає. Настрій образи, приниження міняється. Тоді Західньо-Українські Землі живуть мрією, щоб врешті стати підметом історії. Молоді сниться, що колись світом сколихне стріл, як у 1914 р. у Сараєві, що став сигналом до війни. З цієї другої війни Україна мусить вийти вільною. В той час ОУН стає динамічна; в той час Дзвін-Шухевич перебирає пост бойового референта в Красвій Екзекутиві й на цьому пості працює з успіхом 2 роки до хвилини арешту, заслання до Карпузької Берези й процесу. Разом ворог виривас в цей спосіб два з половиною роки життя, але в самотності досвід дозрівас й обрії поширюються. Це дає змогу по звільненні стати на мить Шухевичеві до іншої, спокійнішої роботи, але вже небавом кличе його Карпатська Україна, і він, як сотні його друзів, тайком, нелегально, через звори Карпат поспішас туди, де сходить Сонце Свободи й де небавом земля забагровіє кров'ю. Тоді Соборна Україна прислухатись буде до найдрібнішої вістки й настроїв України зосередиться на клаптику Срібної Землі, де рішатиметься доля майбутнього не тільки її, але цілої Батьківщини.

Це хвилина, яку заворожив поет*) у ці рядки:

„Чекасмо вістей од Вас... Позавчора, ще вчора,
Ще вранці сьогодні лунали стером, — плавали
І покликаля Ваші і звітя, що горетка хоробра
Дотримус поля, зливас у бій — як орли.
І раптом німус етер...“

*) Крилиців: інші п'ятити з віршів автора доповіді.

Чекасмо вістей од Вас... Чи живі? Чи здорові?
О, ні! не про те! Хай ранить серце, пече!
Ми прагнемо знати: чи руки ще дужі до зброї,
Чи горстка одважя зп'ятижно змагається ще?*

Період Карпатської України закінчився глибоким розчаруванням. Це був передвісник низки дальших розчарувань, бо інші були пляни того, який думав тоді будувати Нову Європу, — але цих плянів ми не знали і, не глядячи на розчарування, ми вірили.

І коли в бурхливих хвилях другої світової війни німці готовилися до інвазії України, то настрої загалу був повен тривожного очікування, що наближається день воскресіння. А коли впав поклик до створення українського легіону, то загал вірив, що це відроджуються Усусуси 1914 року, які дали початок українській армії. І тоді на чолі легіону стає Шухевич.*)

На своїм пості остає до часу, доки не виявилися правдиві наміри німців і доки настрої загалу не перемилися з приязни у ворожість. І виразником цієї зміни стає знову Шухевич, щоб з керівного посту в легіоні, що боровся плече до плечей з німцями, перейти на організатора протинімецького фронту. За декілька місяців перебирає Він начальний провід протинімецької боротьби, стаючи восени 1943 р. Головним Командиром УПА.

А коли „в попелі імперій“ загинув третій Райх, УПА переходила вже в наступ проти червоної Росії. Цю боротьбу очолював Шухевич останніх 6 років свого життя. Цей період, з одного боку, найбільше нам відомий і найбільше зрозумілий, — з другого ж боку, найбільше окутаний серпанком тасмниці: аджеж на барикадах досі стоять друзі Командира, аджеж у підпіллі живе низка його співробітників і про них до часу треба мовчати. Але й сказаного вповні вистачає, щоб збагнути широкий ділязон акції Шухевича, який виповнив понад чверть століття його життя і чверть століття нашої історії. Пізнаючи життєвий шлях Шухевича, ми вчимося розуміти історію, але тільки вчуваючися в настрої епохи, в настрої покоління, ми можемо зрозуміти життєвий шлях Шухевича. В усіх подіях, в яких відзеркалювався настрої доби, Шух був у самім вогнищі, здебільша на відповідальному пості, і тому його життя є наче вирізом більшого полотна. Як утілення наймаркантніших настроїв доби переходить він у вічність, як символ найшляхетніших порухів української душі.

Але характеристика життєвого шляху Шухевича впевнює нас, що Він був не тільки символом і кристалізатором наших прагнень і хотінь. Він одночасно живий символ Лєсиного: „*Contra spem spero*”.

*) Т. зв. „Соловій”. Побачивши, що українці за ніяку ціну не зречуться змагання до самостійності, німці вже в пересні 1941. розв'язали „Соловія”: в новій формації, з обмеженими завданнями, був Шухевич заступником командира.

Лесиного сподівання проти надій. Таких розчарувань, які нагромадилися в коротких 6 роках української історії, напередодні і в час другої світової війни, ледве якому іншому народові довелося пережити, ледве якому довелося гірку чашу випити аж до дна. Пригадаймо: надії і дійсність Карпатської України, розвал Польщі і, замість сподіваної волі, большевицька окупація, погром большевиків і жорстока дійсність Райхскомісаріату, поновне закріпачення України Росією за згодою демократичних потуг світу. Здавалося б, що тих розчарувань забагато, щоб зберегти здібність акції. І проти засад логіки Українська Повстанська Армія цю здібність зберегла. І коли весь світ пактував з большевизмом, коли стомлений світ бажав миру, тоді Командир УПА стояв незломно на пості, не вагаючися кидати свої полки проти потуги, що опанувала п'ятину світу і якої вражати не важилася ніяка імперія. І віра найшла своє виправдання.

І врешті останній символ, який годиться підмітити: Шухевич як символ видержливості. Не тільки розчарування не зуміли зломити його, але не зігнула його й неволя. Ні нелюдське пониження польського концентраційного табору, ні довга самотина в льохах львівських „Бригідок“, ні рафіноване слідство, ні неждане заломання багатьох друзів, ні процес не зуміли вбити його сили.

Це часи, які збереглися в пам'яті у виді закарбованого на зволах мозку вірша в сутінках підвалу львівської в'язниці, коли доводилося сидіти в сусідстві Шухової келії:

„Пустинь швидених пар у заперті, в городі
Безуспішно шукає забуття-омани
В одчайній люті, в пристраснім-нестримнім ході
І в обрамі привабливої фатаморгани:
Зеленої оази й сірої пустині,
У вбивчій гашишу палкого урагану.
Мов непокірні, горді звірі - у неволі нині
Шлали ми вигоняли в кам'яній підлозі,
Як мріяли ми про життя й простори сині.
То завжди: пристрасно в клітках своїх в дорозі
Мандрують друзі, тонуть в спогадах, в залуді.
... Трагічно смерть стрічати на життя порозі,
Тим часом смерть з життям обнялась вже у глумі“.

Цей вірш по зафіксованні в пам'яті був присвячений Шухевичеві*), якого вдача більше ще нагадувала непокірного лева, ніж наш одчайливий хід у наших бетонних і заграбованих келіях, в яких, здавалося, сльози попередників спливали вогкістю зі стін. Але ні суворість обстановки, ні темрява, ні самотність, ні важкі

*) Друкований вірше (враз з присвятою) в збірці „Совецькі ґрати“, 1941 р.

думи, ні примари смерти не зуміли вбити завзяття, що викликало щирий подив у ворога.

І врешті говорячи про Шухевича, як символ незламності, годиться згадати цілком іншу, але невимовно трагічну обставину: цілу родину Командира большевики знищили. Доля поодиноких осіб докладно невідома: чи живе ще мати й дружина в тайзі Сибіру чи степах Казахстану на каторжній роботі, чи вбило їх знущання; невідомо також, що діється з дітьми, забраними до большевицького дому безпритульних, з якого син, мов левеня, виривався до батька. Але відомо, що доля найближчих ще більше загартувала генерала, ще більш зробила його невгнутим.

Просте нагромодження фактів з життя с.п. Шухевича довело нас до розуміння його як символу Великого Самостійника й Соборника, зразкового Командира, втілення всіх прагнень покоління й кристалізатора його настроїв, незламного лицаря без жаху й провини, що виростав понад загальний і особистий біль і в чорну ніч кидав своє полум'яне визнання віри, яке було могутнім наказом, щоб проти надій сподіватись.

Але образ Шухевича як символу, чи пак як символів, ховає небезпеку, що на задній плян відійде Шухевич як людина. В символі є краса і сила, в символі є могутність і велич, в символі є щось, що виходить понад тілесне, понад земське, понад матеріальне.

Але кожному, хто знав Романа, відомо, що Він, стаючи за життя символом і легендою, одночасно був живою людиною. І як хтось уявляв би на підставі сказаного Шухевича, як людину, яка наводить присмність в терпінні, той дуже й дуже помилявся би. І тому образ Командира Чупринки як символу домагається доповнення образом Шухевича як людини. І коли образ Чупринки робить його для нас героїським, тоді постать Шухевича є для нас усіх близькою.

Шухевич, Роман, чи найкраще Шух, як його звали друзі, був людиною у повнім розумінні цього слова: він любив життя й хотів жити; його життєрадісність робила його вічноюим і він для близьких йому людей залишиться на завжди палким юнаком, не глядячи на те, що у вічність відійшов він від нас зрілим мужчиною.

Як всесторонній спортсвець, мандрівник, турист належав Шух до того покоління, яке українській нації подарувала пластова організація й для якого сміх у найтяжчих умовах був законом. Це покоління шукало в життєрадіснім змаганні справа до боротьби й училося бачити життя як вічну велику гру.

Скорше! Скорше! — перегнати
Найсильніший скорий ріл,

В перемозі засміятись,
Награти завзятий гіл!

З усміхом, завжди бадьоро!
Що втома, що нам біль!
Щоб лиш даліше, щоб лиш скоро!
Гарт незпаний без думств!

Пни, пни перемога
Над друзями у шляху,
А вже завтра без знемоги
Станем з ворогом на при.

І зійде нам сонце в крові:
Треба буде наших сил.

Переможе, хто готовий,
Кинем ворога у пил.

А як друг нам в бою ляже,
Біль ваш в крові втопимо!
Завжди вірні лиш присяга
Смерть героїську помстимо.

Скорше, скорше! У знемозі
Сил додасть нам сміх і жарт,
Ми адобудемо в дорозі
Силу духа й тіла гарт.

Ось яким було покоління. Таким же був і Шухевич. Люблячи життя, він ненавидів терпіння, в'язницю і смерть. Але будучи людиною й люблячи без краю життя, він у собі вмів перемагати страх смерті. І в цьому вбачаємо правдиве героїство, й в цьому велике вміння й проблема.

Така життєва постава стримувала Шухевича, як людину, і згодом як командира, від ризиканства й одчайдушності, але незалапило до краю звершити обов'язок. І хоч невідомі нам (ближчі подробиці останнього бою командира, то можемо бути впевнені, що він дорого продав життя, яке вмів любити.

А коли шукатимем за виясненням, що давало Шухові силу перемагати страх перед смертю, то, звичайно, вияснення знайдемо в його любові до України, але вияснення знайдемо теж у факті, що Шух на своїй ший завжди носив медалік. Це править за світогляд. Коли друзі в Березі бачили його кожного вечора й кожного ранку застиглого на мить у молитовній задумі, то це заставляло їх до наслідування. І коли в львівських Бригідках на політкелії за почином Шуха зродився звичай, що націоналісти-в'язні ставали врешті й увечері до молитви, то в цьому можна добачувати джерело нинішньої релігійної постава УПА.

Ця віра в незнищенність життя давала Романові силу перетривати найжахливіші хвилини, — ця віра вияснює, як це так могло статися, що, будучи людиною з тіла й крові, міг Шухевич перейти в сферу нетілесного символу. Але ця віра вияснює нам, що Шухевич, будучи по суті людиною чину, босвиком *par excellence*, бачив рівночасно життя, як проблему.

Кожен стріл у його житті, кожен наказ до акції був у нього окуплений найтяжчою ціною, бо боротьбою совісти. І це надавало Шухевичеві рис глибокої суспільної етичності й казало у ворогові бачити людину.

Не час і не місце аналізувати тут моральні засади індивідуального терору; а втім ОУН саме під проводом Шухевича перейшла шлях від індивідуального терору до масової боротьби, і це найкраще говорить про глибоку еволюцію, вповні узгіднену з зако-

нами божественної науки й не викликаючи ніякого сумніву. Цього короткого ствердження вистане для образу Шухевича. Але на цьому місці мусимо усвідомити собі, що важко вбачати в особі сл. п. Шухевича, навіть у добі його ранньої молодости, керованого ненавистю терориста. І вся його життєва ментальність і особисті зв'єрення свідчать про те, що кожси акт був попереджений в нього судом над тим, в кого мав бути стріл вимірений, і після акту був самосуд, чи був він у праві це робити. Цей самосуд тривав роками й, імовірно, ніколи не кінчився.

Ця, впливаюча з віри, постава до ворога мусіла мати свій відповідник у поставі до своїх підкомандних. Вже любов до життя вказала нам на те, що Шухевич не був ризикантом, — що, отже, він цінив життя своїх підкомандних. Але безперервний іспит совісти зумовив, що Він у своїх рішеннях щодо наражування своїх людей був незвичайно скрупулятний і по-батьківськи обережний.

Для повної оцінки етичності Шухевича мусимо пригадати, що польській поліції не вдалося відкрити виконавців атентату на куратора Собінського. Але для заспокоєння прилюдної опінії не завагалися вони без належних доказів засудити зразу на смерть, а згодом на доволітню в'язницю двох інших членів УВО. Атаманчука й Вербицького, які до атентату були непричасні. Тоді Шухевич і другий учасник атентату зголосили Проводові готовість добровільно віддатись у руки поліції для відтяження засуджених друзів. Це зробили вони, хоч були вповні свідомі, що за признання жде їх присуд смерти. І тільки заборона Організації стримала їх від постанови, бо ж їх благородний крок міг стати прецеденсом, що в майбутньому польська поліція для викриття справників буде арештувати й віддавати під суд непричасних людей.

Релігійність і людяність позначала Шухевича у Його відношенні навіть до ворогів. Ми знаємо Його нещадність у боротьбі з поляками, як окупантами, ми знаємо Його важкий досвід у в'язницях і концтаборі, — а проте вмів він забути це тоді, як поляки опинилися в подібному положенні, як ми. По польській катастрофі 1939 р. не було в нього ненависти, ні охоти помсти, а навпаки, навіть співчуття. Інша річ, ми добре знаємо, яка була б постава командира УПА в хвилині, якщо поляки в своїм імперіалістичнім безглузді захотіли б знову сягнути по Львів. І як заповіт Його чинів для нас живучих: ні п'яді української, зрошеної кров'ю, землі.

Проте в хвилині льояльної постави колишніх ворогів є можлива й іноді навіть конечна співпраця. І доказом розуміння тієї істини є останні роки дії Шухевича, коли він вмів довести до повного замирення й співраці з поляками, румунами, чехами.

Шляхетна постава навіть до недавнього ворога творить кругом особи атмосферу довір'я. Якщо хтось не має охоти мститися в хвилині слабости ворога, то це наявний доказ, як далеко с від подібної людини ідея імперіялізму. Правда, кожен справжній борець за права народу, не може бути заражений імперіялістичною бацилею. Хто хоче скинути окови чужого імперіялізму, не може рівночасно мати імперіялістичних амбіцій. З яким обличчям можна б тоді апелювати до совісти світу чи говорити про християнську мораль. На жаль, не всі поневолені народи зрозуміли цю істину. І тому часто взаємне недовір'я спиною поневолені народи перед союзом. Постава Шухевича виключала можливість будь-якого недовір'я. Ця Його постава й життєвий досвід, добутий у добі розвалу імперій, предистинували Головного Командира УПА до очолювання спільного протибольшевицького фронту народів Сходу Європи. Тому перед Його домовиною голову схиляють не лише українці, але всі ті, які рам'я об рам'я з нами в бойових лавах стоять.

Шухевич, як жива людина, з розумінням проблемности, мусів відзначатися великою всесторонністю. Це вилинос нам, але цього доказано теж є факт, що він, будучи військовим командиром, міг одночасно очолювати державницький центр на рідних землях (УГВР) і політичний рух (ОУН). Розглядаючи Шухевича, як проблему, мусимо дійти до переконання, що чи не найважливішою рисою Його індивідуальности є саме ця всесторонність. Тому для нас лишитьсся Шухевич як велика й гідна наслідування синтеза.

Наука соціології підпільних рухів ставить собі питання, чи революціонери, привиклі до нищення, до валення, до руйнування с встані на місце знищеного поставити щось нове, свос власне, тривке. Сотні історичних прикладів наче б то заперечують цю можливість. Тим часом Шухевич є доказом, що така синтеза революційности й глибокого конструктивізму є можлива. Це впевнює, що Шухевич був державним мужем на велику міру.

З погляду Його конструктивізму важливо назвати період з його життя, який ми назвали „спокійнішим“, а який почався по звільненні його з польської в'язниці. Розконспірований і сліджений, він не міг продовжувати чинної бойової дії, але тоді він з головою пірнув у організацію українського ремісництва, яке в той час було сильно спольонізоване. Був це вирізок нашої боротьби за українське обличчя міста на Західних Землях, яку вела наша євспільність у тому часі, не зважаючи на різниці в поглядах. І Шухевич у тій праці мав поважні успіхи.

Поруч Шухевича, як синтези революціонера й конструктивіста, треба назвати Шухевича, як синтезу принципіяліста й реаліста. Коли Шухевич на становищі керівника легіону, як товариш зброї німців, розчарувався в щирості німецьких інтенцій до України.

реагуючи він холодно й розважно. Це був жахливий час у його житті. Весь актив української визвольної ідеї, всі найближчі друзі Шуха наїшлися по в'язницях, і було виразно видно, що готується всім їм знищення. В тому часі, як друзі вмирали в німецьких лагерьх, мусів Шух зіграти до кінця ролю німецького приятеля. І він це зробив у почутті великої відповідальности, хоч серце розривалося з болю. Так наказував йому політичний розум, впливаючий з холодної калькуляції.

Посидання протиріч, всесторонність, ширини політичного горизонту дозволяла Шухові розуміти других, навіть тих, з якими він не погоджувався. Це було основою його толерантності в відношенні до політичних чи світоглядних противників. Це давало йому змогу бачити широку концепцію визвольної боротьби цілого українського народу, а не тільки одної якоїсь партії, світоглядного руху чи організації. Шухевич ніколи не ділив нації на „Ми" і „Ви", а нація ввижалася йому завжди як моноліт, який в рішальний момент вмисі перемогти неістотні розходження. Він — із своїм розумінням конструктивізму і з своїм життєвим реалізмом -- не копав ровів між патріотами й „опортуністами". Доки не було даних на те, що хтось є зрадником, що за зраду мусить відпокутувати, доти всякий українець був йому братом. І хоч часто суспільність не розуміла українського підпілля й навіть кривдила його, то проте в Шухевича було завжди почуття, що українське підпілля мусить бути кістю української кости, тілом рідного тіла, кров'ю батьків наших крові. Тільки така постава могла зродити правдиву силу.

Будучи соборником, що не знав різниць територіяльного походження, був Шухевич соборником, для якого неістотні були світоглядні, віросповідні, партійні різниці, якщо українська субстанція була здорова, якщо інтенція була чиста, якщо любов була гаряча.

І з цього погляду втрата Шухевича, як великої синтези, є найбільша. Як говоримо про втрату, то все досі сказане, все перечислення заслуг, ціла аналіза постаті й постави вказує на величину. Але є щось, що нам остається як велика потіха. Смерть фронтного генерала, яким був незабутній Чупринка, що день-у-день заглядав смерті у вічі, який смерть мусів вкалькульовувати в усі пляни, — смерть генерала не обезголовлює. Короткий похоронний салют, в завязтій стиснутій п'ястухі підкомандних — і на місці вбитого стає наступник. Так повинно бути, так мусить бути і так сталося, як знаємо з красивого комунікату. В краю боротьба йде дальше. Йде ще більш запекла, більш послідовна, більш дисциплінована, бо гльорія героя, бо німб величини, бо слава Командира Безіменних вимагає дії.

І на тому тлі Краю завдання і для нас, для еміграції й для цілої спільності.

Пращасмося з Тобою, генерале. Пращасмося, Голово Генерального Секретаріату УГВР, пращасмося з Тобою Дзвоне-Чупринко-Туре-Лозовський, пращасмося, Друже Романе, Шуху, товаришу наших змагань і в'язничних дум. Може хто з сльозою в очах, може хто з закушеними до болю губами, але всі щиро, як з лицарем без плям. Не знаємо, чи масіш могили, чи чорний ворон розніс Твої кості по Україні, як рознісив кості козаці. Не знаємо, чи заплаче по Тобі Дружина, як плакала вдова по Морозенку, але уявляємо в цю хвилину, що Тебе кладуть у могилу на Україні.

І кидаєм стародавнім звичасм грудки землі на Твою домовину. Хай легкою стане Тобі Рідна Земля, якої Ти не покинув. А що грудку кинемо, то усвідомимо один з Твоїх заповітів. І клянемося, що чесно будемо їх виповняти, щоб не ворухити Твого сну.

А що перший заповіт, то він такий ясний, що про нього й говорити не приходиться. - він впливає з Твоєї постаті, що стала символом. Це наказ боротьби за Самостійну і Соборну, боротьби до останку сил і до останнього відлиху, проти надій і сподівань.

А другий заповіт впливає з Твоєї постаті, як людини, яка розуміла всі пориви, яка розуміла всіх своїх земляків і тому розуміла боротьбу широко, а не однобоко. Цей Твій заповіт зокрема важливий для еміграції, бо він каже змагатися за Україну не тільки на полі кривавої прі, але скрізь, де б'ється українське серце. Боротьбою за Україну є теж творення української культури, українського мистецтва, літератури, науки, українських духовних і матеріальних дібр. І понесемо славу українського імені у широкий світ, щоб усі навчилися цінити наш край і розуміти нашу боротьбу.

І що третю грудку кинемо на могилу, то згадаємо Тебе як синтезу й пригадаємо, що понад партіями й групами стоїть нарід, який кличе до єдності й до спільної дії.

Це ж в останнім зверненні до української еміграції, підписаним Тобою, слово в слово написане:

„Воююча Україна рішуче вимагає від української еміграції повної Єдності“.

„В такий відповідальний момент, в такий важкій ситуації, в якій знаходиться сьогодні український нарід, українська еміграція не може дозволити собі на жадні роздори і партійну гризню“.

Читаймо ж цей заповіт, листкуючи його сторінку за сторінкою й пригадуючи чини того, хто перейшов у легенду, яку повторять онуки нащадкам, щоб вони з роду в рід передавали вічну па-

м'ять про Тебе, якому любов веліла на прою за справу ставати з іменем Бога й Батьківщини на устах.

І ми знаємо, що наш обіт сповнити заповіти зобов'язує до надлюдського, бо до надлюдського зобов'язує легенда.

Якжеж, кинувши свої грудки землі на могилу Командира, вслухуватись будемо у шарудіння падаючих грудок, киданих землячками, — у шарудіння грудок насяклих вологістю пізньої осені, як глядітимем у сумерк надходячого вечора листопадової лнини, то відчусмо, що це не даром у листопаді святкуємо поминки генерала, — що це не випадок, хоч згинув він понад вісім місяців тому. У цьому символ і віщування.

Щеж бо нині листопад, як і тоді був, як родилася легенда, на якій росло покоління Чупринки. І як кров лицарів покликкала до життя нових пересмців ідеї, так само даремною не буде кров генерала.

Нині ще сум і біль. Але наростаюча могила має містичну силу. Вона приневолює вірити у воскресний день.

Будьмо ж гідні цього дня нашою працею й сповповненням заповітів! Будьмо ж готові на день! Будьмо одні в нашій дії, як одні є ми в обличчі смерті людини, яка являється найкращою синтезою громадянських чеснот справжнього державного мужа на велику міру.

Будьмо ж готові на день, коли блискавки проріжуть небо й у гомоні громів пронесеться бойовий клич по Україні!

... І ратай кине свій плуг, не дооравши поля,

увидять незрячі каліки,

встане старець і муж, і дитина,

і ринуть у повіднях води рік,

у повіднях зрушиться нарід: з усіх усюдів, з усіх сіл, з усіх міст, з левад, полонин, від праці, з дозвілля, з храмів;

— з верхів'я Карпат, з поліських багон, з чорноморських степів, з родючих піль чернозему, із шахт Донбасу, з кубанських курснів.

І плече об плече, одностайно, всі у лавах, в один гуж, в одному ряді, спільно й дружньо стануть проти ворога.

Боголюбський не в'їде у Київ, не заплаче удруге Полтава, ні не буде у нас Кочубея.

..Тоді то бжання неслатомною волею
Ще раз лунатимуть гори і доли,
Героїства заваяттям і ризком
Ще раз вдарятиме лицарів серце.

Водними брязками,
Гратися будуть веселкою в сонці
Розбиті копитами ріки!
І славу безсмертного чау
Лицарі ляхать на віки".

Тоді спом'янемо Командира вдруге.

БОГДАН КРАВЦІВ

ЛЮДИНА І ВОЯК

В ДРУГУ РІЧНИЦЮ СМЕРТИ СЛ. П.
РОМАНА ШУХЕВИЧА-ЧУПРИНКИ

Видання Головної Управи
Організації Оборони Чотирьох Свобід України

НЮ ЙОРК — 1952

Bohdan Krawciw

MAN AND SOLDIER

In commemoration of the second anniversary
of the heroic death of

ROMAN SHUKHEWYCH-CHUPRYNKA

Printed by "AMERICA"
817 N. Franklin St., Philadelphia 23, Pa.

ГЕН. ТАРАС ЧУПРИНКА (ШУХЕВИЧ)

Зрбица - портрету роботи артиста Петра Андрусева

Мужність і суворість, одвага і незламність, непоборність і героїзм — багатьома такими величними словами бажалося назвати оцю коротку розповідь про геройське життя і геройську смерть Романа Шухевича, команданта легендарної Української Повстанської Армії ген. Тараса Чупринки. Але зупинилися ми на двох простих коротких словах — людина і вояк.

Був людиною з кожного погляду повною і всесторонньою і нічого людського не було йому чужим; чулий і ніжний як музик-поет, і суворий-твердий як сталь, найперше супроти себе. Пластун-мандрівник, піяніст, спортсмен, мисливий, інженер-технік, підпільник — в усьому був на своєму місці і завжди один із перших. Як вояк, коли взяти до уваги те, що він зробив і чого досяг, як і те, в яких умовах діяв, немає собі рівних в історії повітряних армій і воєн. В порівнянні з ним — творцем єдиної в світовій історії модерної підпільної армії і командантом її на протязі майже сьоми років в умовах збройної боротьби з двома світовими потугами — бліднуть такі світові величчии як Фош, Петен, Роммель чи інші.

З особистих наших спогадів про Романа Шухевича, з фрагментів того що було написано і

надруковано вже по його смерті в українських і чужих виданнях, з історій веденої ним Армії, хочемо простими словами — такими ж як і Він був простий — написати Його портрет, щоб пам'ять Шухевича-Чупринки стала близькою і рідною, як близьким і рідним був він усім, з ким зустрічався, працював і пліч-о-пліч в одних рядах боровся.

* * *

Народився на західних окраїнах землі української, на польсько-українському пограниччі в містечку Краковець, в західній частині яворівського повіту. Ті, що памятають його дитячі роки, розповідають про дитину з яснорусявим кучерявим волоссям, великими блідоголубими допитливими очима. Мовчазний, перебував часто в товаристві старших, уважно прислуховувався розмовам і завжди тривожив усіх своїм несподіваним: чому? Любив відвідувати театральні (аматорські) вистави і зчаста вміншувався в діалоги на сцені. П'яти-шостирічним хлопцем годинами пересиджував на стовні водяної занори над ставом, приглядаючись бурхливій масі води, що переливалася з шумом униз. На всі заклики знайомих вертатися додому відповідав рішучим: Не піду!

Дві цікаві подробиці подає С. Байдович з дитячих років Романа, обидві дивно зв'язані з майбутнім життям Романа Шухевича. Основник й організатор пластового моряцького Куреня "Чорноморці" в 30-их роках, вже малим хлопчиною не тільки любив воду, але й залюбки зо-

дягався в моряцький одяг. І другий епізод: прийдешній командант Української Повстанської Армії, слухаючи уважно розмови старших про те, що Шухевичі походять із стародавнього українського боярського роду, заявляє батькові Осипові Шухевичу категорично: — “Який там з тебе боярин, коли ти війська не маєш!”

Про матір Романа Євгенію із старого українського священничого роду Строцьких подають, що шильно зберігала в приватному житті (батько Романа був суддею) всі старі традиції священничих домів і була побожною і глибоко релігійною жінкою, заціплюючи цю побожність і релігійність глибоко в душу молодого хлопця Романа.

Із Краківця переїжджають Шухевичі до Камінки Струмілової. І знову ж зацікавлення хлопця позначають його прийдешній шлях. Купання в Бузі, веслування, совгання по замерзлому плесі зимою поглиблюють Романове захоплення водною стихією. Тут проходить Шухевич свою першу пробу рятівництва: з-під криги на річці Бузі вирятовує з нараженням власного життя дитину і платить за свій героїський вчинок піврічною важкою недугою.

І з другого боку: Шухевичі, живучи у дружніх взаєминах з родиною о. шамбет. Цегельського в Камінці Струміловій, відкривають для молодого Романа ще одно товариське середовище, із великими традиціями релігійної та національної праці й діяльності. В домі о. Цегельського, товаришуючи із внуками його Юрком і Лавром,

годинами цілими слухає розповідей їх батька, відомого українського публіциста й політика д-ра Лонгіна Цегельського про славне минуле України, про її багатовікову боротьбу з ворогами.

Вчащаючи в ті роки до Філії Української Академічної Гімназії у Львові, бере активну участь в праці Пласту і вже тоді відбуває із членами свого пластового гуртка довгі мандрівки і влітку і взимку околицями Львова — і винницькими і жовківськими лісами, горбками Личакова, Знесіння і Кленарова, і лісами й полями Зимної Води й Білогорщі, тієї Білогорщі, де через чверть століття судилося Романові Шухевичу закінчити шлях людини й воюючого генерала, команданта Української Повстанської Армії.

Свої мандрівки і львівськими й околицькими лісами відбуває він — Шух, як його кликали тоді, і його друзі з ясно усвідомленою метою: щоб здобути у майбутньому Львів, треба добре знати і його вулиці, і провулки, і канали, і в околицях Львова знати кожну стежинку і доріжку, кожний горбик і лісок. І хто знає, чи не оці пластові мандрівки дали потому генералові Чупринці можливість вести підпільні акції і кермувати операціями УПА, перебуваючи місяцями у Львові в самій гущі советських військ, енкаведистів і таємних та явних агентів Москви.

Тоді в оті гімназійні роки Роман Шухевич стає членом Української Військової Організації.

В тому ж часі, 1924 або 1925, батько Романа Шухевича переїжджає на працю в Радехів, в

північно-східному кутку Галичини. Радехівщина, оця частина т. зв. Галицької Волині, сумежня з одного боку з непрохідними брідськими лісами і стирськими плавнями і з другого боку з Берестечком, околицею відомих боїв Хмельницького з Поляками, стає вужчою батьківщиною Романа. Сюди приїжджає на свята і вакації і тут — в Оглядіві в домі отця Березинського познайомлюється із своєю майбутньою дружиною Наталкою та її братом Юрком, ніжним сухорлявим “паничком”, що потому як один із співробітників боєвого референта Краєвої Екзекутиви ОУН Романа Шухевича, виконує атентат на ославленого комісара польської поліції Чеховського і що згодом гине в нападі на Городок Ягайлонський.

В цій же Радехівщині, в селі Нивицях над Стиром, перебуваючи в домах Казанівських і Підгайних, з одного боку віддається захоплено плаванню й водному спортові, з другого боку підшукує й виховує собі боєвиків членів УВО-ОУН.

Гімназійні й перші університетські роки у Львові присвячує поза наукою музиці та спортові. В 1922 році організує пластовий спортовий гурток “Ясний Тризуб”, бере активну участь в праці гімназійного футбольного клубу “Русалка”, два роки пізніше засновує разом з іншими відомий Карпатський Лещетарський Клуб. Грає не тільки у футбол, але і в кошівку й у відбиванку, в Запорізьких Іграх в 1923 році встановлює український рекорд в бігу через

перешкоди на 400 метрів і перший досягає мети в своєму улюбленому плаванні, встановлюючи рекорд в дистанції на 100 метрів. В пізніших лещетарських змаганнях у 1933 здобуває перше місце в бігу сеніорів. Цього ж — 1933 року — веде дефіляду змагунів під час Запорізьких Ігр на площі Сокола-Батька. Автор спогаду про цю “спортову добу” Шухевича О-як цитує характеристичні і пророчі слова однієї із змагунок:

“Він для кожної і кожного з нас мав ласкаве слово, кожній і кожному вмів сказати щось приємне, підбадьорююче. Ми знали, що він найкращий між нами, що він найдостойніший вести нас і якщо б він подав був команду, ми були б пішли за ним навіть під кулі”.

Займаючись такими різними родами спорту, не забуває про своїй улюбленій водній спорт. Разом із старшими-пластунами “Чорноморцями”, до яких перейшов із куреня “Лісових Чортів”, організує вишкільні моряцькі табори, пропливає човнами всі важніші ріки Західної України. Це, як і мандрівки з “Лісовими Чортами” Підкарпаттям і Карпатами, допомагає йому пізнати й вивчити терен майбутніх боїв й операцій УПА.

Перебуваючи рядовим членом-пластуном в Курені “Чорноморців” навчався того, чого найбільше треба воякові — слухати. Тут між Чорноморцями, до яких належали закатовані потому московськими опричниками — його рідний брат Юрко Шухевич, Євген Подолтнюк

(Ойген), Сергій Костецький, О. Струк, д-р Михайло Хомин і поляглий в боях з большевиками майбутній генерал УПА Дм. Грицай-Перебийніс, виконує — як згадує “Чорноморець” Антін Івахнюк — “усі накази та постанови, що вийшли від пластової влади, чи то курінної команди чи то вищої. Ніколи не пропустив без належного оправдання ні вранішньої спортової заправи на площі Сокола-Батька, де пластуни цю площу вирівнювали, ні не пропускав курінних сходин, здисципліновано брав участь у штафеті із стрілецьких могил на Маківці (до Львова — приблизно 150 клм.) і в курінному марші з Лисоні (105 клм.), чи то в коляді на “Рідну Школу”, чи в різних пластових змаганнях”.

Як член УВО, спортовець-змагун, пластун — знаходить Роман Шухевич час і для фортепіану і для танців. Перед ширшою аудиторією грає з великим успіхом скерцо-моль Шопена, заявляючи водночас, як це згадує у своїх спогадах львовянка Оксана, що не міг би спокійно віддаватися музичному мистецтву, знаючи, що навкруги діється з нашим народом. Крім того, як ми вже згадали, бере участь, правда з цілком практичних підпільних мотивів, в курсах танків для молоді, вчащає на забави й балі. Згадана Оксана, прихильниця УВО, що мусіла відігравати якийсь час ролю нареченої Романа, згадує його як жвавого, дотепного і добре вихованого юнака, що “відзначався також непересічною інтелігенцією і тонким відчуттям кожної ситуації. Якщо хтось його хвалив, то він

поблажливо усміхався і відразу змінював тему. Без пози, природний, завжди сам собою”.

З доручення Української Військової Організації Роман Шухевич виконує у 1926 році атентат на польського шкільного куратора Собінського. Робота була “чисто” й акуратно проведена і польська поліція не дізналася до кінця, хто був насправді виконавцем атентату. Все ж, будучи глибоко релігійним, як свідчить його товариш і член тогочасної КЕ ОУН Володимир Янів — переживав глибоко і тяжко свій вчинок і судив себе за це порушення Божої заповіді: не убий! “Кожен стріл у його житті, кожен наказ до акції був у нього окуплений найтяжчою ціною, бо боротьбою совісти” — пише Янів. І далі: “Вся його життєва ментальність й особисті звирювання свідчать про те, що кожен акт був попереджений в нього судом над тим, в кого мав бути стріл вимірений, і після акту був самосуд, чи був він у праві це робити. Цей самосуд тривав роками й, імовірно, ніколи не кінчався”.

“А втім — стверджує Янів — ОУН саме під проводом Шухевича перейшла шлях від індивідуального терору до масової боротьби, і це найкраще говорить про глибоку еволюцію, вповні узгіднену з законами божественної науки”.

Водночас Янів пригадує (для повної оцінки етичності Шухевича), що коли польській поліції не повелося викрити спрчинників атентату на Собінського і польський суд засудив на

смерть цілком непричасних до атентату членів УВО Атаманчука і Вербицького, то "Шухевич і другий учасник атентату зголосили Проводові готовість добровільно віддатись у руки поліції для відтяження засуджених друзів". Але ж Провід Організації заборонив їм це робити з різних тактичних оглядів.

Примушений вимогами конспірації живе Роман Шухевич далі спокійно і незаметно. Бере активну участь у спортових імпрезах, пильно вчиться, але найбільше вільного часу присвячує тому, що мало стати його майбутнім фахом і завданням — військовій справі. Студіює військові теоретичні дисципліни, історію воєн і походів і вже незабаром разом із Михайлом Колодзінським, пізнішим полковником Гузаром, що згинув на Закарпатті, стає одним із найкращих військових спеціалістів серед націоналістичного активу. Свої теоретичні знання доповнює згодом практикою — службою в польській армії та перебуванням у т. зв. школі підхорунжих.

Цієї школи (своїм фахом вибрав Шухевич артилерію) йому не довелося закінчити, бо його як "політично підозрілого" усувають із школи підхорунжих і свою дальшу військову повинність він виконує звичайним гарматником в одному із польських військових гарнізонів на Волині. Все ж таки й цих кільканадцять місяців дають йому дуже багато, особливо ж із практичного погляду, до поглиблення військового знання.

Щоб здобути потрібний йому теоретичний і практичний військовий вишкіл, виїжджає Шухевич кількома неворотами за кордон і там бере участь в різних спеціальних військових курсах. Там між іншим довів до досконалости своє вміння володіти шаблею, набуте ще в студентських часах, як теж здобув диплом пілота безмоторового літання.

Разом з тим все більше втягається Шухевич в підпільну діяльність. Після вдачного атентату на Собінського йому доручують організування атентату на комісара польської поліції Еміліяна Чеховського, що в поборюванні українського підпільного руху записався своєю жорстокістю і знущаннями над українськими політичними в'язнями. Про цей атентат розповідає сам Шухевич, тодішній провідник звена ОУН — Дзвін, у своєму спогаді "З життя боевика". Дзвін-Шухевич доручує членові свого ж звена Юркові Березинському провести інвігіляцію життя комісара Чеховського. Молодий Юрко погоджується, разом з членкою ОУН Мірою виконує доручене завдання, і по трьох місяцях, прибувши поїздом в ночі з 21. на 22. березня 1932 до Львова, — стріляє біля Стрийського парку Чеховського. Виконавши атентат, сідає на поїзд в сторону Радехова і за кілька годин прибуває до своїх в Оглядіві, де зустрічає його сестра Наталка, що — дізнавшись з радія про смерть Чеховського — здогадується добре, куди і чого їздив Юрко. І знову ж, не зважаючи на всі заходи, поліції не повелосся викрити ні органі-

заторів, ні учасників атентату; довідалися про це поляки з архіву Сеника вже аж по смерті Юрка Березинського.

Цього ж 1932 року наприкінці листопада Дзвін-Шухевич, як бойовий референт Краєвої Екзекутиви СУН організує напад на поштовий уряд в Городку Ягайлонському. Під час нападу гине від власної кулі, щоб не віддатися живим в руки поліції, Юрко Березинський, і попадають в руки поліції Білас і Данилишин. Між багатьома ув'язненими у зв'язку із справою Городка опинився у в'язниці і Дзвін — Роман Шухевич. Але не "сипнув" (не зрадив) ніхто, не допомогли нічого і поліційні знущання і через нестачу будь-яких доказів Шухевича звільняють.

Вийшовши з в'язниці — для конспірації передає свій пост своєму заступникові і починає наполегливо вчитися, щоб закінчити технічні студії й одержати диплом інженера. Це Шухевичові потрохи вдається, але ж час-до-часу мусить відриватися від студій і креслень, щоб простудіювати і накреслити плян такої чи іншої боевої акції. Це він, як прикладний студент техніки випрацьовує в 1933 р. плян атентату на советський консулят, щоб запротестувати проти винищування жажливим голодом українського народу під советською окупацією. За підготованим Шухевичом і його співробітниками пляном, атентат виконує Микола Лемик, вбиваючи секретаря большевицького консуляту у Львові і поранюючи одного з енкаведистів, і віддаючися живим у руки польської по-

ліції, щоб — визволений в 1939 році — піти в 1941 році за Дніпро на Полтавщину і згинуть в Миргороді від куль німецьких жандармів. Виряджаючи 19-літнього юнака на виконання атен-тату, заявляє Дзвін-Шухевич своє, сповнене ва-гань совісти: Найрадше пішов би я сам.

Остання участь Шухевича в бойових акціях ОУН — це підготовка атен-тату на міністра вну-трішніх справ Польщі Перацького. Разом з ін-шими членами Краєвої Екзекутиви ОУН попа-дає до концентраційного табору в Березі, а там до в'язниці, звідки виходить аж по двох і пів роках.

Знущання в Березі Картузькій, нестерпні вя-звичні умови — все те не послабило в нічому ду-хового ставлення Романа Шухевича, не зломало його, навпаки ще більше загартувало його. Си-лу видержувати всі труднощі і знущання давала йому, захиплена колись матір'ю глибока релі-гійність і побожність: на шиї носив завжди по-свячений медалик, в Березі Картузькій чи в львівських Бригідках кожного ранку й вечору застигав у молитовній задумі і за його почином політичні в'язні в Бригідках завели звичай спіль-ної ранньої і вечірної молитви.

Звільнений з в'язниці довго не відпочиває. На початку 1938 року разом з Колодзінським Ми-хайлом, Коссаком Зиновієм, Врецьоною Євге-ном — іде на заклик Карпатської України. Іде допомагати організувати там те, до чого го-тувався багато років — українську збройну силу.

СЛ. П. РОМАН ШУХЕВИЧ
(Фото з 1943 р.)

Прибувши в грудні 1938 року до Хусту, Роман Шухевич займає в штабі Карпатської Січі під прізвиськом чотаря Шуки пост офіцера для окремих доручень. Становище це вимагало крім знання військового діла теж політичного вироблення, зорієнтованости й такту в поведінці із своїми та сторонніми.

В спогаді "Історія одного покоління", надрукованім в журналі "До Зброї", невідомий автор так описує діяльність Шухевича на Закарпатській Україні:

"Поїздки до Праги, Відня, Берліну, нелегальні переходи кордону до Львова, постійні старання, щоб роздобути зброю — це обовязки, що їх прийняв на себе чотар Шука. Всі, хто мали щастя пережити карпатську епопею, ніколи не забудуть сміливих плянів чотаря Шуки, його рішучости та оптимізму. Скільки разів його веселі завваги та його самопевність рятували критичне положення. Він так, як шеф військового штабу "Січі", полк. Михайло Колодзінський (Гузар), належали до тих тверезо думаючих, що в існуючій тоді ситуації на Закарпатті бачили тільки надзвичайно сприятливі умови, щоб розгорнути власні збройні сили. Зате вони обидва відкидали будьяку політичну гру, бо вона на їх думку тільки створює непотрібні, а той шкідливі ілюзії.

"... При кінці грудя 1938 року він (Шухевич - Б. К.) їде до Львова, щоб зацікавити кола "Молодої Громади" західно-української організації комбатантів — справою озброєння Кар-

патської Січі. Це вдається йому блискуче. Українські економічні установи у Львові заявляють готовість негайно дати до розпорядження штабу Карпатської Січі поважні грошові засоби, вистарчальні, щоб озброїти 5-6000 во-яків. Потрібні старшинські кадри та спеціалісти мали бути перекинені із Західно-Українських Земель.

“Чотар Щука їздив до ПУН-у (Провід Українських Націоналістів — Б. К.), старався роздобути зброю через різні фірми і справа озброєння КС (Карпатської Січі — Б. К.) почала поволі налашуватися. Він саме був тим, що всю свою увагу присвятив роздобуванню зброї і він теж був тим, що спротивлявся мобілізації кадрів, як довго не було потрібної зброї та вивінування. Ці його прикмети тверезого калькулятора і така методика праці при організуванні війська пізніше мали заблиснути в усій своїй силі.

“Придільений до частини штабу у Великім Бичкові, завданням якої було організувати головний центр спротиву (проти Мадярів — Б. К.) на Гуцульщині (полк. Єфремов, пор. Чорний, чот. Щука і чот. Кетровський) Роман Шухевич-Щука опиняється сам один в зайнятому вже угорськими частинами Бичкові. Спроба повязатися з Хустською групою (полк. Колодзіпський-Гузар, полк. Філонович, Сотн. Тацинець, пор. Сулятицький, чот. Волянський і хор. Гуцул) йому не вдається, бо ця група була примушена відступати горами. Чотар Щука переховується в

однієї жидівської родини, яка допомагає йому вночі перейти річку Тису до Румунії”.

Після багатих на події місяців на Карпатській Україні Роман Шухевич переїжджає з доручення ОУН на пост звязкового до Гданська (Данцигу), де її застає його початок другої світової війни. З розвалом Польщі переїжджає зараз до Кракова, де починає організувати низку військових курсів, спеціально для вишколу майбутніх офіцерів. Тут теж відбуває і сам курс вищих офіцерів і як сотник Тур стає в червні 1941 року заступником команданта т. зв. українського регіону, зорганізованого в той час німецьким військовим командуванням проти волі тодішнього націонал-соціалістичного проводу Німеччини.

Як референт звязку з українськими землями в ССРСР в рр. 1939-1940 і з весни 1941 як Краєвий Провідник на західних окраїнах українських земель поза ССРСР (Посяння і Лемківщина), добре ознайомлений із справжніми політичними тенденціями гітлерівської Німеччини, розуміє всю абсурдність і безвиглядність ситуації Українців під німецькою окупацією і вже тоді заявляє, що “нам треба боротися безкомпромісово і проти Гітлера і проти Сталіна”. Але ж як політик розуміє, що деякі можливості треба використати і робить це на доручення і за згодою проводу ОУН.

Ставши заступ. кмдга “легіону” (створеного до речі за апробатою і відомом одного з керівників німецької розвідки адмірала Канаріса, що

його в 1944 році зліквідував Гітлер як аліантського шпигуна й агента!), Шухевич стягає в його ряди що-найкращий елемент з-поміж української молоді, яка опинилася на еміграції в Польщі та Німеччині. Вишколивши його добре, вирушає Роман Шухевич в червні 1941 року із своїми кількома сотнями під чужньою німецькою опікою разом з німецькою армією на Схід. Вмашеровує до Львова, щоб викликати серед Українців не так захоплення, як розчарування німецькими уніформами і малою чисельністю "легіону".

Опцаджуючи як найбільше хлопців, доходить "легіон" аж до Вінниці, звідки розюшений існуванням такого "українського легіону" Гітлер наказує його чимскорше стягнути з фронту і зліквідувати як військову одиницю. Членів "легіону" переформовують в допоміжне зеднання і перекидають в поліські болота для боротьби з советськими партизанами. Шухевич виконує тут уже не провідну, але підрядну роль, і використовує цю боротьбу для придбання досвіду в веденні партизанської війни. З того погляду, навіть цей найтяжчий для Шухевича як українського націоналіста час дає у висліді величезну користь для розгорнення широкої партизанської боротьби Української Повстанчої Армії, в рядах якої опинюються через кільканадцять місяців майже всі до одного вояки колишнього "українського легіону" й у проводі якої стає восени 1943 року й сам Роман Шухевич, як генерал Тарас Чупринка.

Шлях Шухевича від "українського легіону" до Української Повстанчої Армії, що бореться і з німецькими і з московськими окупантами належить до найцікавіших сторінок новітньої української історії. З того погляду Шухевича-Чупринку можна поставити поруч "царського приятеля" Мазепи, який зібравши сили і підготувавши все як слід, виступає проти Москви. І тому не випадково в одному з віршів присвячених в 1950 році ген. Тарасові Чупринці, литовський журналіст і поет Казіс Відікавскас прирівнює Шухевича-Чупринку, до "Мазепи, супротивника царів, що про свободу безвпину снів".

Історія дальших сімох років Романа Шухевича, його діяльності на становищі провідника українських визвольних збройних сил ще не написана і багато її сторінок залишиться недописаними. Полягли на полі бою його найкращі співробітники, члени штабу, багатьох закатавав ворог. Архівів з їх документами й актами в умовах підпільної боротьби і не могло бути. В повідомленні про геройську смерть ген. Чупринки, проголошенім Українською Головною Визвольною Радою, Головним командуванням УПА та проводом ОУН з березня 1950 року, подані тільки такі дати і дані:

"Весною 1943 р. III. Надзвичайний Великий Збір ОУН обирає сл. п. друга Шухевича-Тура на пост Голови Бюра Проводу ОУН. Восени цього року він обіймає пост Головного Командира УПА. В листопаді 1943 р., як Головний Коман-

дир УПА і Голова Проводу ОУН, він приймає керівну участь в підготовці на Волині I. Конференції Поневолевих Народів та в самій Конференції.

*В липні 1944 р. сл. п. Друг Шухевич-Лозовський бере участь у Першому Великому Зборі УГВР. Збір УГВР вибирає його головою генерального секретаріату УГВР. — Президент УГВР затверджує його на пост Генерального Секретаря Військових справ та Головного Командира УПА.

*На постах Голови Генерального Секретаріату УГВР, Генерального Секретаря Військових справ УГВР, Головного Командира УПА та Голови Проводу ОУН на українських землях сл. п. друг Шухевич-Лозовський-Тарас Чупринка-Тур в період 1944-1950 рр. керує визвольно-революційною боротьбою багатотисячної УПА, широкого збройного підпілля, підпільної ОУН та мільйонових мас українського народу проти німецько-гітлерівських та московсько-більшевицьких окупантів, в обороні українського народу перед окупантським терором та грабунком, за збереження та дальшу розбудову позицій українського визвольно-революційного руху в Україні, за визволення України зпід чужоземного панування, за побудову на українських землях незалежної і соборної держави із справедливим та передовим політичним та суспільно-економічним устроєм.

*Протиокупантська визвольна боротьба, що її в 1943-50 рр. повела УПА, підпільна ОУН та

багатомільйонові маси українського народу під досвідченим і відданим, безпосереднім керівництвом сл. п. генерала Шухевича-Чупринки, з погляду масового героїзму і патріотизму, з погляду завзяття і жертвенності всіх її учасників та українських народних мас, з погляду тих незвичайно важких умов, в яких увесь час проходила праця - не має собі рівної не тільки в українській, але й у світовій історії. Вона завжди становитиме одну з найславніших, найгероїчніших сторінок історії України”.

В цьому ж повідомленні подана ще така характеристика Шухевича-Чупринки:

“Як революційний керівник сл. п. Друг Шухевич-Тур відзначався великими організаторськими і військовими здібностями, глибоким політичним розумом, величезним досвідом революційної боротьби. В його особі український визвольно-революційний рух та увесь український народ втратили політичного та військового керівника високої класи”.

Не багато маємо матеріалів до характеристики Романа Шухевича, як генерала Тараса Чупринки на пості головного Команданта Української Повстанчої Армії. Історія “УПА” М. Лебедя (видана в 1946 році) не подає про це жадних даних ні вказівок. Тільки в цитованім уже спогаді “Історія одного покоління” подана така загальна характеристика Шухевича-Чупринки, разом з деякими цікавими подробицями:

“1943 рік в історії українських визвольних змагань -- це переломовий рік. Провід ОУН

знаходиться в руках досвідчених людей, УПА дістає на Головного Командира здібного військовика і тактовного політичного керівника. Основно змінюється тоді теж вся революційна політика та зв'язана з нею політична тактика. Наслідки керівництва досвідченою рукою Романа Шухевича видні дуже скоро. В умовах боротьби двох окупантів за володіння над Україною Головний Командир УПА обрав трудний шлях боротьби на два фронти, шлях, який тоді єдино логічно існував. Це ставляло Головне Командування перед дуже важкі завдання спиратися в тій боротьбі виключно на матеріальні та людські засоби, які могла дати сама Україна. Для мобілізації тих сил треба було залишити віджилі методи боротьби в оперті тільки на організаційні кадри, а перейти на методи в оперті на народні маси. Це зроблено з найбільшою послідовністю. В УПА увійшли українські патріоти доброї волі, що рішені були збройно боротися за Українську Державу. На командні пости призначувано тільки людей з відповідними моральними та фаховими кваліфікаціями. Збройна сила всього народу стала реальним фактором.

“Разом з переставкою визвольної боротьби на маси перепроведжено теж матеріальну мобілізацію. Кожний тиждень приносив нові успіхи. Мобілізовано тоді спеціалістів-техніків, господарників, поставлено на висоті завдань санітарну службу, поширено освідомлюючу працю. Залишено всі спекуляції на політичні несподіван-

ки і всю увагу присвячено організуванні моральної та матеріальної бази для революційно-визвольної боротьби, розрахованої на довгі роки і опертої виключно на власні сили українського народу. У всьому було видно, що довгорічний досвід невдач не пішов на марне, що Україна знайшла нарешті свого правдивого провідника в боротьбі.

“Головний Командир не обмежився тільки докерування військовими операціями. На ньому лежала теж вся відповідальність за розвій революційної боротьби, за внутрішню та зовнішню політику воюючої України. Він допровадив до створення понадпартійного найвищого політичного керівного центру — Української Головної Визвольної Ради, він допровадив до замирення на другорядних фронтах боротьби: на польському, угорському, румунському. Тільки один рік його керівництва дав такі наявні успіхи в боротьбі і створив такі тривкі підстави для її продовжування, що було зовсім природно що на I Великому Зборі УГВР Тарасові Чупринці був доручений пост Голови Генерального Секретаріату УГВР і тим закріплено в одних руках всю цивільну та військову влади підпільної України”.

Все це про Романа Шухевича, як військовика і політика, на якого він виріс в останньому десятилітті свого життя, починаючи 1941 і кінчаючи 1950 роком. Але, присвятивши в нашому портреті Шухевича більше уваги не так постам і великим обов'язкам, як прикметам його як лю-

дини, ми хотіли б побачити хоч на хвилину, яким він був і тоді, в оті тверді і жорстокі роки нашої сучасності, одні з найтяжчих в історії України. І знову доводиться нам реконструувати його образ із уривків спогадів, із висловів близьких йому осіб, чи тих, що із ним зустрічалися.

Першу загальну характеристику його як людини знаходимо в згаданому вже повідомленні УПА-УГВР-ОУН:

"Політична і життєва принциповість, безмежна особиста відвага, рухливість, жива і весела вдача, простота в щоденному житті і поведінці, "тверда рука" і разом з тим батьківська дбайливість про других — ось прикмети характеру ст. п. Генерала Шухевича-Чупринки, що ними він скрізь зєднував собі симпатії, створював життєрадісний, бадьорий настрої, поривав на безстрашну і тверду боротьбу з ворогами України".

Просто й гарно зарисовує портрет Чупринки, один із активних діячів ОУН Зенко Матла у своєму, тепло написаному, спогаді п. н. "Безсмертний генерал":

"Живі картини — не спогади, жива розмова з Генералом! Оживає минуле, немов удруге переживаєш. Ось села в Золочівщині і Підгаєччині, в яких під проводом Тараса Чупринки, пишуться відозви, статті, опрацьовуються пляни мобілізації збройних відділів УПА до боротьби з рейдуючим большевицьким ватажком Ковнаком, що вдерся на наші землі через Полісся

і посувається на південь з метою добитися до Карпат. . . . То знов невеличка селянська хата, щільно закриті вікна і слабе світло над столом, а навколо стола найближчі співробітники Генерала. На столі шахи, а над ними похилений Командир. На устах у нього усмішка, а на чоло насунувся неслухняний золотистий чубок волосся. Немов нині висказані його слова дзвонять в усі: "Обережно, друже Вишня, ви програли, мат!" . . . А потім сипляться жарти й оповідання, спогади. Генерал розказує, як йому повелося щасливо вирватись з рук "гештапо" на Головній стації у Львові, і як він переходував в одній німецькій станиці під чужим прізвищем недалеко ставка Світезь у Львові, а німецька влада шукала його по цілому краю даремно. По коротких хвилинах відпочинку -- знову праця: підготовка до розп'яного в недалекому часі скликання провідних людей підпілля на нараду, писання відозв в українській, польській, московській і німецькій мовах про цілі нашої боротьби, студювання звітів; як працює підпільна друкарня в землянці, наскільки вперед пішла підготовна праця з будовою підпільної радіовисильні (умовна назва "Афродита"), як держаться "хлопці" в Київщині, Дніпропетровщині, Донбасі . . . Рветься розмова, на чоло Провідника Чупринки набігають карби" . . .

Про свої зустрічі з Шухевичом-Чупринкою розповідав шахтарям-Українцям у Бельгії під час поминок Генерала Всч. о. Рижак: "А другий

раз --- говорив він — побачив я Т. Чупринку в 1944 р., відправляючи Службу Божу в каплиці на передмісті Львова. Цілу Службу Божу він стояв виструнчений, ніби хотів випросити в Бога якнайбільше щастя для України. Тепер, коли згадаю його, передо мною стоїть його образ отой із Служби Божої в каплиці на передмісті Львова. Відтоді з'являвся він у каплиці майже щовечора. Приходив з лісу молитися за Україну, приходив просити в Бога благословення і допомоги на святе діло”.

Про “Зустріч з командиром” розповідає і воják УПА Смерска, даючи нам наче останню фотографію Шухевича-Чупринки: Добившись до повстанської квартири в оточеному більшовицьким військом лісі, Смерска стає перед Провідником:

“В густих корчах чекає на нас група людей, між ними --- Провідник. Большевицька шинеля накинена на плечі, пиріжок (пільотка) насунений на чоло, а з-під нього грізні на перший погляд очі. Але тільки на перший погляд. Бо, коли придивитись, то вони добрі, лагідні і дуже веселі”.

І далі: “Поволі перестаю слухати і дивлюся на провідника: При денному світлі бачу, як дуже він змінився за останній час. Схуд, постарів, стомився. Колір його волосся, що так добре скривав сиві волоски, не спроможний вже їх сховати. Їх забагато вже з'явилося за останній час. Тільки усміх залишився той самий — усміх людини, що

вміє вимагати, але вміє також розуміти. Усміх і очі”.

Таким він був залізний командант армії переможних — твердий, рішучий, але ж лагідний, добрий і завжди веселий — в останні роки свого життя, як і колись в юнацькі літа, проведені в Оглядіві й у Львові. Був таким, не зважаючи на те, що чашу особистого горя мусів випити до дна, як ніхто другий: ввійшовши до визволеного від большевиків Львова, застає в 1941 році спалене тіло закатованого московськими енкаведистами рідного брата Юрка. Московські окупанти депортують а може й убивають його дружину Наталку, ліквідують її батьків, віддають до большевицького дому безпритульних на “советське виховання” сина Юрчика і доньку Марійку. Втрачає все, що мав найдорожчого, але ж усміх і очі його залишаються лагідні, добрі й веселі.

Таким він мабуть і відійшов у провесняний березневий день 1950 року туди — до своїх, де немає вже болю ні горя, падаючи від ворожих куль в Білогорському лісі під Львовом, в тому лісі, де колись юнаком починав свій пластовий і вояцький шлях.

* * *

Появиться багато книг і спогадів і пісень про нього — команданта Української Повстанчої, провідника залізних і непоборних. Писатимуть про його незламну волю, що видержувала всі тортури і знущання, про небувалий нечуваний досі у світі подвиг його: в умовах війни і воро-

жодній окупації вести підпільну армію на нерівну боротьбу із двома світовими потугами, про його крицеве серце, що на ньому ламалися не тільки ворожі стріли, але й найтяжчі удари долі.

Подивлятимуть його і свої і чужі, ставитимуть українські вигнанці пам'ятники йому по всіх усядах світу, але в серцях вояків УПА він записаний одним коротким словом: **Командант**. І вони і всі ми, згадуючи Романа Шухевича, розпам'ятовуючи смерть ген. Тараса Чупринки, прагнемо тільки, щоб дав Господь сил і часу, щоб додому із рушницею в руках могли вернутися — і зановіт його “Не посоромити зброї української” чесно і вірно до кінця сповнити.

На чужині, в лютому 1952 року.

МАТЕРІАЛИ ДО БІОГРАФІЇ РОМАНА ШУХЕВИЧА-ЧУПРИНКИ

Байлоніч, Семен: **Краковець, місце народження Т. Чупринки.** „Америка“ (Філадельфія) ч. 12-13 і 14 з 18., 22. і 23 січня 1951.

Гладкий, Ірвін: **Пластуни-військовик.** „Бібліотека Чорноморця“ (Торонто) ч. 3, з 5, березня 1951, р., стор. 4-6.

Івахнюк, Антін: **Роман Шухевич і три пластові об'язки.** Там же, стор. 6-8. (В цьому ж числі „Бібліотеки Чорноморця“ надруковані теж інші матеріали про Р. Шухевича.)

О-як: **Командир, революціонер, спортсмен.** „Український Самостійник“ (Мюнхен) з 12. листопада 1950.

—: **В Кракові, на вулиці Зеленої.** (Разом із спогадом Романа Шухевича про Юрка Березицького п. н. **З життя бойовика.**) „Український Самостійник“, з 5. листопада 1950.

Оксана: **Споми́н львов'янки.** „Український Самостійник“ з 17. грудня 1950.

Кр-ній, Ю.: **Атентат на советський консулят у Львові 1933 р.** (Споми́н про Романа Шухевича). „Український Самостійник“ з 1. березня 1951.

—: **Повідомлення УГВР, Гол. Командування УПА та Проводу ОУН про смерть генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича.** „До зброї“, Вип. 7(20) за жовтень 1950, стор. 1-2.

Івахнюк, Антін: **Роман-Тарас Шухевич.** „Пластовий шлях“ (Мюнхен) ч. 5, за серпень 1951, стор. 36-40.

—: **Історія одного покоління.** „До зброї“, ч. 8(21) за листопад 1950, стор. I-IV.

Лебедь, Микола: **В пам'ять Голови Генерального Секретаріату УГВР.** Там же, стор. V-VI.

Матла, З.: **Безсмертний генерал.** „Українець-Час“ (Париж), Ч. 1(214), 1951.

Лубська, О.: **„Поховали Отамана...“** „Український Самостійник“ з 26. листопада 1950.

Смерека: **Зустріч з командиром.** „Український Самостійник“ з 4. березня 1951.

Янів, Володимир: **Шухевич-Чупринка — людина і символ.** В-во „Молоде Жінтя“, Мюнхен, 1950, стор. 16.

—: **Тарас Чупринка — Роман Шухевич — Тур — Р. Лозовський.** Накладом Центрального Бюро Ліги Визволення України, Торонто (Канада) 1950., стор. 16.

Степан Шах

Роман Шухевич — символ
незламности

(СПОМИН)

Нинішні сходи́ни, Святочна Громадо¹⁾, присвячені відзначенню пам'яті 15-літньої річниці смерті героїського Лицаря найновіших часів в історії визвольних змагань українського народу. Безкомпромісного Борця за відновлення незалежної Соборної Української Держави — сл. пам. ген.-хор. **Романа Шухевича**, Головного Командира УПА.

Роман Шухевич-Тарас Чупринка — поліг перед 15-ти роками у нерівній, як щодо чисельности ворога, так і якості зброї, боротьбі за волю українського народу на Рідних Землях дня **5. березня 1950 р.²⁾**, тобто по 5 роках уже по закінченні 2-ої світової війни у Західній Європі. Склав він свою молоду (в 43-му році життя) голову на бойовій позиції все ще діючої партизанської війни, у своїй головній квартирі, що приміщувалася в лісах Білогорщі, в околиці столиці Західної України,

¹⁾ Спомин цей виголосив — у скороченні — дир. Ст. Шах як доповідь на святкових сходах українського громадянства в Мюнхені дня 9. липня ц. р. в «Домі Української Науки»; звідомлення про це свято було поміщене в «Шляху Перемоги» ч. 29 (596 — з дати 18. VII. ц. р.) п. н. «Вшанування сл. пам. ген. Т. Чупринки».

²⁾ Панахиду за упокій сл. пам. Романа Шухевича, Головного Командира УПА, відправив парох катедрального храму у Мюнхені, о. протоєрей д-р Іван Григн'юх 7. квітня (в день Благовіщення) — при великій кількості громадянства обох віровизнань.

старого княжгорода Львова. Упав він на фронті — з авреолею слави — за волю і честь українського народу. Заслужив собі на тривалий від нас пам'ятник.

Який мав би це бути пам'ятник, — не легко нам якись, хоч би й величним словом, окреслити. Атенський державний муж і верховний вождь у затяжній 30-літній Пельопонезькій війні (431-404 рр.) Перікль, коли зачав виголошувати промову над масовим гробом упалих в обороні Аттики воїнів, каже:

«Атенці, вам, мабуть, здається, що ми знаємо, як вшанувати належить пам'ять поляглих у боях борців. А мені, одначе, видається, що ні, бо чин можна лиш чинном вшанувати. Слова — можуть бути висловом віддання пошани, але хто знайде такі слова, що геройському чинові відповідали б? Найкращою для них пошаною є перемога над ворогом!»

Не знаємо, чи над гробом Р. Шухевича-Т. Чупринки — виголосив хтось якесь надгробне слово. Але знаємо, що на його могилі навіть хреста не поставлено, бо й гробу його немає! А заслужив він собі на тривалий пам'ятник, покищо як нерукотворний у наших серцях, у нашій спомині. Але пам'ятник цей має бути «триваліший за крицю, що його не зможе знищити всеруйнуючий зуб часу», як то велично виспівав староримський поет Квінт Горацій в одній із своїх безсмертних од: «Eregi monumentum aere perennius»... («Carmina», кн. III. ода 30).

Сл. пам. Роман Шухевич лишив там, на Рідних Землях, на молодечою кров'ю українських борців скропленій Батьківщині своє життя; але рівночасно залишив він там і свій геройський чин, що все ще чинно й ідеологічно діє та неначе іскра під попелом тліє і на свій час... жде!

А до земляків, до однодумців на еміграції, що під натиском ворога подалися на Захід, хоч у чужий, але вільний світ, переслав він із своєї станиці у 1949 р. свій, до нині вповні актуальний, заклик: «Звертаємося до Вас, Українці, на чужині, у цей історичний момент, до Вас — Друзі на еміграції, — у далеких країнах Європи й усього світу, і кличемо Вас стати єдиним спільним фронтом за велике діло — за відбудову Української Держави!» (Цитата із відозви Т. Чупринки: «Звернення Воюючої України до українців на чужині», що було поміщене у «Вістях», Брюссель, з дня 15. III. 1956, ч. 3).

2.

Згаданий повище демократичний провідник атенців, аристократ з походження, Перікль († 429 перед Хр.) да-лі у своїй надгробній промові сказав:

«Якщо ми говоримо про померлих, що полягли у війні, то справедливим є згадати насамперед про ті генерації, що нам через свою жертовну працю Батьківщину вдержали і нам її в дарі передали. А ще гарчіша подяка належить від нас нашим батькам. Те, що вони нам залишили, ми це завершили».

Ми, одначе, Святкова Громадо, не можемо — на жаль — цих Періклевих слів до себе застосувати, бо ані ми, — ця старша генерація, ані молодша від нас з часів 2-ої світової війни, — свого завдання не завершили. Це історичне завершення — здобуття державної незалежності України жде ще на свій час...

Але, йдучи ходом Періклевих думок, згадаймо і ми при цій нинішній святковій нагоді предків Головного Командира УПА — Романа Шухевича, що покоління-

ми жертовно, під національним оглядом, працювали, щоб Вітчизну національно відродити, її вдержати і дальшим генераціям передати. А як взір такої згадки своїх попередників хай нам послужить великий державний муж, переможний на численних полях бою полководець і стоїцький філософ на престолі римських цезарів — цісар Марк Аврелій (161-180 по Хр.), що у своїх. мовою і стилем грецьких філософів змережаних, автобіографічних «Розважаннях над собою» зачинає від згадки про характеристики свого прадіда, діда, батька, мами, дядька, свого брата та своїх учителів — виховників і в 12-ти книгах подас, які він прикмети характеру від них усіх у спадщині одідичив та чого на їх життєвих досвідах і від своїх учителів навчився. (А написав імператор Марк Аврелій ці свої «Розважання» на фронті, в часі т. зв. «Маркоманської» війни на північній границі римської імперії в рр. 171-174, коли він навіть над горішньою Тисою, тобто на землях нинішньої Закарпатської України з Яцигами воював і нову провінцію «Сарматія» заснував. Його полки доходили аж на галицьке Покуття, над Прут).

Також і ми зачнемо нашу згадку про предків Романа Шухевича, що із старого боярського роду галицького Покуття над Дністром і Прутом свій рід виводять, і то від його прапрадіда почавши, оскільки мені тут, на еміграції, вдалося дещо з біографічного матеріалу на цю тему зібрати та оскільки ще в моїй пам'яті з молодих літ дещо залишилося.

Але заки перейду до коротких біографічних нарисів про предків Р. Шухевича, зазначити для орієнтації за вказане вважаю, що я у моїх нарисах, спогадах і висновках держатимуся засад грецького історіографа Тукидида († 403 р. перед Христом). Цей перший кри-

тичний історик старовини каже у своїм описі страшної для Аттики у наслідках пельопонезької війни, що він пише свою історію не так тому, щоб «молодші покоління довідалися лиш про минуле, але передусім з тією метою, щоб з неї могли вони чогось навчитися на майбутнє». (Кн. I, гл. 23). А пізніший критичний гелленістичний історик-біограф македонського короля Олександра Великого — Плутарх з Херонеї (40-120 років по Хр.) каже, що при оцінці подій і осіб «уникати треба обманливого міту» (в оригіналі «псевдес мітос» — «сфінгованого» мітосу), «бо історія — це шукання правди, а не творення легенди» (Ат., гл. 4). — Хоч від творення мітосу не були вільні такі поети як Аїсхиль, ні такі філософи — як сам Платон; а навіть сам критичний історик Тукидид «мітосуе Періклеву еру», як це виказує у своїй науково аналітичній студії професор мюнхенського університету о. д-р Антон Анвандер п. н. «Zum Problem des Mythos», Würzburg, 1963 (стор. 16 і дальше). І в інших часах ще творять різні автори і мемуаристи своєрідні нові міти, хоч би ось вказати на міти про Наполеона Бонапарте, чи Бісмарка, Сталіна і т. д. А як на «взір» творення таких новочасних нездорових мітів вказати можна б на твір німецького «культур»-філософа Освальда Шпенглера «Der Untergang des Abendlandes» (Мюнхен 1931, голов.но том II, 1932 р.).

3.

Родина Шухевичів належить до старих заслужених галицьких священичих родів, що на переломі XVIII і протягом XIX віку відіграли важливу роль у галицькім національнім відродженні, як наприклад, Авдиківичі, Ангеловичі, Билинкевичі, Дзеровичі, Гинилевичі,

Литвиновичі, Петрушевичі, Озаркевичі, Сембратовичі, Танячкевичі, Шараневичі, Шашкевичі, Шеховичі, Юхновичі, Константиновичі й інші.

Прапрадідом головного командира УПА Романа Шухевича — був о. Микола Шухевич, сільський парох у Раківці над Дністром, повіт Городенка. Прадідом був о. Йосиф Шухевич, сільський парох у Тишківцях, повіт Городенка. Цей о. Йосиф Шухевич народився дня 14. січня 1816 р. у Раківці, де його батько, як сказано, був парохом. Йосиф Шухевич учився початково в гімназії (тоді латинській) оо. Василіян у Бучачі, а опісля в такій же гімназії оо. Домініканів у Львові, до якої й Маркіян Шашкевич в рр. 1824-26 ходив, заки перейшов до гімназії в Бережанах. У Львові кінчив відтак Йосиф Шухевич філософію й теологію і був у студіях на 2 роки молодшим товаришем Маркіяна Шашкевича. Дня 1. липня 1838 р. виголосив Йосиф Шухевич, вже як питомець IV-го року, святкову промову до питомців у присутності тодішнього ректора духовної семінарії о. проф. д-ра Григорія Яхимовича і представників митрополичої Консисторії на тему: «De fidelitate et subiectione erga Maiestatem Imperatoris», подібно, як це дня 12. II. 1835 р виголосив Маркіян Шашкевич. (Ближче про це дивись у моїй монографії: «Маркіян Шашкевич та Галицьке Відродження», ювілейне видання у 150-ліття народин поета, Видавництво УХР, Париж-Мюнхен 1961, на стор. 86-89).

В 1839 р. оженився укінчений богослов Й. Шухевич з донькою о. Озаркевича Ангелиною і в тому ж році висвятив його митрополит Михайло Левицький у священники. Парохом став він у селі Тишківці, повіт Городенка, де й помер 1870 р. — на 54-му році вельми працелюбного життя. Як священник, відзначався він

проповідницьким талантом, в товаристві гумором, а на празниках дотепами, у вільних хвиликах займався він письменницькою працею; а писав, за взором о. М. Шашкевича, живою, народньою мовою — з забарвленням свого покутського діалекту. Взявся він за таку тоді потрібну перекладницьку працю. І так переклав він (перший в українській літературі!) з латини твори римського поета Публія Вергілія: «Пісню про хліборобство» (тобто «Georgica») і «Скотарські поеми» (тобто «Vicolica»).

З німецької мови переклав о. Йосиф Шухевич оповідання Ернеста Шульце: «Заклята рож», з творів Йоганна Готфріда Гердера «Хоробрий воїн», а з англійської мови романтичне оповідання модного тоді автора Вальтера Скотта: «Подорожний». Укладав він також цікаві афоризми, або перекладав чи переповідав в оригінальний спосіб так зв. «золоті думки» старих письменників. З німецької поезії переклав він «Пісню про дзвін» Фрідріха фон Шіллера («Das Lied von der Glocke»), а з українських тогочасних поетів стояв найближче до свого товариша з богословських студій у Львові — о. Антона Любич Могильницького, автора поеми «Скит Манявський», балади «Русин вояк» і інших.

Посмертне видання творів о. Йосифа Шухевича вийшло у Львові в 1883 р., з передмовою молодого тоді літературного критика — 27-літнього Івана Франка, який творчість о. Й. Шухевича вельми прихильно оцінив. Твори його були улюбленою лектурою по галицьких плебаніях і поширювались у рукописних відписах головню на Покутті і в Коломийщині.

Дідом ген. Романа Шухевича був проф. Володимир Шухевич, син о. Йосифа Шухевича, пароха в Тишківцях. Володимир Шухевич народився 1850 р. Був він професором у I. реальній школі у Львові (при вул. Кампіяна — опісля Кароля Шайнохи), де вчив німецької мови й української, що була там лише зглядно-обов'язковим предметом навчання. Проф. Володимир Шухевич належав до чільних членів львівської народовецької громади з кінця 19. віку. Був він діяльним членом Головного Виділу Товариства «Просвіта», а в 1893 р. займався разом із проф. Юліяном Романчуком, проф. Анатолем Вахнянином і проф. Олександром Барвінським перевезенням тлінних останків «Пробудителя Галицької України» — о. Маркіяна Шашкевича з чужої гробниці, де спочивали вони протягом 50 літ у «комірні», — у Новосілках Ліських, — до власної гробниці на Личаківським цвинтарі у Львові. Тоді поробив він, як перший український фотограф-аматор у Львові, історичної вартости фотознімки. (Про діяльність Вол. Шухевича в «Просвіті» дивись мою книжку: «Історія Тов-а „Просвіта“ у Львові», вид. Львів 1932, стор. 196-201).

Проф. Володимир Шухевич належав до тіснішого гуртка «політичних» дорадників галицького митрополита, пізніше (від 1895 р.) кардинала Сильвестра Сембратовича († 1898) — серед тодішніх важких галицьких політичних відносин — за «ери» австрійського прем'єр-міністра, польського графа Казимира Бадені. І разом з професорами Олександром Барвінським, Анатолем Вахнянином, Юліяном Целевичем зорганізував він нову політичну «християнсько-суспільну партію», зі щоденником «Руслан»; тоді став Володимир Шухе-

вич також у центрі нового політичного життя в краю.

Іменовано його також дійсним членом новопереорганізованого НТШсвченка; займався він, попри школу і «Просвіту», також і науковими студіями, а саме: етнографією. Присвятив проф. Володимир Шухевич 20 літ вивченню Гуцульщини, куди приїздив щорічно з родиною на ферії. Працю його видало НТШ п. н. «Гуцульщина» в 5-ох частинах — в серії «Матеріяли до української етнографії» — в роках 1899-1908, а передрукувало її в 1908 р. в польській мові видавництво львівського природничо-красзнавчого музею «Muzeum im. Dziejuszyckich», що був власністю спольщеної графської родини Дідушицьких. У цій, на широку скалю розгалуженій, праці старався проф. Володимир Шухевич не лише всебічно охопити всі етнографічні особливості мальовничої Гуцульщини, але й умів вникнути в етнопсихічну глибину прастарих, ще мітичних гуцульських вірувань, а навіть з'ясувати розвій соціальної структури «скотарської культури» Гуцульщини. І при цій нагоді хай вільно мені буде пригадати, що проф. В. Шухевич підходив до проблеми розвою суспільності згідно з поглядами грецького філософа Плятона, викладеними в його творі «Номой» («Закони»).

Монографією про Гуцульщину проф. В. Шухевича користувався між іншим український письменник Михайло Коцюбинський, що в 1905 р. сам, приїхавши з України, був разом із родинами Івана Франка, Івана Труша, Володимира Гнатюка, проф. Йосифа Роздольського й проф. В. Шухевича на Гуцульщині і написав відтак «під голос трембіти» свою гуцульську повість п. н. «Тіні забутих предків», в якій «тіні предків» промовляють по 1000 роках до душі молодих поколінь. Також і польський автор Станіслав Вінценц покори-

стувався «Гуцульщиною» Вол. Шухевича, коли писав свої «*dumy i gawędy z wierchowiny huculskiej*» п. наг. «*Na wysokiej poloninie*», що вийшла перший раз друком у Варшаві в 1936 р.

Заслужився проф. Вол. Шухевич також і на полі української дитячої літератури. Маючи сам 5-ро малих дітей, він старався про відповідну літературу для шкільної молоді. І так zorganizував він першу в Галичині українську дитячу ілюстровану газетку — двонедільний журнал «Дзвінок» в 1890 р. у Львові і сам став його першим редактором, а до співпраці притягнув також і Івана Франка, що помістив там свого «Лиса Микиту», який вийшов вперше 1891 р. друком.

Помер проф. Волод. Шухевич у часі російської окупації в І-шу світову війну дня 10. квітня 1915 р. у Львові і лежить похований у родинній гробниці на Личаківській кладовищі. (Згадую про проф. Вол. Шухевича у моїм споміні «Львів — місто моєї молодости», Мюнхен 1955 р. ч. I, стор. 127 і ч. II, стор. 203, та у моїй монографії «о. Маркіян Шашкевич та Галицьке Відродження», Париж-Мюнхен 1961, стор. 184 і 191).

Стриєчним братом проф. Вол. Шухевича був знаний перед першою світовою війною у Львові адвокат д-р Микола Шухевич, якому «Сокіл-Батько» завдячує переважно викуп української спортової площі у Львові — за Стрийським парком, а другим стрієчним братом був о. парох у Борщевичах коло Львова, якого син — адвокат д-р Степан Шухевич, визначився за Польщі як оборонець українських політичних в'язнів перед польськими судами, а в часі облоги Львова в 1918/19 рр. командував, як отаман УГА, фронтом на схід від Львова на лінії Винники-Борщевичі-Сороки. (Полишив він вельми цікаві «Спомини» т. I-V, Львів 1929).

Дружиною проф. Володимира Шухевича, а бабунею ген.-хор. Романа Шухевича, була знана на терені м. Львова українська громадська діячка — Герміна Шухевич, що походила з патріотичної родини Перемиської землі Любовичів. Визначалась вона із молодих літ замилюванням до театральної сцени і грала залюбки ролю Наталки Полтавки, коли український театр «Руської Бесіди» приїздив зі Львова до Перемишля, про що згадує у своїй книжці проф. Анатоль Вахнянин, (сам з Перемищини) п. н. «Спомини з життя», що вийшла у Львові 1908 р., як посмертне видання. Належала Герміна Шухевич до галицьких піонерок боротьби за рівноправність жіноцтва з чоловіками і разом з поступовими учительками Марією Білецькою (жінкою проф. Василя Білецького) і Константиною Малицькою організувала перше віче українського жіноцтва у Львові, за що «зарозумілі» чоловіки назвали їх із насмішкою «три Марини». (Див. про це у моїм спогаді п. н. «Львів — місто моєї молодости», ч. I, Мюнхен 1955. на стор. 128 і ч. II, стор. 157).

Ці три «Марини» заснували у Львові перше українське жіноче демократичне Товариство «Клюб Русинок» — пізніше «Союз Українок» у Львові, за почином якого засновано опісля (в 1906 р.) першу на цій етнографічній українській території жіночу гімназію (клясичного типу), а її ведення перебравли СС. Василянки у Львові. (Докладніше див. мій спомин «Львів — місто моєї молодости» ч. II, стор. 223-228). Ця Герміна Шухевич дала також почин до заснування першої в Галичині української жіночої кооперативи «Труд» у Львові, Ринок ч. 32 і стала головою надзірної ради цього добре процвітаючого підприємства. «Труд» відкрив власну кравецьку робітню жіночих одягів і вишколював молоді сили до кравецького ре-

месла. А щоб позальвівські дівчата мали під час науки і перебування у Львові відповідне приміщення, засновано заходами Марії Білецької, Олімпії Лучаківської та Герміни Шухевич, — інтернат ім. св. княгині Ольги для дівчат.

Мешкали п.п. Шухевичі у власній віллі при вул. Собіщина ч. 7., що протягалась на грані горбів від Піскової Гори (коло Високого Замку) — поза костьол св. Войтіха оо. Капуцинів босих. У сусідстві — ч. 5 — була вілла проф. Олександра Барвінського, яких родини були посвоячені. Обидві віллі збудовані були в рр. 1894/95. У цій віллі проф. Володимир Шухевич влаштував одну кімнату у гуцульським стилі — з ліжниками, вишивками, полив'яними мисками, різьбленими і пацьорками набиваними свічниками та такими ж рамами до образів — переважно пензля артиста Івана Труша (й деякі власні, бо проф. Володимир Шухевич малював також у натуралістичнім стилі); навіть умістив там кольорову кахлеву піч гуцульської продукції. Ціле це урядження купив проф. Володимир Шухевич по закінченні Красвої Вистави в 1895 р. у Львові, яку відвідав навіть цісар Франц Йосиф I. в 1894 р. На цій виставі заходами проф. В. Шухевича була поставлена на Виставовій площі, за Стрийським парком, стилева гуцульська дерев'яна церква і гуцульська «гражда», тобто хата з огороженням обійстям. Церкву закупив по закінченні вистави граф Володимир Дідушицький і поставив її у своїм ключевім селі Поториця коло Сокаля за Бугом, а внутрішнє вивінування цієї гуцульської хати закупив проф. Володимир Шухевич — на спілку з проф. Ол. Барвінським.

Мали проф. Володимир і Герміна Шухевичі 5-ро дітей — 3-х синів: суддя Володимир, дипл.-інж. гірник Роман (не ручаюсь за правильність імени, бо він жив по війні за кордоном — у Югославії, а кликали його «Братко») і піяніст, абсолювент віденської консерваторії Тарас, опісля учитель гри на фортепіяні в Музичній школі ім. М. Лисенка у Львові — та дві доні: Олена (замужня Рожанківська) та Дарія (замужня Старосольська).

Найстаршим сином був Володимир, народжений 1880 р.; був він вихованцем Академічної гімназії у Львові, а по закінченні правничих студій в львівському університеті став цісарсько-королівським суддею. Перше місце повітового судді дістав він у містечку Краковець, повіт Яворів. Суддя Володимир Шухевич був високо і всесторонньо освіченою людиною; був він обдарований, як і ціла його рідня, музикальним талантом; грав на фортепіяні і концертово на чельо, належав до співацького Товариства «Боян» у Львові, а, будучи в Краківці суддею, заопікувався занедбаною могилою композитора національного гимну «Ще не вмерла Україна» — о. Михайла Вербицького, колишнього пароха у сусіднім селі Млини, де він помер на рака на язиці в 1870 р. (Див. мою книжку «Між Сяном і Дунайцем», ч. I., Мюнхен 1960, стор. 213-216).

Село Млини не існує більше. Крізь піскуваті поля і вільшинові гаї великого колись села Млини простяглася тепер широка гола смуга кордону між ССРСР і комуністичною Польщею. Мешканців села переселено, парохіяльну церкву знищено, а могилу о. М. Вербицького зліквідовано.

І під військовим оглядом суддя Володимир Шухевич мав фаховий старшинський вишкіл; був він запасовим лйтенантом австрійської кавалерії, а як «однорічний доброволець» служив у 1902/03 рр. при полку драгунів у Відні, де служили переважно самі аристократи. Одружений був він з Євгенією Стоцькою, донькою-одиначкою о. Стоцького, пароха в Оглядіві, повіт Радехів, знаного в Радехівщині освітнього організатора.

В цім Краківці, що лежить при битім шляху Перемишль-Лворів-Янів-Львів, народився 17. 7. 1907 року найстарший син судді Володимира Шухевича — Роман Шухевич. Тут провів малий Ромко свої дитячі літа. Безпосередньо перед першою світовою війною перенесено суддю Вол. Шухевича до більшого повітового суду в Камінці Струміловій над Бугом, де перебув він з родиною всю першу світову і польсько-українську війну в 1918/1919 рр.

В часі польсько-української війни суддя Володимир Шухевич відіграв провідну політичну ролю в Камінці; став він провідником місцевого громадського життя та керманичем політичного руху в Камінецькому повіті. І йому то припала честь проголосити в Камінці проклямацію новоствореного уряду Західньої Української Народньої Республіки про відновлення по 578 роках неволі — незалежної історичної Галицької Держави зі столицею у княж-городі Львові. Іменовано його повітовим політичним комісаром, що відповідало австрійському повітовому старості.

І тут саме, в Камінці Струміловій, в часі польсько-української війни, в березні 1919 р., мав я нагоду пізнатися з родиною судді Володимира Шухевича, а в тім числі також і з двома синами пп. Шухевичів:

старшим 12-літнім Ромком та молодшим — 6-літнім Юрком. Ромко Шухевич був тоді учнем II кл. Академічної гімназії у Львові; приїхав він на 3 дні на «задушки» — 30. жовтня 1918 р. — до Камінки до батьків і не міг уже 2-го листопада вернутися до Львова, бо з «вибухом України» перестали їздити залізничні поїзди на лінії Львів-Підзамче-Сапежанка-Камінка-Радехів, хоч і Львів, і Камінка були в руках української влади, — але не було вишколеного українського залізничного персоналу. Не було навіть кому провадити льокомотиви!

6

Настала затяжна польсько-українська війна — з 6-ти місячною облогою Львова. Політичні, а відтак і военні події 1918-19 рр. розвивалися у Камінці Струміловій (як у місті, так і в повіті) дещо відмінніше від тих, що заіснували в південних і східних повітах Галичини. А вже цілком відмінно від цих повітів, що лежали на захід від Камінки, а на північ від Львова, чи у північній смузі вздовж залізничного шляху між Львовом і Перемишлем, куди перебігала фронтова бойова лінія УГА, тобто в повітах Жовква, Рава Руська, Сокаль та північна частина повіту Городок над болотнистою Верещицею, і Яворів аж по Любачів.

Місто Камінка Струмілова займало неначе центральну позицію посередництва між цією північно--західньою областю краю, а східньою і південною, де примістилися, витиснений 21. листопада 1918 року зі Львова уряд ЗУНР і парламент у Станиславові, а в Бережанах Начальна Команда УГА. Зв'язок з урядом і Начальною Командою був звідси вельми утруднений, бо не було комунікаційних засобів, ні безпосередніх за-

лізничних ліній, ні битих гостинців. Всі биті дороги і всі залізничні шляхи розходилися простолінійно з львівської централі, неначе проміння, в усі сторони країни, а цим вузловим центром у Львові був залізничний двірець, що перший — враз із товаровим двірцем і варстатами — попав до рук поляків. Така сконцентрована комунікаційна мережа залізниць у Львові, з якої всі шляхи розходилися у глибину країни, а не було поперечних шляхів чи битих доріг навколо Львова, була незвичайно шкідлива для облягаючих зимою 1918-19 р. Львів відділів УГА.

Візьмімо ось такий приклад: з кінцем грудня 1918 р. стояв наш курінь — під командою сотн. Михайла Климкевича — на південному фронті Львова і тримав відтинок фронту на лінії Персенківка-Зубря-Давидів. У Персенківці була головна електривня, що доставляла для міста Львова світло, а Зубря і Давидів були чисто польськими селами, населення яких творило суцільний польський зовнішній бойовий фронт на півдні від Львова. Наш курінь здобув електривню у Персенківці наступом уночі під св. Миколая — з 18-го на 19 грудня 1918 р. Упав тоді чотар Петрів і ми поховали його з почестями на цвинтарі коло костьола в Давидові, без священика. Я виголосив над могилою прощальне слово, а в узголів'ї гробу поставлено березовий хрест з виритим на дощинці тризубом.

Дня 3-го січня 1919 року привіз нам сотник УСС Юно Навроцький (нині живе в Канаді) письмовий наказ з Начальної Команди з Бережан — негайно перекинутися на фронт на північ від Львова, бо з Варшави наступас на Раву Руську польський генерал Ромер, щоб через Жовкву-Куликів перервати з півночі обруч облоги Львова і зліквідувати український фронт під

Львовом, а тим самим нав'язати через Раву Руську зв'язок із Варшавою, як це вже було почерез Городок з Перемишлем, а звідти з Краковом. Наказ — негайно! Але як його «негайно» виконати? Сніги глибокі, битої дороги довкола Львова немає, терен околиці незнаний, які підльвівські села є в польських руках, а в яких стоять українські залоги, — нікому з нас не було відомо, а якоїсь мапки, не кажучи вже про карту генерального штабу, під рукою не було. Треба було йти обережно, з машиновим крісом і щойно своїми стежками робити розвідку. Тому, заки ми дісталися з Давидова попри Пасіки і Виннички до Борщевич, де була команда східнього фронту, і заки ми перейшли поперек сіножаті та ріку Полтву і прийшли до села Сороки, а звідтам до Руданець і до Ременова біля Куликова, ми втратили два дні й три ночі, що нормальною дорогою можна б було пройти (через Львів до на 15 кілометрів віддаленого Куликова) протягом 24 годин. (Про цей наш окружний перемарш довкола Львова і про бій з відділами ген. Ромера під Куликівською горою на другий день Різдва (8. січня 1919 р.) див. у моїм спогаді «Львів — місто моєї молодости», частина I, Мюнхен 1955, розділ «Львівські шляхи», стор. 15-22). Тут скажу лише, що ми «дещо» спізналися.

Ген. Ромер, зайнявши по дводенному важкому артилерійському бою Раву Руську, узяв без бою майже безборонну Жовкву (комендант міста сотн. Іван Коссак був поранений) і гостинцем підійшов вже до Куликова, а його кінні стежі підходили аж під Зіболки в напрямі на Камінку Струмілову. Наш курінь розбив ці стежі і вдарив на лінії Передриміхи і Перемивки під Куликовом на задню частину польських відділів, узяв їх у полон і захопив відтак два вантажні поїзди, що вез-

ли з Варшави через Раву Руську-Жовкву амуніцію і харчі до Львова. Знайшли ми там в окремих пачках сталеві шоломи французького виробу, що їх французький маршал Фош пересилав для «obronców Lwowa». І цими шоломами «озброїли» ми всіх стрільців 4 сотень нашого куреня. Був це єдиний в цілій УГА курінь у шоломах і він здобув собі славу в історії боїв під Львовом, як «штурмбатальйон», а поляки прозивали нас «blacharze»; і ці «бляхарі» далися не раз їм у знаки. (Про цих наших «бляхарів» помістив я спомини у зрадагованому мною календарі Тов-а «Просвіта» на 1923 рік у Львові, з двома світлинами).

Правда, наш курінь не зупинив перемаршу ген. Ромера до Львова, але не допустив до ліквідації фронту під Львовом, а тим самим до сполуки Львова через Раву Руську-Белзень із Варшавою.

У дальшій погоні за ген. Ромером ми опинилися під Львовом на лінії Дубляни-Грибовичі-Бірки Домініканські під Брюховичами-Рокитно-Рісна Руська і скріпили розбиту фронтову групу, яка вийшла була 21 листопада 1918 року через Замарстинів-Голосько-Збоїська-Малехів на північ від Львова, а стояла під командою отамана Андрія Долуда, родом із Херсонщини, відомого із хоробрости в боях на вулицях жовківського передмістя Львова. А коли відтак у січні 1919 року в Камінці Струміловій зорганізовано команду I-го корпусу УГА, то наш курінь увійшов до складу 10-ї бригади «ім. отам. Гонти», під командою цього ж Андрія Долуда.

У дальших фронтових діях наш курінь прочистив терен між Рісною Руською-Вороцовом-Великополем і Яновом та стежами нав'язав зв'язок з відрізанним від сходу Яворовом, що творив для себе — з конечности

— окрему, на самооборону здану військову й політичну одиницю. Наша фронтова квартира примістилася на лісничівці у Лелехівці, за яких 3 кілометри на південь від Янова. І тут ми зупинилися та створили фронт на північ від Городка, що був у польських руках.

Наш курінь зайняв позицію на північ від Городка — від Великополя по Гартфельд (німецька колонія), тобто за якихось 40 км. на захід від Львова. Тут кожне село творило для себе «фортецю», а кожний вїйт був комендантом.

Перед нами була в польських руках Воля Добростанська, а за нею в ліску централя заведення водопроводів з електричним помповим вальцем, яка постачала воду до Львова. До Городка, що його поляки розбудували з навколишніми цегельнями на фортецю і включили були до неї Волю Добростанську з водопроводами, доїздили польські «панцерки» і зі Львова, і з Перемишля, що також був у польських руках та тримав безперервний зв'язок з Краковом. Дивна була, на жаль, ця бойова фронтова лінія! Тягнулася вона від, перстеном облоги нещільно — на залізничному двірці і в Зимній Воді — замкненого, Львова вздовж залізничного шляху аж по Перемишль — 92 кілометри — по залізничний міст на Сяні, що його українці, перебравши 1-го листопада 1918 року владу в Перемишлі, не зірвали в повітря.

А чому «не було сили» — протягом 6 місяців — змінити цієї аж так дивовижної і в історії воєн нечуваної фронтової лінії? Це окрема для себе тема і вона ще жде на речеве історичне в'яснення.

З-під Городка, з цієї нашої тодішньої фронтової лінії, я у березні 1919 року приїхав до корпусної коман-

ди в Камінці Струміловій. Тоді я познайомився з родиною судді Володимира Шухевича, що був повітовим політичним комісаром, як його товариш за фахом суддя Володимир Ярема в Сокалі чи адвокат і колишній посол до австрійського парламенту д-р Михайло Король у Жовкві, та проф. Микола Чайківський, учитель математики в реальній школі, — в Раві Руській.

7.

Положення на фронті протягом цілого місяця лютого було «несамовите», бо — безчинне. Наш комендант отаман А. Долуд був нетерпеливий. Він повзяв плян «наскочити на водокачку», тобто здобути Волю Добро-станську з централею водотягів і позбавити Львів питної води. На спілку з комендантом нашого куреня сотн. Мих. Климкевичем, кол. резервовим старшиною австрійського 30-го (львівського) полку піхоти, він уклав плян наступу, що його обговорено відтак в деталях з нами. День наступу призначено — вже не тямлю — на 7. чи 8. березня. Наступ пішов із двох боків — із сходу від села Великополе і з заходу з німецької колонії Гартфельду — мрячим ранком, без попередньої артилерійської підготовки, щоб розкватированого по хатах ворога не розбудити. (Мали ми власну артилерійську батарею з двома, російського типу, гарматами, а комендантом був сотн. Карась, родом з Херсонщини).

Бравурний наступ був такий сильний, що польська залога, заскочена бійцями в шоломах, втікала в замішанні, накликаючи своїх співколегів: «Uciekaj, uciekajcie, blacharze szturmuj!» Розпочалась стрілянина, короткий бій і село впало в наші руки. А тим часом поспішним окружним бігом з «флянки» вдерлася крізь

лісок сотня пор. Юлія Залітача до водотягового заведе-
діння. (Юлій Залітач, син о. Михайла З., пароха у
Жовтанцях коло Куликова, мій шкільний товариш
з Академічної гімназії, з яким я в V. кл. разом мешкав.
Живе тепер у Німеччині, належить до нашого «Об-
єднання ветеранів УГА» у Мюнхені).

Втрати наші були невеликі: 3-ох убитих, а підхо-
рунжий Терешкун дістав постріл у чоло; куля над-
щербила йому чолову кість черепа, але не нарушила
мозкової опони. Відставлено його до санітарної ста-
ниці в Янові, де були дві наші мед-сестри: Марія
Махницька, донька столяра із Знесіння під Львовом,
учениця приватного учительського семінара Рихновсь-
кої, й Ірина Шмігельська, закінчена семінаристка зі
Львова, сирота по священикові. (По війні вийшла вона
замуж за сотн. Мих. Климкевича, а їх сином є д-р
Роман Климкевич, знаний історик українських гербів,
тепер в Америці. Полишила за собою кілька споминів
з цього часу, що були друковані в журналі «Червона
Калина» у Львові).

(Сотн. Мих. Климкевич, міщанський син із Рави
Руської, був моїм на дві кляси вище шкільним това-
ришем з Академічної гімназії, з яким я в рр. 1903-06
мешкав у бурсі Українського Товариства Педагогічно-
го — ще при вул. Вірменській ч. 2. Поліг він на про-
тибольшевицьким фронті в часі другої світової війни
— в 1945 р.).

Наші мед-сестри відставили пораненого підхорун-
жого Терешкуна до повітового шпиталю в Жовкві, де
його підлікували. По війні заклеплено діру в черепі
золотою клямрою, він скінчив у Станиславові духов-
ну семінарію, висвячено його «во іереї» і єпископ Гри-
горій Хомишин іменував його українським катехитом

нової державної польської гімназії в Товмачі. А трьох погиблих стрільців перевезли ми до Лелехівки, де на цвинтарі з військовими почесними поховали. Похорон відправив о. Омелян Радзикович, парох з Вишенки Великої, брат проф. Володимира Радзиковича, а я виголосив пращальне слово над їх спільною могилою.

Можна собі уявити нашу радість, що нашим наступом позбавили ми Львів води! Місто мусить тепер піддатися, і то без боїв, думали ми. Перемога по нашому боці! Ми піднесли шоломи вгору, а наш співак чотар Приймак, за фахом учитель, заінтонував своїм теноровим голосом передвоєнну галицьку бойову пісню із слів о. Маркіяна Шашкевича п. н. «Не згасайте, ясні зорі» композицію о. Віктора Матюка, і закінчили.

«Радість, радість, Галичане!
Не загостить більше враг,
Греми, Дністре, шуми, Сяне,
Не прискоче вовком лях»!

Але як унерухомити без ушкоджень машинерію «водокачки»? Ми не мали фахівців — машиністів, ні слюсарів. Знайшов я врешті німця з колонії Екфельд, що вмів обслуговувати ці електричні машини; він унерухомив цілу машинерію — без ушкоджень і ми, одушевлені і захочені успіхом, плянували вже новий наступ на сам Городок. Тут, одначе, справа була дуже скомплікована, бо на цю «ягайлонську твердиню» наступати треба було рівночасно з двох сторін — з півночі і з південної сторони з Глинної Наварії. Але треба було наперед скласти докладний звіт із витвореного на нашому відтинку положення команді нашого І. Корпусу в Камінці.

До складення цього звідомлення і вручення комендантові корпусу ключів від водопроводів вибрав от.

А. Долуд мене, бо я, як уродженець Куликова, добре орієнтувався в терені дебристого, лісистого, гірського Львівсько-Томашівського Розточчя, котрим треба було продиратися. Подруге, я, як комендант відділу машинового кріса, мав постаратися в корпусній команді про амуніцію. Наш машиновий кріс був австрійського фабрикату, а корпусна команда прислала нам амуніцію з «Максима» — російської армії!

Сотник М. Климкевич написав своїм чітким письмом звітлення з фронту, отаман А. Долуд підписав, вручив його мені, а крім цього ще й скриньочку з двома ключами від водопроводового заведення — як «даруночок для корпусної команди з фронту» і поручив окремо ще повідомити про наш плян «наскоку» на Городок.

Я вибрався в дорогу з нашим довіреним «мельдерайтером» — старим капралем австрійської кавалерії — Михайлом Фугальським (родом з Бірок Домініканських коло Брюхович), в далеку дорогу — з-над Верещиці над Буг, а їхали ми верхом. Озброєні були ми австрійськими «мавзерами», одягнені в австрійських ще мундурах, поверх натягнули півкороткі червоні кожухи (роботи куликівських кушнірів), а на голови поклали французькі сталеві шоломи, — тобто «дарунки» від французького маршала Фоша. Дорога наша вела з Лелехівки через Янів-Лозину-Фійну (коло Крехова) — Глинсько — до (мого повітового міста) Жовкви. Тут переночували ми, а прийняв нас з кіньми на нічліг ігумен монастиря оо. Василіян о. Севериніян Бараник (міщанський син родом з Угнова, що відіграв тоді передову роль у громадському житті Жовкви, за що відтак відпокутував за поляків у «Бригідках» у

Львові, але викінчили його щойно в 1940 р. в Дрогобичі большевики).

Наступного дня прибули ми через Боянець-Батятичі до Камінки Струмілової і викликали нашими шоломами сенсацію на вулицях міста, яке дало перед 300 роками в 1619 р. початок українській драмі виставою двох інтермедій Якова Гаватовича на ринку міста.

8.

Я зголосився у корпусній команді, одначе не застав корпусного коменданта, полк. Осипа Микитку, якого я знав ще як штандового капітана австрійської армії при 35-му (золочівським) полку стрільців, до якого приділено за Австрії і мене. Виїхав він був тоді до Бережан до Начальної Команди. Прийняв мене його ад'ютант сотник Богдан Гнатевич, старий УСС. Йому склав я мій «звіт» і вручив скриньку з ключами від водопроводів з Волі Добростанської. Радість була очевидна в цілій корпусній команді. Сотник Б. Гнатевич велів мені зачекати в Камінці до найближчого дня, тобто до повороту коменданта корпусу. Вістка, що приїхав якийсь поручник безпосередньо з фронту під Львовом, рознеслась з блискавичною скорістю по місті. Була це, як показалось, сенсація. Всі жадні були якоїсь «правдивої» вістки, що там — на фронті діється, чому Львів не піддався ще? А громадяни заскочені в січні несподіваним перемаршом ген. Ромера до Львова, ставили собі і другим це питання з нетасним острахом...

Запрошено мене в гостину до дому повітового політичного комісара — судді Вол. Шухевича. Пішов я насамперед до фриз'ера — Хаїма Левіна, що перший змінив свою вивіску з польської на українську (за що

відтак, за Польщі відпокутував!), щоб підстригти волосся й оформити вуса і зарослу вже на фронті бороду.

У невеликім трикімнатнім помешканні панства Шухевичів зібрався дібраний гурток камінецьких громадян, з місцевим парохом, о. шамбеляном Гнатом Цегельським (що його вивезли були москалі в 1914 році в глиб Росії, звідки він повернувся щойно в 1918 р.), та з сотн. Б. Гнатевичем на чолі. І коли ми вже всі познайомилися, а чотар з місцевої командної станиці Склепкович постарався про пиво з броварні в Буську, якого ми на фронті ніколи не бачили, а пили «каву» з праженого на кухні ячменю, попливла при щедро заставленім столі широка розмова. Я був, очевидно, засипуваний питаннями; а що мій темперамент перед 46 роками був палкий, я ж сам за розмовами і товариством стужився, то потік моїх оповідань і відповідей на ставлені питання був безмежний.

Оповідав я про наше військове життя, про наше становище на фронті, про наші «наскоки», про успіх у Волі Добростанській і всі тішилися тими вістями, бо сподівалися, що нарешті Львів піддасться, не маючи питної води. А забули ми, чи не хотіли брати під увагу, що Львів мав також і свої джерельні помпові криниці, ще з часів, коли у Львові не було водопроводів, тобто з перед 1900-03 рр. І ці саме криниці — «дзюркала» перекреслили наші сподівання! (Див. про це мій спомин «Львів — місто моєї молодости», ч. I., розділ п. н. «Рим спасли гуси, а Львів врятували міські криниці», стор. 128-140).

Лиш один слухач сидів увесь час мовчаливо, вдивлявся в мене безустанно, проковтував, здавалось, кож-

не слово, його вушка почервоніли, а очі жевріли. Цим уважним слухачем був син панства Шухевичів — Ромко, учень II. кл. Академічної гімназії у Львові, 12-літній ясноволосий, худощавий, з кучерявою фризурою юнак. Він сидів неспорушно при столі, біля о. сотрудника Казанівського. Вкінці відважився і він поставити до мене речеве запитання:

«А чому не переломите на якимсь відтинку залізничного шляху і не відітнете Городка від Львова?»

Признаюся, що я не вмів дати йому на це відповіді. І ще й нині не розумію, чому «стратегі» з Начальної Команди не виробили іншого офензивного пляну, а держалися облоги міста Львова, що не було зі заходу щільно замкнене, а з півночі фронт на лінії Рава слабо забезпечений. Чому не прийнято проєкту австрійського полковника генерального штабу Антона фон Легара з дня 10. січня 1919 р., що приїхав з президентом д-ром Єв. Петрушевичем з Відня? Про це буде мова в іншій доповіді — у споміні про битву під Родатичами коло Судової Вишні, в якій наш курінь брав також участь з північної сторони.

При цій нагоді молодий гімназист Ромко Шухевич зацікавився також містечком своєї молодости — Краківцем, а суддя Володимир Шухевич своїм колишнім повітовим містом Яворовом. На їх питання я не вмів дати жадних відповідей, бо найдалше від нашого фронтового відтинка заїхав я лиш до Шкла і не був ані в Яворові, ані у Краківці. Оповів я їм лише те, що я чув про Яворів та Немирів принагідно в Жовкві. А саме, що в Яворові українська влада кріпко тримається, що держить власними, хоч і слабими силами фронт з трьох сторін перед польсь-

кими наступами — з Медики, з Радимна і з Любачева, аж по Немирів та що на чолі повіту стоїть адвокат д-р Роман Секела, зять знаної української письменниці Уляни Кравченко — замужної Нементовської.

І тут я розповів про трагедію цієї мами-українки, замужної за поляком Нементовським. Її син — Зигмунт Нементовський, поручник польських легіонів, хотів з жменькою поляків перебрати в Яворові владу в польські руки і згинув у боротьбі з українським військовим відділом від української кулі. Трагедія Уляни Кравченко схожа на трагедію, що її нагадує пам'ятник у Страсбургу, здвигнений ельзаській «матері-страдниці», яка втратила в німецько-французькій війні обох синів: один згинув як французький партизан від німецької кулі, а другий, як німецький вояк, із французької руки. (Знав я того Зигмунта Нементовського з часів австрійської військової служби; були ми разом у школі резервових старшин львівського корпусу, належали навіть до тої самої чоти, але говорив з нами виключно по-польськи і був гарячим польським патріотом).

А коли ми по вечері і по вичерпуючих розмовах встали, щоб попрощатись, то Ромко Шухевич стояв уже з моїм шоломом у руках і оглядав його з цікавістю. Я, пам'ятаючи на педагогічну вказівку староримського поета Децима Ювеналіса, що «*Puero debetur reverentia*» («хлопцеві [молоді] належить від старших ніжне почуття пошани») — підійшов з усмішкою до нього і наклав Ромкові шолом на голову, а всі приявні ствердили, що «Ромко може вже бути українським стрільцем». Одушевлений, став він переді мною

«на позір» і засалютував, приклавши пальці до шолома. Тоді я додав побажання:

«Ромку, станьте боєвим лицарем України!» Його очі заблистіли, обличчя набрало поважного настрою і він відповів коротко: «Постараюсь бути гідним, пане поручнику!» Я мовчки стиснув йому по-дружньому руку, сотн. Гнатевич поклепав його рукою неначе середньовічним лицарським мечем по рамені, а старенький о. шамбелян Гн. Цегельський зачитував при цій «лицарській церемонії» слова із староукраїнського лицарського епосу з XII віку, із «Слова о полку Ігоревім» про лицарсько-хороброго князя «Яр-Тура» Всеволода.

«Яр-туре Всеволоде!

Стоїши на борони,

Прищещи на вої стрілами,

Гремлещи о шеломи мечи харалужними!

Камо тур поскочяше,

Своїм златим шоломом посвічивая,

Тамо лежат поганія голови половецкія».

У переспіві проф. Василя Щурата звучить це так:

«Гей, Яр-Туре Всеволоде!

Перший б'єшся без утоми!

Стріли сієш, а мечами

Раз-у-раз- гримієш в шоломи.

Куди ти поскочиш туром,

Де шолом твій злотий блисне,

Там і голова погана

З половецьких пліч повисне!»

Була це коротка, але врочиста хвилина — «вибивання на лицаря» — Ромка Шухевича!.. Тішилися ми цим молодецьким лицарем, а рівночасно подивлялися ми

знамениту пам'ять старого отця шамбеляна Гн. Цегельського, що текст пісні про «битву на ріці Каялі, у Дону великого» в староукраїнському тексті з молодечих ще літ — з часів за професора львівського університету о. д-ра Ом. Огоновського († 1894 р.) пам'ятав!

Скаже, може, хтось із читачів, що я заподрібно про деякі деталі оповідаю; але на своє оправдання наведу слова християнського філософа — св. Аврелія Августина († 430 р.), який каже: «Не пропало те, що очі, правда, вже втратили, але в пам'яті нашій **заховане ще залишилось**». («Confessiones», кн. X, глава 18). А рівночасно закінчу цю сцену словами староримського поета Публія Вергілія: «Може і про це згадати буде колись (комусь) приємно», («Енеїда», кн. I., вірш 203).

9.

Після мого виїзду з Камінки Струмислової на фронт під Городок, зайшли, як відомо, різні події — політичні і військові на фронтах. Але я згадаю лиш про одну подію, що нас під Городком дуже заскочила. В квітні 1919 р. дістали ми з нашої корпусної команди, а мали ми вже телефонічне сполучення через Жовкву, наказ негайно «перекинутись» до Сокаля над Бугом, бо там... «загрозила революта „сотника" кавалерії Шурмяка (кол. австрійський фельдвებель кавалерії родом із Зубкова, повіт Сокаль!), що нав'язав якісь зносини з отаманом Оскілком на Волині» і що через це грозить там на відтинку сокальсько-волинського фронту грізне у наслідках заломання.

Ми були заскочені наказом. Але прибули поспішним маршем через Янів — Жовкву-Мости-Кристинопіль до Сокаля. Під вечір Страсного Четверга зголосились у команді міста. Комендантом міста і сокальської групи

був сотник Йосиф Демчук, міщанський син із Сокаля, а з фаху адвокатський конципієнт. (Знав я його ще як учень 1-ої кл. Академічної гімназії; був він тоді учнем V. кл. і навчив мене грати в шахи, за що я йому ще й нині при кожній виграній грі — вдячний. По війні відкрив він свою адвокатську канцелярію в Сокалі; помер дня 25. X. 65 у Франції — на 77 р. життя).

Його заступником був пор. Василь Дижий, родом з Перв'ятина, повіт Сокаль, (мій клясовий колега з Академічної гімназії, живе нині в Едмонтоні (Канада), де працює в редакції католицького тижневика «Українські Вісті»), а шефом штабу сокальської бригади був тоді сотн. Петро Петрик, родом з Мервич к. Куликова (мій клясовий товариш з Академічної гімназії, а по війні співробітник у «Просвіті», нині живе в Америці).

І вже з самим приходом нашого куреня до Сокаля бунтарні «шурм'яківці» зникли з терену як дим з лиця землі і подалися на північ від Угринова кудись в напрямі Володимира Волинського, де не було вже ніякого сталого фронту УГА. Але для безпеки обсадив комендант нашого куреня — залізничний двірець, оба мости над Бугом, передмістя Забужжя і село Поторицю, що було «ключем» земельних посіlostей родини графів Дідушицьких. Ми відпочивали на квартирах гостинних сокальців.

У Страсну Суботу, під вечір, відправив місцевий парох. о. мітрат д-р Василь Левицький у новій (в 1912 р. збудованій) величавій парохіяльній церкві Воскресну Утреню. Наш курінний комендант — сотн. Климкевич виделегував одну сотню «бляхарів» у повнім узброєнні на Богослуження. Сотня усталилась перед церквою, щоб узяти участь у Воскресній Утрені разом зі сокаль-

цями. І коли о. парох В. Левицький, вийшовши по відспіванні «Надгробного» з церкви, заintonував 1-ий стих тропаря: «Да воскреснет Бог і расточатся вразі Єго», дала наша сотня трикратний вистріл гострими набоями у повітря, а всі стрільці заintonували майже зі сльозами радості грімке «Христос воскрес із мертвих». Був це, повторю за поетом Ів. Франком, наш «Перший Великдень на волі, Боже великий»!

Повітовий комісар-суддя Володимир Ярема (народжений 1877 р., матурист першого річника абітурієнтів перемиської гімназії з 1896 року, помер як суддя-авдитор УГА на тиф на Україні в грудні 1919 р.) запросив нас старшин, з от. Андрієм Долудом на чолі, до себе «на свячене», яке приготувала його дружина. У розмові з суддею В. Яремою, довідався я, що він приятелює з камінецьким суддею Шухевичем. Я оповів йому, що перед місяцем я був у пп. Шухевичів у Камінці Струмилівій у гостині; ми написали йому великодне привітання на листівці з церквою св. Петра й Павла в Сокалі, а я додав й окреме поздоровлення для «стрільця і лицаря» Ромка. Картку цю вислав я до Камінки польовою поштою УГА. І була це єдина моя кореспонденція за весь час існування незалежної Західньої Української Держави, а для Ромка Шухевича одинока польова поштова посилка, як пізніше мені оповідав, у тім часі. Листівку цю переховував він у своїм архіві як пам'ятку з часів польової пошти УГА.

По Великодніх святах залишились ми уже на фронті при сокальській 5. бригаді; наш курень скріпив загрожену фронтову позицію групи сотн. Чайки — на лінії на захід від містечка Варяж-Хлоп'ятин — аж по Угринів, що на неї постійно наступала польська гру-

па полк. Сікорського (пізнішого генерала й голови польського уряду), якої головна фортеця була в Долгобичеві на Холмщині, що її без опору зайняли поляки в листопаді 1918 р.

10.

Дня 28. травня 1919 р наступила польська офензива ген. Юзефа Галлера. Його познанські, альянтами добре озброєні відділи вдарили з розмахом у першу чергу із Холмщини і Волині на белзько-сокальським фронті, де стояв і наш курінь. Галицький фронт заломився під напором поляків на цілій лінії. Наступила відома національна катастрофа. Помочі з Києва, від УНР, УГА не дістала! Протягом двох місяців поляки зайняли цілу Галичину по Збруч. Польська політична влада переводила в краю «пацифікацію». Поліція виарештувала всіх українців, хто лиш за української влади був якнебудь політично активний: світських діячів, священників, учителів, навіть жінки, що були мед.-сестрами. Заарештували в Камінці також і суддю Вол. Шухевича, що його зловили по дорозі в Буську польські місцеві партизани; а відтак відставили його, старого о. пароха Гн. Цегельського, о. сотрудника Казанівського й других, пішки до Львова і замкнули у в'язниці, в «Бригідках», при Казимирівській вулиці, де вони пересиділи аж до грудня 1919 р. Суддю Вол. Шухевича відвідувала у в'язниці і постачала йому білизну мама — Герміна Шухевич і сестра Дарія Старосольська, що перебувала з дітьми у Львові. До бабці переїхав опісля теж і внук Ромко з Камінки, бо восени 1919 р. в Академічній гімназії розпочалась наука.

На повоєнних руїнах мусіло життя в краю якомсь унормуватися. В першу чергу унормувалося — завдяки

конкордатові Польщі з Римом — церковне життя; відтак почали з конечности стабілізуватися — при комплетнім обезціненні польської марки — господарські відносини. Вслід за цим пішло шкільництво й освітня організація. Політичного проводу в краю не було, а всі українські партії — крім соціал-демократичної з її львівським органом-щоденником «Вперед» — були від 21. 11. 1918 р. заборонені. Провід суспільно-громадського життя скупчився згодом силою обставин, в руках Головного Віділу нерозв'язаного польською владою Товариства «Просвіта» у Львові, хоч його голову — суддю і кол. соймового посла та члена Крайового Віділу Івана Кивелюка — польська поліція інтернувала і вивезла до концтабору в Домбю. Арештовано теж і 76-літнього віцепрез. віденського парламента посла Юліяна Романчука. Арештованими у Львові політичними в'язнями займався «Громадянський Допомоговий Комітет», на чолі якого стояв адвокат д-р Степан Федак, директор «Дністра», відомий філянтроп. Про тодішні відносини у Львові написав спомин голова соціал-демократичної партії адвокат д-р Лев Ганкевич п. н. «Перші дні польської окупації у Львові» в органі «Наш Світ», Нью-Йорк 1961, ч. 2.

11.

Повоснні обставини — по заломанні большевицької офензиви над Вислою в 1920 р. і при повільній стабілізації польської адміністраційної влади в Галичині — змінили обличчя Львова. В роках 1921-22 замешкав я за порученням судді Вол. Шухевича, з яким ми стрінулись у «Просвіті», у його мамі, п. Герміні Шухевичевої, при вул. Собіщини 7. І тут зійшовся я знов з улюбленим внучком пані Герміні Шухевичевої — Ромком,

тоді учнем IV кл. Академічної гімназії, де я, завдяки красвому інспекторові середніх шкіл д-рові Іванові Копачеві — став, за директора Іллі Кокорудза, учителювати як клясичний філолог. Замешкав я в колишнім «кабінеті» покійного проф. Володимира Шухевича, де висів ще його портрет (роботи І. Труша) і приміщалась бібліотека. Ромко Шухевич мешкав у згаданій попередньо «гуцульській» кімнаті на першому поверсі. Крім господині дому — пані Герміни Шухевичевої і нас обох, мешкала там ще й донька пані Герміни Шухевичевої — Дарія Старосольська (жінка адвоката і професора українського університету д-ра Володимира Старосольського, що перебував ще за границею) з двома дітьми: синком Юрком і донею Лясею та п. Голубовичева, дружина д-ра Сидора Голубовича, з синком. Пані Герміна Шухевич побоювалась, щоб до її віллі не приділила польська мешканева комісія якогось «небажаного» льокатора.

З початком 1921 року з'явився у Львові (приїхавши з Відня до краю) кол. полковник Січових Стрільців Євген Коновалець (мій краян із Зашкова коло Куликова, старший шкільний товариш з Академічної гімназії та «побратим зброї» з австрійського війська — із старшинської школи резервових офіцерів львівського корпусу). Заїхав він до родичів у Зашкові, де його батько Михайло був управителем школи і шукав у Львові за відповідною кімнатою. Я поручив його пані Герміні Шухевичевій. Вона радо винаймила йому вільний ще покій з окремим входом з города на першому поверсі і вілля п. Герміни Шухевичевої виповнилася.

А що ми оба — з Євгеном Коновальцем — діставали у пані Герміни Шухевичевої також і снідання, то ми

старалися реваншуватись їй і приносили наш приділ хліба, масла, молока, навіть і яйця, (які я міг дістати у нашій професорській кооперативі, що її організував проф. Яків Яцкевич в будинку «Народнього Дому»). Мій приділ забирав відразу зі школи учень Роман Шухевич і приносив бабці до дому.

З Ромком Шухевичем нав'язав я тоді ближчий особистий контакт. Обидва ми поспішали щоденно рано до школи, разом чекали на трамвай під Високим Замком на Театинській вулиці, або, якщо трамвай під гору в часі снігових засипів не приїхав, брели ми спільно снігами через Театинську вулицю, Губернаторські вали і Стрілецьку площу до «Народнього Дому»; часом помагав він мені нести пачку шкільних зшитків, якщо я мав при собі дві пачки поправлених. При цім вели ми з собою розмови на різні теми, які принагідно вив'язуються між спраглим знання учнем і охочим до відповідей молодим професором. А вів я з ним розмови все цілєво і то під виховним кутом педагогічного напрямку, що я виробив собі його під впливом лектури грецьких авторів, головню Плятонового твору «Протагорас» та тебанського поета Піндара, які окреслюють ціль виховання такими короткими словами: «Я сність в думанні, правда в говоренні, рішучість у чині!»

У молодого Романа Шухевича я виразно добачав за-
родки цих трьох прикмет характеру!

Вдома помагав я йому не раз в науці греки й латини, бо їх кляса мусіла в однім шкільнім році переробити науковий матеріал з двох кляс — III і IV., щоб через воєнні події 1918/1919 рр. не втратити одного року. І тут пригадується мені, як при лектурі латинсько-

го автора Корнелія Непоса, при біографії атенського архонта Мільтіяда розгорнулась між нами розмова на тему боротьби атенців з перською навалою на кітловатій рівнині під Маратоном 490 р. перед Хр.

При перекладі опису переможної боротьби атенців з перською перевагою спитав він: «Як могли 10.000 атенців і 1000 їх союзників — плятейських добровольців — відважитися боротися з 200.000 персів, що мали й кавалерійські відділи до атаки?» Я скоригував наперед подане ним число персів — 200.000, яке він навів за шкільним — з австрійських ще часів — підручником укладу Семковича-Барвінського, і подав йому справжнє число персів: 20.000 лучників, мечників і кіннотників, що їх перський полководець Датис висадив із фльоти на східне побережжя Аттики. Зрештою, додав я, горбкувата площа під Маратоном не помістила б навіть 200.000-ої бойової армії. (У буйній фантазії деяких пізніших авторів — виросло це число до легендарної кількості 600.000 персів — проти 11.000 греків! Та чи лиш у греків була колись така «героїчна» фантазія??). А коли я представив малому зацікавленому учневі — для ліпшої орієнтації — плян боротьби на Маратонським полі графічно, як це колись я в австрійській школі резервових офіцерів учився, то Ромко поставив друге питання: «А як міг Мільтіяд повзяти такий плян, навіть проти думки інших стратегів, коли він не був генералом з фаху?» На це відповів я йому словами римського письменника Квінта Куртія Руфа, біографа македонського короля Александра — «*Historiae Alexandri Magni regis Macedoniae*», що геніяльний «полководець родиться вже таким, а не щойно через науку стає ним». І подав я йому деякі очевидні приклади

зі всесвітньої історії як Олександра Великого, Ганнібала, Юлія Цезаря, Наполеона Бонапарте та козацького гетьмана Богдана Хмельницького.

На подібні теми говорили ми не раз і пізніше. І тепер, коли пишу ці рядки спомину, запитую себе: Чи не зродилась уже тоді в голові молодого Ромка Шухевича — при читанні життєписів грецьких оборонців демократичної свободи і державної незалежної Греції — Мільтіядів, Темістоклів, Аристидів, Епаміонців — проблески і його будучої революційної діяльності, військової організації і бойової тактики? В головах дозріваючих юнаків назрівають поважні часом уже пляни на майбутнє, бо, як каже німецький свободолюбний поет Фрідріх фон Шіллер у своїм драматичнім творі «Wallenstein» «ein grosses Muster weckt Nacheiferung» — «Великого формату взорець розбуджує ревність до наслідування». («Пролог», вірш 22).

У тому — згаданім уже — гуцульським покої гостила не раз п. Герміна Шухевич нас, своїх льокаторів — полк. Євгена Коновальця і мене й свого, завжди чемного і здисциплінованого внучка Ромка — чайком з малиновим соком, що вона його витискала з малин, плеканих у її невеличкім городі за віллею. Ми реваншувались їй або вином з «Народної Торгівлі», або «помадками» з цукорні Пясецького. Пані Герміна Шухевичева, як удовиця по австрійському професорові гімназії за польських уже часів, а до цього при тодішній загальній матеріяльній скруті і безприкладній девальвації польської валюти — марки (щойно в 1924 р. прийшов «zloty polski» за міністра Владислава Грабського) матеріяльно бідувала. Але була вона гостинна, любила оповідати, а оповідала нам про «старі часи» українсь-

кого Львова, про кардинала Сильвестра Сембратовича, про Мих. Драгоманова, про Івана Франка, а все з виразним протипольським наставленням.

У своїй красномовності оповіла вона нам одного разу, що діялося серед львівської української громади, коли дня 3. вересня 1914 р. російська армія заняла без бою Львів. У Львові залишилися лише самі політично незаангажовані суспільні діячі, інші подались на Захід. Настав застій у всьому. Останнє число щоденника «Діло» вийшло 5. 9. і то за редакцією директора «Національного Музею» — д-ра Іларіона Свенціцького.

Дня 7. 9. обняла владу цивільна російська адміністрація під проводом губернатора — графа Шереметєва, що урядував у львівській ратуші. У нього то зголосилася українська делегація, щоб наладати, згідно зможливити українське релігійне, господарське й культурне життя у Львові і в краю. На чолі цієї делегації став, — оповідала пані Герміна, — її чоловік, емеритований професор Володимир Шухевич, що був тоді головою управи Музичного Інституту ім. Миколи Лисенка; у склад депутації входили — о. д-р Йосиф Боцян, пізніше єпископ луцький — з рамени Духовної Семінарії, адвокат д-р Степан Федак — як директор банку «Дністер», інж. Юліян Січинський, що був радником дирекції державних домен, — з рамени «Народної Торгівлі» та адвокат д-р Володимир Охримович від обезпеченого Т-ва «Дністер».

Проф. В. Шухевич відчитав уложену попередньо на нараді в палаті Митрополита А. Шептицького заяву, в якій просив губернатора графа Шереметєва уможливити українським культурним товариствам, господарським установам й греко-католицькій Церкві статуту-

ву працю та домагався видавати для населення обіжники зрозумілою для населення мовою, тобто українською мовою. У відповідь на цю просьбу проф. В. Шухевича заявив губернатор Шереметєв, що справа українських товариств є з уваги на воєнні події на фронті — не на часі, а щодо мови, то він добре знає, що є лиш один спільний «русский языкъ» і що в Галичині і Буковині всі розуміють «по руски». Збув отже українську депутацію нічим. Але при тім висловив він під адресою голови делегації — В. Шухевича здивування, як важився він прийти до нього, як губернатора, коли він підписав провокативну відозву української «Боевої Управи», покликаної політичною «Головною Українською Радою» у Львові з початком серпня 1914 року для організації воєнних добровольців — Українських Січових Стрільців — до боротьби з царською армією. На це проф. В. Шухевич відповів, що під згаданою відозвою є підпис д-ра Степана Шухевича, а не його, що губернатора дещо збентежило, але й розсердило.

Опісля наступили відомі арештування видніших українців у Львові і в краю. Із львов'ян, як першого, арештовано 18. вересня Митрополита Андрея Шептицького (сповидно за його проповідь у Волоській церкві), відтак д-ра Володимира Охримовича, директора банку «Центро-Союз» — Костя Паньківського, о. д-ра Й. Боцяна, управительку приватної дівочої школи ім. Т. Шевченка у Львові і приятельку Герміни Шухевичевої — Константину Малицьку, яка щойно в 1921 р. вернулася із Сибіру до Львова, й інших. (Про поворот та про повітання К. Малицької українським громадянством у Львові див. мою книжку «Львів — місто моєї молодости», ч. II, стор. 157-158).

Шукала царська «охрана» і за проф. В. Шухевичем, але пані Герміна ще вчасно встигла сховати його між знайомими в місті. Однак в зимі В. Шухевич перестудився і на весну 10. квітня помер, не дочекавшись відвороту москалів в червні із Львова.

Ми, — тобто полк. Є. Коновалець і я, — оповідали при цім про наші воєнні переживання ще при австрійській армії, а відтак при українській. Ромко Шухевич прислухувався нашим оповіданням, ставив нам запитання, очі його горіли, чоло морщилося, а на цілім обличчі пробивалась енергія й неозначена за героїським чином туга, що її життєписець молодого Олександра Македонського Аріанос називає «го потос», тобто «гаряче бажання довершити негайно якесь велике діло».

Ромко Шухевич цинив високо наше товариство і шукав його. Запрошував його до своєї кімнати не раз полк. Євген Коновалець і там вів з ним розмови.

І в цій то кімнаті, згадати для історії годиться, сходились тоді найближчі кол. співробітники Єв. Коновальця — з його полку Київських Січових Стрільців — сотник Михайло Матчак і сотн. Ярослав Чиж, а також і кол. поручник УГА Степан Федак. Там і взяв свій початок комітет тайної Української Військової Організації УВО. І з рамени цієї Організації стріляв, як відомо, осінню цього — 1921 року — згаданий пор. Ст. Федак на Львівському ринку перед ратушею на маршала Юзефа Пілсудського, коли цей у характері «начальника паньства» (голови держави) приїхав був до Львова на перші «таргі всходне»; але поціливів львів. воєводу Грабовського і зранив йому револьверовою кулею ліву руку. Був це перший голосний україн-

ський протест проти окупаційної польської влади на території Галичини, на якій в листопаді 1918 р. проголошено — незалежну ЗУНР.

11.

Був тоді Роман Шухевич уже ревним і чинним пластуном і належав, як учень філії Академічної гімназії, що приміщувалася в «Народнім Домі», при вул. Театральній ч. 22, до пластового полку «ім. князя Льва»; (на головнім заведенні, що приміщувалось від 1922 року назад у власнім, польською військовою владою звільненім, будинку при вул. Льва Сапєги ч. 14, був пластовий полк ім. гетьмана П. Сагайдачного). Брав Р. Шухевич між іншим чинну участь в організації першого українського пластового «джерборі», що відбувся старанням професора головного заведення Академічної гімназії д-ра Олександра Тисовського 1922 року в городі СС. Василянок при вул. Потоцького ч. 95. До «пластової» чвірки Р. Шухевича належали його друзі: Євген Жарський (нині д-р філософії і професор в Америці), Богдан Кравців (нині редактор щоденника «Свобода» в Америці) та Іван Гриньох (нині д-р теології і протосрей, парох при катедральному храмі св. Андрея у Мюнхені). На цім першім (і досі останнім) пластовім «джерборі» був і я, як гість, делегований з рамени Головного Виділу Т-ва «Просвіта», де я і склав привіт від «Просвіти» і приглядався пописам «пластової» молоді львівських гімназій — Академічної і дівочої СС. Василянок. (Спомин про це пластоє свято помістив я в книжці «Львів — місто моєї молодости», частина III, Мюнхен 1956, на стор. 133-134).

Любив Р. Шухевич читати книжки, головно, як на юнацькі літа пристало, історичні повісті; найбільше

захоплювався він козацькою повістю Миколи Гоголя «Тарас Бульба».

В нашій гімназії (на філії) була шкільна бібліотека для учнів — внаслідок воєнних подій від 1914 до 1920 років — майже вповні здекомплетована; не ліпше було й на головному заведенні. Прилюдних українських бібліотек у Львові не було. Щоб піти шкільній молоді з Академічної гімназії і дівочої гімназії СС. Василянок під цим оглядом на зустріч, вирішив — на мій внесок — Головний Виділ Т-ва «Просвіта» творити свою бібліотеку і позичати з неї книжки молоді на шкільну лектуру. А ведення цієї бібліотеки поручив Виділ мені, як секретареві Головного Виділу та тодішньому директорові канцелярії Т-ва.

Бібліотека приміщувалась на II. поверсі від Бляхарської вул. ч. 9, а випозичальня отворена була що суботи — по полудні. Учні й учениці (з гімназії СС. Василянок) масово приходили сюди. Мусів я взяти собі до помочі охочих учнів, як помічників; і стали мені до помочі: Ромко Шухевич та Богдан Галущинський, син проф. Михайла Галущинського, україніста на філії Академічної гімназії, а від 1923 року -- голови Т-ва «Просвіта». (Богдан Галущинський, що здобув звання диплом. інженера в Гданську, помер перед кількома роками в Америці). Ромко Шухевич сквалпно вишукував бажані книжки, підіймався по драбині до високих полиць при стінах, упорядковував віддані книжки за числами, а за те мав він від мене «привілей» вибирати собі книжки до вподоби, а навіть і з архіву Т-ва.

В 1923 році перебрала ведення цієї бібліотеки платна сила пані Наталія Дорошенко (сестра бл. п. Володимира Дорошенка), що проживає тепер в Америці.

Приязнь, якщо так назвати можна, між професором і учнем, так затіснилася, що ми спільно по Високім Замку, на Кайзервальді, на проходи ходили. Вели при цім розмови на тему історії й топографії Львова, або оповідав я йому про прогулянки й розмови молодого 13-15 літнього королевича Олександра Македонського з його учителем і виховником — (македонським земляком) філософом Аристотелем (учнем Платона), а незвичайне враження, зробило на Ромка оповідання, як то батько — король Филип II. — зробив свого 18-літнього сина Олександра комендантом кінноти у битві під Хайронесю (338 перед Хр.), де він, не зважаючи на небезпеки і смерть, бравурним наступом здобув вирішальну в історії Македонії і цілої Гелляди перемогу. До історії походів Олександра Великого повертався Р. Шухевич у розмовах зі мною частіше.

А що я з моїми учнями, де я був господарем кляси, що неділі по екзорті львівські музеї відвідував (в неділі вступ був безплатний), то Р. Шухевич долучався до своїх — на дві кляси нижчих товаришів, ходив з нами всюди і помагав при цім мені вважати на моїх учнів — числом понад 40. Ми робили спільно також історичні прогулянки по Львові та в околиці Львова, зайшли навіть на Чортівську Скалу, що стала опісля його улюбленим місцем пластового таборування (звідси назва: «Лісові чорти»).

Що більше — Р. Шухевич відбув також з моєю клясою прогулянку до кол. столичного города Галича, а звідти до Крилоса і Залукви, куди запросив нас синдик митрополичих дібр львівський адвокат д-р Євген Гвоздецький, що мав сина в моїй клясі — Богдана, загально знаного «Бобка». Згадую про це тут тому, що в

тому часі затіснилася приязнь між Р. Шухевичем і молодшим на два роки Б. Гвоздецьким, який пізніше, в часі партизанської війни, вже як доктор прав і дипломат за фахом, вступив на початку 1944 року до УПА і зайняв при уряді УГВР пост референта міжнародних зв'язків; згинув він вояцькою смертю на полі партизанського бою на Волині на початку 1945 року. (Ближче про нього дивись мій спомин «Львів — місто моєї молодости», ч. III, стор. 318-319).

У 1922 р. «бабуня» Герміна Шухевич втратила обох своїх льокаторів — мене та Євгена Коновальця. Я одружився і перейшов на власне мешкання, а Євген Коновалець також одружився і виїхав відтак «з konieczności» через Гданськ за кордон, де вів свою протипольську і протибольшевицьку політику на міжнароднім терені — як організатор і провідник ОУН. Випровадилася теж і п. Голубовичева на власне мешкання. Повернулася натомість до Львова старша донька Гермини Шухевич — пані Олена Рожанківська з трьома синами і донцею з Праги, а в 1923 році приїхав також і її чоловік — суддя Теодор Рожанківський, кол. посол до галицького сойму і сотник УГА, що був у дипломатичній службі українського уряду в Празі. Хата заповнилася дітьми і внуками, а серце бабуні радувалося; тишилась вона всіма підростаючими внуками, але улюбленою дитиною її серця залишився таки її вихованок Ромко, в яким добачала спадкоємця її особистого характеру і традиції роду Шухевичів.

Мешкав Ромко у бабуні аж до матури, яку здав у 1925 році на філії Академічної гімназії. На поматуральне прийняття запросив він і мене до бабуні й тоді був я востаннє на Собіщині ч. 7.

Коли померла пані Герміна Шухевич, не тямлю вже. Але вдячний спомин про неї залишився у мене живий у пам'яті, а незатертий в серці. Вічна Їй пам'ять!

12.

По maturі вписався Р. Шухевич восени 1925 року на політехніку у Львові, щоб студіювати будівельну архітектуру. Як студент високої школи, вступив тоді до новооснованої полк. Євгеном Коновальцем тайної Української Військової Організації. Ця приналежність до УВО-ОУН спрямувала його на новий життєвий шлях, що вирішив остаточно його особисту і родинну судьбу, але й вивів його на історичний шлях діяльності. Про це говоритиме нині другий референт, що є, так би мовити, обізнаний з відносинами в ОУН, — д-р Григорій Васкович. Від себе лише додаю, що відношення молоденького «увіста» — Р. Шухевича — до свого «Верховного Провідника» за кордоном — полк. Євгена Коновальця, не було формальне, законспіроване, а особисте, націховане сердечністю, що зав'язалася між ними обома ще на Собіщині 7, коли то учень Ромко Шухевич з полк. Є. Коновальцем розмови вів, з ним на прогулянки на поблиський «Кайзервальд» виходив, а Євген Коновалець умів своєю індивідуальністю приковувати молодих людей до себе.

По вакаціях 1925 р. перенесла мене львівська шкільна кураторія з філії Академічної гімназії до польської державної гімназії в Сокалі над Бугом «ze względuw służbowych», а вдійсності «за кару» — за мою працю в «Просвіті». Перенесла тоді львівська шкільна кураторія всіх «просвітянців» з філії Академічної гімназії до польських гімназій: д-ра Івана Брика, що був заступником голови Т-ва, до ІХ. гімн. у Львові; проф. Дениса

Коренця, що був директором Торговельної Школи Т-ва «Просвіта» до III-ї гімназії; проф. Омеляна Терлецького, редактора органу «Просвіта» — «Народня Освіта», до VII-ї гімназії; проф. д-ра Івана Крип'якевича, що був головою Видавничої комісії Т-ва «Просвіта», перенесено на провінцію до польської гімназії у Жовкві, а мене — секретаря Головного Виділу Т-ва і редактора календарів «Просвіта», кинула до польської гімназії аж до Сокаля над Бугом. Звідси я приїжджав до Львова вже лиш на свята — до моїх тестів та в часі вакацій. Тоді стратив я з очей Р. Шухевича, але його судьбою цікавився. Вакації проводив я тоді найрадше на Гуцульщині і то у місцевостях, де колись і проф. Володимир Шухевич з родиною не раз перебував, а то у Шешорах і Брустурах над рікою Річкою, про які мені «бабуня» Герміна Шухевич широко оповідала, про романтичний там «великий і малий Гук» (водопад) над Річкою та про «кошеру» на полонині на Лебедині, де знамениту «бриндзу» робили, а бурі «вуйки» (ведмеді) в ній зимували.

І звідтам, з Лебединського «пралісу», привезли з собою в 1892 р. хлопці Шухевичі маленького ведмедика до Львова. Цей бурий ведмідь «відіграв» цікаву «ролю» у Львові, на Святоюрській горі, а в 1895 р. замандрував уже випханий як дарунок кард. С. Сембратовича, до природничого кабінету новоствореної української гімназії. Знімка цього ведмеда заховалася досі в мене.

Склалося так, що вже на 2-му році студій на львівській політехніці замотаний був Роман Шухевич в 1926-27 рр. у важкий політичний процес, а то в процес проти членів УВО — братів Вербицьких і товаришів з приводу вбивства першого куратора львівської шкіль-

ної куратої Станіслава Собінського*), що видав урядові розпорядження, які зміряли своїм наставленням до повільної ліквідації українського шкільництва в Галичині — в «Małopolsce Wschodniej». (Ближче про цей процес згадує у своїм споміні молодший на дві класи шкільний товариш Р. Шухевича — д-р Володимир Янів, у своїм споміні п. н. «Шухевич—Чупринка як людина і символ», Мюнхен 1950, в-во «Молоде Життя»).

І від цього часу «знайомство» «увіста» Р. Шухевича з польською поліцією якимось не переривалось майже аж до падіння Польщі в 1939 р.

Проти цих розпорядків куратора Ст. Собінського зареагував крайовий провід УВО атентатом на нього і револьверовим вистрілом вбито його на вул. Грунвальдській, коли він вертався вечором до дому. І був

*) Куратор Станіслав Собінські впровадив стосовно українських державних гімназій такі постанови: 1) Назва школи двомовна «Państwowe Gimnazjum z ruskim językiem nauczania» — «Державна Гімназія з руською мовою навчання» в.; отже, руська мова, а не українська! 2) Урядова печатка також двомовна з повищим текстом і державним гербом — польським орлом. 3) Державний герб «orzeł» і образ президента держави має бути на чоловій стіні в кожній класовій кімнаті, в залі конференційній і канцелярії дирекції школи. 4) Свідоцтва двомовні: польсько-українські, а порядок предметів такий: по релігії — перше місце займає польська мова, а друге — українська. 5) Впроваджується новий предмет навчання: «Nauka o Polsce współczesnej», де касується назву краю Галичина, а впроваджується «Małopolska Wschodnia». 6) Назва «Україна», «український» — має лише територіяльну назву, а не державну чи національну, 7) Навчання історії й географії має вестись виключно в польській мові і то на основі шкільних підручників призначених для польських гім-

це другий протестаційний виступ УВО у Галичині. А як зареагував проф. Мих. Галущинський, член педагогічної ради філії Академічної гімназії, проти цих розпорядків куратора Ст. Собінського, оповідаю про це у моїм спомині «Львів — місто моєї молодости», ч. III, стор. 141-144. (Його усунено із шкільництва — навіть без права до пенсії).

По чотирьох роках мого перебування в Сокалі перенесла мене кураторія в 1929 р. на місце спенсіонованого о. проф. д-ра Спиридона Кархута назад до Львова, на головне заведення, — за дир. д-ра Миколи Сабата, що прийшов був тоді до Львова зі Станиславова. Тут застав я молодшого брата Романа Шухевича — Юрка, що був тоді учнем VII класу і визначався гарним теноровим голосом. А що дир. Микола Сабат віддав у

назій, а вчити мають цієї історії поляки. Про історію Р у с и (не України!) згадується в цих підручниках лише у зв'язку з історією Польщі та Східної Європи. 8) Науку тілесних вправ («ćwiczenia cielesne») мається вести також польською мовою; отже, учитель має на годині гімнастики відзиватись до учнів «baczność», замість «струнко» («позір») і «sposzpli» (замість «спочинь») і т. п. 9) Впровадив в українських школах польську мову у внутрішньому і зовнішньому урядуванні і в кореспонденції зі сторонами; хіба що хтось сам до дирекції по-українськи напише, то дирекція може по-українськи відповісти. 10) Заборонено учням належати до організації «Пласт», що її відтак зліквідовано; 11) Впроваджено урядово для української молоді державні свята: «Święto państwowe 11 listopada», «Święto narodowe 3 Maja», іменини президента держави (Ігнатія Мосціцького) і маршалка Польщі Юзефа Пілсудського; 12) При львівській гімназії знесено її історичну назву «Академічна» гімназія ч. I, а замінено на «Gimnazjum państwowe z ruskim językiem nauczania we Lwowie».

мої руки провід «Читальні учнів», то в обсяг моєї праці входила теж організація учнівських Шевченківських концертів. Юрко Шухевич виступив тоді вперше з теноровим сольом. І з цим молодшим Ю. Шухевичем нав'язав я ближчий особистий контакт, а були ми навіть сусідами, і не раз верталися разом зі школи додому. Я, вернувшись до Львова, замешкав у віллі моїх тестів — о. проф. д-ра Йосифа Застирця — на Кадетській Горі, а родичі Ромка й Юрка Шухевичів мешкали тоді при тій же вулиці — о 3 доми вище. Суддя Володимир Шухевич не повнив уже судейської служби; польська влада спенсіонувала його передчасно.

Мали панство Володимир і Євгенія Шухевичі також і доню — Наталку, що ходила тоді до гімназії СС. Василянок, а відтак перейшла до гімназії «Рідної Школи ім. Іванни і Іллі Кокорудзів» при вул. Гіпсовій. На цій Кадетській горі стрічались ми майже щоденно і між нашими родинами вив'язався особистий контакт. Тоді стрічався я і з Романом Шухевичем частіше, якщо він був «на волі» — у Львові.

В 1930 р. здав також Юрко Шухевич іспит зрілості і вписався рівнож на політехнічні студії у Львові. Рівночасно побирав він науку оперового співу у державній Консерваторії, при вул. Хорущини, а вишкіл гри на фортепіяні продовжував у свого стрийка Тараса Шухевича, дипл. учителя гри на фортепіяні в Музичній Школі Інституту ім. Лисенка, де директором був композитор Василь Барвінський.

З початком 1932 р. перебрав я директуру державної гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі, виїхав зі Львова і лиш на свята приїздили ми з дружиною до родичів у Львові. І тоді стрічались ми з родиною панства Шухевичів. Роман Шухевич, — завжди

ввічливо усміхнений, модерно одягнений, спокійний у ході, пильний у студіях, — осягнув у 1934 р. диплом інженера на львівській політехніці, а рік опісля одружився. А знайшов собі жінку у цьому самому селі, звідки і його мама походила. Одружився він з молоденькою донею пароха Оглядова, повіт Радехів, — о. Березинського — Наталкою.

Отець Березинський був мені особисто знайомий, як і знайомий мого тестя — о. проф. д-ра Йосифа Застирця, а син о. Березинського Юрко був нашим учнем в Академічній гімназії; батько не раз приходив до школи довідатися, як син справується та як учиться. Я був навіть через два роки господарем кляси цього Юрка, в його III і IV клясі, а в IV клясі мав я аж 4 предмети: латину, греку, українську і польську мови; був отже справжнім «диктатором» кляси. Але він перенісся відтак до Перемишля. І цей молодий шваґер Р. Шухевича — Юрко Березинський — належав уже від V кляси до ОУН; був він також активістом і згинув від кулі польського поліціанта під Городком в 1932 р.

У 1936 р. застав я раз, в час шкільних ферій, в нашій горі молоденьку маму — Наталку Шухевичеву в товаристві моєї тещі — п. Емілії Застирцевої, а у візочку лежала дитинка — її синок Юрцьо. Можна собі уявити, з якою приємністю молоденька, струнка мама представила мені свого первородного сінка, що мав колись у майбутності продовжувати традицію славного роду Шухевичів, котрого короткий родовід представив я у цій доповіді від прапрапрадіда цього маленького Юрчика. Потім прийшла ще одна їх дитинка на світ — доня Маруся, але я вже її не бачив, лиш моя дружина — на Різдво 1943 року у Львові.

У вересні 1939 р. вибухає друга світова війна. Німеччина розбиває впродовж 2-ох тижнів Польську Річ Посполиту. Орієнтаційна лінія українських легальних — у польським соймі і сенаті заступлених партій — розбита. На політичну поверхню виступає у підпіллі досі діюча нелегальна **Організація Українських Націоналістів**. Вона перебирає політичний провід у свої руки. Тоді молоді люди приходять до голосу, але не мають відповідної до тяжких обставин ні сили ні досвідів. Проголошують вони, правда, **30. червня 1941 року у Львові віднову української державности**, але надії її вдержати — розбиваються...

В обороні цієї в князгороді Львові проголошеної власної, незалежної і соборної української держави твориться в січні 1943 р. — серед вельми утруднених воєнних обставин і до тактики в запіллі достосована армія, тобто **Українська Повстанська Армія**, а її головним командиром стає Роман Шухевич, тодішній секретар Української Головної Визвольної Ради. І йому надала ця УГВРада в лютому 1946 р. титул генерала-хорунжого.

14.

Вислід партизанських боїв УПА і політичних подій в роках 1943-44 знаний. Трагічний! Подібний до трагічного кінця легальної УГА в 1919 р. А що сталося з Головним Командиром УПА? Витримав він на позиції партизана ще повних 5 літ на Рідних Землях — уже під забором грізного ворога.

Цілу його родину стрінула страшна доля. Большевики арештували в 1944 р. його дружину і вивезли її на Сибір, а її дітей — синка Юрця і донечку Марусю — від неї відібрали. Його брата Юрка забили большеви-

ки, змасакрувавши до невпізнання — ще в червні 1941 року перед відходом большевицької армії зі Львова, у в'язниці НКВД при вул. Лонцького. І його сестру Наталку арештували й вивезли також кудись у туркестанські степи. Лишилася у Львові їх мати сама — страдниця, що склала на жертівнику Вітчизни троє дорослих дітей, невістку і двоє внуків. Осталася самітна зі сльозами болю — неначе та мітологічна Ніоба, що скам'яніла з болю по трагічній втраті своїх дітей, а з очей її текли безперервно, неначе з джерела, материнські гіркі сльози. А чи знайдеться якийсь український поет Публій Овід, що оспівав би біль цієї новітньої Ніоби — Євгенії Шухевич?

Під кінець насувається мимоволі питання: Чому не подався Командир Роман Шухевич з родиною на Захід, поки був ще час до відвороту? На це питання можна різно відповісти. Поперше тому ні, що Великий Збір УГВР дня 11 липня 1944 р. вирішив, що «місцем перебування УГВР є Українські Землі, а за кордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями». Місце, отже, Головного Командира УПА було лиш на Рідних Землях, щоб не дати ворогові змоги пустити вістку, що зорганізовані збройні кадри УПА зліквідовані. Подруге, не хотів іти на скитальщину, за думкою — елегією спартанського поета Тиртайя (з VII стол. перед Хр.), яку він склав у честь спартанських бійців — героїв. Ось її початок:

«Гарна є смерть для того, хто в передній бойовій лінії падаючи, як завзятий воїн хоробро за Рідний Край бореться. Одначе з усього найпоганіше є — своє місто і край плодючий опускати на те, щоб відтак як жебрак скитатися з улюбленою мамою, старечим батьком, з ді-

точками дрібними, з молодечо-гарною дружиною, блукаючи в чужих сторонах. Тому борімся за Край Рідний, і за діти наші хоробро, не щадімо життя більше, **нам також призначена смерть!**»

Не пішов Р. Шухевич з родиною на еміграцію, але й не скорився перед ворогом, хоч міг скористатися з пропонуваних йому большевицькою військовою командою в 1944 р. догідних умов капітуляції, в Карпатах, про що читаємо у «Промові кардинала Йосифа Сліпого», виголошеній 25. лютого 1965 р. до земляків — з приводу його іменування кардиналом у Римі. (Дивись текст промови Кардинала Йосифа Сліпого в 14. числі «Шляху Перемоги» — з дня 4. квітня 1965, де Їх Емінентія Кардинал Йосиф говорить про «зorganizовану півмільйонову армію УПА в Карпатах» і про його «посередництво в справі пертрактацій між советським генеральним штабом, а УПА).

Вибрав головний командир Роман Шухевич третю можливість, зглядно конечність. Поляг він зі своїми завзятими побратимами зброї і вірними друзями ідеї свідомо на полі бою у Білогорці, як колись спартанський полководець Леонід у безвигляднім бою з перською навалою 480 р. перед Христом — зі своїми 300 вірними спартанцями на скалистім просмику під Тернопілями, чим вкрив, як каже історик Геродот, «Грецію безсмертною славою».

Наложив головою Роман Шухевич-Чупринка, але його чин на нім не закінчився. У виданій ним у травні 1945 року «Деклярації Проводу ОУН» читаємо. «Ми виконуємо наш почесний обов'язок незалежно від цього, чи нам дадуть за це терновий чи лавровий вінок. Ми віримо в силу і воскресення України. Коли б ми впа-

ли, то по нашій крові і ділах зродяться нові борці, які почате діло попровадять так, як і ми продовжуємо труд і працю наших батьків». (Цитата за «Українським Самостійником», Мюнхен 1956, ч. 10 (230), з дати 4. 3. 1956).

А хто є, зглядно був, їхніми попередниками, — їх «батьками»? Відповідь на це питання полишаю вдумливим слухачам самим... Від себе наведу лиш думку римського поета Публія Вергілія: «Felix, qui potuit regum cognoscere causas» («Щасливий, хто спроможний є пізнавати причинові зв'язки подій», Еклога III, 284).

На закінчення цього спомину наведу слова, що їх поставив німецький поет Фрідріх фон Шіллер, як мотто у своїй «Пісні про дзвін: «Mortuos plango, vivos voco, fulgura frango» — тобто про «померлих згадую з побожним жалем, живих вличу, а блискавичні громовиці з тріскотом розбиваю».

Віriamo, що й ми переломимо з тріскотом усі ці блискавичні громовиці, — а як і коли? — відповіді шукати треба у словах поета Івана Франка:

«До великого моменту
Будь готовий кожний з вас, —
Кожний може стать Богданом,
Як настане слухний час.
Мовиш: Нині інші війни.
Ну, то іншу зброю куй,
Ум гостри, насталою волю,
Лиш воюй...» («Великі Роковини». Пролог)

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПИЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

IV

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬ-
ТУРНО ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 1 (265)

КВІТЕНЬ, 1970

Річник XXIII

ЗМІСТ IV-ої КНИЖКИ

Зіновій Карбонич ДВА СВІТИ — ДВА СИМВОЛИ (Рік ген. Мураман-
ки-Шухевича — проти року злочинця Леніна) 267

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

Зіновій **КАРБОВИЧ**

ДВА СВІТИ – ДВА СИМВОЛИ

Двадцять років тому, 5-го березня 1950 р., в Білогорщі, біля Львова, в бою з військами МВД згинув на полі слави генерал Роман Шухевич — Головний командир Української Повстанської Армії (Тарас Чупринка), Голова Проводу ОУН на Українських Землях (Тур), Голова Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (Лозовський).

Із смертю ген. Т. Чупринки-Шухевича тимчасово закінчився героїчний період визвольної боротьби УПА, як один з етапів всенародного повстання. Проте революційно-визвольна боротьба ОУН-УПА не припинилася, а тільки змінилися її форми й методи. Цю боротьбу поглиблено з проєкцією на довшу мету, щоб підготувати національно-визвольне повстання в цілій Україні та довести до координації революційно-визвольної боротьби всіх народів, поневолених у московсько-більшевицькій імперії і в її сателітних країнах.

Другий етап національно-визвольної боротьби поневолених Москвою народів, особливо українського, після 1950 року, характеристичний масовими страйками і повстанням політ'язнів, головно українських, у московських концтаборах, що відгомонам відбулися не тільки в Україні, а й в цілій московсько-більшевицькій імперії. Той етап тривав до 1959 року, а після нього прийшов третій етап — посилений революційно-визвольний процес в Україні, позначений демонстраціями та зударями робітників з московськими окупаційними військами (Новочеркаськ, Донбас), інтенсивним ідейно-політичним і культурним спротивом молодой української інтелігенції насильницькій русифікації та гострими виступами проти московського імперіялізму-шовінізму і комуністичного світу ідей. У цьому етапі, як два антиподичні бігуни, стали один проти одного два протиставні світи: Київ проти Москви! Це явище бачимо в цілій соборній Україні. Ідейно-політичну платформу для сучасного етапу визвольної боротьби українського народу дала героїчна епопея революційно-визвольної боротьби ОУН-УПА, керівником якої від 1943-го до 1950-го року був саме ген. Роман Шухевич-Чупринка.

Визвольна боротьба ОУН-УПА базується на традиціях наших Визвольних змагань із 1918-1920 років та на цілій героїчній історії української нації, отже є продовженням боротьби за самобутність україн-

ської нації, за державну незалежність і суверенність та вільний розвиток усіх її творчих сил.

В чому ж була сила головнокомандувача УПА ген. Романа Шухевича-Чупринки? Як знаємо, він особливу увагу звертав на розбудову збройних сил українського народу, себто — його армії. З того погляду постать ген. Р. Шухевича-Чупринки зокрема відрізняється у нашій історії минулих десятиліть. Але одночасно він був і особливої якості політиком-революціонером, державним мужем, стратегом національно-визвольної всебічної політичної революції, геніальним полководцем і творцем модерної війни — повстансько-партизанської.

Модерна доба — одночасно ідеологічна і термодерна. Здавалося б, що це дві суперечні тенденції розвитку світу. Насправді, в боротьбі, що відбувається в цілому світі за перемогу таких чи інших ідей, добрих чи злих, не можливо застосовувати термодерної зброї, яка загрожує тотальним знищенням людського життя на землі. Тому єдиною розв'язкою національних і міжнаціональних проблем стала повстансько-партизанська стратегія із її головною ідейно-політичною суттю. Своїми ідеями вона охоплює широкі народні маси та цілі народи, що стають для неї головною базою.

Власне ген. Роман Шухевич-Чупринка своєю геніальною інтуїцією воєнного стратега-політика і державного мужа-революціонера збагнув змісл сучасної доби і був розгорнув всепародне повстання до небувалих розмірів. Разом із тим він поєднав національну ідею із соціальною в одну цілість. Як знаємо, під його керівництвом ОУН, ініціатор організації УПА, особливо поставила наголос на соціальний аспект революції. Тому УПА стала на захист всебічних інтересів як нації, так і одиниці. Захищала український народ від насильницького вивозу німцями і москалями на каторжні роботи, відбирала від окупантів контингенти, що їх вони терором забирали, головню в українських селян, виступала проти плянів гітлерівських і московських наїзників використовувати український народ у війні, як «гарматне м'ясо», словом — повністю захищала і його соціально-економічні інтереси.

Наголошуючи соціально-політичний аспект, ген. Роман Шухевич-Чупринка в основу революційної боротьби поклав національне визволення, бо знав, що тільки тоді, коли український народ здобуде на своїй землі незалежну Українську державу із власною суверенною владою — повністю здійсниться і його соціальне визволення та запанує соціальна справедливість. Тому на територіях, опанованих силою української зброї, себто очищених від гітлерівських чи московських окупантів, ОУН і УПА відразу розбудовували всі ділянки державно-адміністративного і соціально-культурного життя, таким чином це була немов тяглість відновленої актом 30 червня 1941 року Української держави, яку зліквідували гітлерівські окупанти.

З історичного погляду можна говорити про дві, незвичайно тотожні, українські національні революції: Хмельниччину і передвісника нової

Хмельниччини — революцію ОУН-УПА, особливо в час всенародного повстання, на чолі якого був ген. Роман Шухевич-Чуприка. Отже, маємо дві великі епохи, дві революції, з тим, що друга революція розгорталася і прямувала до свого завершення. Ідеї великого державника Мазепи і соціального реформатора Палія здійснивав одночасно новий провідник української національної і соціальної революції нашого часу — ген. Р. Шухевич-Чуприка.

Із зовнішньо-політичного погляду бачимо двофронтову національно-визвольну війну — проти німецьких гітлерівців, що зліквідували Українську державу, відновлену актом 30 червня 1941 року, і проти московських большевиків, передвоєнних і післявоєнних окупантів-загарбників. Ця двофронтова війна ОУН-УПА стала дороговказом і для інших поневолених націй і дала початок практичній організації їх спільного фронту проти обидвох загарбників: гітлерівської Німеччини і червоної Московщини.

В 1941 році Роман Шухевич, коли відновлено Українську державу, був членом Державного управління — заступником міністра оборони ген. Всеволода Петрова, славного полководця з наших Визвольних змагань у 1918-1920 роках. Отже був він і співтворцем історичного чину — акту 30 червня, повністю свідомий, що без власної збройної сили Українська держава не може існувати. І він задалегідь творив і розбудовував українські збройні сили, ставши організатором Дружин Українських Націоналістів (ДУН), що тимчасово були в рамках німецької армії, щоб вишколити необхідні старшинські й підстаршинські кадри для майбутньої самостійної української армії. Так і сталося! Коли німці не дотримали політичних передумов створення українських військових частин у рамках їхньої армії, що склали присягу не на вірність Німеччині чи її фюрерові, а на вірність Українській державі, Роман Шухевич з успіхом довів вишколені кадри ДУН-у в підпілля, які доповнили стрижень українських революційно-збройних сил, зформованих в УПА.

Роман Шухевич, як член Проводу революційної ОУН, був фанатиком української збройної сили, невтомним її організатором разом із Дмитром Грицаєм, майбутнім шефом Головного штабу УПА. Апофеозом збройної сили — це головні характеристичні риси Романа Шухевича, генерала-вождя Української Повстанської Армії. Як бачимо з його життєпису, він із самого початку, будучи провідним членом УВО, постійно наголошував значення збройної боротьби. Брав найактивнішу участь у героїчних бойових чинах УВО проти представників окупантів України, вирізняючись продуманим ризиком, небуденною відвагою і суворю конспірацією, завдяки чому його бойові акції завжди були успішні.

Як бойовий референт Крайової ексекютиви ОУН на західно-українських землях, він плянував, організував і успішно проводив бойові

акції проти окупантів, тому можна безсумнівно сказати, що був одним із найвидатніших бойовиків УВО-ОУН, якого не могли розкрити окупанти, хоч його бойові чини відбивалися відгомонам у цілому світі. Він мовчав, як великий анонім-бойовик!

Таким же великим недосягним анонімом був ген. Роман Шухевич-Чупринка і як провідник української революції, себто — Голова Проводу ОУН на українських землях, Головний командир УПА і Голова Генерального Секретаріату УГВР, а також — як організатор, разом із сл. п. Ростиславом Волошином, I-ої конференції поневолених народів у листопаді 1943 року, яка стала основою Антибільшевицького Б'юро Народів (АБН). Щойно після геройської смерті ген. Т. Чупринки (Тура, Лозовського) у березні 1950 року — його правдиве прізвище стало відоме цілому світові.

Скромність ген. Т. Чупринки-Шухевича — безприкладна. Він — Головний командир найбільшої повстанської армії під час і після другої світової війни — не дбав навіть про свою військову рангу. Щойно на внесок сл. п. Провідника Степана Бандери, УГВР своєю постановою підвищила ранги Т. Чупринки і Д. Перебийноса (шефа Головного штабу УПА) до генеральських.

Роман Шухевич, як Крайовий провідник на українських землях у т. зв. Генерал-губернаторстві, був одночасно військовим референтом Проводу ОУН, отже і душею в організуванні й підготовці Похідних груп — цієї політичної армії хоробрих, яка разом із кадрами ОУН на широких просторах України опанувала своїми ідеями українські народні маси і включила їх до активної протиокупантської боротьби. Як практичний принциповий націоналіст-революціонер, належав до тих, що підготували великий стратегічно-політичний план, зокрема військово-повстанський, на випадок різних ситуацій на українських землях під час другої світової війни.

Разом із глибоким знанням військової справи, Роман Шухевич відзначався і великим хистом політика державного масштабу. Був повним соборником чину й ідеї. В 1938 році, напровесні відродження Карпатської України, він нелегально перейшов кордон і почав розбудову карпатсько-української Січі разом із полк. Колодзінським-Гузарем, що був шефом Головного штабу Січовиків. Разом із ними захищав оголошену державну незалежність Карпатської України від угорських напасників. Він належав до лицарів типу Зенона Коссака, який, на вимогу німецького консула в Хусті, щоб українські січовики в Карпатській Україні капітулювали, відповів стилем римського Катона: «В українському словнику такого слова (капітуляція) нема!»

Роман Шухевич кілька разів попадав до польської тюрми, був в'язнем Берези Картузької, а під час судової розправи над членами КЕ ОУН (процес С. Бандери і товаришів) був засуджений на чотири роки тюрми, все ж ворогові не вдалося розкрити його бойових акцій, за що йому грозила смертна кара. У тюрмі для спів'язнів — він був другом-

побратимом, завжди підтримував духово кожного своєю веселою адачею, дотепністю і відвагою супроти в'язничної сторожі.

Як знаємо, рідко трапляється, що генерали й полководці є одночасно блискучими політиками і державними мужами. А Роман Шухевич власне належав до тих виняткових постатей не тільки нашої, а і взагалі світової історії. В ньому зосереджувались всі прикмети воєнного стратега, політика, державного мужа і полководця. З-поміж усіх провідних людей нашої революції того часу, він — бійник із крові й кости, безкомпромісовий революціонер — був найбільш конціліянтний у відношенні до українських партійно-політичних угруповань, хоч ніколи не переступав межі революційно-політичної принциповості. Суворий і вимогливий до себе самого, рішучий і енергійний, особливо справедливий, словом — був таким, яким мусить бути провідник і полководець революції.

Як практичний політик, Роман Шухевич розбудував основи революційно-визвольної концепції АБН, вважаючи спільний фронт поневолених народів за єдино-реальний шлях визволення, відкинувши будь-яку орієнтацію на чужу інтервенцію чи на чужі збройні сили. Рейди відділів УПА по сусідніх з Україною країнах, включно з Кавказом, це наочний доказ, що ген. Роман Шухевич-Чупринка практично розбудував концепцію АБН, розраховуючи на спільний фронт поневолених народів, себто на одночасні національно-визвольні революції і повстання.

Широка політична акція серед бійців совєтської та сателітних армій, власна радіонадавача станція в Карпатах, переговори чи договороування з підпільними національними арміями інших народів, напр., Польщі чи з генеральним штабом угорської армії, а також із румунським урядом, який хотів, з допомогою УПА, рятувати себе від московської навали, — це історичні факти, які говорять про стратегічно-політичну дальнозорість ген. Р. Шухевича-Чупринки та розбудовану ним величезну революційну силу українського народу.

Як державний муж, він розумів і особливе значення революційно-політичного проводу нації у її визвольній боротьбі. Коли німецькі окупанти зліквідували Українську державу, відновлену актом 30 червня 1941 року, і заарештували голову та членів державного управління, з ініціативи ген. Р. Шухевича-Чупринки в червні 1944 року постала Українська Головна Визвольна Рада, яка в той час сповняла функцію зліквідованого німцями державного управління і вела переговори між Україною і її сусідами на базі суверенних міждержавних взаємин. Таким чином українська державність продовжувалася підпільно, як реальний факт. Україна стала фактором революційної сили, а світ, як знаємо, рахується тільки з реальною силою.

Потужність революційно-збройної сили українського народу, виявом якої була УПА, унаочнена багатьма фактами. Наприклад, смерть у боях з УПА шефа штабу гітлерівських спецвідділів СА Віктора Люце,

московського маршала Ватутіна, віцеміністра військових справ «людової» Польщі ген. В. Свєрчевського та багатьох інших.

В боротьбі з УПА велику прислугу зробили німецьким нацистам московсько-большевицькі партизани, що нападали на українське населення у запіллі німецьких окупантів, грабували його й вбивали українських патріотів. І УПА, одночасно з боротьбою проти німецьких окупантів, захищала українське населення від банд московсько-большевицьких партизанів. Так було і з бандами большевицько-московського ватажка Колпака, проти яких виступила УПА і розгромила їх дощенту. Банди Колпака прокрадались українськими землями у Карпати особливо вночі, як злодії-розбишаки, що вдерлись до чужої хати. Так зв. «рейди» по Україні червоних московських розбійників-партизанів під час німецької окупації насправді були нападами, тут то там, на хоробре українське населення, що підтримувало ОУН-УПА.

Тепер московські ватажки чваняться своїми партизанами-гангстерами, прославляють їх «відвагу» і «героїчні чини», що в дійсності були злодійсько-гангстерськими. Проте навіть співпраця гітлерівських окупантів із московськими партизанами-гангстерами у поборюванні ОУН і УПА не могла придушити революційної боротьби українського народу. Щобно після капітуляції гітлерівської Німеччини, завдяки братанню альянтів з московськими тиранами-імперіалістами, Москві вдалося сконцентрувати свої сили на поборюванні українського революційно-визвольного руху, себто ОУН і УПА. Але дії ОУН і УПА розгортались далі з такою силою, що Москва була примушена скласти договір трьох комуністичних держав проти Воюючої України.

В травні 1947 року СССР, ЧССР і «людова» Польща підписали воєнний договір, щоб спільними силами поборювати Українську Повстанську Армію. Хоч як дивно, але між тими протиукраїнськими союзниками, був і СССР — переможець над гітлерівською Німеччиною. З цього бачимо, якою грізною революційною силою була Воююча Україна, що одночасно організувала спільний фронт поневолених Московію націй. Рейди УПА на територіях Литви, Білорусії, Польщі, Словаччини, Східної Прусії та інших країн зміцнювали революційні сили поневолених народів, які розвзали московсько-большевицьку імперію і знищили комуністичний режим та його систему. Московсько-большевицька імперія, що мала за собою могутню збройну силу альянтів, а перед собою нацистську Німеччину з божевільною політикою її фюрера, була певніша за свою перемогу під час другої світової війни, ніж після її закінчення, коли проти неї виступили революційні сили України із своєю визвольною концепцією поневолених народів.

Двофронтова війна ОУН-УПА проти гітлерівських і московських окупантів, спільний фронт поневолених народів проти обидвох тиранів, засуджування спільного фронту західних держав із московськими тиранами проти гітлерівських тиранів, заклики до поневолених і вільних народів вести боротьбу проти всіх тиранів, — стали також істо-

ричним дороговказом для альянтів, які політично й ідейно програли другу світову війну, бо були союзниками московсько-большевицьких тиранів, таких самих, як гітлерівські.

Боротьба трьох згаданих союзників, на чолі з Москвою, проти ОУН і УПА належить до найбільш варварських воєн в історії людства — війна бактеріологічна й хемічна, що переступила межі конвенціональних воєн і була спрямована на знищення українського народу, що жертвовно підтримував ОУН-УПА. Депортації, облави, тюрми, концтабори, розстріли, терор, шантажі, включно з провокаціями — всі найбрутальніші методи застосувала Москва проти Воюючої України. Це був героїчний змаг українського народу з московськими імперіялістами-загарбниками переможцями, завдяки альянтам, у другій світовій війні над величезною воєнною потугою нацистської Німеччини.

В Україні кров лялася ріками, але український народ далі був непереможний. Цією армією героїв, як про неї висловився у своєму наказі сам Головний командир УПА, керував неперевершений стратег повстансько-партизанської війни у термоядерній добі — ген. Р. Шухевич-Чупринка, що — як соборник ідеї і чину — узяв собі навіть прізвище Чупринки (Грицька), що був головою Повстанського центру українських центральних земель.

Сталін став примушений припинити загальну криваву розправу з усім українським народом, бо боявся, що революційне полум'я може охопити не тільки Україну, а й цілу московську імперію. Як бачимо, не німецькі бомбардувальники й танки, а українські визвольні ідеї стали смертельною загрозою для московсько-большевицької імперії. І ген. Р. Шухевич-Чупринка, що виступив із своїми лицарями-героями проти орд Сталіна, персоніфікував у всебічному бою на рідних землях цю гігантську боротьбу української нації проти московської. Тут виразно бачимо антиподичність двох світів: Чупринка проти Сталіна, Київ проти Москви, Свята Софія проти Кремля, Україна проти Московщини.

Ген. Р. Шухевич-Чупринка висунув проєкцію побудови нового світу на руїнах московської імперії, поклав основи під Антибольшевицький Блок Народів, визнав право кожного народу на його самостійне державне життя в етнографічних кордонах.

Тому не випадково висувасмо сьогодні гасло: *Рік Чупринки проти року злочинця Леніна!* Це якраз двадцятиріччя із дня смерті великого нашого Вождя-Полководця, захисника найблагородніших ідей нації, народів і людини, як протилежність до сторіччя з дня народження Леніна — найбільшого злочинця і творця найганебнішої варварської тюрми народів.

Чупринка проти Леніна в історично-ідейному перекрої нашої епохи — це два символи, представники двох систем життя: світу правди і волі, і світу рабства та злочинів! В ген. Шухевичу-Чупринці бачимо

уосібнення правдивої людини, як Богородиці, як символу справедливості, з якої випливають права людини і нації, що є фундаментом побудови нового світу — вільних суверенних держав, у яких буде респектована свобода людини, а джерелом моралі стануть Божі заповіді. Ленін — символ світу брехні, терору, насильства, варварства, народовбивства, безбожництва, експлуатації нації і людини, топтання їх гідності і прав, символ воюючого безбожництва і філософічного матеріалізму, який не визнає вічності людської душі.

Коли збаламучені Москвою і просякнені злочинним комунізмом деякі кола навіть у вільному світі роблять заходи відзначити сторіччя з дня народження злочинця Леніна, то хай у цьому році постать і ідеї Чупринки-Шухевича стануть протиставленням злочинному ленінізмові-комунізмові.

На наших масових демонстраціях з різних нагод проти злочинів московських окупантів в Україні — висуваймо ідеї Чупринки, що є ідеями Воюючої України. Хай зударяться наші національно-визвольні ідеї, ідеї Шевченка, Петлюри, Коновальця, Бандери, Шухевича — із злочинними ідеями Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна і їх послідовників.

Як колись Запорізька Січ, так і УПА під проводом ген. Р. Шухевича-Чупринки віддала себе під опіку Божої Матері. Рано і ввечері воїни УПА зверталися до Бога з гарячою молитвою, просили в Нього дати їм силу і витривалість перемогти найбільших у світі варварів-безбожників. Такими були воїни ген. Шухевича-Чупринки та джерело їх моральної сили вести боротьбу за волю нації і людини, щоб здобути перемогу або по-геройськи згинуть.

Ідеї ген. Р. Шухевича-Чупринки особливо гуманні й справедливі. Вони забезпечують усім громадянам відноленої Української держави рівні права, не зважаючи на їх піровизнання, національність, расу і політичні переконання, очевидно, за винятком злочинного комунізму. УПА ставала на захист і жидів, яких винищували нацисти, тому в П'рядах були і жиди, наприклад, лікарі й санітари, та інші національності, що добровільно боролися за Українську державу проти нацистських чи московсько-більшевицьких варварів. А скільки українців, навіть цілих родин, розстріляли німці тільки за те, що вони давали захист жидам, керуючись українською гуманністю.

Національні відділи поневолених народів, що творились у рамках УПА, згідно з пляном ген. Р. Шухевича-Чупринки, мали стати зв'язком збройних сил інших поневолених народів, як мобілізуючі осередки до спільної, координованої боротьби проти обидвох окупантів — гітлерівського і московсько-більшевицького. Отже, це була глибоко розплянована революційна стратегія визвольної боротьби поневолених народів, проєкція якої залишилася актуальною до сьогодні. Бо тільки збройна боротьба вирішить долю поневолених в СССР націй і такий незмінний дороговказ залишив нам Головний командир збройних революційно-визвольних сил України — генерал Роман Шухевич-Чупринка.

Він, безсмертний вождь-полководець українських революційних сил, волів упасти на полі бою, ніж залишити українські землі на поталу окупантам чи підкоритися їм. Ця настанова і рішучість ген. Р. Шухевича-Чупринки особливо віддзеркалені в Деклярації Проводу ОУН на рідних землях після закінчення другої світової війни в Європі.

«Ми свідомі того, — читаємо в Деклярації, — що наша визвольна боротьба входить у найважчий період. На великому священному шляху визвольної боротьби поневоленого народу бувають дні тріумфу і за-непаду, і не нам узалежнювати наші дії від майбутньої розв'язки. Ми, як діюче народне покоління, сповняємо свій почесний обов'язок, незалежно від того, чи нам дадуть за це терновий чи лавровий вінок. Ми віримо в силу і воскресіння України і знаємо, що своїми діями наближимо день національного і соціального визволення...»

Ми, Провід Організації Українських Націоналістів, далі залишасмося з народом на полі бою нашої визвольної війни, на наших окупованих землях. Рам'я-в-рам'я з революціонерами й повстанцями, підемо в першій лінії до дальшої боротьби за волю. Знаємо і віримо, що недалекий уже час остаточного визволення українського народу і створення його самостійної держави, і що віру передаємо народові...»

Ген. Роман Шухевич-Чупринка ішов тим, добровільно обраним, тернистим шляхом аж до останніх хвилин свого життя. Як голова підпільного революційного уряду України (УГВР), який (уряд) був протиставленням до агентурного т. зв. уряду УРСР, він загинув на рідній землі в боротьбі з московсько-більшевицькими варварами.

Не знаємо, де тлінні останки великого Командира-Вождя, Провідника революційних сил України і Голови її революційного підпільного уряду, але знаємо, що й тепер московські варвари бояться не тільки його великих ідей, а навіть і згадки про нього. Боятися, щоб його могила не стала Національним Пантеоном, до якого ітимуть, як на прощу, мільйони українського народу. Але прийде час, коли український нарід віднаїде тлінні останки свого Великого Сина і перенесе їх до нашого сьвятого й вічного міста Києва! А покищо, перед українським народом, також і перед цілою українською патріотичною еміграцією, це невблаганна визвольна боротьба з московсько-більшевицькими окупантами України, а завершення її здобуття Української Самостійної Соборної Держави буде одночасно сповненням тих великих ідеалів, для яких жив, боровся і життя своє віддав Безсмертний ген. Роман Шухевич-Чупринка та інші наші національні Герої й Провідники.

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 8 (509)

СЕРПЕНЬ, 1990

Річник ХІІІ

Зміст VIII-ої книжки

Ярослав Габос ДО ПОРТРЕТУ КОМАНДИРА

943

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

ДО ПОРТРЕТУ КОМАНДИРА

В цих нарисах, побудованих на матеріалах «Літопису УПА», найповнішого і найдостовірнішого джерела даних про УПА, є спроба дати профіль життя і боротьби УПА, а також у чималій мірі українського націоналістичного підпілля в часі і після Другої світової війни. Життя і боротьба тих двох чинників тогочасного українського життя і визвольної боротьби, боротьби за життя українського народу, сьогодні це вже хоч трагічні, але блискучі сторінки української історії, що становили суть і дали основний зміст того життя, витиснувши на ньому незнищиму печать. Вони надали тій історичній добі такий виразний і динамічний характер, що після неї визвольна боротьба українського народу стала невід'ємним і незнищимим життєвим чинником у Східній Європі, а, очевидно, в Україні в першу чергу. ОУН і УПА винесли українську справу на рівень, на якому фактично є вже тільки один шлях, а саме: шлях до власної державності. Зіштовхнути українську справу з того рівня не змогла б ніяка зовнішня сила, хіба власна українська слабкість, помилки, або внутрішнє катастрофальне заломання могли б доконати цього. Таким чином, українська справа сьогодні — це справа відновлення самостійної суверенної держави українського народу, яка породжує як неминучий органічний плід відновлення суверенної державності інших поневолених народів ССРСР. І в цьому величезна сила визвольної боротьби українського народу, бо його держава є поштовхом, а в якійсь мірі навіть гарантом постання інших суверенних держав цього географічного обширу. Обшир цей і народи, замешкалі на ньому, були протягом століть тереном і об'єктом агресивних апетитів різних імперіялізмів. Російському імперіялізмові вдалося утривалити своє панування над народами того обширу на найдовший час.

Однак життя не затримується на мертвому пункті і імперія, що мала свій початок, матиме свій кінець. Народи живуть і розвиваються, вони досягають щораз вищий ступінь розвитку і раніше чи пізніше шукають можливостей самим перебрати в свої руки керму свого життя, а це можливо тільки у власній державі. Сучасна доба є добою реалізації прагнень усіх народів, що хочуть бути собою, бути вільними й рівними з усіма іншими народами нашої планети. Розбуджені творчі енергії поневолених російським імперіялізмом народів у нашій історичній добі зливаються в один

загальною потік, який є силою, здібною перетворити існуючу дійсність великого східноєвропейського комплексу і тим самим виключитися в універсальну перебудову світу.

На витворення характеру УПА, на зміст життя УПА і українського визвольного підпілля зложилися великі збірні енергії народу і зусилля його провідних одинок; їх співтворили тисячі й десятки тисяч революціонерів підпілля, воїків УПА, але особистий вклад у це Головного Командира УПА, Голови Проводу Крайової ОУН і Голови Генерального Секретаріату УГВР Романа Шухевича-Шуки, Тура, Лозовського-Тараса Чупринки надав тій загальній спільній творчості і боротьбі особливі рами, спрямування, норми, стиль і патос. Особовість Шухевича-Чупринки як найвищого національно-політичного керівника і головного командира довготривалої збройної боротьби відбилася і в моральній поставі, і в свідомості, і в щоденному поступуванні людини українського визвольного руху, і в невеликій мірі — взагалі українського суспільства. Рідко коли національно-політичні діячі і командири збройних сил народу здобувають серед свого народу таке призначення і такі симпатії, як це було у випадку Шухевича-Чупринки. Він став узором і дороговказом, а його ведення справ, за які він відповідав, поведінка з людьми, а накінець мужня смерть на полі бою доказують, що це все він насправду заслужив.

Зрозуміти ту історичну добу і українську людину тієї доби без вивчення і глибокого розуміння особистості Шухевича-Чупринки не було б легко. І тому той наріжний камінь, яким був Шухевич-Чупринка, у витворенні тогочасної духовості і життєвого стилю української людини, особливо людини українського заходу, треба пізнати і вивчити як початок доосновного пізнання тієї доби.

Але, як часто буває, поза масивністю будови не бачиться наріжного каменя, не бачиться того, з чого починався ріст і на чому спочивав і спочивав цілий тягар будови. І тому пізнання цілоти будови неповне, епізодичне, позбавлене глибини. Тим більше, що Шухевич-Чупринка був не лише в началі перетворення дрібних збройних Відділів у спалю, як на умовини могутню, збройну одиницю, але й командував нею до останнього моменту життя. УПА, як цілість, і кожен воля її жили, боролися й відходять з цього життя з «його духа печаттю».

Від смерті генерала Чупринки в бою з більшовиками на рубежі Білогорського лісу під Львовом минуло 40 років. Як тільки прийшла трагічна вістка, що не стало між живими командира і провідника, зарілося від ініціатив вивчити і спопуляризувати, хто такий був Шухевич-Чупринка, як він жив, що думав, як бачив нашу дійсність, як уявлялися йому контури нашого майбутнього, де і в чому були коріння його домінуючої моральної сили, його

непереможного впливу на українське суспільство, на людей визвольної боротьби, яку він очолював. Не пізнавши того цілого комплексу, ми не зрозуміємо цілісно, як могла людина українського визвольного руху тої доби витривати такі довгі роки в лісі і в бункрі віч-на-віч з могутніми силами ворога, протиставитися тим силам як рівний рівному і не раз перемагати. Як могли ті прості українські селяни, міщани, робітники, члени інтелігенції так гідно, як так по-людському, архилюдському ставитися до життя і смерті, як ставилися вони. Як могли вони, так гаряче цінуючи життя, як це ми пізнаємо з сторінок «Літопису УПА», так сміло, з таким ясним чолом і так спокійно йти в смерть. Справді картини, що їх, може, й заважко накреслити, і життєва дійсність, яку не кожному дано зрозуміти і відчутти.

На жаль, джерельних матеріалів до пізнання духового портрету Шухевича-Чупринки, як людини і провідника, як вояка і найвищого командира обмаль. Їх ще не позбирано (а як рясно вони розкинені між нами у вільному світі!), ще чекають на свого збирача чи збирачів. Таке збирання ще навіть не започатковано або не чути про нього. А ті джерела — це живі люди між нами, це документи, які, мабуть, в неодного на руках. Бо занадто багато людей знали його, а майже всі знали його роль і його велике місце в історії українського народу, щоб не зберегти того, що може навіть випадково попало їм у руки.

З документами взагалі якась містерія. В дев'ятому томі «Літопису УПА» опубліковано чотири (дослівно чотири) документи, що під ними підписаний Генерал Тарас Чупринка. Це статті: «До генези Української Головної Визвольної Ради», «Інтерв'ю з Головою Генерального Секретаріату УГВР», де він виступає під своїм псевдом Лозовський, уживаним в справах УГВР, «Святковий наказ Головного Командира Української Повстанчої Армії» і «Заява Головного Командування Української Повстанчої Армії». Кожен подумас: тільки? Так, і-тільки! Одначе тут треба сказати від себе: я не можу повірити, що між нами, у вільному світі, немає ще й інших матеріалів авторства Головного Командира: наказів, звітів, листів, меморандумів, записок і т. д.

При тій нагоді і тому, що власне так є, треба сказати: крайня пора зібрати й опублікувати всі письмові матеріали, документи авторства Головного Командира УПА, або в яких він був співавтором і співвідповідальним. Унікальний документ — Звернення Воюючої України до всієї української еміграції, підписане 22 діячами підпільної команди УПА, є, без сумніву, у великій мірі авторства Головного Командира, постав з його ініціативи, але ще й інші співпрацювали при його редакції. Отже, це таки колегіальна творчість. Але де є, де можуть бути документи авторства тільки Головного Командира? Ще є між живими одиниці, які не лише до

глибини зацікавлені зацікавитися з ними і — а це не менш важке — висловити до них свої думки, завваження, доповнення, коментарі. Таких людей уже довго не буде! І знову небезпека, що втратимо прецінні причинки до переломової доби нашої історії найновішої доби. До того треба додати: в українській громаді у вільному світі живуть ще відносно численні ближчі й далші родичі Головного Командира УПА. Живе ще багато його дуже близьких товаришів зі школи, політехніки, приятелів, співробітників у громадському житті. Вони можуть додати чимало до відтворення духового портрету тієї виняткової людини. І тому хтось, а ще краще якась установа, от хоч би «Літопис УПА», повинен без проволочи розпочати методичну збірку таких матеріалів, споминів, документів, світлин, які торкаються Командира. Публічним зверненням до всіх, а, крім цього, особистими контактами й листами до поодиноких людей, ще можна багато дечого відкопати і врятувати. Але це вже недовго. Ще рік, ще два — і майже нікого не стане, а ті, що залишаться, не будуть у силі здобутися на призьбання чи відтворення точніших даних. А хто за це відповідь? Без точнішого духового портрету Романа Шухевича-Тараса Чупринки не можна буде відтворити і в одну логічну й органічно пов'язану цілість звести всі елементи тієї епохи, на фундаменті якої виростає наше зовсім нове майбуття.

Оці рядки аж ніяк не мають претенсії на накреслення всеобіймаючого духового портрету Командира. Це тільки малий причинок, незначний причинок і, може, в якійсь мірі вступ до виконання цього завдання. Але починати треба, нехай і з невеликого кроку.

Чотири названі вже вище документи пера Командира появлялися хронологічно в такому порядку:

1947 вересень — Заява,

1947 жовтень — Святковий наказ,

1948 липень — Інтерв'ю,

1948? — До генези Української Головної Визвольної Ради.

Першодруки появилися в 1 випуску (з квітня 1948) Бюра Інформації Української Визвольної Ради — «Заява» і «Святковий наказ», в 2 випуску Бюра Інформації Української Головної Визвольної Ради (з серпня 1948) — «Інтерв'ю» і «До генези».

Видання «Заяви Головного Командування Української Повстанчої Армії» було викликане дуже конкретною потребою, а саме: дезінформаціями і побудованими на них фальшивими та шкідливими коментарями про визвольну боротьбу українського народу. Ту дезінформацію і впливаючі з неї коментарі заява спростовувала. Командування УПА стверджує ще раз у двох вступних уступах «Заяви», що:

«Як нам на українських землях стало відомо, деякі українські політичні групи на еміграції піддають під сумнів право Української Головної Визвольної Ради (УГВР) репрезентувати Українську Повстанчу Армію (УПА), заперечуючи право УГВР виступати як найвище політичне представництво і керівництво українського визвольного самостійницького руху.

Ці ж самі емігрантські кола, використовуючи понадпартійність УПА, пробують заперечувати ту велику організуючу роль, яку відграла ОУН, керована Степаном Бандерою, в процесі утворення та зростання УПА й яку (ролю) ця організація далі відіграє сьогодні».

(Літопис, том 9, стор. 375)

Ті дезінформації і фальшиві коментарі Заява опрокидує стримано, хоч які вони болючі та тенденційні, і відповідає на них:

«Українська Повстанча Армія постала з бойових груп ОУН (керованої С. Бандерою) 1942 р. в умовинах завзятої боротьби українського народу проти гітлерівських загарбників. На протязі 1942-43 рр. в УПА включилися українські народні маси. УПА стала виразно всенациональною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виявом самостійницької боротьби всього українського народу. З уваги на ці обставини виникла потреба утворити всенациональне політичне керівництво визвольно-революційної боротьби українського народу. Ініціативу створення такого керівництва взяла на себе УПА.

Як найважливіший пункт п'ятформи для створення всенационального політичного керівництва визвольної боротьби українського народу УПА висунула вимогу визнання потреби й доцільности активної революційної боротьби проти окупантів. На цій основі в липні 1944 р. (з конспіративних причин у всіх дотеперішніх публікаціях був подаваний червень 1944 р.) на підпільнім з'їзді політичних діячів, які станули на висунуту через УПА п'ятформу і які в той час були на українських землях, утворилася Українська Головна Визвольна Рада...

... Від моменту утворення УГВР Українська Повстанча Армія підпорядковується лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє представництво й керівництво. Від липня 1944 р. УГВР безпосередньо на українських землях фактично керує УПА і в політичній, і в організаційно-персональній площинах.

Виступати від імені УПА за кордоном уповноважене лише Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради.

(Літопис, том 9, стор. 375-376)

В другій частині «Заяви» Командир УПА підкреслює, що українські народні маси віддано й жертвенно, не зважаючи на крайні небезпеки, співпрацюють з УГВР і УПА. Фактично, цей

стан був для кожного, хто дивився на події відкритими очима й не боявся витягнути з них висновків, очевидним. Бо ж ні УТВР, а тим більше УПА не могли б існувати, та ще й вести таку широку визвольну боротьбу, коли б народ їх не підтримував. Нам відомо, що ті всі несправедливі, неоправдані й шкідливі для загального національного інтересу і для своєї визвольної боротьби заперечення, а навіть наклепи і памфлети проти УПА і УТВР, дуже Шухевича-Чупринки боліли. Що й зрозуміло: він, сотні і тисячі білців УПА, діячі УТВР покинули тихе, спокійне життя й протиставилися чинно антинародній політиці і злочинам російсько-советської влади, а, не зважаючи на те, траплялися серед нас одиниці, а навіть невеликі гурти, які нападали на їх і на їхню боротьбу. І тому Генерал авторитетно стверджує:

-Українську Головну Визвольну Раду визнає і підтримує український народ на землях. За закликком УТВР український народ суцільно бойкотував, не зважаючи на найдикий терор ворога, "вибори" в т. зв. верховну раду СРСР 10-го лютого 1946 р. За закликком УТВР він так само бойкотував 9-го лютого 1947 р. "вибори" в т. зв. верховну раду УРСР. Російсько-більшовицькі окупанти не могли зібрати навіть 10% добровільних голосів. І цей, власне, всенародний бойкот обидвох "виборів", проведений за закликком УТВР, — це, в умовах більшовицької окупації України, найкращі вибори УТВР. Цим бойкотом "виборів", як також найширшою підтримкою УПА український народ недвозначно заявив, що він визнає УТВР за свій найвищий Політичний Провід.

Українська Повстанча Армія понадпартійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави, без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежності. Але рівночасно з цим УПА цілком визнає той велетенський вклад, що його внесла ОУН, керована Степаном Бандерою, в справу утворення, зміцнення й розвитку УПА. ОУН поклала основи під УПА, вона скрипила її своїми високодейними кадрами (члени ОУН становлять понад 50% усього складу УПА). . . .

(Літопис, том 9, стор. 376)

Свою «Заяву» кінчить Головний Командир УПА висловом надії, що:

«Головне Командування Української Повстанчої Армії сподівається, що ця Заява внесе нашій еміграції повну ясність у висвітлених нами питаннях, і вірить, що українська як давня, так і нова еміграція потрапить стати понад вузькопартійні суперечки, потрапить гідно репрезентувати наш народ перед світом, що вона йтиє разом зі скривавленим у боротьбі краєм під керівництвом Української Головної Визвольної Ради до великої мети — Української Самостійної Соборної Держави.

(Літопис, том 9, стор. 377)

Як знаємо, це не сталося. Ті, що вели непереривну кампанію проти УПА та УГВР (з малими винятками), після отримання «Заяви» ще тільки інтенсифікували свої негативні акції. Однак ті їхні акції в українській громаді успіхів не дали, а на чужиницькому форумі, який розпоряджав у тому часі своїми перевіреними інформаціями, і поготів.

Заява ця, її зміст і її стиль, показує, що Головному Командиру УПА був докладно поінформований про настрої і думки серед української громадськості на еміграції і дуже йому залежало на тому, щоб та еміграція була в курсі справ та щоб по своїй змозі допомагала визвольній боротьбі, що її він край. Шухевич-Чуприпка, який завжди був у густи громадського життя, жив тим життям і співтворив його. Він глибоко відчував і живо відгукувався на те, чим громада живе й що вона думає. І тому в «Заяві», як і в усіх інших його виступах і документах, та пов'язаність з українським суспільством така очевидна.

Основною ціллю видання «Святкового наказу Головного Командира Української Повстанчої Армії» було: авторитетно й раз на завжди ствердити і проголосити, коли, де і як зародилася Українська Повстанча Армія і УГВР.

Ту свою ціль, в історичному й політичному аспектах дуже важливу, «Святковий наказ» повністю осягнув, бо після його видання скінчилася плутанина і стоголосья у тій справі. Правда, суперечності не скінчилися, але це з партійно-групових міркувань. Деякі автори, а навіть деякі групи з тих, що так завзято оспорювали й поборювали УПА, пробують ще й надалі обстоювати думку, що не збройні відділи ОУН (революційної) під командою провідного члена тієї ОУН Остапа на Поліссі, а подібний, хоч своїм характером далеко не такий, але раніший почин Тараса Боровця — отамана Тараса Бульби був тим початком. Тут треба коротко застановитися, чому Головний Командир УПА, а за ним і українські історики тієї доби, не могли включити формації Боровця-Бульби «Поліська Січ» з пізнього літа і осені 1941, ані зформованої тим же Боровцем-Бульбою літом чи восени 1942 збройної формації, яку він назвав УПА, в початки історії Української Повстанчої Армії.

Формацію «Поліська Січ» не можна ні в якому разі вважати навіть першими кроками в напрямі створення УПА, бо та формація мала зовсім інший характер. Фактично вона була більш міліційного характеру, створено її за згодою німецької адміністрації, що було зрозуміле, бо це були перші тижні німецької окупації й багато людей вірили ще, що німецьку владу можна буде використати для розгортання й закріплення української справи. «Поліська Січ» проіснувала до пізньої осені 1941 року, значить, декілька місяців, а тоді на наказ німецького гебітскомісара чи іншого чину

отаман Бульба її розв'язав, а людей розпустив по домах. За час свого існування «Поліська Січ» виконувала добру роботу, з успіхом ліквідувала розсіяні одиниці совєтської армії та захищала українське населення. Але німецькій владі не всмак була її політична постава, її безкомпромісова вимога відбудови суверенної держави українського народу і тому німецька влада, запаморочена твердженнями Гітлера, що «війна на сході вже виграна, йдуть тільки очищувальні акції», рішила позбутися «Поліської Січі». Як знаємо зі спогадів отамана Бульби, він наказане німцями розпущення «Поліської Січі» перевів навіть урочисто і всі її учасники розійшлися, куди попало. Сам отаман подався навіть на якийсь час до Варшави.

Зваживши ті всі факти, потвержені, а деякі навіть вперше подані до публічного відома самим Бульбою, ані Головний Командир УПА, ані пізніші історики аж ніяк не могли виводити коренів УПА з «Поліської Січі», бо їх там не було.

Так само не було їх, тих коренів, у новій збройній одиниці, яку почав творити от. Бульба десь у середині 1942 року, яку він пізніше назвав УПА. Та формація знову поповнила декілька помилок, які її комплетно здискваліфікували. Насамперед Бульба погодився на пропозицію московського емісара полковника Лукіна вступити в переговори з совєтськими партизанами, а через них — з совєтською владою. На ті переговори призначено з боку Бульби недавнього совєтського громадянина з Києва Баранівського і волиняка Шморгуна. Як знаємо, переговори закінчилися успішно, якщо це можна назвати успіхом; обидві делегації домовилися до свосрідного «пакту неагресії», а вслід за тим і до співпраці. Коли делегати Бульби вернулися до місця постою Бульби і представили своє домовлення до ратифікації, почалася завзята дискусія. Учасник тих нарад Іван Мітрінга, який з-поміж підпільників ОУН найкраще знав большевиків, категорично протиставився будь-яким договорам з большевиками, його підтримував найближчий й найдовіреніший співробітник Бульби Щербатюк-Зубатий. Члени делегації так само рішуче підтримували вимогу договір з Лукіним прийняти. Голос Бульби мав переважити, в якому напрямі підєшення. Бульба спочатку відмовчувався, нарешті прихилився до позиції делегації, і таким чином договір з Лукіним було прийнято.

Після недового часу большевицька партизанська група з відділу того ж Лукіна (бо тільки він там оперував у той час) зробила засідку на Щербатюка-Зубатого, коли він з декількома бійцями виконував функцію поза табором в «приятному» терені. Отже, не було потреби затримувати особливі міри безпеки. В засідці товаришів Зубатого большевики постріляли, його теж і, думаючи, що він мертвий, кинули в криницю. Між іншим, це перший відомий на Волині-Поліссі випадок, коли большевики застосували таку

методу, щоб вбитих, важкоранених тощо топити в криницях. Криниця, в яку кинуто Зубатого, була плитка, а він був недобитий і там у ній прийшов до себе. Набравши сил, вибрався наверх і добився назад босоніж, бо чоботи його більшовики пограбували, до відділу Бульби. Це й було кінцем договору з Лукіним, тим більше, що множилися докази його намагань оточити місце перебування Бульби. При цій нагоді декілька слів про Щербатюка-Зубатого, бо про нього ходять різні легенди. Отже, це був собі звичайний наш галицький студент, який жив у Львові на Личкаві, був членом Сокола IV і читальні «Просвіти», мешкав якийсь час на гостинній (значить не організаційній, а в приватних людей-симпатиків ОУН) квартирі, на якій багато пізніше Гестапо схопило О. Ольжича. Він був членом ОУН, а до Бульби вислало його Оперативне керівництво ОУН в характері законспірованого, але активного обсерватора, який не втримував в часі виконання тих функцій ніяких організаційних зв'язків, а тільки передавав періодично на умовлене місце звіти, або такою самою дорогою доставав доручення. В секретних і зближених до них службах прийнято, що їхня жертва, яка вирвалася з обіймів смерті, мусить бути знищеною. Більшевицьке підпілля слідкувало за Щербатюком-Зубатим і десь допало його та безслідно знищило. Другий учасник наради, який був проти договору з Лукіним, Іван Мітрінга, теж загинув у бою з більшовиками. Бульба описує той бій і смерть у ньому Мітрінги, але інший член його штабу, який був свідком смерті Мітрінги, подав свої спостереження, з яких виходило, що Мітрінга загинув не у звичайному бою, а був знищений окремою групою більшевицьких вбивників, які спеціально за ним полювали.

Невідома доля спіткала третього учасника тієї наради, киянина Баранівського. Більшовикам було відомо, ким був Баранівський, і вони в часі переговорів підкреслювали його советське громадянство. Однієї ночі він пропав. Спроби віднайти його на хуторі, куди він вибрався в відвідини без охорони, бо хутір був недалечко і у зовсім забезпеченій зоні, не дали ніяких вислідів. Він пропав, не дійшовши туди, ані його тіла не знайдено. З того зроблено прямий і логічний висновок, що його більшовики вбили і, як це було у їхньому регулярні, тіло засекречено закопали. Одначе сестра Баранівського, Тамара, замужня за Миколою Приходьком, що жила в Торонті, дістала була вістку з Кисва, нібито від родини, що брат живе. Вона пробувала цю вістку перевірити, але який був вислід тієї перевірки — невідомо.

В недовгому часі після провалу «пакту неагресії» отамана Бульби з Лукіним, Бульба поживав розмови з німецькими чинниками, про що він ширше розказує у своїх спогадах. В часі тих «переговорів» німці взяли о. Бульбу і його ад'ютанта Олега Шту-

ля в «щуцгафт», нібито охоронений арешт, відвезли наперед до Варшави, а відтак до концентраційного табору в Равенсбрюку під Берліном. Заки до того дійшло, у міжчасі його закін топився на очах, Бульба перезвав його на Українську Народну Революційну Армію (УНРА), відкидаючи таким чином назву УПА, яка в той час стала вже великою багатотисячною формацією під командою Командира Дмитра Клячківського-Савура Кліма-Охріма.

Зваживши ті всі перипетії, стає зрозуміло, чому Командир Тарас Чупринка не міг включити ні «Поліської Січі», ні чергової формації о. Бульби в родовід УПА. Цю довгу, складну, не завжди приємну передісторію треба знати, щоб правильно зрозуміти повен сенс «Святкового наказу». В тому наказі в дуже коротких словах генерал Чупринка передає початки УПА, її характер і цілі, її осяги. Командир Чупринка завжди, в приватному житті, в революційному підпіллі і в УПА зокрема, був реалістом. Він холодно аналізував дійсність і дальші вигляди боротьби, ніколи не потішав ані себе, ані тим більше других рожевими надіями та ілюзіями. І саме в тому, побіч інших співчинників, було коріння його сили, його правильних передбачувань на майбутнє і рішень:

-Минає п'ять років, як член ОУН Остап почав на Поліссі організувати збройні групи для боротьби з окупантами України. Ці маленькі групи, борючись одночас з німцями і більшовицькими партизанами, дали початок новим формам визвольно-революційного руху — Українській Повстанчій Армії. Через кілька місяців цей рух поширився на все Полісся, Волинь, Галичину та більшу частину Правобережжя. Цілий 1943 рік та перша половина 1944 року ознаменовані боротьбою УПА на два фронти. На протинімецькому фронті добилася УПА повного припинення вивозу українського населення на роботи в Німеччину та унеможливила господарське пограбування народу. На протибільшовицькому фронті УПА не допустила до заливу українських теренів більшовицькою партизанкою.

В другій половині 1944 р. всі українські землі опинилися вже під більшовицькою окупацією. Почався новий період боротьби УПА за «бути чи не бути» українському народові. Перша спроба фізично винищити український народ у передових лавах імперіалістичних фронтів окупантові не адалася. За закликм революційного підпілля, під охороною УПА українському чоловічому елементу вдалося оминути загибди.

(Літопис. том 9. стор. 372)

Всупереч усіляким передбачуванням, УПА аж ніяк не застрашилася ані багатомільйонною потугою большевицької армії, ані небувалої маси її модерного вивинування, ані того, що сусіди України (з винятком Польщі) мовчазно підпорядковувалися російській гегемонії, ані навіть капітуляції Заходу перед Москвою, але

продовжала свою збройну боротьбу. Генерал Чупринка в двох реченнях з'ясував, чому та боротьба мусіла тривати. Йшлося про егзистенцію українського народу, його мораль, сенс його існування. І за це, власне за це, боротьба мусіла тривати далі. Бо тільки боротьба афірмує ті цінності, тільки боротьба переконує й стверджує, що вони живуть і діють.

Після ствердження тих фактів Чупринка телеграфічним стилем, найскупишими простими словами, а власне в таких словах найбільше змісту і сили, вказує на осяги УПА, які стали сторінками історії українського народу:

«Український повстанець зі зброєю в руках боронив західні окраїни українських земель від заляку польських імперіалістичних боївків ще в 1944 р., а згодом став в обороні населення цих земель від насильного виселення. Понад два роки йшла нерівна боротьба УПА з більшовиками та їх польськими наймитами на західних окраїнах українських земель, а український повстанець оставався там ще навіть тоді, коли останнього українця звідти насильно вивезено й уся ця земля перемінилася в незамешкані пустарі.

Безстрашні командири й бійці УПА виписали на її прапорах ряд бойових чинів, що золотими буквами записуться в історії української зброї».

(Літопис, том 9, стор. 373)

Та не тільки збройні подвиги є історичними успіхами УПА. УПА — революційно-політична армія, армія, яка на своїх прапорах несе гасла кращого майбутнього, нового справедливого ладу для всіх народів і для всіх людей. Ці гасла вона не тільки проповідувала, але й утілювала в життя:

«Та й у політичному відношенні за УПАрмією великі здобутки. Реалізуючи клич «Воля народам і людям», вона вже в 1943 р. організує національні відділи азербайджанців, грузинів, казахів та інших поневолених Москвою народів для боротьби за повалення Кремля і створення самостійних держав усіх народів Сходу. За її ініціативою відбулася в листопаді 1943 р. Перша конференція поневолених народів. За почином УПА об'єдналися всі українські самостійницькі партії і створили Українську Головну Визвольну Раду, що від 1944 р. керує в краю і за кордоном цілістю боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. Рейди УПА в коріюку Польщу і Словаччину придбали поневоленим Москвою народам нові лави союзників із числа поляків і словаків».

(Літопис, том 9, стор. 373)

Командир Чупринка був свідомий особливості історичної доби, яку він творить разом з УПА і націоналістичним підпіллям, він був свідомий, що ведена ним боротьба — це ланка, яка в'яже ор-

ганічний вплив життя українського народу в одно живе і нерозривне тіло. Найбільша перемога в тій боротьбі — то саме її тривання, саме продовжування до останнього набою на полі бою. Саме цим та боротьба стає частиною живого ланцюга, що ним є життя народу:

«Своїми здобутими успіхами УПА далеко перейшла всі сподівання, які покладала на неї УГВР та весь український народ. А добилася УПА цих успіхів у таких умовах, яких дотепер не знала історія людства.

Бійці і командири УПА! Ви, що сьогодні у відділах боретеся проти більшовиків, і Ви, що поповнили ради визвольно-революційного підпілля! Будьте свідомі того, що п'ятирічна героїчна боротьба УПА і визвольно-революційного підпілля — це найбільш героїчна доба в історії України. Знайте, що такої героїчної доби взагалі не знає історія людства!

Тож свідомі будьте тієї великої доби, в якій Вам довелося жити, і не посоромте повстанської слави, як не посоромили її ті, що вже від нас відійшли.

В нинішній святковий день УПА гордо погляньте на проминулі п'ять років і з пошаною спом'яніть усіх, що посвятають свого життя викували цю Нову Добу. В нинішній святковий день УПА з гордим чолом дивіться в майбутнє, що завершить нові визвольні змагання — перемогою».

(Літопис, том 9, стор. 374)

1947 рік — це вершок слави УПА. Хоч великі оперативні одиниці вже перетворені на малі бойові з'єднання, а в багатьох випадках — на вужчі форми бойвки, але вони далеко неподолані. Вони накладають ворогові свою ініціативу, вони вибирають форми і методи боротьби. Вони переводять у життя свої пляни в тісному пов'язанні між собою і з командуванням.

Та не зважаючи на те, Головний Командир УПА не обіцяє безпосередньої перемоги своїм волякам і старшинам. Перемога прийде в майбутньому і буде завершенням довгих та важких визвольних змагань, а дорога до тієї перемоги встелена ще численними, «що посвятають своє життя», і наслідувати їх закликос Командир та сам кожної хвилини готовий у бою випити життєву чашу до дна.

(Продовження буде)

ДО ПОРТРЕТУ КОМАНДИРА

(Продовження, 2)

Зовсім інший характер має «Заява Головного Командування Української Повстанської Армії». Ця заява відбиває вирізок історичного моменту, події і погляди, поширювані противниками УПА і взагалі визвольної боротьби українського народу протягом перших післявоєнних років, і ставлення до тих необґрунтованих поглядів Головного Командування УПА. Погляди ті, як побачимо з тексту заяви, висували два непов'язані з собою моменти, але обидва були нацлені на підірвання довір'я до УПА. Перший погляд заперечував право УГВР на репрезентативний характер в українському політичному житті, другий намагався заперечувати ролі ООН і взагалі українського націоналізму в визвольній боротьбі народу. Командування УПА було докладно поінформоване про ті різні закиди і погляди під його адресою, як також знало оцінки та ідеї противизвольного табору:

-Як нам на українських землях стало відомо, деякі українські політичні групи на еміграції піддають під сумнів право Української Головної Визвольної Ради (УГВР) репрезентувати Українську Повстанчу Армію (УПА), заперечуючи право УГВР виступати як найвище політичне представництво і керівництво українського визвольного самостійницького руху.

Ці ж самі емігрантські кола, використовуючи понадпартійність УПА, пробують заперечувати ту велику організуючу ролі, яку відіграла ООН, керована Степаном Бандерою, в процесі утворення та зростання УПА й яку (ролю) ця організація далі відіграє сьогодні».

(Літопис, том 9, стор. 375)

Сьогодні, маючи за собою події з останніх трьох-чотирьох десятиріч, такі погляди противизвольного табору виглядають суцільним анахронізмом, чим вони на ділі і є. Бо ж кожній людині доброї волі і з раціональним підходом до першого питання, тобто до створення і виконання функцій УГВР-Радою, мусіло бути ясним та очевидним, що з якого боку не підходити до створення тієї політичної надрядної національної інституції, то її слід оцінювати позитивно. Навіть коли в когось з тих чи інших міркувань є небажання підтримувати ту формацію, але її потреби й корисності за-

перечити не можна. Хоч ті негативні погляди можна було вже тоді трактувати ефемеридними, але з огляду на важливість справ, порушуваних ними, Головні Командування вважало доцільним відловити на них і, висвітливши їхню необгрунтованість, усунути підстави з-під їхнього поширювання:

-Українська Повстанча Армія постанала з бойових груп ОУН (керуваної С. Вандерою) 1942 р. в умовах завзятої боротьби українського народу проти гітлеріських загарбників. На протязі 1942-43 рр. в УПА включилися українські народні маси. УПА стала виразно всенациональною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виявом самостійницької боротьби всього українського народу. З уваги на ці обставини виникла потреба утворити всенациональне політичне керівництво визвольно-революційної боротьби українського народу. Ініціативу створення такого керівництва взяла на себе УПА. Як найважливіший пункт платформи для створення всенационального політичного керівництва визвольної боротьби українського народу УПА висунула вимогу визнання потреби й доцільності активної революційної боротьби проти окупантів. На цій основі в липні 1944 р. (з конспіративних причин у всіх дотеперішніх публікаціях був подаваний червень 1944 р.) на підпільнім з'їзді політичних діячів, які станули на висупу через УПА платформу і які в той час були на українських землях, утворилася Українська Головна Визвольна Рада.

(Літопис, том 9, стор. 375-376)

Після ствердження часової доцільності, а навіть конечности створити таку інституцію, та ствердження її революційної легальности Головний Командир УПА переходить до дальших точок, пов'язаних з тією проблемою. Нам у даному разі не йдеться про виправдування перед тими, що ставилися негативно, нам йдеться про представлення точки зору Командира УПА. Він бо керував цілою визвольною боротьбою: як Головний Командир УПА — її збройним раменем, як Голова Генерального Секретаріату УГВР — її політичним езекутивним тилом, а як Голова Проводу ОУН в краю — головною організованою революційною силою, отже, він мав вирішний вплив на перебіг, політику, стратегію та тактику тієї боротьби. Все йшло через нього, і власне він був не лише ініціатором планів та акцій, але також творцем загальніших ідей та концепцій. Отже, не запізнавшись всебічно з його думками, а навіть характером, способом життя та життєвими оцінками, важко було б відтворити собі повнотний образ тієї доби. В своїй заяві Командир далі вияснює:

-Від моменту утворення УГВР Українська Повстанча Армія підпорядковується лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє представ-

ництво й керівництво. Від липня 1944 р. УГВР безпосередньо на українських землях фактично керує УПА і в політичній, і в організаційно-персональній площинах.

Українську Головну Визвольну Раду визнає і підтримує український народ на землях. За закликом УГВР український народ суттєво бойкотував, не зважаючи на найдикий терор ворога, "вибори" в т. зв. верховну раду СРСР 10-го лютого 1946 р. За закликом УГВР він так само бойкотував 9-го лютого 1947 р. "вибори" в т. зв. верховну раду УРСР. Російсько-більшовицькі окупанти не могли зібрати навіть 10% добровільних голосів.

Українська Повстанча Армія понадпартійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави, без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежності. Але рівночасно з цим УПА цілком визнає той велетський вклад, що його внесла ОУН, керована Степаном Бандерою, в справу утворення, зміцнення й розвитку УПА. ОУН поклала основи під УПА, вона скріпила її своїми високодійними кадрами (члени ОУН становлять понад 50% усього складу УПА), вона відстояла її політично від нападок як з боку опортуністичного табору, так і з боку національних ворогів України, вона доклала найбільших зусиль для успішного розвитку УПА і докладає їх сьогодні в рамках УГВР.

(Літопис, том 9, стор. 376-377)

На кінець тієї заяви Головний Командир УПА висловив надію і віру, що після прочитання цієї заяви «як давня, так і нова еміграція потрапить стати понад вузькопартійні суперечки», та це не сталося. І за рік чи два визвольним силам у краю у розгарі найважчої боротьби прийшлося братися ще раз до тієї проблеми, ще раз її обмірковувати і покласти на папір, щоб передати у вільний світ, як Кивот Воюючої України те своє Звернення, що про нього вже була мова. Минуть роки і десятиріччя, пройдуть часи і придуть онуки, а оця Заява, передвісник майбутнього звернення перед всенароднім виступом і вирішним історичним зламом, а в першу чергу саме «Звернення Воюючої України» буде і надалі Кивотом, але не тільки ним, але й напрямною для практичної дії.

• • •

Перше питання представника Бюро Інформації УГВР в «Інтерв'ю з Головним Командиром УПА і Головою Генерального Секретаріату УГВР» на зустрічі в липні 1948 року торкалося вже обговореної в цій праці справи безпідставних коментарів, фальшивих інтерпретацій, а навіть звичайних вигадок щодо великого рейду відділів УПА на Захід. До тієї теми вже немає потреби по-

вертатися, а ще тільки можна доповнити деякими додатковими ствердженнями. Це відноситься в першу чергу до скріплення доказів цілеспрямованого давнього планування команди УПА досовно тих рейдів, а коли прийшов слушний час — їхнього виконання. Голова Генерального Секретаріату УГВР і Головний Командир УПА Лозовський-Чупринка стверджує, що не лише частина відділів УПА Закарпаття пляново вийшла в рейд на Захід, але значно більша їхня частина згідно з наказом перейшла на схід, на українські землі УРСР.

-Треба підкреслити, що основна частина відділів УПА та революційних кадрів із-за т.зв. лінії Керзона літом 1947 р. перейшла до так зв. Української РСР, щоб тут продовжувати свою визвольно-революційну боротьбу за визволення України з-під панування окупантів. У зв'язку з усім сказаним вище, перехід деяких відділів УПА та груп революціонерів у західнонімецькі окупаційні зони треба розглядати тільки як чергове бойово-політичне завдання цих відділів і груп. . . .

(Літопис, том 9, стор. 384)

Друге питання торкалося поширеної большевицькою пропагандою вістки, начебто на українських землях, окупованих Червоною армією, оперували «власівці» — залишки Російської Освободительної Армії (РОА), що її заложив і нею командував колишній совєтський генерал Андрей Власов. Генерала Власова, як загально відомо, зразу після закінчення війни американські чинники, яким він здався у полон, передали Совєтському Союзові разом з групою інших генералів та старшин. Москва недовго після того відбула суд над ними, всіх їх засуджено на кару смерті й повішено публічно на різницьких гаках у Москві. Але і того, як звичайно, було замало большевикам. Вони робили всі можливі заходи, щоб, з одного боку, до кінця знеславити тих людей, а з другого — ще й у інший спосіб використати вояків тієї формации. А знаючи наскрізь негативну поставу українського населення проти усіх російських імперіалістичних єдиноздлімців (генерал Власов таким був, і він та його співробітники таку політику послідовно переводили в життя), совєтська урядова машина, а насамперед партійна пропаганда, розповсюджували вістки, що це не українська УПА, а «власівці» ведуть на українських землях збройну боротьбу проти СРСР. Командир УПА відповів на це:

-На українських землях підпільно діє тільки український визвольно-революційний рух Організованої підпільної боротьби «власівці» на українських землях ніколи не вели, ні не ведуть «власів-

цям' — російській агентурі Гітлера на українських землях місця немає. Всі чутки про протибільшовицьку боротьбу 'власців' в Україні, як також, правдоподібно, і в усьому Радянському Союзі, треба вважати за свідому, підступну емведівську видумку».

(Літопис, том 9, стор. 385)

Тут треба додати, що саме в тому часі в підпільних колах та в УПА на землях відбувалася жива дискусія на тему ставлення до росіян і російського народу взагалі, а в першу чергу — до російського імперіялізму, який визнавали, як і визнають тепер, майже всі російські політичні діячі, починаючи більшовиками, а кінчаючи найбільш якими, антисоветсько наставленими дисидентами. Тому взагалі те питання було Командирові поставлене, і він на нього виразно відповів.

В черговому питанні представник Бюро Інформації УГВР запитав Командира про приблизну кількість жертв вивозу українського населення на Сибір, особливо в останньому вивозі 19-21 жовтня 1947 року. При цій нагоді виявилось, що УПА й підпілля пильно сліdkували за тими справами й вели записи та обрахунки, скільки й коли вивезено. Командир сказав про це:

«За неповними підрахунками із Західної України, тобто з Львівської, Станіславівської, Тернопільської, Дрогобицької, Чернівецької, Рівенської й Волинської областей, під час останнього вивозу, вивезено коло 150 тисяч українців, в тому числі найбільше жінок, дітей і стариків. Над вивожуваними емведисти по-нелюдськи знущалися. На багатьох ешелюнах більшовицькі злочинці уміщували цинічні написи: 'Евакуйовані з-під бандерівського терору'...

Багато вивожуваних, особливо малих дітей та стариків, померло відразу вже під час дороги — померло з голоду, з тісноти в задротованих вагонах, з холоду, з побоев. Багато з вивезених померло зараз же в перші місяці на каторжних роботах. Умовини життя і праці вивезених українських чоловіків і жінок — страхітливі. Ні в кого не може бути найменшого сумніву щодо того, що більшовицькі злочинці застосовують вивіз українського населення у 'віддалені області Радянського Союзу' як засіб масового фізичного винищування українського народу. Цей засіб вони широко застосовують уже впродовж 30 років! Історія людства не знає подібних прикладів фізичного винищування поневолених народів навіть з боку найжорстокіших поневолювачів. Московсько-більшовицькі вороги народу перевищують усе, що найганебніше було дотепер в історії»

(Літопис, том 9, стор. 385-386)

Для нас особливо цікаві цифри вивозів, бо знаємо, що в плані Москви і Сталіна було вивезти якнайбільше українського насе-

лення, коли не можна всього. Ми знаємо з большевицької практики 1940-1941 рр., тобто з часу першої їхньої окупації західних земель України, що вони були насправду експерти в тому злочинному й нелюдському ділі. Вони вже тоді без особливих труднощів вивозили понад 200.000 (двісті тисяч) людей в одній, кількадемній фазі вивозу. Тепер, незважаючи на виграну війну, ще більше розбудовану та зміцнену адміністрацію, зміцнений транспорт, вони далеко не змогли досягнути попередніх цифр. Сталося це завдяки активності відділів УПА та підпілля, що зривали советські плани вивозу, а в випадках особливих жорстокостей давали збройний бій большевицьким частинам, які переводили та охороняли вивози. До того постава українського населення була така, що в скрайніх випадках, коли б прийшов заклик від відповідних українських чинників, дійшло б до протибольшевицьких акцій на велику скалю і Москві важко було б опанувати ситуацію.

При нагоді відповіді на питання в справі вивозів Голова Генерального Секретаріату УГВР з наголосом указав на злочасний цинізм західних урядових кіл з приводу вивозів, хоч їм з українського боку доставлено точні інформації та ілюстрації тих акцій і стосованих у них метод:

«За кордонами СРСР знають у загальному про цей факт. Ми віримо, — говорив голова Генерального Секретаріату, — що кожна чесна й поінформована людина за кордоном протестує проти такої злочинної політики большевицьких гнобителів в Україні, осуджує її. Та разом з цим, — говорив далі голова Генерального Секретаріату, — український народ не може не обурюватися, коли бачить, що з боку офіційних політичних кіл з приводу цього чергового масового злочину над українським народом, як і з приводу незчисленної кількості інших злочинців, що мають місце на українських землях під московсько-більшовицькою окупацією, не піднісся майже ні один голос протесту у відповідних міжнародних інституціях, коли бачить, що всі високі принципи, що їх декларовано в цілому ряді міжнародних документів і покладено в основу цілого ряду міжнародних інституцій, не мають ніякої дійової сили на території большевицького СРСР щодо народів Радянського Союзу».

(Літопис, том 9, стор. 386)

На маргінесі тих слів Командира УПА треба сказати, що з того часу постава західних урядів, незважаючи на різні декларації і багатий досвід, небагато змінилася. Політичні контрданси з Москвою, відвідини з великими парадними советськими достойниками на чолі з Горбачовим в західних країнах, протизаконне видання большевикам українського моряка Медведя — це тільки поодинокі ланки довжелезного ланцюга. Що советська влада пописується

своїм холоднокривним цинізмом — нічого особливого ані нового. Вже тоді, як сказав Командир, Москва докраю використовувала наївність, а також цинічну поставу Заходу:

«Український народ з найбільшим обуренням сприйняв той факт, що представників Радянського Союзу — представників найбільш гнобительської, найзлочиннішої державної системи, системи, що в ній не тільки не існують ніякі людські ні громадські права, але й що в ній знищуються цілі народи. — що представників цієї держави допускається до таких міжнародних установ, як Організація Об'єднаних Націй, до таких органів цієї Організації, як, напр., Комісія у питаннях про права людини, де вони з безприкладним цинізмом, будучи цілі, від стіп до голови, сплямовані кров'ю мільйонів невинно замучених жертв, виголошують довезні промови про... права людини, де вони, маючи на своєму сумлінні сотні тисяч знищених українських патріотів, мільйони замученого і в сибірських тайгах, і в середньовізьких степах, і в самій Україні українського населення, знищення всього народу кримських татар, інгушів, — виступають як нібито найпослідовніші, найрішучіші противники... геноциду (знищування національних та расових груп)».

(Літопис, том 9, стор. 386-387)

Дуже цікаво, що в наступному питанні представник Бюро Інформації звернув увагу на поставу деяких українських громадян зі східних областей України, що скептично приймають проголошені визольним рухом демократичні принципи. Командир зареагував на це виразно і рішуче:

«Гарантією справжньої демократичності майбутнього ладу в українській державі є, в першу чергу, широконародний характер українського визвольно-революційного руху. Його безприкладна ідейність. Український визвольно-революційний рух з надр українського народу зродився, в ім'я інтересів українського народу діє, воля і щастя українського народу — його найвища мета. Українські революціонери — сини українського народу, вихідці з найширших українських народних мас, які сьогодні масово гинуть за волю й щастя українського народу, — проти інтересів українського народу, проти інтересів українських народних мас ніколи не підуть. Влада українського народу на українській землі — ось мета змагань українського визвольно-революційного руху».

(Літопис, том 9, стор. 387)

Наприкінці він до цього додав:

«Для мене особисто, — сказав далі голова Генерального Секретаріату, — цілком зрозуміле, чому деякі українці зі східних областей

трохи скептично ставляться до декларації демократичних принципів. Глибоко антидемократична практика більшовиків, які формально стоять нібито за якнайширшу демократію, не могла не наставити підрадянських людей скептично до всяких декларацій. Я сподіваюся, що УГВР своєю практикою зуміє переконати навіть найбільших скептиків у тому, що український визвольно-революційний рух є фактично за демократію, що він за фактичні широкі демократичні права народних мас.

(Літопис, том 9, стор. 388-389)

Одначе мабуть найвагомішою була відповідь Голови Генерального Секретаріату на питання в справі колективізації і взагалі колгоспної системи:

-УГВР є за повне знищення більшовицької колгоспної системи в Україні, за повне визволення українського селянства з колгоспного ярма. У Платформі УГВР, прийнятій I-им Великим Збором УГВР, говориться, що УГВР є 'за забезпечення вільної форми трудового землекористування з визначенням мінімальних і максимальних розмірів для індивідуального землекористування' (пункт 4 буква 3). Таку настанову УГВР має і сьогодні. УГВР закликає українське селянство до боротьби з колгоспами як у вже давно сколективізованих східньо-українських областях, так і в ще не цілком сколективізованих західних областях.

Український визвольно-революційний рух бореться проти більшовицької колгоспної системи, поперше тому, що вона є знаряддям варварської економічної й фізичної експлуатації українського селянства з боку більшовицьких гнобителів, знаряддям їх жадливого соціального гноблення, і, подруге, тому, що ця система є також засобом політичного підкорення українських селянських мас більшовицькій імперіалістичній кліці.

.....

Свою боротьбу проти колгоспної системи в Україні український визвольно-революційний рух веде під гаслом: 'Геть колгоспи! Земля селянам!'

(Літопис, том 9, стор. 398-399)

Треба пам'ятати, що ця відповідь Голови Генерального Секретаріату була вже після опублікування підпільною друкарнею статті П. Полтави, про яку вже була мова. Офіційна заява Голови Секретаріату і Командира УПА була і залишається додатковим, найформальнішим та найпереконливішим доказом, що вислови Полтави в тій статті про те, начебто визвольний рух акцентував деякі соціо-економічні аспекти, зокрема відібрання землі у селян і передання державі, а вслід за тим створення колгоспної системи, були звичайні особисті міркування Полтави. Одночасно опубліку-

вання тієї статті свідчить, що визвольний рух толерував повний плюралізм думок і сугестій, і що відмінні погляди члена визвольного руху не були перешкодою до його заангажування навіть на вищих щаблях революційного керівництва.

Останній запит до Голови стосувався «перспективи визвольного-революційної боротьби українського народу». Не забуваймо, що було це в липні 1948 року, отже, більше як три роки після російсько-совєтської мілітарної перемоги і концентрації всіх сил імперіалістичної Москви на протипукаїнському відтинку. Відповідь була:

Український визвольний-революційний рух діє далі організовано. Велика частина українських земель покрита організаційною підпільною мережею. Український визвольний-революційний рух не здувся, коли йдеться про територію його дій, навпаки, на деяких теренах він значно поширив свої впливи. На багатьох ділянках боротьби він веде успішний наступ. Революційні повстанські кадри в своїй сьгоднішній боротьбі спираються на величезний бойовий, конспіративний, організаційний і політичний досвід, що його вони здобули впродовж чотирьох років своєї боротьби в умовинах більшовицького режиму, а зокрема на досвід боротьби з МВД і МГБ. Витримавши переможно більшовицький наступ упродовж останніх чотирьох років, український народ зуміє переможно боротися й далі. Сподіваюся також, що сприятливим для справи нашого визволення буде й розвиток міжнародних подій».

(Літопис, том 9, стор. 390)

Хоч з того часу минає ось сорок років, хоч сьгодні не можна говорити про організовану дію українських самостійницьких сил в Україні, але всі факти, навіть з боку московського уряду, вказують, що такі сили є і діють, хоч у зовсім змінених умовах зміненими методами. Як і тоді, коли це говорив командир УПА, так і тепер український народ «витримав переможно більшовицький наступ» і, хоч з великими втратами, живе та росте.

(Закінчення буде)

ДО ПОРТРЕТУ КОМАНДИРА

(Закінчення, 3)

Особлива вага статті ген. Тараса Чупринки «До генези Української Головної Визвольної Ради» в тому, що вона написана чотири роки після заложення УГВР, у 1948 році, отже, з чималого історичної перспективи. Така перспектива давала найкращу нагоду на практиці, в дії перевірити життєвість тієї формації, її засновків та практичної політики. Генерал у цій статті пише:

«15-го липня 1944 року відбулися вибори голови Президії УГВР, членів Президії УГВР, голови Генерального Секретаріату УГВР, генерального судді УГВР (та генерального контрольного УГВР).

Цього ж таки дня Великої Збір УГВР заклався, а делегати розішлялися на місця своєї праці. Український парламент — Українська Головна Визвольна Рада та український уряд — Генеральний Секретаріат УГВР почали діяти.

Не минуло й кілька місяців, як усі українські землі опинилися знову під московсько-більшевицькою окупацією. УГВР осталася на українських землях — осталася з народом поділяти з ним його долю й недолю, вести його, керувати ним у його святій визвольній боротьбі.

На заклик УГВР не скоритися московсько-більшевицьким окупантам так, як раніше гітлерівським, — український народ відповів завзятою, героїчною боротьбою проти більшовицьких гнобителів і експлуататорів України. Український народ, керований УГВР, своєю визвольну боротьбу веде далі й сьогодні, тобто вже впродовж чотирьох років, і рішечий вести її далі, аж до її переможного закінчення — до побудови Української Самостійної Держави».

(«Літопис», том 9, стор. 404)

З наведеної цитати ясно, що автор статті мав за собою чотири роки боротьби у можливо найважчих умовах, найціннішого досвіду й конфронтації УГВР з суворою і найвимогливішою дійсністю, а ті довгі роки доказали правильність концепції, як її теоретичних положень, так і практичних напрямних дій.

Ніяких змін, ні ревізії у будь-чому Генерал ані не пропонує, ані не передбачає, бо вони витримали найвищу й найпереконливішу пробу — пробу життя. Цим він, очевидно, не заперечував потреби

таких змін у майбутньому, на новому історично вищому рівні, коли настануть нові умови, новий уклад сил.

Свою статтю Генерал починає з нарису коренів визвольної боротьби українського народу, тобто з років 1917-21. Він стверджує, що хоч боротьба українських армій та уряду на українських землях припинилася, бо закінчилася невдачею, але визвольні процеси в Україні не припинилися. Навпаки, ті процеси, кормлені життєвими потребами й прагненнями нації, вийшли на таку висоту, на якій, крім виявів у слові та думці, вони виявляються в практичній діяльності. Чупринка пише:

«Найхарактернішим явищем українського національного життя 1921-39 рр. було викинення й постійне зростання визвольної підпільної, революційної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. На фронті підпільної боротьби опинився найпатріотичніший, найідейніший український елемент. Щораз ширше вкоріювалися в Україні ідеї українського націоналістичного руху. Скрізь там, де вони доходили, вони неподільно опановували українські народні маси, різні українські національні середовища. Український визвольно-революційний рух став одним із найважливіших факторів українського національно-політичного життя».

(«Літопис», том 9, стор. 393)

Як і всі українські автори (підсовєтські сюди не входять, бо вони по волі чи поневолі, всупереч історичним фактам, фальшуючи їх та деформуєючи, повторюють пропаганду і наклепи російської імперіялістичної історіографії), генерал Чупринка стверджує:

«Вибух 1939 р. другої світової війни дав українському народові нові надії на можливість здійснення його самостійницьких прагнень».

(«Літопис», том 9, стор. 393)

Нам нічого від того факту відштовхуватися, бо кожен нарід має повне і ніким незаперечене право оцінювати історичне положення під кутом своїх потреб і відповідно поступати. В тому відношенні кожен нарід є суверен. З такого заложення мусіли вирости, якщо національно-політичний провід був послідовний і відповідальний, у відповідних умовах, створених війною, конкретні спроби «здійснення самостійницьких прагнень». І це сталося:

«Зокрема, провідні українські політичні кола вирішили використати для здійснення самостійницьких ідеалів українського народу вибух більшовицько-німецької війни 1941 р. З ініціативи українсь-

ких націоналістичних кіл 30-го червня 1941 р., тобто зараз же в перших днях німецько-більшовицької війни, на українських землях утворився незалежний український уряд — Українське Державне Правління, яке перед усім світом проголосило відновлення Української Самостійної Держави».

(«Літопис», том 9, стор. 393)

Гітлерівські лідери на чолі з фюрером, запаморочені успіхом на фронтах і своїми несусвітними теоріями, не зрозуміли ні характеру та основних течій і процесів тієї доби, ні факту, що в умовах сучасності старі імперіялістично-колоніальні теорії та методи віджили й стосовані будь-ким мусять завести його в сліпу вулицю, а навіть у пропасть. Власне, це й сталося з гітлерівською Німеччиною. Загальний спротив в активних і пасивних формах великих і малих народів, активізація в тому спротиві найширшого кола одиниць національних суспільств, мусили досягнути своє. В Україні на чолі того спротиву стали націоналісти, що зовсім природно в національних акціях, а очолила його і таким чином відповідала за нього ОУН. Генерал пише:

«Активний, бойовий елемент Полісся та північної Волині, зорганізований у рядах ОУН, керованої Степаном Бандерою, з метою боронити українські маси від терору гітлерівців і більшовицьких партизанів та прагнучи активно, зі зброєю у руках боротися за здійснення самостійницьких прагнень українського народу, восени 1942 р. почав творити збройні групи. Ці групи були примушені вести боротьбу відразу на трьох фронтах: проти гітлерівських окупантів, проти насланих Кремлем в Україну більшовицьких партизанів та проти польських шовіністів».

(«Літопис», том 9, стор. 394)

Дуже цікавий і важливий момент у тій боротьбі підмічує генерал Чупринка:

«Збройну, партизанську боротьбу проти ворогів українського народу українські народні маси привітали з захопленням. До бойових груп почало напливати щораз більше патріотичного, здебільша молодого, босдатного елементу».

(«Літопис», том 9, стор. 395)

Фактично, як свідчить генерал Військ УНР, Омелюсік М. у своїй праці, поміщеній в першому томі «Літопису», народні маси вже раніше вимагали тієї збройної боротьби. За винятком, очевидно, тих елементів, які, не зважаючи на всі гітлерівські злочини проти народів і проти людей, співпрацювали з німцями, інші критикували провідні націоналістичні кадри за проволікання тієї

справи. Можливо, що тут і там таке кунктаторство було, але основна причина була в конечності добре, тобто основно й усебічно, підготувати такий вагомий і небезпечний почин, як збройна боротьба.

Генерал Чупринка називає чотири фази розвитку збройної боротьби. Її початки — в Збройних Відділах ОУН на Поліссі й Волині. Другою фазою був перехід з тих початкових форм в ряди Української Повстанчої Армії. В третій фазі, фазі консолідації, мусіло прийти влиття всіх Збройних Відділів ОУН та інших в УПА. Відомі труднощі, які виникли в тих невіддільних консолідаційних заходах, несподівано швидко були закінчені успішно. Значить, потреба консолідації була загальноновизнана й підтримана різними відділами. Накінець прийшла четверта фаза розвитку УПА — творення збройних відділів різних народів у рамках УПА. Чупринка пише про те:

«Відступ німецьких армій, розвал Німеччини, що зарисовувався щораз виразніше, передові ідеї свободи народів і людини, що їх голосила УПА, притягали в лави УПА багатьох втікачів з німецьких таборів для військовополонених та різних допоміжних військових формацій, зорганізованих німцями з поневолених більшовицькою Москвою народів. В лавах УПА опинилося багато грузинів, азербайджанців, білорусів, татар та ін. Всіх їх зорганізовано при УПА в окремі національні відділи під їх власним командуванням.

З метою дати боротьбі інтернаціонального елементу в лавах УПА відповідну політичну платформу, з ініціативи УПА в листопаді 1943 р. на Волині скликано Конференцію Поневолених Народів. На конференції визначено спільні цілі й методи боротьби всіх поневолених Москвою народів».

(«Літопис», том 9, стор. 396)

Неминучою, для всіх очевидною, конечністю в такому стані було політичне завершення того великого процесу, а ним стало створення УГВР. Того самого, може ще більш настирливо, вимагав розвиток подій на зовнішньому відтинку. Хоч ми знаємо про ці справи з різних джерел, але для нас цікаво знати, як це бачив Генерал. Ось його думки й оцінки в тій справі:

«Масове поширення збройної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, що сталося в наслідок глибокого вкорінення серед якнайширших мас українського народу ідей українського вільно-революційного руху; виразно всенациональний характер цієї боротьби; опанування УПАрмією значних територій українських земель; наближення до кінця війни між окупантами України — гітлерівською Німеччиною й більшовицькою Москвою, та, у

зв'язку з цим, можливість заіснування догідної ситуації для української визвольної справи; значний зріст ваги української проблеми в результаті визвольної боротьби українського народу — всі ці моменти спонукали Головне Командування УПА заініціювати акцію з метою створити загальнонаціональний, всеукраїнський політичний центр, який взяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу назовні.

(«Літопис», том 9, стор. 396-397)

Ще важливішим є заізнатися, як він формулював фундаментальні підстави платформи УГВР:

«Основні пункти політичної платформи, що мала стати основою формування нового політичного представництва українського народу, були такі: 1) беззастеречно визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави як найвищу ідею українського народу; 2) визнати революційні методи боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу також доцільними методами визвольної боротьби; 3) здекларувати своє вороже наставлення супроти московських більшовиків та німців як окупантів України; 4) визнати демократію як устрівий принцип представництва».

(«Літопис», том 9, стор. 401)

Ініціаторами й організаторами УГВР було всебічно дискутоване питання, чому не могли б раніше існуючі загальнонаціональні центри перебрати на себе ту роль, що для її виконання створено УГВР. Чупринка так бачив ті справи:

«Треба підкреслити, що тут шлося про утворення нового всеукраїнського, загальнонаціонального центру — такого центру, який відбивав би новий стан національно-політичних відносин в Україні — стан широкозорзгорнутої боротьби та який відповідав би всім потребам такої широкозорзгорнутої боротьби: був би здібний такою боротьбою дійово керувати та належно її репрезентувати. Таким центром не міг уважатися уряд УНР, що формально далі існував. Адже він, як ми вже про це згадували, від тридцятих років уже ні в якій мірі не віддзеркалював тих глибоких політичних перемін, які доконувалися серед українського народу на українських землях. Він був цілковито відірваний від тієї визвольної-революційної боротьби, яка саме під час тридцятих років в Україні виникла. Таким центром не могло бути також Українське Державне Правління, утворене на українських землях у червні 1941 р., з цієї простої причини, що майже всі члени цього правління сидили в цей час у німецьких тюрмах і концтаборах».

(«Літопис», том 9, стор. 397)

Запізнавшись з тими усіма питаннями, як їх бачив майбутній Голова Секретаріату УГВР, і, samozрозуміло, коло людей близьких до нього, переконалися, що вони не лише порушили в своїх міркуваннях всі важливі, підставові питання того комплексу, але холодно їх розважили, проаналізували, заки дійшли до остаточного рішення. Час показав, що їхнє рішення було правильне, а через те тривале, та що воно і його наслідки ввійшли незаступимим складником в історію українського народу і стали великим вкладом у будові самостійної соборної держави українського народу.

• • •

Коли б ми хотіли на підставі чотирьох цитованих тут документів з руки Тараса Чупринки коротко уйняти його погляди на комплекс справ, порушених у тих документах, то ми могли б це зробити у таких точках:

1) Самостійна Соборна Українська Держава — це фундаментальна ідея і незмінна ціль українського народу, за яку бореться УПА, ОУН, УГВР і всі самостійницькі елементи українського суспільства. З імперіялізмом, звідки він не походив би і який він не був би, компромісу для революційних визвольних сил українського народу немає. Державна суверенність народу і будь-який імперіялізм — це вогонь і вода. Це непоборні, органічні протиставності, які себе взаємно виключають.

2) Така постава Головного Командира УПА і Голови Генерального Секретаріату УГВР та Голови Проводу ОУН у краю і цілого командного складу УПА та революційного Проводу прихилила й пов'язала найміцнішими вузлами український нарід з визвольною боротьбою у її тодішніх організаційних формах та з їхнім проводом. Вони створили одне шле.

3) Генерал Чупринка був великим ідеалістом, а водночас в практичній діяльності тверезим реалістом. Він не замикав очей на факт, що в кожному народі є слабодухи, поплентачі, користолобці, кар'єристи, люди легкого й вигідного життя. Перед ними Генерал остерігає, їх поборює і їм заперечує право вести і репрезентувати нарід, мати співвирішній голос у питаннях визвольної боротьби і політики. Коли ж ідеться про зрадників народу, то їм не може бути пощади. Мораль не терпить злочину, неморальності. Безкомпромісовість у боротьбі проти ворога і в поборюванні власних слабостей є життєвою konieczністю, особливо у важких умовах боротьби.

4) Чупринка вважав збройну боротьбу невід'ємним складником визвольної боротьби, який треба стосувати в разі потреби. Особливо в часі загальної війни, коли приходиться обстоювати своє право на життя. В збройній боротьбі найвиразніше й найповніше об'єктивуються прагнення і воля нації до державного життя.

5) Чупринка усвідомлював собі, що раз розпочата збройна боротьба поневоленого народу не може кінчатися капітуляцією, бо це однозначне з резигнацією з своїх праян на вільне, ні від кого незалежне життя у власній державі. Тому таку боротьбу треба провадити до останнього набою і останнього віддиху, з неї бо родитимуться даліші зусилля.

6) Біле полотнище капітуляції визвольних сил — це кінець боротьби, смерть у боротьбі — це тільки перерва, яка може навіть бути довшою, але раніше чи пізніше придуть нові борці, нове покоління, що продовжатимуть розпочате попередниками діло.

7) Своєю незламною моральною поставою і рішучою збройною боротьбою УПА і націоналістичне підпілля зірвали німецькі плани поголовного вивозу української молоді на примусові роботи до Німеччини, обмежили жорстокі розправи німецької поліції і солдатів з мирним населенням, а коли прийшли большевики — звели нанівець їхні плани зломати моральний хребет українського народу. Спроби Москви масовою мобілізацією чоловічого населення України і киданням його без вишколу та без зброї на першу лінію під дула німецьких кулеметів з метою їх знищення удалися тільки частково, завдяки інтервенції УПА. Так само організований Москвою голод в Україні у роках 1946-48 завдяки такій же інтервенції не мав таких нищівних наслідків, як це плянувала Москва. Не зважаючи на найрафінованіші методи й засоби Москви в боротьбі за знищення українського народу, український нарід перетривав це лихоліття й зберіг життєтворчу снагу.

8) Визвольну боротьбу поневоленого народу розуміє генерал Чупринка як довгий і глибокий процес, що в ньому беруть участь усі верстви й прошарки національного суспільства, а зусилля й жертви чергових поколінь вносять у нього нові вартості й нові сили, підносять на щораз вищий рівень аж до остаточної перемоги. Російський імперіалізм є не лише ворогом поневолених в СРСР народів, які мусять створити спільний, щільно пов'язаний між поодинокими народами визвольний фронт, але й ворогом вільних народів узагалі, які мусять також спільними силами про-

тиставитися Москві. В тій цілі треба запізнати світ з російсько-советськими злочинами і народовбивством і показати йому, за що боряться ОУН-УПА-УГВР. Завдяки глибокому розумінню тієї потреби з краю доставлено у вільний світ багатющі документи, в чому особисто ангажувався генерал Чупринка.

9) Шухевич-Чупринка ще не бачив тієї фази історичного розвитку народів нашої планети, котра наступила щойно в роках після Другої світової війни, в якій народи ступнево, але безперервно визволюються, будують свої держави і таким чином перебудовують світ на національному принципі. Він і його співробітники постулювали це в своїх писаннях та виступах і в такий спосіб причинилися до того великого універсального зрушення, свідками якого ми є сьогодні. Націоналізм, який став сьогодні універсальним явищем, змагає не лише до створення у світі системи суверенних держав великих і малих народів, але й вимагає створення внутрі тих держав такого ладу, який забезпечуватиме всім громадянам однакові права й вольності, гарантуючи кожній одиниці належне їй місце у суспільстві. Ці принципи якнайрішуче підкреслив Генерал в інтерв'ю у своїй відповіді про демократію. Бувши свідомим, що націоналізм є основною силою у визвольній боротьбі і будівництві власної держави, Генерал одночасно з тим наголошував на принципі плюралізму думок і поглядів, оцінок і позицій для кожного громадянина й кожної суспільної групи.

10) Завдяки тому всьому генерал Чупринка став не лише символом визвольної боротьби в часі і після Другої світової війни, але він став взором для майбутніх провідників визвольного руху, а в потребі — і збройної боротьби. Визвольна боротьба не знає капітуляції, вона триває до перемоги фізичної або моральної, тобто до смерті в бою. Своім життям і смертю він це показав.

Українська Повстанська Армія

Збірка документів за 1942-1950 рр.

Частина перша

*Видання
Закордонних Частих Організації Українських Націоналістів
1957*

І. Бутковський
підполковник УПА

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА УПА

Друга світова війна внесла побіч нових елементів з ділянки техніки, що змінили стратегічне і тактичне обличчя війни, ще один дуже важливий елемент: територіяльну партизанську і підпільну війну.

Як масове явище виступали на арену воєнних дій цілі народи, продовжуючи війну навіть тоді, коли їхні регулярні армії ворог розбив і зліквідував. Виступали і такі народи, що своїх регулярних армій зовсім не мали. Виступали один по одному так, як викликали їх на воєнну арену історичні події.

Форми цієї боротьби в різних народів і в різних фазах війни були різні, як теж різні були політичні концепції, на яких ця боротьба базувалася. Здебільшого це інтервенційні концепції, зор'єнтовані на одну з воюючих великодержав і дуже часто цими великодержавами інспіровані.

Український народ спромігся побіч інших концепцій на самостійницьку концепцію, що без орієнтації, без зв'язку й допомоги від будь-якої з воюючих сторін, знайшла активну підтримку найширших народних мас.

Зовнішнім виявом цієї концепції, а заразом і її реалізатором, було українське визвольне підпілля, як політична сила, і Українська Повстанська Армія, як збройна формація.

До цього часу питання організаційної структури цієї збройної формації не було ще висвітлене, коли не згадувати деяких статей і мемуаристичних публікацій, що займалися цим питанням фрагментарно й посередньо.

Передрук з журналу «До Зброї», випуск 24 (37), вересень 1954.

Заки перейти до самої теми, хочу звернути увагу на існуючу також і в нас, плутанину понять «партизанський» і «повстанський». А нам бодай треба б їх конечно від себе відрізнити.

Партизанщина походить від латинського слова „pars, -tis“ частина, й уживається на окреслення частини воюючої регулярної збройної сили, яка у ворожому запіллі, послуговуючись окремими методами виконує окреслені оперативні і тактичні доручення свого командування, доручення, яких в силу обставин не можуть виконати регулярні фронтові частини. Характеристичною рисою партизанщини є те, що вона не знає поняття території такою, як її розуміє регулярна армія і за неї вона не воює. Вона знає тільки терен, тобто поземелля, яке менше чи більше надається щоб завдати ворогові втрат і яке дає менші чи більші можливості для збереження власних сил.

У випадку УПА окреслення «повстанська» є не лише метрикою її народження, не лише її генезою, але й означенням, що підкреслює її суверенність та незалежність. Її поява є суверенним виявом волі народу до самостійного життя. Вона має свій керівний осередок на рідних землях і жодна постороння, чужа сила не має впливу на його рішення і виконність цих рішень. Її питома стратегічна концепція не перерішус ані її організаційної структури, ані тактики. Ці елементи є зумовлені обставинами, в яких доводиться провадити боротьбу.

Коли йдеться про тактику УПА, то вона є партизанська, і якщо побіч окреслення «повстанська» в деяких випадках уживатиму і другого — «партизанська», то тільки в тактичному, а не концепційному розумінні.

Приступаючи до обговорення організаційної схеми УПА, тобто організації і дії керівних органів, беру до уваги 1944 р., бо в тому році замикається один її період, диктований однією ситуацією, тобто німецькою окупацією. Беру цей момент ще й тому, бо в половині того року УПА дістала своє політичне вивершення у виді Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

Хочу подати по можливості статичний переріз, а не

історичний нарис, бо це друге не вміщалося б у рамки однієї статті

Територіальний поділ

Із характеру УПА як народної, повстанської збройної сили, що веде боротьбу проти окупанта в його заплілі, з політичної концепції цієї боротьби та стосованої в ній тактики впливала її організація. Поділ на стосовані в регулярних арміях чітко окреслені одиниці її роди військ не міг мати примінення в УПА на цьому етапі боротьби, якщо ця боротьба мала бути успішною. При творенні організаційної структури треба було узгляднити два принципи:

збереження єдності і цілеспрямованості всього руху (стратегічна централізація).

і забезпечення якнайбільшої оперативності відділів (децентралізація виконності).

Збереження цих принципів гарантував територіальний і адміністративний поділ. Із вимог конспірації зв'язків і постачання треба було дотримуватися адміністративного поділу території окупантом, вводючи тільки незначні, географічними і тактичними моментами диктовані, корективи.

Отже ціла територія, на якій діяла УПА, розподілялася на такі краї:

1. Північний Край (Волинська й Житомирська області),

2. Західний Край (Львівська, Тернопільська, Станіславівська, Чернівецька й Дрогобицька області, та Перемищина з Лемківщиною і Холмщиною),

3. Південний Край (Вінницька й Кам'янець-Подільська області)

і відповідно до цього поділу діючі на окреслених теренах сили мають назви УПА-Північ, УПА-Захід і УПА-Південь.

Наступною й найнижчою територіальною одиницею є **Воєнна Округа**. Це одиниця, яка не покривалася з існуючим тоді окупантським адміністративним поділом, а була тенденція зрівняти її з межами совєтської області, яку німці поділили були на кілька своїх округ. Таке розмежування Воєнних Округ, хоч не без

винятків, було проведене на терені дії УПА-Захід, який ділився на 6 Воєнних Округ, а саме: I. ВО — Львів-місто (її нечисленні відділи квартирували в Янівських лісах), II. ВО — Львівська область і Холмщина, III. ВО — Тернопільська область, IV. ВО — Станіславівська й Чернівецька області, V. ВО — Дрогобицька область і VI. ВО — Перемищина й Лемківщина, тобто південна частина тієї території, що пізніше в історії відіграла велику роль під назвою **Закерзоння**. Неможливо було застосувати цей принцип у такій мірі на терені УПА-Північ, де важлива ворожа постачальна артерія, шлях Львів—Київ диктував інший поділ.

Штаби

Головний **Військовий Штаб (ГВШ)** як орган керівництва Головного Командира УПА складається із шефа штабу і наступних відділів:

- I. Оперативного
- II. Розвідувального
- III. Вишкільного
- IV. Організаційно-персонального
- V. Тилового
- VI. Політично-виховного.

Оперативний відділ розпрацьовує бойові акції, координує і керує ними при допомозі загальних інструкцій та конкретних наказів, розпрацьовує пляни та тактичні заходи на різні фази боротьби і окремі ситуації. Плянусь і керує великими рейдами важливішого політичного значення та більшого територіяльного засягу. дає загальну оцінку становища, забезпечує всі терени: здобутими мапами і наладнує власну продукцію мап.

Підпорядкованим цьому відділові старшинам для тактичних завдань, які були тільки при штабах двох найвищих щаблів у структурі УПА, тобто при ГВШ і КВШ, припадало подвійне завдання: першим з них було розпрацьовати на есентуальне майбутнє плани зцілювання партизансько діючих відділів у фронті; другим вже практичним їхнім завданням було організувати партизансько діючі фронті і керувати їхніми акціями у випадку появи небезпеки, що загрожувала

двом або більше територіальним одиницям, чи лише одній, але для відсунення якої потрібна була концентрація сил не тільки з одного терену. Якщо такі фронти були творені на теренах більше, ніж одного краю, або силами більше, ніж одного краю, то організування і керівництво ними належало до компетенції старшин для тактичних завдань УПА при ГВШ. Якщо такі акції могли бути проведені в межах і силами одного краю, то ними керували старшини для тактичних завдань краю.

При цьому треба зазначити, що в таких випадках не йшлося про концентрацію усіх сил даної територіальної одиниці чи одиниць, а про якусь їхню частину, бо опорожнення цілого терену створювало потенціально небезпеку й на інших місцях.

Розвідувальний відділ зосереджує, розпрацьовує і використовує увесь розвідочний і контррозвідочний матеріал.

Вишкільний відділ опрацьовує напрямні і програми вишколу, програми старшинських і підстаршинських шкіл, організує і керує безпосередньо навчанням у старшинських школах, зосереджує весь досвід боротьби і розповсюджує його окремими вишкільними інструкціями, опрацьовує і видає правильники та різну військову літературу, керує рівномірним розподілом закупленої чи здобутої ворожої військової літератури.

Організаційно-персональний відділ опрацьовує організаційні схеми, проводить реєстр стану, полагодує персональні справи, господарить відповідно до потреб кадрами старшин і інших фахівців.

Тиловий відділ виконує свою складну і важку в підпільних умовах боротьби функцію при допомозі служб озброєння, постачання і санітарної служби. До нього належать ведення реєстрів різнородної зброї і муніції (УПА вживала зброю різних армій) як уживаної так і магазинованої, центральна господарка зброєю і муніцією, реорганізація і уніфікація озброєння на поодиноких теренах, центральне керівництво в постачанні харчами, одягом, взуттям, організування і рівномірний розподіл ліків і всякого санітарного матеріалу, виві-

нування польових штапалів. До нього належало також планування і організування виробничих підприємств різних ділянок.

Політвиховний відділ, хоч він останній в структурі штабу, все ж таки він найважливіший. Він вказує мету боротьби, обґрунтовує її, проектує політичну тактику, накреслює перспективи боротьби. Формация того роду як УПА є формациєю з дуже виразним політичним характером і цей момент мусів бути узгляднений в її структурі. Вона зродилася з політичної концепції і, організуючись на принципі добровільності, мусить здобувати передусім симпатії і підтримку власного населення та відзвук серед чужих народів, мусить намагатися деморалізувати й демобілізувати ворога. Отже вона мусить мати розбудований виховно-пропагандистний апарат, який міг би високо підняти моральний, ідейний та політичний рівень власного вояцтва і його публічними виступами, особистим прикладом і, що найважливіше, політично цілеспрямованими акціями перетворити УПА в політично-пропагандивну силу, доповнюючи такий її характер відповідно до ситуацій видаваними листівками і пресою.

Безпосередньо підпорядковані Головному Командирові УПА інспектори виконують функцію його контрольного органу на всій території дій УПА.

Шефові ГВШ є підпорядкована служба зв'язку, що своєю мережею зв'язує його з Головним Командиром, начальниками поодиноких відділів та краями, і центральний технічний зв'язок (ЦТЗ).

Структура крайових військових штабів (КВШ) така сама, як ГВШ. Вони мають ті самі відділи і служби за винятком ЦТЗ і виконують ці самі функції на територіях поодиноких країв, а в випадках перервання зв'язків з Головним Командуванням вони є найвищим керівним органом на терені своєї дії.

Військовий штаб воєнної округи (ВШВО) в своїй структурі відрізняється від попередніх тільки тим, що не має старшин для тактичних завдань, а командир ВО не має інспекторів. Інший також є характер роботи цього штабу.

Відмінно, як в інших збройних формаціях цього ро-

ду, в УПА територіальний поділ зупинився на досить високому щаблі. Дальші кроки вниз скривали в собі небезпеку надмірного роздріблення диспозиційних осередків і позбавлення дієздатности бойових одиниць. Дальший територіальний розподіл міг мати добре застосування у випадку бойової організації, яка веде підготовку до загального зриву-повстання, а вміжчасі займається розвідочною, саботажною й диверсійною акціями, але не у випадку УПА, яка була наставлена на ведення бойових дій. Впрочім цей принцип стосований в інших генерально був узглядений також і в УПА, але тільки в окремих ділянках штабової роботи, яка потребувала допоміжного адміністративного апарату.

Коли Головне Командування є стратегічно-координативним центром, а КВШ виконує цю функцію на окресленому терені то Воснна Округа це той щабель у структурі УПА, на якому починається безпосереднє керівництво збройною силою та її акціями. Дальше йде вже тактичний поділ.

Величина території, кількість населення, його настрої й бойова готовість, теренові можливості, потреба й доцільність — це ті фактори, що рішали про кількість і якість відділів на терені Воснної Округи. Всі відділи Воснної Округи творили групу УПА. Кількість їх на теренах поодиноких Воснних Округ була різна й доходила до грицияти. Відділ в системі УПА це найнижча, самостійна діюча бойова одиниця.

Всі перераховані дотепер щаблі на конструкційній драбині УПА не дають жодного уявлення про її силу, не є жодними поняттями, які в уяві неознайомленого викликали б конкретний образ. Щойно уточнення, що відділ — це сотня, до певної міри відкриває серпанок мряки. Тільки до певної міри, тому що партизанська сотня не є таким конкретним поняттям, як сотня регулярної армії, навіть тоді, коли ці сотні, як в УПА, побудовані за чітко окресленими схемами. Коли в регулярних арміях виховання, вишкіл, техніка й сама складність машини, якою є армія применшують у великій мірі значення індивідуальности, то в партизанській частині індивідуальність командира має незви-

чайно велике значення. Дві чисельно однакові сотні, з однаковим вогневим випосаженням і однаковим вишколом, є дві зовсім різні сили, вартість і вагу яких визначають передусім якості сотенних.

Курінь і загін

Збройна сила ВО, тобто Група, складалася з відділів або як ми вже уточнили, із сотень, з яких кожна підпорядкована безпосередньо командирові ВО. Тільки у випадках потреби для переведення більших акцій, що вимагали концентрації більшої сили, сотні по 3—4 були лучені в курені, а два і більше куренів творили загін. Об'єднування в курені й загони для ведення зачіпних акцій відбувалися тільки на наказ командира ВО. На функції курінних були визначувані кращі командири відділів, що входили в склад куренів. Командування над загоном перебирав з правила командир ВО, або начальник його штабу. Тільки для ведення оборонних акцій квартируючі в сусідстві відділи могли самі об'єднуватися в курені, якщо не було можливості на час дістати на це згоди чи наказу від зверхника, а потреба такого об'єднання була очевидна. На такий випадок командири куренів були завчасу визначувані при розташовуванні відділів у терені. Тільки у виняткових випадках на деяких теренах діяли курені як постійні бойові одиниці.

Виминання посередніх організаційних шаблів як постійно діючих одиниць було диктоване вимогою можливо на якнайвищому командному шаблі пізнати добре силу й вартість кожної складової частини групи і забезпечити відповідно до потреб успішне керування операціями. Момент безпеки перед великими наслідками евентуальної ворожої інфільтрації був тут також врахований.

Для квартирування відділи мали повизначувані доволі широкі райони, а часте перекидування їх з одного в інший район доводило до того, що кожний відділ у кожному закутку Воєнної Округи почував себе вдома. Це підносило його здатність маневрування, а тим самим бойову вартість на кожному місці ВО залежно від потреб. Із важливіших негативів цієї конструкції.

яким — з уваги на часом далеко віддаль від командного осередка — була трудність у зв'язках і в наслідок цього в наглих випадках брак відповідних наказів рівноважилися впливаючим із нього позитивом, бо виробляв у командира відділу почуття відповідальності і сприяв виявові ініціативи. А коли ще додати, що «місце постою командира ВО є в сідлі», як вимагало зверхнє командування, що він находився в постійному рухові і був завжди там, де відділам загрожувала, чи могла загрожувати, небезпека, де його присутність була конечна, то і цей негатив значно блідне.

Самооборонні відділи

Були ще й інші аргументи, які промовляли за дальшим територіяльним роздрібненням і творенням льокальних бойових одиниць, аргументи, розцінювані зокрема з аспекту оборони населення перед ворожим терором. До них належали: добре знання терену і людей, а в наслідок цього кращі можливості розвідки, підступу, засідки чи відвороту і значно вищий степень завзяття в обороні рідного села. Їм у протывагу виявлялися також і великі негативи: погубне для партизанської частини засиджування на одному місці, сприяння деконспірації, плекання льокального патріотизму, холодно невикалькульовані рішення, а у випадку невдач і людських втрат — образ вбитих синів, братів, мужів чи батьків викликав серед населення заламання і зневіру.

Але й це складне питання знайшло розв'язку в організації т. зв. Самооборонних Купцових Відділів (СКВ). Весь боєздатний і охочий до цього елемент одного чи кількох сіл, залежно від кількості цього елемента й розположення сіл, був зорганізований у відповідні бойові одиниці і конспіративно, звичайно ночами, вишколюваний. Це звичайно були цивільні люди, що мали заховану зброю по домах, які у випадку небезпеки, зокрема ночами ставали в обороні села. Ця розв'язка не є оригінальна, але й не копійована. Вона була стосована в інших країнах рівночасно і скоріше, зокрема широко стосували її червоні китайці в боротьбі проти японської окупації. Так отже побіч, умов-

но називаючи, регулярних частин УПА існували нерегулярні міліційні одиниці, що зокрема вживані на відкритих теренах, де не могли постійно квартирувати відділи, давали позитивні наслідки.

Озброєння

Озброєння відділів УПА є диктоване партизанською тактикою, якою вони послуговуються. Відділи УПА — це піхотинські сотні, побудовані й озброєні за двома схемами: **схема 1** (легка) — 168 людей, озброєні в рушниці, легкі скоростріли, автомати, пістолі, ручні гранати, вибухові речовини і **схема 2** (тяжка) — 186 людей з тим самим озброєнням із додатком трьох станкових скорострілів і трьох мінометів калібром не вище 82 мм.

Дуже рідко і тільки на терені УПА-Північ були організовані і вживані кіннотні відділи та артилерійські батареї. Вони були приділені до більших одиниць: до куренів і загонів, які діяли на часово звільнених від окупанта теренах.

Коли кіннота ще знаходить своє виправдання в партизанських умовах боротьби, то гармата скриває в собі велику небезпеку. Її дуже незначні в тих умовах позитиви ніяк не рівноважать негативів. Вона обезвладнює по-партизанськи діючу частину, зменшуючи її рухливість і прив'язуючи її до хоч би найгірших доріг, дає ворогові велику можливість успішно її переслідувати. Прив'язання вояка до його зброї позбавляє його можливості своєчасно збагнути загрози-вість становища і свідомість небезпеки збігається звичайно з моментом повного розгрому й загибелі, як це було в випадку Ковпака.

Частинна розв'язка цього питання, яка давала можливість виєлімінувати негативи артилерії, а використувати її позитиви, була знайдена у формі т. зв. «потенціальної артилерії». Всіх вояків відділу, що служили в регулярній армії в артилерії згруповувано в один рій. Завданням цього роя в час бою з ворогом, який розпоряджав артилерією, було ввійти в posiadання непошкодженої гармати і його власною зброєю бити по його становищах. Здобуту гармату, якщо було можливо забрати її з поля бою, заховувано в недоступ-

тому для ворога місці н опісля вжизалося її тільки в окремих випадках для переведення деяких акцій і для вишкільних цілей. Позатим функцію артилерії в партизанських частинах досить добре виконує середній калібер. міномета.

Пов'язання з ОУН

Побіч УПА як політично-збройної формації діє на цих самих теренах широко розгалужена політична організація ОУН. Між тими двома чинниками мусіла бути забезпечена гармонія, зокрема на тому шаблі, де починалася практична дія. Такими відповідаючими собі шаблями були Воєнна Округа УПА й область в структурі ОУН.

Роля і функція ОУН не обмежувалася тільки до функції політичної партії. Крім тої, яка зосереджувалася головню в пропагандивних, а частинно і в організаційній референтурах, вона всіма іншими референтурами виконувала ще іншу -- адміністративну функцію. Зокрема по заснуванні УГВР вона перебрала і ролю адміністративного апарату всього визвольного руху.

Пов'язання, яке було застосоване на цьому шаблі, було компромісом між апартійністю УПА і konieczністю такого пов'язання. Командир ВО входив у склад обласного проводу ОУН з правом вирішного голосу. Він мусів орієнтуватися в усій роботі ОУН, а зокрема у функціонуванні її адміністративного апарату, що був zarazом таким же апаратом Воєнної Округи. З другого боку, респектуючи вище згадану апартійність УПА, а зокрема беручи до уваги випадки, що на постах командирів ВО були люди, які або нічого спільного з ОУН не мали, або належали до іншого її відламу, обласний провід ОУН міг тільки висловлювати свої побажання щодо переведення чи занехання бойових акцій. Права видавання доручень чи наказів провід ОУН у відношеннях до УПА не мав. Висота шабля, на якому це пов'язання було застосоване, а вслід за цим політична виробленість і зрілість людей, що виконували функції на цих постах, забезпечували гармонійність у функціонуванні обох чинників.

Дальшими шаблями в побудові ОУН були округа, повіт, район і станиця. Починаючи від округи до району включно, в керівних клітинах на цих шаблях були люди, що в організаційній номенклатурі називалися військовими референтами даного проводу. В УПА їх називали організаційно-мобілізаційними, або коротше «оргмоби». Вони були членами організації й організаційно їй підпорядковані. Їхніми діловими зверхниками в своїх ділянках були два начальники відділів штабу ВО, а саме: організаційно-персональний і тиловий. «Оргмоби» із своїми відповідно до потреб розбудованими апаратами були саме тим продовженням перерваного на шаблі ВО територіального поділу, але вже з звуженими до чисто адміністративного характеру функціями.

По лінії організаційно-персонального відділу ВШ ВО до «оргмоба» належало: провадити реєстри військовоздатного елемента в своєму терені, вишукувати потрібних в УПА фахівців, поповняти добровольцями здекомплектовані відділи, чи давати новобранців для новосформованих. По лінії тилового відділу штабу: magazинувати зброю та муніцію й постачати нею відділи. в співпраці з господарським референтом ОУН — наладнувати прохарчування відділів, організувати й magazинувати медикаменти, організувати й постачати медикаментами шпиталі, дбати про організування виробничих варстатів. До нього належало також організування і керівництво згадуваними попередньо льокальними самооборонними відділами (СКВ).

Зв'язки

Зв'язок — це нервова система підпільного організму. Від справності його функціонування залежить дієздатність підпільного руху й успішність його боротьби. Тому в УПА до цієї ділянки, виділеної в окрему службу, були ставлені великі вимоги. На начальників цих служб ставлено добрих і метких організаторів.

На теренах дій УПА, де існувала мережа ОУН, військовим штабам і відділам були доступні її зв'язкові засоби, одначе з уваги на те, що ці зв'язки, перевантажені великим організаційним рухом, функціонували над-

то повільно для вимог керівництва військом, штаби УПА скрізь розбудували власну систему зв'язку.

Основою зв'язкового апарату була мережа зв'язкових пунктів, розкинутих по всьому терені, що получені з собою в різних напрямках творили зв'язкові лінії. ОУН розбудовувала свої зв'язки для перевоження пошти, людей та постачання і звичайно мусіла вживати до цього підвод, що прив'язувало цей зв'язок до шляхів, а тим самим наражувало на небезпеку деконспірації і зустрічі з ворогом. Щоб зменшувати цю небезпеку, така лінія мусіла мати свій пункт у кожному селі, куди вона переходила, завданням якого було розвідувати про ворожі рухи в своїй околиці і в випадку небезпеки припинити зв'язковий рух. До дальших обов'язків належали виміна коней, підвод і охорони.

Цими лініями зв'язку часто переходили постачальні валки УПА.

Окремі зв'язкові лінії УПА в основному будовані для передавання наказів і звітів, спиралися на кінному зв'язку, при чому віддаль між зв'язковими пунктами була досить велика, а контакт між ними втримувано звичайно найкоротшими польовими стежками. Цей зв'язок мусів бути побудований так, що часова віддаль між КВШ і ВО не могла бути більша, ніж 24 години, а з середині ВО — не більша ніж 12 годин. Побіч активної лінії існували ще запасні.

Крім цього основного і найпевнішого засобу для зв'язків були вживані ворожі середники льокомоції, власні механізовані засоби (авто, мотоцикли), а на теренах звільнених від окупанта, побіч існуючої телефонічної мережі, яка тільки частинно могла бути вживана, розбудовувано власне польове телефонічне сполучення.

Ця мережа зв'язку і така система його функціонування була вживана лише для сполучування керівних осередків. Бойові відділи в бою користувалися засобами зв'язку, вживаними в аналогічних одиницях регулярних армій.

Обов'язок утримування зв'язків в УПА був в обох напрямках — згори вниз і знизу вгору так, що у ви-

падку розірвання зв'язкової лінії активність обох розірваних кінців давала більшу запоруку відновлення контакту.

ЦТЗ

Центральний Технічний Зв'язок (ЦТЗ), що знаходився при ГВШ, — це радієвий зв'язок у стадії підготовки. За німецької окупації він ще практично не діяв, а згуртована в цьому осередку невелика кількість фахівців займалася вишколюванням на окремому курсі персоналу, збиранням і монтуванням технічних засобів для навчання і практичної дії.

Школи

Дуже важливою проблемою в УПА був вишкіл власних старшинських і підстаршинських кадрів, доплив яких із регулярних армій був замалий і в великій мірі не покривав запотребувань. Для розв'язки цієї проблеми були покликані крайові старшинські і підстаршинські школи, останні організовані щонайменше по одній в кожній ВО.

Такі старшинські школи на терені УПА були дві: одна на терені УПА-Північ і друга в Карпатах на терені УПА-Захід. Їх організували начальники вишкільних відділів КВШ. Інструкторський склад старшинських шкіл був zarazом апаратом начальника вишкільного відділу ГВШ для опрацювання підручників для загального вжитку (звичайні переклади) і важливіших проблем повстансько-партизанської боротьби. Господарсько і тактично старшинські школи були підпорядковані командирові ВО, на терені якого перебували.

*

Ця стаття не з'ясовує подрібно всієї проблематики структури і побудови УПА. Вона однак накреслює основні елементи, без яких уточнити та зрозуміти значення і ролі УПА в новітній історії України було б неможливо.

ЗА ЩО БОРЕТЬСЯ УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ (УПА)?

Українська Повстанська Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

УПА бореться проти імперіялістів та імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти СРСР і проти німецької «Нової Європи».

УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціалістичних програм і політичних концепцій, бо вони є знаряддям завоювницької політики імперіялістів. Тому ми проти російського комуністсько-більшовизму і проти німецького націонал-соціалізму.

УПА проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіялістичні цілі, «визволяв, брав під охорону, під опіку» інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст — поневолення, насильство, грабунк. Тому УПА бореться проти російсько-більшовицьких і німецьких загарбників, поки не очистить Україну від усіх «опікунів» і «визволителів», поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави, в якій селянин, робітник і інтелігент могутимуть вільно, заможньо й культурно жити та розвиватися.

УПА бореться за повне визволення українського народу з-під московсько-більшовицького ярма, за побудову УСРД без поміщиків, без капіталістів та без більшовицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В Українській Державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народня влада в Україні не

витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах УПА борються українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів; за УССД; за національне й соціальне визволення; за новий державний порядок та новий суспільний лад:

1. а) За знищення большевицької експлуататорсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська державна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в Українській Державі допускатиметься індивідуальне та колективне користування землею, в залежності від волі селян.
б) За безплатну передачу селянам західніх українських областей всіх поміщицьких, монастирських та церковних земель.
2. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна кооперативно-громадською.
б) За участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.
3. а) За загальний восьмигодинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримуватиме за неї окрему зарплату.
б) За справедливу оплату праці, за участь робітників у прибутках підприємства. Робітник отримуватиме таку зарплату, яка потрібна для забезпечення матеріальних і духових потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств, кожний робітник одержуватиме: у громадсько-кооперативних підприємствах дивіденд, а в національно-державних — премію.

- в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.
- г) За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.
4. За вільне ремесло; за добровільне об'єднання ремісників в артілях; за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.
5. За національно-державну організацію великої торгівлі; за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю; за вільні базари.
6. За повну рівність жінки з чоловіком в усіх громадських правах і обов'язках; за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій; за першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку в шахтах, рудниках та на інших важких промислах і в наслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства.
- Батько сім'ї одержуватиме, крім плати за свою працю, додаткову платню на утримання жінки і неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері і виховательки молодого покоління.
7. а) За обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широких народніх мас шляхом поширення мережі шкіл, видавництва, бібліотек, музеїв, кіна, театрів тощо.
- б) За поширення вищого і фахового шкільництва; за невпинний ріст висококваліфікованих кадрів, фахівців на всіх ділянках життя.
- в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів тощо. За забезпечення студентства стипендіями, харчами, мешканнями та навчальними приладдями.
- г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління — моральний, розумовий та фізичний. За

вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

8. За пошану до праці інтелігенції. За створення таких моральних основ праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійний про завтрішній день, та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці; мав потрібні умови для праці над собою; постійно збагачував своє знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.
9. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.
б) За широке запровадження охорони народнього здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинку, за збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами охорони здоров'я.
в) За особливу державну опіку над дітьми і молоддю, поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку та спортових організацій. За охоплення всіх дітей і молоді державними закладами опіки та виховання.
10. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного накиннення суспільності світоглядових доктрин і догм.
б) За вільне визнання і виконання культів, які не суперечать громадській моралі.
в) За відокремлення церковних організацій від держави.
г) За культурні взаємини з іншими народами; за право виїзду громадян закордон для навчання, лікування та пізнання життя і культурних надбань інших народів.
11. За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі і по змісту національну культуру.
12. За рівність усіх громадян України, незалежно від їх національності, в державних та громадських правах і обов'язках; за рівне право на працю, заробіток і відпочинок.

13. За вільну українську по формі і змісту культуру;
за героїчну духовість; за високу мораль; за громад-
ську солідарність. дружбу та дисципліну.

Українська Повстанська Армія

О У Н

*в світлі постанов Великих Зборів,
Конференцій та інших документів з боротьби
1929 - 1955 р.*

**ПОСТАНОВИ ТРЕТЬОГО НАДЗВИЧАЙНОГО
ВЕЛИКОГО ЗБОРУ
ОРГАНІЗАЦІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ,
що відбувся в днях 21-25 серпня 1943 р.**

ДВА РОКИ БОРОТЬБИ

Весною 1941 р., незадовго після закінчення нарад II-го Великого Збору ОУН, наступили різкі зміни в ході імперіялістичних воєнних дій. Німецькі та російські імперіялісти, відкинувши всі дипломатичні ходи й замасковані маневри, вступили в відкритий воєнний конфлікт. З моментом вибуху німецько-більшевицької війни точка тяжіння світових подій пересунулась на терени Східної Європи. Таким чином Україна стала не тільки предметом імперіялістичних зазіхань, але й ареною найбільших в історії воєн. В результаті воєнних успіхів німецької армії в 1941-42 рр. вся українська територія опинилася була на деякий час під німецькою окупацією.

З приходом нового окупанта наступили в Україні великі політичні зміни. Не змінився, що правда, сам факт політичного гнету, економічного визиску та фізичного винищування українського народу, змінились, однак форми. Нічим не замаскована гітлерівська програма поневолення та брутальна колоніальна практика поставила зразу цілий український народ у дуже важке становище. Нова дійсність застала всю масу та кожну людину зокрема, задуматись над своїм положенням.

Німецька політика масового грабунку та насильства створила своєрідну атмосферу для зросту політичної свідомости серед найширших мас.

Коли б ССРСР був знищений і український народ стояв тільки під загрозою закріплення німецької окупації, тоді розвиток його політичної свідомості йшов би прямою лінією, яка веде логічно й невідхильно до чітко оформленої мети — національної програми в теорії та єдиного фронту всіх політичних сил у практиці. Однак процес цього політичного росту ускладнював наступ російсько-більшевицького імперіялізму. Сам факт існування ССРСР та Червоної Армії становив і становить реальну небезпеку повороту на Україну більшевизму. Переслідуючи лише немов би окремі прошарки народу, московсько-більшевицький режим створює для решти народу фікцію мирного та спокійного життя й забріхану перспективу щастя та добробуту на майбутнє. Більшевицька окупаційна система в протизагаду німецькій, гальмує політичну активізацію цілої маси та утворення одного фронту з усіх політичних сил народу.

Характеристично, що політично німецький гітлеризм та московський більшевизм на українському терені не знищували себе. Ідучи окремо та переслідуючи свої окремі цілі, вони на практиці тільки полегшували собі роботу. Частина слабкого елемента, злякана маревом повороту більшевизму, бачила рятунок у німецькій силі, інша частина суспільства, бита німецьким колоніальним чоботом, вибрала, на свою думку, менше лихо, тобто очікувала порятунку від більшевиків. Коли в Україні, подібно, як у інших країнах Східної Європи, частина народу орієнтувалася і сьогодні орієнтується на більшевиків. — то це в першу чергу історична заслуга німецької колоніальної системи.

Подвійний німецько-більшевицький наступ створював дуже важкі умови для поширення української

державної думки. Справу робив складною ще й той факт, що обидва окупанти України в 1941-1942 рр. являли велику військову силу. Приймати в таких умовах програму української державної самостійності, це означало, за словами Міхновського, вірити «всупереч логіці фактів». Здається, що ні один поневолений народ не мав у своїй історії такої важкої й складної ситуації. Тільки дякуючи колосальній життєвій силі українського народу, можна було перейти цей період переможно. Це не значить, очевидно, що політичний похід української революційної думки був легкий, що політичні успіхи здобуто малою ціною. Не час розкривати сьогодні практичний перебіг політичної та організаційної роботи та всі зв'язані з нею труднощі. В найтяжчих умовах, цьковані й гнані сильними окупантськими апаратами, в глибокому підпіллі, повсякчасно насторожені, в безперервному русі й дії, відстояли кадри ОУН свої політичні позиції, пішли в наступ і поширили їх.

Пройдений дворічний шлях позначений великими жертвами. Дмитро Мiron — Андрій, Іван Климів — Легенда, Микола Лемик, Сергій Шерстюк, Щепанський та сотки й тисячі інших політичних бійців лягли в нерівній боротьбі, стверджуючи кров'ю незламну волю народу жити на своїй землі вільним життям.

Масові арешти й розстріли під Звягелем, в Кисві, в Ягольниці під Чортковом, в Рівному й Львові, розстріли в Кривому Розі, Кременчузі, Житомирі, Джанкої та інших містах відкрили Україну новими братніми могилами, які поруч козацьких, говоритимуть у вічність про незламне героїство великого народу.

У ці важкі роки ОУН відстояла не тільки моральні

позиції українського народу й української національної революції — ОУН створила в цей час практичні передумови для того, щоб перейти в наступ і здобути остаточну перемогу. Поруч пропагандивної роботи, багато уваги, часу й енергії приділено поширенню організаційного апарату. В результаті організаторської роботи ціла українська територія покрита всеціло організаційною мережею. Таким чином політичний провід має у своїх руках міцний виконавчий апарат, який дає можливість переводити політичні дії та реалізувати політичні плани на території цілої України.

Поширюючи організаційну мережу, залучуючи активний елемент в організаційні лави, ОУН постійно тримала руку на пульсі світових політичних подій. Час відносно стабілізації на фронтах використано не лише для розбудови Організації. Будуючи організовану політичну силу на всіх землях України, Провід ОУН приглядався пильно до життя в Україні й реагував на кожну подію так, як цього вимагало добро найширших мас українського народу. Інакше бути не могло, бо ОУН виросла з гущі народу, поповнювалася найкращими й найактивнішими його представниками. Тому й Провід Організації, не зважаючи на жертви своїх кадрів, тримав її постійно в стані боротьби з ворогом за найелементарніші права народу.

Віссю оборони народу перед окупантським терором були дві справи: вивіз до Німеччини на каторжну роботу й грабунок хліба. Оцінюючи обидві ці справи, як свідому й плянову акцію ворога, розраховану на фізичне винищення народу, ОУН виступила зразу з гострою протидією. Натуга й форма організованого опору стояла в залежності від сили організованої мережі в

даному терені, від того, наскільки населення розуміло загрозу ворожій акції та було психічно підготовлене підняти боротьбу, вкінці від вимог тактики нашої боротьби на поодиноких теренах України. Тому й практичні результати акцій були в окремих теренах різні. Найбільші успіхи в цьому відношенні мали північно-західні області Волині й Полісся, де було повністю зірвано вивіз робочої сили в самих її початках, тобто весною 1942 р. Селянство тих теренів також не допустило ограбити себе з харчових продуктів. Крім названих двох справ, актуальних для цілої України, в програму самооборони й боротьби включалися також інші справи, більш чи менш пекучі для окремих теренів.

Так у постійному русі й боротьбі активізувався народ, росла й міцніла його політична організована сила — ОУН. Жертви ОУН не пішли на марне. На місце поляглих у боротьбі приходили нові численні загони.

І для широких народніх мас активна боротьба дала тільки успіхи. Там, де народ зразу пішов на боротьбу з окупантом, результати її корисні й великі. Спротив проти вивозу на каторжні роботи до Німеччини потягнув за собою, очевидно, жертви, але ціною тих жертв залишилась молодь в Україні на своїх місцях. В цей спосіб вдалось Організації у великій мірі зменшити число насильно вивезених до Німеччини, де вони щоденно гинуть від налетів та від штучно організованого голоду й пощестей у німецьких таборах.

Тому народ збагнув після деякого часу правильність постанов ОУН і з повним довір'ям пішов за її новими закличками. Рівночасно народ зрозумів шкідницьку роботу всіх опортуністичних чи агентурних установ, на-

ставлених німцями на Україні, які закликали й досі закликають народ Іхати до Німеччини на певну смерть. Є ясним, що всяка наша визвольна боротьба стала б неможливою, коли б окупантові вдалось позбавити народ його воєнноздібного елемента, зокрема молоді.

Весна 1943 р. принесла помітне вирівняння в переведенні політичних кампаній ОУН. При весняних спробах набору в «ясир», зустріли німці масовий спротив на Волині, Поліссі, в Галичині і в осередніх та східніх областях. Чигирин, Кривий Ріг, Новомосковськ висунулись на чоло одностайного та повного спротиву. Подібно стоїть справа з німецьким грабунком хліба.

Весна 1943 р. принесла нові зміни в укладі світових політичних сил. Великі зміни виявились якраз у німецького й російського імперіялістів. Процес винищування й занепаду сил воюючих імперіялістів ішов в останніх роках систематично й невинно, але наслідки його виявились лише весняними місяцями 1943 р. Поразки німецької армії на фронтах сигналізують наближення катастрофи. Передвісники цієї катастрофи показуються уже не тільки на фронті. В той же самий час затріщала ціла система німецького імперіялізму й виявила безліч загрозливих розколин. З того моменту вона хитається постійно й силою суперечностей у своїх основах іде до неминучого розвалу. Подібні явища видні й у большевиків. Командування Червоної Армії не було в силі використати небувалої шанси, яка створилася після повного розвалу південної частини німецького східнього фронту. Виявилось, що ані Червона Армія, ані господарські тили СРСР не мали тоді сили для серйозніших військових дій. Розпучливий крик про поміч альянтів у вигляді другого фрон-

ту знявся ще голосніше. З того часу успіхи Червоної Армії — це в великій мірі результат послаблення Німеччини, прискіпшеного активним наступом альянтів у Африці, на Сицилії та цілому повітряному європейському обширі.

Життя знову виправдало нашу тезу про деструктивний характер московського й німецького імперіялізмів, про суперечності в їх середині, які ведуть їх до розвалу при серйознішому потрясенні. Війна стала тим струсом, що виявив слабкість німецької й московсько-більшевицької імперій. Поневолені народи одержали реальну можливість із середини успішно вдаряти в те, що всупереч конструктивним тенденціям людства, творять злочинні елементи, одержимі жадобою влади й легкої наживи. Наша орієнтація на власні сили народу на початку війни видавалась слабшому елементові утопією. Наша постійно підкреслювана теза про те, що ми шляхом революції будемо вирішувати кінець війни й її остаточний вислід, що ми вирішуватимемо долю України й майбутній у ній лад, не одному видавалась, «вірою проти надії». Нашу практично-політичну організаційну роботу звали тоді спізненим «донкіхотством» і наші вороги й деякі земляки, які були засліплені фальшивим блиском головно німецького імперіялізму. Розвиток подій останніх двох років та наша посилена політична робота підтвердили живими фактами нашу основну політичну тезу. А вона була для нас однією з найістотніших правд, вона служила в нашому поході і за маяк і за керму.

Правильна політична постановка, плянові й обдумані політичні кампанії, тверда принциповість та вперта й послідовна практична робота дали поважні успі-

хн. Переломовими для східних областей були весняні місяці 1943 р. Ріст політичної свідомості й активності широких мас прибрав тоді скоре темпо. Довкруги ідеї Самостійної Української Держави гуртувались уже не одиниці, не громади, але все населення терену. В той же приблизно час населення північно-західних областей Волині й Полісся почало маніфестувати готовість до активної, військової дії.

Провід ОУН на III-ій Конференції в лютому 1943 р. зважив стаць внутрішніх сил та сил ворога, розглянув зовнішні політичні обставини для військової дії. Після цього на теренах Полісся й Волині виступили перші збройні відділи Української Повстанської Армії (УПА). З того часу оборону українського населення Полісся й Волині взяла на себе українська військова сила. УПА крім завдань самооборони, приняла зразу також завдання кадрової організації майбутньої Української Народної Армії.

Вістка про УПА, тобто про збройну оборону й боротьбу на теренах Полісся й Волині, різко піднесла в інших областях України бойовий дух і захоплення. Припинились балачки про можливість чи неможливість створити власну силу, про можливість чи безперспективність збудувати Самостійну Українську Державу. Відкинувши сумніви, хитання й дискусії, маса прагне одного — активно боротись, наступати. Український велет двигнув плечима. Запахло духом революції.

Рух УПА поширився скоро з Берестейської, Пинської, Волинської й Рівенської областей на Кам'янець-Подільську, Вінницьку, Житомирську й Київську області. В перших числах липня 1943 р. виступили зброй-

ні віддали Української Народної Самооборони в Галичині (УНС). УНС зродилася з потреб оборони народу перед окупантським терором, але скоро почала формуватись у кадрові армійські частини. Таким чином уже в липні 1943 р. 12 областей України стали на шлях збройної боротьби проти окупантів за Самостійну Соборну Українську Державу. Факт цей вніс колосальні зміни в політичну боротьбу українського народу. Вона вступила в нову, вищу фазу. Крім радикальної зміни в тактиці, життя висунуло потребу зміни в самій організаційній структурі та в програмі ОУН. Тому, що потрібні зміни йдуть далі урядових компетенцій Проводу, скликав Провід в серпні 1943 р. Надзвичайний Великий Збір ОУН. Таким чином був завершений дволітній період політичної боротьби, який своїм змістом і характером творить в історії ОУН окрему епоху.

*

Звітові доповіді й дискусія виявили, що багато нових питань вирішено в роботі. Провідні кадри ОУН виявили в тому відношенні багато елястичности й політичного такту. Характеристичне при тому те, що вирішення були правильні, тобто йшли по лінії основних ідеологічних і політичних тез ОУН. Перехід до нової тактики йшов у боротьбі й був диктований не теоретичними міркуваннями, але вимогами самого життя. Практика успіла дати докази правильности цих змін. III. Надзвичайний Збір ОУН прийняв до відома тактику в минулому та визнав правильним її перехід до збройних форм. Життя видвигнуло також багато питань характеру програмового. Зі справою програми зв'язані три основні питання ідеологічної натури — питання нації, суспільности й держави.

III. Надзвичайний Великий Збір ООН бере в основу, подібно, як і всі попередні збори, живу історичну правду про незнищимість нації — найвищої органічної людської збірності. Тому й в основу політичного ладу в світі бере національний принцип. Тривким і справедливим може бути той лад, що базується не на доктринерських тезах, але на логічних законах життя. Система вільних народів і самостійних держав — це одинока й найкраща розв'язка питання порядку в світі. Спроби упорядкувати світ на інших основах не дали ніколи позитивних результатів. Всі понаднаціональні твори, — імперії виявились завжди чинниками історичної реакції й занепаду. В імперіях завжди один народ поневолює й веде до занепаду інші народи.

Тому ООН обстоює право всіх народів на самостійне життя у власних державах, на повний їх культурний і економічний ріст, бо тільки таким шляхом іде людство до поступу.

Борючись за визволення українського народу, ООН організує політичну співпрацю з другими поневоєними народами вже сьогодні й буде співпрацювати з усіми вільними народами в майбутньому. Але основою цієї співпраці є тільки взаємна пошана й визнання права всіх на вільне життя. Історичну еволюцію нації в монолітну суспільність хоче ООН прискіпити шляхом знищення всіх економічних і соціальних нерівностей. Вважаємо, що в сучасну історичну добу є всі дані для розбудови такого економічного ладу, який дасть рівні шанси праці, заробітку всім громадянам. Знищуючи всі форми експлуатації класи клясою, створимо в Україні справедливий суспільний лад.

Тільки при такому ладі буде запорука, що державна

влада не стане на службу одній класі, а буде організуючим, пляцуючим і керуючим органом цілого народу.

Ідеалом нової суспільности є вільна людина. Вільний почин людини буде основною рушійною силою суспільного життя. Але цей вільний почин може йти тільки в суспільному напрямі й не сміє в жадному разі йти по лінії шкурницьких інтересів та в результаті вести до визиску інших «вільних» людей, подібно, як це буває в умовах капіталізму.

По лінії ось цих думок йдуть програмові постанови III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН. Постанови ці — це здобуток нашої політичної теорії й практики останніх двох років. Вони являються конкретним оформленням майбутньої української держави. Життя й дальша боротьба принесуть нові здобутки, вони дадуть можливість оформити програму ще більш чітко й детально.

Оформлюючи програму, бачив у ній III-ий Надзвичайний Збір ОУН не лиш мету, до якої наближасмося в наших умовах боротьби. Програма мусить бути також могутньою зброєю, що причиниться до побільшення наших сил і улегшить перемогу.

Рівночасно III-ий Надзвичайний Великий Збір ОУН займався цілим рядом питань сучасної політичної дійсности. Тут згадуємо справу приходу большевиків, справу збройної сили й справу об'єднання. Вирішення Великого Збору знайшли частинно свій вислів у наведених тут постановках, частинно в напрямних праці й конкретних вказівках для Проводу Організації. Приняті напрямні й інструкції вже реалізуються й будуть реалізуватися в міру розвитку внутрішніх і зовнішніх подій.

Одним з головних питань, до яких мусів Великий Збір зайняти становище є нова большевицька окупація українських земель. Тут не місце говорити про цілий план дальшої нашої роботи, тут треба тільки ствердити, що по думці Великого Збору, єдино політично й мілітарно зорганізований нарід може зберегти себе перед знищенням большевиками та продовжувати свою боротьбу за власну державу. Практика большевицького наступу з весною цього року й до теперішнього наступу показує, що большевики йдуть на свідоме знищення українського народу. Не важно, чи це діється шляхом нещадних розстрілів, чи насильним гоненням мужчин і жінок на першу лінію фронту під німецькі кулемети. Для нас важне, що большевики продовжують у цей спосіб методи насильної мобілізації українців до Червоної Армії та наслідують тактику німців забирати з України воєнно здібний елемент.

Перед цією небезпекою мусить народ боротись. Говоримо народ — бо діло йде не про якусь його частину, про самотійників, чи несамотійників, але про кожного українця — селянина, робітника, інтелігента. Нехай ніхто не обманує себе тим, що його особисто большевики не заторкнуть.

Український народ, який не хоче себе дати безборонно вирізувати на жидівський лад, мусить зазіханням большевицьких імперіялістів протиставитись організовано й збройно. Це не значить, що ми масмо кожночасно й незалежно від зовнішніх умовин іти на повний удар. Про момент удару будуть рішати вимоги доцільности й напрямні визвольної боротьби. Але це значить, що большевицьку окупацію зустрінє український народ

підготований і готовий обстоювати свої народні права. Форми боротьби під німецькою й большевицькою окупаціями впливають і будуть впливати з кожночасних умов, та з цілей, які в даний момент хочемо досягнути. Незалежно однак від того, підготова, чи радше практичне здійснювання того завдання приходить уже сьогодні. Це напевно не завчасно, бо творення політично-збройної сили народу вимагає дуже багато часу, а збройні відділи, що мають стати зав'язками армії, є завжди продуктом довгої підготовки й боротьби.

В зв'язку з сучасною політичною ситуацією й нашими завданнями стоїть справа участі цілого народу в нашій боротьбі. Це питання розглянув також основно Великий Збір. Українська Держава — це добро всіх громадян України, тому за неї мусять всі боротися. З другого боку, небезпека грозить сьогодні цілому народові, тому всі його сини мусять стати до боротьби. Навіть тисячі найбільш відданих борців не здобудуть України, коли весь народ не прийме участі в боротьбі. Хто цього не розуміє, або хто, розуміючи, відтлягається від боротьби — той дезертир і народній шкідник, і так його нарід буде трактувати.

Тому ОУН, як керівник революційно-визвольної боротьби взиває до безпосередньої участі всіх громадян. ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу в Україні, ані за форму влади. Про владу й її форму буде рішати сам народ і його найкращі представники. Але сьогодні ОУН являється керівним провідником визвольної боротьби народу, тому й кличе інших до цієї боротьби. Ніхто не має стояти з боку. Великий тягар боротьби мусить взяти народ на свої плечі. Окремі ділянки сучасної визвольної боротьби, головню військова, вимагають ряду фахівців.

Вони є серед українського народу й вони на його службу мусять піти. ОУН вважає, що обов'язком кожного українського громадянина є служити українській визвольній справі й цю вимогу буде консеквентно здійснити. В цей спосіб будуть також по думці Великого Збору, створені передумови для об'єднання всього народу, яке доконається сдино в боротьбі. Тому, розбудовуючи поодинокі форми визвольної боротьби та притягаючи до неї якнайширші маси, ОУН рівночасно наближається до одного з найосновніших завдань сучасної хвилини — до ліквідації партійних спорів та всеукраїнського об'єднання.

Серпень, 1943 р.

**ПРО УТОЧНЕННЯ І ДОПОВНЕННЯ
ДО ПРОГРАМОВИХ ПОСТАНОВ
ТРЕТЬОГО НАДЗВИЧАЙНОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
(червень 1950)**

Сім років, що пройшли від того часу, коли III-й Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів (III НВЗ ОУН) прийняв програмві постанови, — з усією силою показали, яким великим досягненням були ці Постанови. Життя цілком підтвердило їх правильність і виявило, що вони повністю відбивають прагнення і інтереси українського народу, розв'язуючи всі політичні і соціальні питання в дусі справедливості і вимог народу, Програмві Постанови III-го НВЗ ОУН уможливили залучити і згуртувати до організованої боротьби за визволення і побудову Української Самостійної Соборної Держави мільйонів маси народу, забезпечити великий політичний ріст і організаційне поширення Організації Українських Націоналістів.

Та разом з цим життя показало, що Програмві Постанови III-го НВЗ ОУН потребують сьогодні деяких уточнень і доповнень. Це цілком зрозуміле і при-

родне. Бо політична організація, яка росте і розвивається, мусить розвивати і свою програму, мусить, щоб не відстати від життя, вносити до неї поправки часу.

Доповнення, що їх вимагали Програмові постанови III-го НВЗ ОУН вже від довшого часу обговорювалися в Організації Українських Націоналістів. В серпні 1949 р. Нарада Проводу ОУН на Українських Землях опрацювала проєкт програмових уточнень і доповнень, а в червні 1950 р. Конференція Організації Українських Націоналістів на Українських Землях прийняла і затвердила остаточний текст уточненої і доповненої Програми ОУН.

Ці нові програмові уточнення і доповнення ні в чому не відбігають від Програмових постанов III-го НВЗ ОУН. Вони прийняті в повній відповідальності з духом цих програмових Постанов і являються тільки їх дальшим роз'ясненням.

Уточнення і доповнення стосуються таких основних моментів:

1. **Політичні питання.** Програмові постанови III-го НВЗ ОУН були прийняті в умовах, коли український народ, Організація Українських Націоналістів стояли у завзятій боротьбі проти німецьких загарбників, коли проти них розгортала свої дії Українська Повстанча Армія. Цей момент знайшов своє відбиття і в Програмових Постановах, у вступі до яких виразно зазначено, що ОУН бореться проти «німецької Нової Європи», «проти німецького націонал-соціалізму», проти «німецьких загарбників».

Сьогодні ці місця вже перестали бути актуальними, і Конференція ОУН на Українських Землях усунула їх з Програмових постанов. Вступ Програми достосовано до сьогоднішньої обстановки.

2. **Державно-устроєві питання.** В той час, коли працював III-ій НВЗ ОУН, державно-устроєві питання не стояли перед ним з такою гостротою, як це є сьогодні. На чолі висувалися тоді політичні і соціальні проблеми. Тому то справа державного ладу в Українській Самостійній Соборній Державі не знайшла в Програмових постановях III-го НВЗ ОУН належного

висвітлення. Тим не менше весь дух Програмових постанов виразно показував, що ОУН бореться за демократичний лад в майбутній Українській Самостійній Соборній Державі, а цілий ряд пунктів Програмових постанов, зокрема пункт 10, визначували конкретні засади майбутнього демократичного ладу. В цьому теж напрямі пішли і нові роз'яснення Конференції ОУН на Українських Землях.

Конференція ОУН на Українських Землях ясно уточнила, що ОУН бореться за демократичний устрій в Українській Самостійній Соборній Державі. До визначених вже III-ім НВЗ ОУН демократичних засад майбутнього ладу в Українській Самостійній Соборній Державі Конференція ОУН на Українських Землях внесла доповнення про свободу політичних і програмових організацій.

3. Соціальні питання.

а) Розв'язка земельного питання, визначена III-ім НВЗ ОУН давала привід до свідомого чи несвідомого приписування ОУН намагань, які нічого спільного не мають ні з духом її Програми, ні з усією її практичною діяльністю. У зв'язку з цим, Конференція ОУН на Українських Землях сформулювала пункт Програмових постанов III-го НВЗ ОУН про земельне питання в новій формі. Конференція виразно заявила, що ОУН бореться за повне знищення колгоспного кріпацтва в Україні, проти повороту до поміщицько-капіталістичного ладу, за безплатну передачу землі селянам на власність на базі одноосібних трудових господарств.

ОУН вважає, що така розв'язка буде найкращою, принесе найбільшій користі українському народові, що вона відповідає волі величезної більшості українського селянства.

Рівночасно ОУН признає право на громадсько-кооперативні і різні спілкові форми господарювання землею, якщо вони побудовані на добровільній згоді селян і на їх власній праці.

б) Програмові постанови III-го НВЗ ОУН були опрацьовувані у важких підпільних умовах, тому зрозуміло, що в них було допущено деякі недогляди, а саме: не визначено якою власністю будуть підземні

багатства, ліси, води, транспорт, банки. Та тим не менше Постанови III-го НВЗ ОУН не залишають найменшого сумніву в тому, що всі ці галузі господарства можуть бути або національно-державною, або громадською власністю. Так теж і визначила ці справи Конференція ОУН на Українських Землях і внесла відповідні доповнення до Програмових Постанов III-го НВЗ ОУН.

4. Культурно-освітні справи. Конференція ОУН на Українських Землях, внесла в пункт 7 а) Програмових постанов III-го НВЗ ОУН доповнення про те, що освіта в Українській Самостійній Соборній Державі буде безплатною.

Такі основні уточнення і доповнення Програмових постанов III-го НВЗ ОУН, що їх внесла Конференція ОУН на Українських Землях, яка відбулася в м. червні 1950 р. Повний текст уточнень і доповнень до Програмових постанов III-го НВЗ ОУН публікується нижче.

В Україні, 1950 р.

**Провід Організації Українських націоналістів
На Українських Землях**

ПРИМІТКА

Далі подаємо повний текст усіх Програмових постанов ОУН, прийнятих у серпні 1943 р. III-ім Надзвичайним Великим Збором з усіма уточненнями і доповненнями, ухваленими Конференцією ОУН в червні 1950 р. Всі внесені Конференцією зміни відзначаємо товстим друком.

Місця з старої програми, які були Постановами Конференції ОУН скреслені або точніше сформульовані, подаємо для порівняння внизу як примітки до тексту.

І. ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ

Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу й за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, системи вільних народів у власних самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного й соціального питання в цілому світі.

ОУН бореться проти імперіялістів й імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно й політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти СРСР¹⁾.

ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних та фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є інструментом завойовницької політики імперіялістів. Тому ми проти російського комуно-більшевизму²⁾.

ОУН проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіялістичні цілі, «визволяв», «брав під охорону», «під опіку» інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст — поневолення, насильства, грабунків. Тому ОУН бореться проти російсько-більшевицьких³⁾ загарбників, поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави, в якій селянин, робітник і інтелігент могли б вільно, заможньо й культурно жити та розвиватися.

¹⁾ Пропущено: «і проти німецької «Нової Європи».

²⁾ Пропущено: «і проти німецького націонал-соціалізму».

³⁾ Пропущено: «і німецьких».

ОУН — за повне визволення українського народу з під московсько-більшевицького⁴⁾ ярма, за побудову Української Самостійної Соборної Держави без поміщиків, капіталістів та без большевицьких вельмож⁵⁾, енкаведистів і партійних паразитів.

В Українській Державі влада вражатиме за свій найвищий обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народня влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на створення апарату гноблення. — Українська Народня влада спрямує всі економічні ресурси та всю людську енергію на побудову демократичного⁶⁾ державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах ОУН боряться українські селяни, робітники й інтелігенти проти гнобителів — за Українську Самостійну Соборну Державу, за національне і соціальне визволення, за демократичний⁷⁾ державний порядок та справедливий⁸⁾ соціальний лад.

I. а) За цілковите знищення большевицької експлуататорсько-кріпацької колгоспної системи в організації сільського господарства, проти повороту до поміщицько-капіталістичної системи;

б) визнаючи, що земля належить народові, як її єдиному господареві, — за безплатну передачу землі селянам у власність в розмірах трудових господарств, за визначення законом нижчої і верхньої межі для

⁴⁾ Пропущено: «та німецького»

⁵⁾ В старому тексті було: «комісарів»

⁶⁾ Було: «нового»

⁷⁾ Було: «новий»

⁸⁾ Було: «новий»

цих господарств, за заборону торгівлі і спекуляції землею;

в) за право на господарсько-кооперативні, спілкові та інші форми господарювання в залежності тільки від волі селян;

г) за всебічну технічну, агрикультурну та фінансову допомогу для сільського господарства з боку держави⁹⁾.

2. За те, щоб усі підземні багатства, ліси і води були національно-державною, або громадською власністю¹⁰⁾.

3. а) За те, щоб велика промисловість і транспорт (залізно-дорожний, водний і повітряний) були національно-державною власністю, а дрібна промисловість кооперативно-громадською власністю¹¹⁾;

б) за участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

4. а) За загальний восьмигодинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і

⁹⁾ В старому тексті було:

а) За знищення большевицько-німецької експлуататорсько-кріпацької системи організації сільського господарства в Україні. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська держава на владу не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в Українській Державі допускається індивідуальне та колективне користування землею в залежності від волі селян;

б) за передачу селянам Західних Українських Областей всіх поміщицьких, монастирських та церковних земель.

¹⁰⁾ Нова точка, якої в старій програмі взагалі не було.

¹¹⁾ В старому тексті було: IIа) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна кооперативно-громадською.

кожна праці взагалі й робітник отримує за неї окрему плату.

б) За справедливу оплату праці, за участь робітників у прибутках підприємства. Робітник отримуватиме таку заплату, якої потрібно для забезпечення матеріальних і духових потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках приходів підприємств кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд (належна йому частка річного прибутку), а в національно-державних — премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стаханівщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

5. За вільне ремесло, за добровільне об'єднання ремісників в артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.

6. За національно-державну організацію банкової системи і великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю¹²⁾.

7. За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку на праці в шахтах, рудниках, та інших важких промислах і в наслідок цього не руйнувала свого

¹²⁾ Було: «За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та дрібну приватну торгівлю, за вільні базари».

доров'я. За державну охорону материнства: батько сім'ї одержуватиме, крім платні за свою працю, додаткову платню на виховання неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері й виховательки молодого покоління.

8. а) За **безплатну освіту¹³⁾**, за обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широкої народної маси шляхом поширення мережі шкіл, видавництва, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

б) За поширення вищого **фахового** шкільництва, за неперервний ріст високо-кваліфікованих кадрів фахівців на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів за забезпечення студентів стипендіями, харчанням, мешканням та навчальним приладдям.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління — моральний, розумовий та фізичний. За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

9. За пошану до **праці інтелігенції**. За створення таких умовин праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійним про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці над собою, постійно збагачував своє знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

10. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість на випадок хвороби чи каліцтва.

¹³⁾ Додано три перші слова. Старий текст починався від слів: «За обов'язкове середнє навчання» — і далі до кінця речення без змін.

б) За широке запровадження охорони народнього здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторій, курортів, та будинків відпочинків, за збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми і молоддю, за поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку та спортових організацій. За охоплення всієї дитвори та молоді державними закладами опіки та виховання.

11. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри й світогляду. Проти офіційного накидування суспільності світоглядових доктрин і догм.

б) За свободу політичних і громадських організацій¹⁴).

в) За вільне визнавання і виконування культів, які не суперечать громадській моралі.

г) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнавання життя і культурних надбань других народів.

12. За повне право національних меншостей плекаати свою власну по формі й змісту національну культуру.

13. За рівність усіх громадян України незалежно від їх національності в державних та громадських правах та обов'язків, за рівне право на працю, заробіток і відпочинок.

¹⁴) Нове доповнення.

14. За вільну, українську по формі й змісту культуру, за героїчну духовність, високу мораль та громадську солідарність, дружбу та дисципліну.

II. ПОЛІТИЧНІ ПОСТАНОВИ

А. До міжнародної ситуації

1. Сучасна війна — це типова війна між воюючими імперіялістами за панування над світом, за новий поділ матеріяльних багатств, за здобуття нових сировинних баз і ринків збуту та за експлуатацію робочої сили.

2. Воюючі імперіялізми не несуть світові жадних прогресивних політичних або соціальних ідей, зокрема т. зв. «Нова Європа» й московський «Советський Союз» являються запереченням права народів на свободний політичний і культурний розвиток у власних державах та несуть усім народам політичне й соціальне поневолення. Тому перемога імперіялізмів у сучасній війні й побудова світу на імперіялістичних принципах, були б тільки хвилиною передишкою в війні та скоро довели б до нових зударів між імперіялізмами на тлі воєнної добичі та нових суперечок. З другого боку, визвольні рухи поневолених народів стали б зародком нових конфліктів та революції. Таким чином перемога імперіялізмів у сучасній війні довела б до хаосу й до дальших страждань мільйонових мас поневолених народів.

3. В теперішній момент імперіялістична війна вступила в вирішальну стадію, яка характеризується:

- а) вичерпанням сил імперіялізмів,
- б) зростом суперечностей між імперіялізмами,
- в) зростом боротьби поневолених народів. Рівночасно сучасна війна являється зовнішнім допоміжним

чинником, що зближає національні й соціальні революції поневолених народів.

4. Реакційні й протинародні пляни німецького й расистського імперіялізмів поневолити інші народи, терористичні методи на окупованих землях і боротьба поневолених народів проти т. зв. «Нової Європи» прискіпили повний політичний крах німецького імперіялізму. Тепер, під ударами своїх імперіялістичних противників та в висліді визвольної боротьби поневолених народів, зближається Німеччина також і до неминучої мілітарної поразки.

5. Большевицька Москва, ідейно-політично скомпромітована й матеріально послаблена, використовує для себе терористичну політику німців на окупованих теренах та достави альянтів на продовжування війни. Тільки страх перед німецькою окупацією і внутрішній сталінській терор заставляють бійців Червоної Армії далі воювати. Величезні втрати людського й воєнного знаряддя поглиблюють внутрішню кризу московського імперіялістичного режиму. Скрутна харчева ситуація внутрі країни й висадка альянтів в Європі та загроза большевицьким плянам з того боку заставляє большевиків прискіпити власний наступ.

Ціллю большевиків є під ширмою т. зв. «оборони батьківщини», відігрітого слов'янофільства й псевдореволюційної фразеології, здійснити напрямні московського імперіялізму, а саме: опанувати Європу, а в дальшу чергу весь світ. Вихідною базою для здійснення московських імперіялістичних плянів є її природні багатства. Дальшими базами в плянах московського імперіялізму являються Балкани, Прибалтика й Скандинавія.

6. Незалежно від розбіжностей, які існують між альянсами, ведуть вони війну за знищення своїх конкурентівних противників, в першу чергу німецького імперіялізму. Черговим завданням альянтів являється знищення японського імперіялізму. Для знищення оцих противників альянти використовують і будуть старатися якнайдовше використовувати московський імперіялізм. Рівночасно в інтересі альянтів не є опанування Європи більшовиками, вони змагають у сучасній війні до послаблення, а в дальшу чергу до заломання московського імперіялізму. Продовжування війни на східньому фронті і взаємне вибищування московського й німецького імперіялізмів іде по лінії інтересів альянтів. Ціллю альянтів, а зокрема Англії на європейському суходолі являється розгромлення, або принаймні істотне послаблення усіх великодержав Європи та побудова такого ладу, що забезпечував би їх вирішальний голос у Європі й повину свободу англо-саксонських політичних і економічних впливів. Для здійснення цих цілей, альянти опановують, або змагають до опанування найважливіших баз довкола Європи, або в самій Європі: Сицилія, Апенінський і Балканський півострови, Скандинавія, Кавказ.

7. Поневолені народи й їх визвольна боротьба — це один із найважливіших елементів у розвою сучасної політичної ситуації. Мілітарна перевага імперіялізмів у сучасний момент ще гальмує повний вияв сил поневолених народів. Але в міру поглиблення кризи війни міцніють сили поневолених народів і зближається момент національних і соціальних революцій, а поневолені народи стають новим вирішальним політичним чинником. Єдино на платформі нової політичної концепції поневолених народів, що в противенстві до

імперіялізму — гарантує кожному народові право на власну національну державу й забезпечує йому соціально справедливість, може бути побудований справедливий лад та вдержаний тривалий мир між народами.

8. Близький мілітарний крах Німеччини на Сході та повна ідейно-політична компромітація большевицько-московського імперіялізму ставить перед поневоленими народами Сходу завдання боротися проти імперіялістичних гнобителів в ім'я перебудови Сходу на нових принципах свободи народам та їх самовизначення у вільних незалежних державах та звільнення народів і людей від політичного гніту й економічної експлуатації. Тільки шляхом національних і соціальних революцій поневолених народів Сходу, що проходять під прапором нових прогресивних ідей і боротьби народів проти імперіялізму, може бути знищений московсько-большевицький імперіялізм.

9. Україна стоїть у центрі сучасної імперіялістичної війни. За панування над Україною й її експлуатацію борються московсько-німецькі імперіялісти. Рівночасно Україна, як носій передових ідей серед усіх поневолених народів, стає вирішальним чинником у підготовці революції на Сході. Україна є першою, яка піднесла прапор рішучої боротьби поневолених народів проти імперіялістів і вона почне період національних і соціальних революцій. Тільки в спільній боротьбі українського народу з іншими народами Сходу може бути побитий большевизм. Відбудова Української Самостійної Соборної Держави забезпечить відбудову й тривале існування інших народів Східної, Південно-східної та Північної Європи й поневолених народів

Азії. Тільки при існуванні Української Держави може бути забезпечене тривале існування тих народів, що у взаємному порозумінні й співпраці на принципах права кожного народу на власну державу, на справедливий соціальний лад та економічну незалежність можуть ставити опір усім зазіханням ворожих їм імперіялізмів. Таким чином буде забезпечений тривалий мир і мирний національно-соціальний та культурний розвиток тих народів.

Б. До внутрішньої ситуації на Українських Землях

I. Зовнішні чинники

10. Незалежно від ударів, які досі одержала Німеччина на всіх фронтах, її політика на окупованих українських землях іде далі по лінії повного політичного поневолення й нещадного колоніяльно-економічного грабунку українського народу.

11. Большевицькі агенти московського імперіялізму на українських землях (большевицька партизанка т. зв. «Народня Гвардія») шляхом поширення розкладу між українським народом та винищування українського самостійницького елемента готують окупацію всіх українських земель большевиками.

12. Недобитки білого російського імперіялізму (Власов, Союз Русских Офицерів) не творять самостійної політичної сили. Вислугуючись чужим імперіялізмам та прагнучи до відбудови реакційного поміщицько-капіталістичного ладу, вони не мають серед українського народу жадного політичного впливу, а російський елемент штовхають до большевизму.

13. Польська імперіялістична верхівка с вислужником чужих імперіялізмів та ворогом свободи народів.

Вона намагається запрягти польські меншини на українських землях і польські народні маси до боротьби з українським народом та помагає німецькому й московському імперіялізмам винищувати український народ.

14. Національні меншини України, свідомі спільної долі з українським народом, борються разом з ним за українську державу.

II. Внутрішній український стан

15. Сучасний період визвольної боротьби українського народу позначається великим зростом національної свідомості й політичної активності на всіх землях, що виявляється:

а) У зв'язку народних мас з революційно-визвольною програмою й тактикою Організації Українських Націоналістів.

б) У безпосередній участі мас у боротьбі, зокрема в її нових самосборонних та військових формах.

16. Усі спроби опортуністичного табору скерувати визвольну боротьбу українського народу за УССД на манівці співпраці з окупантськими імперіялізмами та дочепити українську визвольну справу до плянів отих імперіялізмів, розбилися об рішучий спротив українських народніх мас.

17. Організація Українських Націоналістів є одним, вповні незалежним самостійницьким керівником революційно-визвольної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу.

В. Наші цілі

18. Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу, за право

кожного народу на самостійне державне існування, за визволення поневолених народів від імперіялізмів, за побудову справедливого політичного й соціального ладу.

Г. Методи й форми нашої боротьби

19. Єдиний шлях для здійснення наших цілей — це революційна боротьба українського народу й усіх інших поневолених народів проти імперіялізмів Берліна й Москви, яка прискорить поразку обох імперіялізмів та через національні революції поневолених народів доведе до відбудови їх національних держав.

20. Тільки одностайною боротьбою український народ здобуде Українську Самостійну Соборну Державу. Тому нашим завданням є залучити якнайширші народні маси до планової активної боротьби. В сучасний передреволюційний період залучування народніх мас до боротьби проходить у формі їх активної участі:

- а) в політичних діях,
- б) в самооборонних діях,
- в) у військових діях.

21. Об'єднання українського народу буде здійснено єдино в боротьбі. Прагнучи до об'єднання українського народу, орієнтуємось сьогодні на елементи, здібні до революційної боротьби.

22. Збройна сила українського народу — це основна передумова перемоги в його боротьбі за УССД.

23. Наші цілі вийшли поза межі України та зв'язавши нашу боротьбу за УССД з боротьбою інших поневолених, або загрожених імперіялізмами народів, зокрема народів Сходу, Прибалтики й Балканів, маємо пропагувати й реалізувати наше гасло свободи народам і людині й права кожного народу на самостійні національ-

ні держави та протиставитись реакційним концепціям і плиннам імперіялістів.

24. Організована збройна й політична сила українського народу — це єдина гарантія успіхів на зовнішньому відтинку нашої боротьби.

25. Ведучи боротьбу проти імперіалістичних гнобителів України, ми стоїмо за вилучення усіх другорядних фронтів. У наших взаєминах з сусідніми народами розраховуємо на співпрацю з їхніми народними масами та з їхніми революційними неімперіалістичними елементами й поборюємо всіх попутників імперіалізмів.

Д. Наше ставлення до територіяльно-політичних змін на українських землях

26. Воюючи на Сході імперіалізми Берліна й Москви йдуть до самознищення. Територіяльно-політичні зміни на Сході, пересування фронтів і кордонів є і будуть висловом тільки хвилевого укладу сил між імперіалістами, а не внутрішньої сили цих імперіалістів, здібної тривало заволодіти Сходом і його упорядкувати. Одиною органічною й тривкою силою Сходу являються сили поневолених народів, що змагають до національних і соціальних революцій та до відбудови власних національних держав. Їхня боротьба скеровується сьогодні на підірвання московського й німецького імперіалізмів.

Боротьбу за здійснення наших цілей будемо провадити незалежно від усіх можливих територіяльно-політичних змін на Сході. Окупацію більшовиками українських земель приймемо плановою активною боротьбою у всіх тих формах, що ведуть до розвалу державного апарату московського імперіалізму та

спричиняються до зросту організованих сил українського народу в його боротьбі за УССД. Організована її плянова участь народніх мас в активній боротьбі під новою большевицькою займанщиною — це єдиний засіб оборонити український народ перед фізичним винищенням большевиками та здобути УССД. Нашу боротьбу переводитимемо на всіх українських землях, зайнятих большевиками, а також поза межами України в тісній співпраці з іншими поневоленими народами.

Наше ставлення до всіх українських сил узалежнюємо від їх відношення до ідеї української державности.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

стор.:	рядок:	надруковано:	має бути:
242	1	згори віддали	відділи
245	9	згори до теперішнього	дотеперішнього
246	4	знизу не має	не може
247	6	знизу забезпечити	забезпечили
248	16	згори відповідальності	відповідності
248	14	знизу зазначеноно	зазначено
250	12	знизу націоналістів	Націоналістів
252	6	знизу нижчої	нижньої
255	13	згори фафіців	фахівців
256	3	знизу обов'язків	обов'язках
257	13	згори права	прав
258	9	згори бортьби	боротьби
261	7	знизу імперіязмам	імперіялізмам

Антибольшевицький Блок Народів

Збірка документів 1941-1956 рр.

*Видання
Закордонних Частих Організації Українських Націоналістів*

1956

• •

267

I. КОНФЕРЕНЦІЯ

ПОНЕВОЛЕНИХ МОСКОВСЬКИМ БОЛЬШЕВИЗМОМ НАРОДІВ,

що відбулася в днях 21-22 листопада 1943 р. в Україні.

ІСТОРИЧНЕ ТЛО

Україна, як територія і народ, найбільша потенціально й фактична сила в боротьбі з московським імперіялізмом, стояла завжди так, як стоїть і сьогодні в авангарді цієї боротьби.

З її почину вже в 1917 р. (коли брати ігорію лише останніх трьох десятиліть) відбулася в Києві Конференція усіх поневолених Москвою народів бувшої Росії, на якому то З'їзді були заступлені народи середньої і східної Європи: Україна, Польща, Білорусь, Прибалтійські країни (Литва, Латвія, Естонія і Фінляндія), були теж представники Дону, а навіть делегати далекого Сибіру. Всі вони з'їхалися до Києва, з ініціативи президента України, світової слави історика, професора Михайла Грушевського, щоб у столиці України спільно обміркувати шляхи і методи дальшої спільної боротьби проти загарбницької імперіалістичної політики царського Петербургу.

Прошлі роки, замість білого Петербургу прийшов червоний Ленінград і Москва, і перед народами вже тепер червоної тюрми народів, що шумно називається «СССР», станули ті самі завдання, які стояли перед нами в 1917-1923 рр., себто конечність зі зброєю в руках відстоювати своє природне відвічне право на свободне й самостійне життя, на можливість повноти всебічного розвитку в своїх незалежних національних державах.

І ось, нав'язуючи до давньої традиції спільної боротьби з московським імперіялізмом, традиції, що має вже цілі століття, зокрема ж до ще зовсім свіжої традиції 1917 і наступних років, Політична Комісія при Проводі Організації Українських Націоналістів Самостійників-Державників (ОУНСД) проводить активну політичну діяльність серед поневолених Москвою на-

родів у роках 1940-1941 Відбувається низка політичних конференцій і розмов з представниками народів Кавказу, з білорусами і народами Уралу (комі, мордва). В результаті устійнюється спільна політична лінія. Спільний журнал «Наш Фронт» дає платформу для політичної дискусії і роз'яснення проблем спільного антибольшевицького фронту боротьби.

В результаті воєнних дій в Україні є багато членів народів Східньої Європи й Азії воєнно полонені, переселені большевиками, робітники тощо. Всі вони зацікавились УПА-ю з самого початку. До загонів голосилося багато чужинців. Німці з полонених ЧА організують при Вермахті національні відділи для боротьби з большевиками. Ці відділи пробують теж вжити проти УПА, але вони з УПА-ю боїв виминають, входять в контакт, інформують про все, переходять на сторону УПА і б'ють німців.

25 червня 1943 р. відбувається Конференція представників поодиноких національностей, які розглядають покищо справи актуальні. 21-22 листопада відбувається I. Конференція Поневолених Народів Східньої Європи й Азії.

Заступлені 12 національностей: 5 українців, 2 білоруси, 5 грузинів, 6 азербайджанців, 4 вірмени, 2 татари, 2 осетинці, 1 кабардинець, 1 черкес, 1 башкир, 1 чуваш, 6 туркестанців (5 узбеків, 1 казах).

Конференція тривала повних два дні. Напередодні був бій з німцями, які наблизились до місцевости, де мала бути Конференція. Делегати йшли в бій, командував майор грузин. Німців розбито. На Конференції розглянуто політичне положення в світі і в СРСР, намічено лінію спільної боротьби з німецькими і московсько-большевицькими імперіялістами.

Рішено створити Національний Комітет Поневолених Народів, який координував би революційну боротьбу народів.

Створені при УПА національні відділи повинні поширитись у самостійні національні повстанські армії і перейти у свої території для продовжування боротьби.

Конференція станула на становищі, що тільки шля-

ком революції знутри можна розвалити ССРСР. В цій революції необхідна єдність стратегії, рівночасний вступ і скоординована дія.

Конференція опрацювала політичну платформу і проголосила маніфест до поневоленних народів.

ПОСТАНОВИ

I. КОНФЕРЕНЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХІДНОЇ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

Оцінка політичного становища

1. Сучасна війна між німецьким націонал-соціалізмом і російським большевизмом — це типова імперіалістична загарбницька війна за панування над світом, за новий поділ матеріальних багатств, за здобуття нових сировинних баз і ринків збуту, за поневолення народів і експлуатацію їхньої робочої сили.

2. Обидва воюючі імперіалізми заперечують право народів на їх вільний і політичний і культурний розвиток у самостійних національних державах та несуть усім народам політичне, соціальне й культурне поневолення в формі гітлерівської «Нової Європи» чи большевицького ССРСР.

3. Протнєуспільні грабінницькі цілі та повну ідейну пустку намагаються імперіалісти замаскувати брехливими гаслами про соціальну рівність, визволення працюючих тощо.

4. Скомпромітованій ідейно і політично большевизму бракує опори у відогрітих реакційних гаслах слов'янофільства і традиційного російського шовінізму.

5. Імперіалістична війна довела до великого матеріального і військового виснаження і загострила політичні й економічні суперечності в середині імперій. Це створює корисні обставини для наростання революційно-визвольного руху серед поневоленних народів.

Останній час характеризується швидким ростом і загостренням революційних дій поневоленних народів. В цьому запорука перемоги революції та нового світового будучого.

Політичні завдання поневолених народів

Тільки національні революції поневолених народів припинять безглузду воєнну різанину й принесуть світові тривке замирення. Новий міжнародний лад, опертий на шануванні політичних прав кожного народу, дасть кожному народові повні можливості культурного й економічного розвитку. В системі вільних національних держав забезпечується повна воля людині, давлення і експлуатованні досі казарменною системою імперіялізму.

Щоб припинити терор, знування імперіялістів та приспівити революційні дії проти імперіялізму, Конференція закликає всі поневолені народи посилити політично-революційну боротьбу на своїх теренах для вирівнювання натуги революційного фронту проти імперіялізму.

Для швидкої і повної перемоги національної революції потрібний один спільний фронт усіх поневолених народів. Тому Конференція вважає необхідним створення спільного комітету народів Східної Європи й Азії, який координувати буде всі національно-революційні сили тих народів, виробить єдину лінію боротьби зі спільним ворогом, єдину тактику боротьби та у відповідний момент дасть гасло до одночасного повстання всіх поневолених народів.

Окремі постанови

1. Конференція поневолених народів Східної Європи й Азії вітає героїчну боротьбу народів Західної й Середньої Європи проти німецького імперіялізму і заявляє свою повну політичну солідарність у цій боротьбі.

2. Конференція вважає потрібним розгорнути серед народів Західної і Середньої Європи широку пропаганду для ознайомлення їх з визвольною боротьбою народів Східної Європи й Азії.

3. Конференція закликає: зробити все можливе, щоб не допустити до вивозу в глиб Німеччини чи на фронти національних формацій при німецькій армії. (Не публікувати з конспіративних причин).

4. Зібрати в національні формації бійців інших національностей при УПА, які досі були розкинені (не публікувати з конспіративних причин).

5. Скріпити акцію самооборони й оборони перед терором відступаючої німецької влади й армії.

Підписали Голови Національних Делегацій:

Азербайджан — Фізуль, Білорусь — Дружний, Башкирія — Кагарман, Вірменія — Антрант, Грузія — Гогія, Туркестан — Шімрат (узбек) і Дежкман (казах), Татарія Тукай, Україна — Стеценко, Черкесія — Джігіт, Чувашія — Скворцов, Кабардинія — Баксан, Осетія — Арам.

ВІДОЗВА

I. КОНФЕРЕНЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХОДУ ДО НАРОДІВ СХІДНЬОЇ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

Дорогі Брати й Сестри!

В тяжкі хвилини лютування імперіялістичної війни, в час загибелі мільйонів наших братів на фронті й винищування наших родин у запіллі, в час варварського нищення нашого майна та пам'яток культури по наших містах і селах — звертаємося до Вас з братнім закликком: «станьте одностайно до оборони життя і майна вашого і ваших рідних, станьте до боротьби проти верогів людства — паліїв війни».

Хто ж і для чого розпочав цю страшну й жорстоку війну? Хто являється винувником мільйонових вбивств і страждань невинних? Хто мусить понести кару за народне горе? Проти кого нам боротися?

Сучасну війну розпочали й ведуть правлячі імперіялістичні верхівки Берліна й Москви — німецькі націонал-соціалісти й російські большевики.

Війна ведеться за те, котра з імперіялістичних клік має надалі поневолювати й експлуатувати народи Європи й Азії. Імперіялісти рішили, що їм замало награвованих земель, замало загарбаних багатств, замало підбитих народів, вони хочуть ще більше поширити свої імперії, ще міцніше придушити гноблені народи й затягти до такого ж ярма нові народи.

Прагнучи до цих розбишацьких цілей, імперіялісти силою змобілізували весь здоровий елемент понево-лених і гноблених ними народів та погнали його на фронт. Мільйони синів України, народів Кавказу, Середньої Азії, Надволжа й Уралу — знаходяться сьогодні в окопах, віддаючи життя за своїх гнобителів. В той же час у заціллі НКВД тероризує їх родини, знущається над ними. В тилу запрягають до непосильної праці у воєнних заводах стариків і дітей, видираючи в них з рота останній кусок хліба.

Війна вже погубила мільйони бійців, зруйнувала народні господарства, як поневолених, так і воюючих народів. Однак кінця війни ще не видно. Для випередження альянтів на Балканах, кремлівські «вожді» кидають непідготовлені військово-солдатські маси в безнастанний наступ під вогонь німецької зброї. Ще не закінчилась війна з Німеччиною, а вже сталінська кліка в наслідок загарбницьких задумів на Балканах і в Середній Азії попадає у нові конфлікти, готується до нових воєнних дій. Ще не вигосні одні рани, а вже готуються нові удари для населення.

Та даремні надії імперіялістичних катів, коли вони думають, що і далі народи пасивно виконуватимуть їхні накази. Сьогодні вже не тільки поневолені народи, але і маси народів, з яких вийшли правлячі імперіялістичні верхівки, побачили безглуздя і весь злочин гегерішньої війни. Зараз всім стало ясно, що безперспективне змагання на фронті доведе лише до винищення народів і спустошення краю. Всі зрозуміли, що мусить припинитися безглузда бойня народів, що мусить наступити зміна.

Однак, яка має бути зміна, і як до неї дійти?

Чи може наступити зміна, коли залишаться при владі існуючі імперіялістичні кліки? Чи може наступити суттєва зміна, коли залишиться дотеперішній державний лад насильства й експлуатації? Відомо ж, що державний лад побудований на поневоленні одних народів другими, породжує змагання до дальшого підбою і дальшого поневолення, народжує імперіялізм.

Устрій, побудований на поневоленні одним народом других неминує веде до імперіялістичних воєн і руїн.

Щоб вийти з сьгоднішнього трудного становища, припинити лише війну замало. Для цього необхідно повалити цілий державний устрій, знищити імперіялістичні кліки й побудувати новий лад на Сході Європи й Азії. Цей факт виключить можливість поневолення одного народу другим, виключить всякий імперіялізм і гарантуватиме повну волю розвитку кожного народу. Цей лад мусить бути побудований на системі незалежних держав кожної нації на своїй етнографічній території.

Здійснити цей лад можна тільки в безпощадній боротьбі з імперіялістичною правлячою верхівкою, тільки шляхом революції. В боротьбі проти спільних гнобителів сталінського й гітлерівського імперіялізмів — необхідний єдиний фронт всіх народів Сходу, керованих своїми національними проводами. Для перемоги революції потрібний підйом мільйонних мас.

Поневолені народи Сходу вже вступили на шлях цієї священної боротьби. В тій боротьбі вони добились вже поважних успіхів. Національні партизанки в Україні, на Кавказі, в Середній Азії й в Прибалтиці високо підняли прапор проти імперіялістів, обороняючи народ перед грабунком імперіялістичної наволочі, визволюючи цілі терени від імперіялістів. Їм подають братню руку в цій боротьбі народи Балканів та Західньої Європи. Слідом за цими починами, боротьба поширюється на території цілої імперії СРСР та Європи, втягаючи до повстання всі поневолені народи, а також російський та німецький народи, придавлені власними імперіялістичними кліками.

Мільйони бійців Червоної армії розсіяні по цілій Європі й Азії — в окопах на фронтах, в заплілі, німецькому полоні, в національних батальйонах при німецькій армії, мільйони робітників у воєнних заводах, в колгоспах, на каторжних роботах в Німеччині і в Сибірі — це велика армія національної революції Сходу, це запорука її перемоги.

Бійці Червоної Армії і дорогі наші брати в окопах:

Свою героїчною боротьбою ви проганяєте німецьких імперіялістів з рідних земель, ви стали в ряди передових бійців проти імперіялістів. Однак, ви виконали лише половину роботи. За плечима у вас жирує на народньому горі другий імперіялізм — сталінський. Він такий же ворог народу, як і німецький імперіялізм, він так же поневолює і експлуатує народи, як і німецький. Повертайте свою зброю проти нього. Бийте його так нещадно, як б'єте зараз гітлерівську наволоч. В рядах Червоної Армії творіть революційну протиімперіялістичну організацію. Нав'язуйте контакт з революційними повстанськими арміями й переходьте до них організованим порядком — індивідуально та цілими військовими частинами.

Робітники воєнних заводів!

Не помагайте імперіялістам своєю працею в заплілі вигублювати ваших братів на фронтах. Виготовлену вами зброю й амуніцію захоплюйте в свої руки і бийте нею ваших гнобителів-імперіялістів, передавайте її партизанським відділам.

Приналежні до чужонаціональних батальйонів при німецькій армії

Гітлерівські окупанти використали ваше тяжке становище в полоні і вашу волю битися проти сталінського імперіялізму і пігнали вас на фронт до братовбивчої війни.

При вашій допомозі, гітлерівські імперіялісти хочуть поневолити наших рідних на батьківщині, а потім і вас знищити, як поневолений елемент. Не дозволяйте використовувати себе проти наших братів, і ваше місце не при німецьких дивізіях, а в революційних протиімперіялістичних арміях. Нав'язуйте з ними контакт, усвідомлюйте своїх товаришів та зі всіма босприпасами переходьте до своїх Повстанчих Армій.

Працююча інтелігенціє!

Не посилюйте своєю працею державного апарату насильства над народом. Вступайте спільно із народом в

революційну боротьбу проти імперіялістичних катів. Покидайте уряди, з'єднуйтеся з відділами Повстанчих Армій та віддавайте свої знання для їх скріплення. Своєю працею допомагайте двигнути єдиний фронт проти імперіялістів.

Революційними силами народів у спільнім фронті боротьби проти імперіялістичних загарбників збудуємо новий лад, оснований на справедливості і волі всіх народів.

Українська
Головна Визвольна Рада

Збірка документів за 1944-1950 рр.

*Видання
Закордонних Частих Організації Українських Націоналістів
1956*

ТИМЧАСОВИЙ УСТРІЙ УГВР
прийнятий Великим Збором УГВР в липні 1944 р.

I

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ УГВР

1. УГВР, це верховний орган українського народу в його революційно-визвольній боротьбі за УССД.
2. Джерелом влади УГВР є воля українського народу, виражена в самостійницьких змаганнях всіх діючих сил народу.
3. УГВР:
 - а) консолідує самостійницькі суспільно-політичні елементи.
 - б) координує діяння політично-активних середовищ.
 - в) очолює визвольну боротьбу, дає напрям українській державницькій політиці та керує нею,
 - г) репрезентує український народ та його державницькі змагання перед зовнішнім світом.
4. Членом УГВР може бути національно активний українець-державник з громадянським стажем, що визнає політичну платформу, прийняту Збором УГВР, та що є кожночасно готовий реалізувати її програму.
5. УГВР складається з 25 членів.
Число членів може бути побільшоване дорогою кооптації. Кооптацію переводять:
 - а) Великий Збір УГВР.
 - б) Президія УГВР на внесок Генерального Секретаряту.
6. Членом УГВР перестає бути той, хто добровільно виступить або кого УГВР виключить.
7. Виключити члена УГВР може тільки Великий Збір кількістю 2/3 голосів.

Між сесіями Великого Збору, Президія УГВР має право припинити члена в його членських правах аж до вирішення справи найближчим Великим Збором.

3. УГВР діє через такі органи:
 - а) Великий Збір УГВР,
 - б) Президія УГВР з Президентом на чолі,
 - в) Генеральний Секретаріат з Головою на чолі,
 - г) Генеральний Суд з Генеральним Суддею на чолі.
 - ґ) Контрольна Колегія з Генеральним Контрольним на чолі.
9. УГВР діє також у формі конференцій УГВР, якими проводить Президент УГВР.
10. Діяння окремих органів УГВР буде нормоване внутрішніми правилами, які затверджує Президент в порозумінні з Генеральним Суддею.
11. Для окремих справ можуть всі органи УГВР покликувати окремі комісії, колегії й бюро.
12. УГВР перебуває на українських землях. За кордон може вислати своїх делегатів.

II

ВЕЛИКИЙ ЗБІР УГВР

1. Найвищою українською законодавчою владою у час революційно-визвольної боротьби за УССД є Великий Збір УГВР.
2. Великий Збір УГВР:
 - а) ухвалює основні закони,
 - б) розглядає та вирішує основні політичні питання, усталює лінію визвольної політики, встановлює програму і тактику боротьби українського народу,
 - в) приймає звіти з діяльності всіх органів УГВР.
 - г) усталює напрямні діяння для всіх органів УГВР.
 - ґ) вибирає: Президента і 7 членів Президії, Голову Генерального Секретаріату, Генерального Суддею і Генерального Контрольного.
 - д) приймає присягу від Президента,

- е) кооптує нових членів і затверджує кооптованих Президією,
 - с) виключає членів.
3. Звичайний Великий Збір УГВР скликає Президент найменше раз на рік.
 4. Надзвичайний Великий Збір УГВР скликає Президент:
 - а) з власної ініціативи,
 - б) на пропозицію Президії,
 - в) на пропозицію Генерального Секретаріату,
 - г) на пропозицію Генерального Контрольного,
 - ґ) на домагання 1/3 членів УГВР.
 5. Збір відкриває Президент. Проводить Збором вибраний Предсідник Великого Збору, який покликає дальших членів Президії Збору.
 6. Для законності рішень Великого Збору потрібна приявність найменше половини кількості членів УГВР.
 7. Всі справи вирішується звичайною більшістю голосів, тільки для виключення члена і для ухвалення зміни устрою потрібно 2/3 наявних голосів. Для ліквідації УГВР треба 3/4 голосів усіх діючих членів УГВР.
 8. У виняткових випадках УГВР може винести рішення також без скликання збору, за принципом індивідуального голосування.

III

ПРЕЗИДЕНТ І ПРЕЗИДІЯ УГВР

1. Президент стоїть на чолі УГВР і репрезентує її назовні.
2. Компетенції Президента УГВР:
 - а) скликає і відкриває Великий Збір УГВР,
 - б) проводить Президією УГВР і Конференціями УГВР,
 - в) затверджує Генеральних Секретарів, покликаних Головою Генерального Секретаріату,
 - г) затверджує двох членів Генерального Суду, покликаних Генеральним Суддею,

- г) затверджує двох членів Контрольної Колегії, покликаних Генеральним Контрольним,
 - д) затверджує закордонних делегатів УГВР, предложених Головою Генерального Секретаріату, на пропозицію Генерального Секретаря Зовнішніх Справ,
 - е) на пропозицію Голови Генерального Секретаріату здійснює Генеральних Секретарів з уряду,
 - с) приймає присягу від членів Президії, Голови Генерального Секретаріату, Генеральних Секретарів, членів Генерального Суду і членів Контрольної Колегії,
 - ж) має право ласки.
3. Президент складає присягу Великому Зборові на руки Предсідника Великого Збору УГВР.
 4. Президія з Президентом на чолі є органом УГВР, що діє між сесіями Великого Збору УГВР.
 5. В склад Президії входять:
 - а) Президент,
 - б) трьох Віцепрезидентів,
 - в) чотирьох членів Президії.
 6. Президія УГВР розглядає політичну лінію, тактику і практичну виконність всіх органів УГВР та подає їм свою оцінку і пропозиції.
 7. Компетенції Президії УГВР:
 - а) дає пропозицію скликання Збору,
 - б) кооптує нових членів УГВР, на пропозицію Генерального Секретаріату,
 - в) припинює членів УГВР в членських правах,
 - г) приймає звіти від Голови Генерального Секретаріату, від окремих Генеральних Секретарів, від Генерального Суду і від Контрольної Колегії.
 Час і спосіб звітування устійнює Президія окремим розпорядженням в порозумінні з відповідними органами УГВР
 8. Президія УГВР діє в складі не менше половини членів Президії — крім Президента.
 9. У випадку недіяння Президії переходять її компетенції на самого Президента до найближчого Великого Збору УГВР, без права демісіонувати Голову Генерального Секретаріату.

10. Президія виносить своє рішення звичайною більшістю голосів. При рівному поділі голосів вирішує голос президіючого. У випадку конституційного або політичного конфлікту, Президія має право вимагати димісії Голови Генерального Секретаріату при наявності 2/3 усіх членів Президії — 3/4 голосами.
11. В час неприявності Президента заступає його один з приявних членів Президії, найближчий у персональній черзі, вирішеній вибором Великого Збору. На поручення Президента заступає його ним визначений член Президії.
12. У випадку уступлення, смерті чи іншої тривалої перешкоди в сповнюванні функцій Президента, компетенції його переходять на Президіальну Колегію, яка формується автоматично з трьох найближчих в черзі членів Президії УГВР.
13. Президіальна Колегія має характер тимчасовий і має обов'язок якнайскоріше скликати Великий Збір УГВР.
14. Президент і Президія УГВР відповідають перед Великим Збором УГВР.

IV

ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАРІАТ УГВР

1. Виконним органом УГВР є Генеральний Секретаріат.
2. Генеральний Секретаріат складається з:
 - а) Голови Генерального Секретаріату,
 - б) Секретаря Внутрішніх Справ,
 - в) Секретаря Закордонних Справ,
 - г) Секретаря Військових Справ і Командира Збройних Сил,
 - г) Секретаря Фінансово-господарських Справ,
 - д) інших секретарів.
3. Голову Генерального Секретаріату вибирає Великий Збір УГВР.
4. Генеральних Секретарів покликає Голова Генерального Секретаріату і затверджує Президент УГВР.

5. Становища Генеральних Секретарів можуть бути кумульовані.
6. Генеральний Секретаріат складає звіти із своєї діяльності Президії УГВР.
7. Генеральний Секретаріат і окремі Генеральні Секретарі є відповідальні перед Великим Збором УГВР і йому складають звіт із своєї діяльності.
8. Дисциплінарно Секретарі відповідають перед Головою Генерального Секретаріату і Президентом.
9. На пропозицію Голови Генерального Секретаріату Президент здійснює Секретарів з уряду.
10. Генеральний Секретаріат діє колегіально і рішає більшістю голосів. При рівному поділі голосів перерішує голос Голови Генерального Секретаріату.
11. Голова може доручити часове заступство у функціях Голови Генерального Секретаріату одному з Генеральних Секретарів.
12. У випадку уступлення, смерті чи іншої тривалої перешкоди у виконванні функцій Голови Генерального Секретаріату — Президент з Президією, Генеральний Суддя, Генеральний Контрольний і Генеральні Секретарі вибирають тимчасово Голову Генерального Секретаріату.
13. Законна сила правно-державних актів обов'язується тільки за підписом Президента і Голови Генерального Секретаріату.

V

ГЕНЕРАЛЬНИЙ СУД

1. Судово-виконним органом УГВР для здійснювання в її імені правопорядку є Генеральний Суд, зложений з Генерального Судді і двох членів Генерального Суду.
2. Генерального Суддю вибирає Збір УГВР, двох дальших членів Суду покликає Генеральний Суддя і затверджує Президент УГВР.
3. Генеральний Суд відповідає за виконання своїх завдань перед Великим Збором УГВР.
4. У випадку уступлення, смерті чи іншої тривалої перешкоди у виконванні функцій Генерального

Судді — Президент з Президією, Генеральний Контрольний, Голова Генерального Секретаріату і члени Генерального Суду вибирають Генерального Суддю.

5. За Генеральним Суддею забезпечується право інтерпретувати устріві питання УГВР та давати свої уваги Президентові при затвердженні внутрішніх правилників органів УГВР.

VI

КОНТРОЛЬНА КОЛЕГІЯ

1. Контрольно-виконним органом УГВР є Контрольна Колегія, зложена з Генерального Контрольного і двох членів Контрольної Колегії.
2. Генерального Контрольного вибирає Великий Збір УГВР, двох дальших членів Контрольної Колегії вибирає Генеральний Контрольний і затверджує Президент УГВР.
3. Контрольна Колегія перевіряє фінансово-господарську діяльність всіх органів УГВР, зокрема наглядас над фінансово-господарською політикою Генерального Секретаріату.
4. У випадку уступлення, смерті чи іншої тривалої перешкоди у виконванні функції Генерального Контрольного — Президент з Президією, Генеральний Суддя, Голова Генерального Секретаріату і члени Контрольної Колегії обирають Генерального Контрольного.

ПЛЯТФОРМА

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ
прийнята Великим Збором УГВР в липні 1944 р.

I

1) Український національно-визвольний рух, створення Самостійної Української Держави та боротьба за її закріплення в 1917-1921 рр. поглибили національну свідомість і посилили політичну активність українських народніх мас.

Упадок української держави в наслідок чужого завоювання, зумовленого недостатнім внутрішнім об'єднанням українських національних сил, полегшив чужинцям запанувати в Україні. Це панування позначилось небувалим гнітом, масовим пограбуванням українського народу, поверненням його селянства і робітництва у справжнє кріпацтво, з нещадною експлуатацією і винищенням мільйонових мас голодом і терором. Це страшне і криваве лихоліття упродовж 25 років навчило українські народні маси, що ніякий чужий політичний та соціальний устрій не піде їм на користь і що тільки власна національна суверенна держава є єдиною передумовою та запорукою нормального життя і розвитку нації, її культури, матеріального і духового добробуту народніх мас.

2) Сучасна війна між двома тотальними силами, московсько-більшевицьким та німецько-гітлерівським імперіялізмами, ведеться за володіння в першу чергу українських земель, як вихідних позицій до панування у Східній Європі, а навіть у всій Європі. Вони стоять на позиціях тотальної, колоніальної експлуатації українських земель та їх населення. Вириваючи українському народові всі матеріальні і господарські засоби, вони нещадно винищують провідні національні українські сили, нищать національну культуру і національну свідомість у масах, колонізують край чужим населенням, а українське населення масово вигублюють, або вивозять за межі України.

3) Проте ця війна виснажує також наших ворогів і приводить їх до соціального та політичного розкладу. Це створює сприятливі передумови для визвольної боротьби поневолених народів та полегшить їм остаточну перемогу.

4) З уваги на це, необхідно:

а) у вирі сучасної тотальної війни оборонити український народ та його провідні кадри перед фізичним знищенням;

б) повести його до боротьби за своє визволення і власну суверенну державу.

Для здійснення цих завдань потрібний єдиний всеукраїнський національний фронт, організований на

основі об'єднання всіх діючих національних українських сил, які змагають до української суверенної держави, і єдиний керівний центр.

Тому за ініціативою Української Повстанської Армії (УПА), що створилася в процесі збройної боротьби українського народу проти грабунків і насильства окупантів над мирним українським населенням, зорганізувався із представників усіх українських земель та українських політичних середовищ всеукраїнський провідний центр під назвою: **Українська Головна Визвольна Рада (УГВР)**.

II

ЦІЛІ Й ЗАВДАННЯ УГВР

1) Об'єднати і координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-більшевицького і німецько-гітлерівського імперіалізмів, за створення Української Самостійної Сесорної Держави (УССД).

2) Визначити ідейно-програмові напрямні визвольної боротьби українського народу.

3) Керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу аж до здобуття державної незалежності і створення органів незалежної державної влади в Україні.

4) Репрезентувати, як Верховний всеукраїнський центр, сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і закордоном.

5) Покликати до життя перший український державний уряд та скликати перше українське всенароднє представництво.

III

ОСНОВНІ ІДЕЙНО-ПРОГРАМОВІ ПРИНЦИПИ

Збереження життя нації, національної єдності і культури — це перша і найвища ціль всякого здорового національного організму; національна суверенна

держава є головною запорукою збереження життя і нормального розвитку нації та добробуту її громадян.

Тому українська нація в цей час повинна віддати всі свої сили на здобуття і закріплення власної держави.

Всі політично-активні українські чинники повинні сконсолідуватися в боротьбі за Самостійну Українську Державу, усунувши всякі суперечливі питання соціально-політичного порядку, які без здобуття власної держави не мають під собою реального ґрунту.

Боротьба за національну самостійну державу може бути успішною тільки при умові, що вона буде проводитися незалежно від політичних впливів сторонніх сил. На тій підставі УГВР визнає такі принципи своєї діяльності:

1) УГВР прагне до відбудови Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях українського народу засобами революційної боротьби проти всіх ворогів державної самостійності українського народу, зокрема проти большевицьких і німецьких окупантів та співпраці з усіма прихильниками такої самостійності.

2) УГВР твориться на принципі повної політичної незалежності своїх прагнень від впливів сторонніх сил і чинників.

3) УГВР об'єднує всі провідні політичні елементи, незалежно від їх ідейного світогляду та політично-групової приналежності, що стоять на ґрунті політичної суверенності української держави та політичної незалежності українських визвольних прагнень.

4) УГВР приймає для об'єднання національно-визвольних українських сил у боротьбі за УССД таку політичну соціальну платформу:

а) забезпечення народньо-демократичного способу визнання політичного устрою в українській державі шляхом загального народнього представництва;

б) забезпечення свободи думки, світогляду й віри;

в) забезпечення розвитку української національної культури;

г) забезпечення справедливого соціального ладу в

українській державі без клясового визиску і гноблення;

г) забезпечення справжньої законности в українській державі й рівности всіх громадян перед законом;

д) забезпечення громадянських прав усім національним меншостям в Україні;

е) забезпечення права рівних спроможностей на освіту для всіх громадян;

є) забезпечення у трудовій господарській діяльності для всіх громадян вільної ініціативи, регульованої вимогами і потребами цілості нації;

ж) забезпечення вільної форми трудового землекористування з визначенням мінімальних і максимальних розмірів для індивідуального землекористування;

з) усупільнення основних природних багатств країни: землі, лісу, вод і підземних скарбів з передачею рілних земель у постійне користування трудовим хліборобським господарствам;

и) удержавлення важкої індустрії і важкого транспорту, передача кооперативним об'єднанням легкої і харчової індустрії, право широкого вільного кооперування дрібних продуцентів;

і) забезпечення вільної торгівлі в унормованих законодавством межах;

ї) забезпечення вільного розвитку ремесла та права на творення індивідуальних ремісничих варстатів і підприємств;

й) забезпечення права на вільну працю для фізичних та умових працівників і забезпечення охорони інтересів робітництва соціалним законодавством.

5) УГВР провадитиме свою боротьбу за УССД в союзі із всіма поневоленими народами Європи й Азії, які борються за своє визволення і визнають право України на політичну незалежність.

6) УГВР змагає до порозуміння і прагне мирного співжиття з усіма сусідами України на принципі взаємного визнання права на власні держави на етнографічних землях кожного народу.

УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Революційним зривом, зброєю Твоїх найкращих синів Ти здвигнув в 1917-1918 рр. на руїнах тогочасних імперіялізмів, що Тебе віками поневолювали, **Храм Воли — Українську Державу.**

Грізні вітри розвівали Твої переможні прапори над усіма містами України. Ними гордилися Київ, Львів, Чернівці й Хуст. Вони вели в бій Українську Армію, вони лопотіли на бойових кораблях Чорноморської Флотії.

Віковічні Твої вороги зруйнували цей святий Храм, але ж Ти, Український Народе, зберіг його у своїй душі як священну спадщину предків. Впродовж наступного чвертьстоліття у боротьбі за волю Української Землі, за власну самостійну державу, Ти віддав мільйонові жертви.

І тепер вже п'ятий рік шаліє воєнна хуртовина, дрижить Українська Земля під полчищами ворожих військ.

Не за Твою волю, Український Народе, ведуть імперіалістичні загарбники цю криваву та жорстоку війну. Вони несуть Тобі тільки руїну, поневолення і смерть. Ти не дав себе поневолити і проявив непохитну волю жити самостійним державним життям на своїй землі. На сторожі цієї волі Ти поставив — від карпатських верхів по Дін і Кавказ — збройні кадри своїх синів — Українську Повстанську Армію (УПА).

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Гряде доба національно-визвольної революції. Поневолені народи Сходу і Заходу в своїй безперервній революційній боротьбі прагнуть, щоб на руїнах ворожих імперіялізмів побудувати вільне життя у своїх незалежних державах.

І Український Народ входить у вирішальну стадію своєї визвольної боротьби.

Сучасне українське покоління нехай буде горде, що саме йому доведеться в героїській боротьбі завершити будову української держави

Це велетенське завдання вимагає ще більшого, ніж досі, завзяття, ще більшої відданості справі, а перш за все об'єднання всіх самостійницьких революційних сил під одним політичним проводом.

І тому, щоб об'єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати його визвольною боротьбою, щоб перед зовнішнім світом репрезентувати його політичну волю та щоб протиставитися спробам порогів української держави розбивати єдиний самостійницький український фронт, створилася **Українська Головна Визвольна Рада**. Вона переймає відтепер керівництво визвольною боротьбою українського народу.

В Українській Головній Визвольній Раді об'єдналися представники українських революційно-визвольних сил та різних політичних середовищ з усіх українських земель, які визнають самостійницьку платформу за єдино правильну у визвольній боротьбі українського народу за **Українську Самостійну Соборну Державу**.

Українська Головна Визвольна Рада є найвищим і єдиним керівним органом **Українського Народу** на час його революційної боротьби, аж до створення уряду **Української Самостійної Соборної Держави**.

Українська Головна Визвольна Рада присягає **Тобі, Український Народу**:

Боротись за те, щоб Ти був єдиним володарем на своїй землі;

за справедливий соціальний лад без гніту і визиску;
за знищення кріпацтва і вільну працю селянина на власній землі;

за вільну працю робітника;
за широку ініціативу трудящого населення в усіх галузях господарської діяльності;

за повноту розвитку української національної культури.

Українська Головна Визвольна Рада кладе на вітар боротьби за ці ідеали свою працю і своє життя.

Українська Головна Визвольна Рада закликає всіх українців, що живуть поза межами Батьківщини, до праці за визволення України.

Українська Головна Визвольна Рада вітас боротьбу інших поневолених народів за своє визволення. З ними, зокрема з нашими сусідами, український народ бажає жити в добросусідських взаєминах та співпрацювати в боротьбі проти спільних ворогів.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Ми свідомі того, що наша визвольна боротьба вимагає героїзму і кривавих жертв, а перш за все непохитної віри в свою правду. Ми віримо в Твої творчі, будуючі сили, бо тільки вони є запорукою нашої перемоги.

Віримо, що не посоромиш землі своєї.

Героїчна боротьба Твоїх предків і пам'ять про їх лицарську смерть за Українську Державу — це для Тебе наказ.

Тому кличемо до Тебе: Ставай до боротьби за свою волю і за свою державу. Єднайсь у Своїй боротьбі, кріпись у Своїй вірі!

Постій, липень, 1944 р.

Українська Головна Визвольна Рада

О У Н

*в світлі постанов Великих Зборів,
Конференцій та інших документів з боротьби
1929 — 1955 р.*

1955

• •
293

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРОВодУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

після закінчення другої світової війни в Європі

З нагоди розвалу ганебної пам'яті німецького імперіалізму та у зв'язку з закінченням другої імперіалістичної війни в Європі, це замкає окремий період в історії, а далі у зв'язку в існуючого дійсності на українських землях, що позначаються збройною боротьбою народних мас проти жорстокої большевицької окупації, як теж у зв'язку з зарисованням нової констеляції на міжнародньому терені, що проявляє симптоми чергової третьої світової війни. — Провід Організації Українських Націоналістів (ОУН) після аналізу міжнароднього й внутрішнього становища українського народу та в повній свідомості серйозности становища, в якому опинився український народ, і в свідомості історичної відповідальности, яку бере на себе, видає сцю свою декларацію.

НАШІ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ОСНОВИ

У вогні нашої (ОУН) шіснадцятирічної визвольної-революційної боротьби оформилися й утвердилися зокрема в другій світовій війні вартості, що для українського народу стали єдино незалежними правдами.

Основні з них це:

1. **Ідея української самостійної соборної держави**, що є точно визначеним поняттям і не може бути відмінена жадними «совєтськими Українами» чи іншого роду експозитурами чужого імперіялізму.

2. **Українська нація**, що є вихідною всіх чинностей і кінцевою всіх змагань. **Всі** намагання поставити український народ у підрядне становище щодо таких понять як класа, раса чи союз народів, у наслідку ведуть до імперіялістичного поневолення.

3. **Політична і військова революційна організація**, що у визвольний період творить хребет народу і його провід. Без такої сили, опертої на народі і ним визнаної, годі говорити про національну й політичну зрілість нації та вірити в успішність її змагань до власної незалежності. Суть не в назві організації, більш чи менш приємливій для широкого світу, а в змісті, що його організована українська суспільність визнає, а визвольної-революційний провід реалізує. Український визвольної-революційний рух не був і не є тотожним поняттям з італійським фашизмом чи німецьким націонал-соціалізмом. бо в теорії і в практиці поставив себе в становище противника тих доктрин.

4. **Незалежна політика і орієнтація на власні сили**. Бездержавному народові в боротьбі за волю можна.

а часто і треба мати союзників, але ніколи — імперіалістичних опікунів. Політична група, яка узалежнює свою визвольну тактику від політики чужої держави, стає шкідливою для національно-визвольної справи.

5. **Революційна стратегія й тактика визвольної боротьби**, що сдила дотепер виправдала себе в українській дійсності. Всі намагання українських партійних чинників легально-опортуністичним шляхом реалізувати визвольну концепцію покінчилися повною невдачею. Революційний табір, хоч не здобув ще держави, то своїми діями й осягами видимо наблизив день її повстання і сьогодні консеквентно реалізує обрані плани.

6. **Прогресивна програма**, що синтезує всі здорові соціальні надбання минулого й сучасного та сміло накреслює органічні для народу напрями в побудові нового змісту державного життя та нового безкласового суспільства.

7. **Спільний фронт поневолених народів проти російсько-більшевицького імперіялізму** як єдино реальний міжнародний чинник і союзник у визвольній боротьбі українського народу.

8. **Міждержавна система**, що включатиме вільні самостійні держави всіх народів без окремої супрематії великих держав над малими.

II.

ПІДСУМКИ ДРУГОЇ ІМПЕРІАЛІСТИЧНОЇ ВІЙНИ

1. Війна, що вибухла у вересні 1939 р. і тривала до травня 1945 р., велася, по суті, між Англією й Німеччиною за володіння над частиною світу. Війну цю Англія виграла. Тим часом на європейському по-

бойовищі заіснували умови, які ставлять під знак запитання виграш Англії. На місце імперіялістичної Німеччини приїшла друга європейська (і азійська) імперіялістична суперниця, тим більш грізна й небезпечна, що овіяна легендою перемоги над гітлеризмом і з експортним ідейно-політичним багажем, що знаходить покупця також на внутрішніх ринках англійської імперії. Це є нова, відроджена большевицька Росія, що на руїні Німеччини успішно капіталізує свою перемогу. Для Англії, таким чином, війна не закінчена, і перед нею на всю широчінь стає питання третьої європейської війни.

2. В цій війні у площині ідейно-політичній Англія протиставила німецькому тоталізму формально свою демократію і в ім'я тої демократії закликала весь світ до боротьби з Гітлером. До неї приєдналися США і другі народи, що в знаній атлантийській карті визначили свої цілі в війні. Задля перемоги тієї демократії Англія, а за нею США всіма засобами допомогли відродитися большевицькій Росії і тим на ділі довели до перемоги в Європі большевицької «демократії», що є, по суті, російським імперіялістичним тоталізмом, який є більш реакційним і небезпечним від німецького, бо хитро маскується кличами з демократичного арсеналу. Перед Англією і сьогодні стоїть завдання консеквентно перевести інтерпретацію самого поняття демократії, а в дальшому відбольшевищувати Європу, що означає збройно зударитися з ССРСР.

3. Англія, а за нею і США стали в цій війні в обороні своїх інтересів, збройно протиставляючись намаганням Гітлера творити панєвропейську систему т. зв. «Нової Європи» — під гегемонією Берліна. Сьогодні Сталін ліквідує впливи Англії й США в поодиноких євро-

пейських народах і нині ділі підготовляє створення європейського союзу **Советських республік** під такою нахабною, як і в Гітлера, гегемонією Москви. І так, як у Гітлера були Квіслінг, Гаха, Ляваль і другі, і в Сталіна є Тіто, Гроза, Осубка і інші. Різниця лише в назві, а не в суті.

4. Війна з німецьким милітаризмом хоча й довела до його знищення, створила основи для росту й завершення російського милітаризму. В протилежність до першої імперіялістичної війни, коли говорилось про озброєння чи про зменшення озброєнь, тепер роздубається до небувалих розмірів культ військової сили і далі будуватиметься велитенські, по зуби озброєні армії. Таким чином намагання вилімінувати війну з засобів полагоджування міжнародних конфліктів є порожнім звуком, бо кожний імперіалізм, ставши на рейки воєнної надпродукції, примус до консеквенції до воєнного владування.

5. Творення міжнародної організації (Об'єднаних Націй) не розв'язує в позитивному дусі життя справ народів, тому, що основи, на яких базується ця організація є в самому корені нездорові. Віддання сталої керми тієї організації в руки на ділі трьох великодержав і уштивлення її рішень способом голосування виключає захитання інтересів котроїсь із трьох великодержав з метою експлуатувати і асимілювати малі народи, що знаходяться в сфері їхніх впливів. Ми й на хвилину не сумніваємося, що ця організація політику вона собі декларативно ставить не сповнить.

6. З усього, що зараз діється на міжнародному терені, виходить, що багато основних політичних проблем залишилося ще нерозв'язаними в цій війні. Великі ідеї стали крамничним товаром на світових базарах.

а на засобах німецького терору і поневолення змінено лише вивіску. Це ще раз доказує, що людство прямуює до нової війни, може ще більш жорстокої, як досі.

III.

ІМПЕРІЯЛІСТИЧНЕ ОБЛИЧЧЯ СССР

1. Найбільш виразно окресленою імперіялістичною державою в світі є нині большевицька Росія. Під плащиком «будови соціалізму в одній країні» наступило насильне цементування населення народів СССР в напрямі творення російської нації шляхом впровадження однієї мови, культури, патріотизму, месіанізму та економічного життя. Тим то сьогодні большевизм — це, справді, оновлений російський націоналізм з усіма хворобливими імперіялістичними ознаками.

2 Щодо зовнішнього світу російсько-большевицький імперіялізм виявляється:

а) в однобічній анексії чужих земель (терени Фінляндії, балтійські держави і другі землі) за історичними і стратегічними принципами;

б) в большевицькій «демократизації» т. зв. «визволених» червоною армією європейських країн, що є на ділі підготовкою до включення їх як чергових союзних республік до московської метрополії;

в) у вмішуванні в чужі внутрішні справи шляхом організації комінтернівських профспілок і «товариств дружби з СССР», що є, власне, творенням п'ятої колони в державах, що тяготіють до центрів конкуруючих великодержав, або й в середині самих великодержав;

г) у видвиженні реакційних імперіялістичних ідей слов'янофільства й православ'я, щоб на базі сло-

в'янського расизму і релігійного централізму залучувати культурно поодинокі країни до орбіти своїх впливів;

д) в намаганні зайняти в міжнародній організації «Об'єднаних націй» стале керівне становище й системою голосування і кількістю голосів виелімінувати будь-яке неприємливе для себе рішення;

е) в більш чи менш формальнім розподілі світу між великодержавами на окремі сфери впливів.

3. Союзом з Гітлером Сталін здобув три європейські держави (Литва, Латвія і Естонія) та поширив територію СРСР за рахунок трьох інших держав (Фінляндія, Польща, Румунія). Союзом з Англією й США він здобув терени Німеччини й Австрії і міцно закріпив свої позиції в сімох європейських державах. Це видиме намагання територіально зростати говорить само за себе.

4. Конкретне намагання большевизувати всю Європу виявляється в підривно-диверсійній акції большевиків у Греції, Франції, Бельгії, Італії та других країнах, де вона проходить під кличами соціальної перебудови у вигляді робітничих страйків, змін урядів, та використання для себе судів над воєнними злочинцями а також у відношенні до Іспанії, Португалії, і других нейтральних країв, яких всіма можливими засобами намагається Москва викинути поза рамки організованого європейського життя.

5. Сьогоднішній СРСР — це великий воєнний табір, в якому все працює для побільшення воєнного потенціалу шляхом дальшої мілітаризації країни, озброєння, та виховування громадян у завойовницькому дусі.

АНГЛІЙСЬКО-СОВЕТСЬКІ СУПЕРЕЧНОСТІ

1. Англія завжди була проти найсильнішої держави в Європі. Після розвалу Німеччини захиталася рівновага сил в Європі і Росія виступила як безконкурентна європейська потуга з усіма прикметами імперіалістичної держави.

2. Большевицька Росія реалізує у себе і виразно пропагує в світі свою соціально-економічну систему, що діаметрально протилежна і себе виключаюча щодо соціально-економічної системи Англії і взагалі на заході. Активізація комуністичних партій в європейських державах є грізною пересторогою для Англії.

3. Сталінська Росія кожну воєнну передишку використовує для грандіозних озброєнь і творення армії, тому, що терористичною і експлуатаційною системою большевицького тоталітаризму і диктатури приневолить двісті мільйонів населення працювати для чергових воєнних пятирічок. Ані Англія, ані США, зі своєю толеранцією страйків, проблемою безробіття та ліберальною політикою у внутрішніх справах не зможуть терпіти такого темпа озброєнь і швидше чи пізніше будуть змушені стати перед конечність воєнного удару з СССР.

4. Болючими місцями англійської імперії є в першій мірі, Середземне море й Індії. Сьогодні сталінська політика різними засобами добирається до Середземного моря (Югославія, а зокрема питання Трієсту, Греція, Туреччина) і до Індій (заява Молотова на конференції в Сан Франціско).

5. З другого боку англійці на спілку з американцями дотепер зуміли максимально використовувати боль-

шевиків у поваленні свого німецького конкурента й системою позичок і воєнних доставок зброї, боєприпасів і харчів узалежити Сталіна від себе.

6. Сьогодні англійці надіються, що присутність большевиків в Європі спричинить подвійний процес: а) реакцію «визволених» європейських країн на большевицьку окупацію і б) відбольшевизування совєтського громадянина внаслідок безпосередньої зустрічі з Європою.

7. Так само большевики не можуть відкладати на довше збройної розправи з буржуазно капіталістичними західними великодержавами, бо, по перше, доведений до межі нужди і безправ'я совєтський громадянин може відмовити послуку (революційна боротьба поневолених народів), а по друге, большевики знають, що кожне закінчення війни в демократично-буржуазних країнах веде з собою господарську економічну кризу й є найкращим часом для розгортання соціальних революцій, тобто добрим тлом для «визвольної місії Червоної Армії».

8. На сьогоднішній день формально ще існує між західними аліянтами і большевиками згода й дружба, хоч і тут уже пробиваються дрібні конфлікти (Польща, Аргентина, Трієст), тому, що англо-американці ще думають над тим, якби використати мільйонову червоноармійську мужву в боротьбі з Японією, або, щоб не бути змушеними рівночасно воювати з ССРСР, а бити кожного по черзі.

9. Міжнародня організація «Об'єднаних Націй» по суті є для Англії засобом майбутньої акції проти ССРСР, а для ССРСР — надією, що цей засіб стане трибуною його ідей проти буржуазно-капіталістичних великодержав.

10. Ми в питаннях соціально-економічних є як проти большевицької системи так проти буржуазно-капіталістичної. В можливій війні західніх альянтів проти ССРСР ми заінтересовані остільки, оскільки вона несе ще один шанс поневоленням народам визволитися від всякого імперіялізму.

V.

ФРОНТ ПОНЕВОЛЕНИХ І ЗАГРОЖЕНИХ НАРОДІВ

1. Намагання большевиків побудувати соціально-справедливу і заможну країну робітників і селян закінчилися тим, що на ділі створено гнобительську систему державного капіталізму а робітників і селян поставлено в умови злиднів, експлуатації і безправ'я. З метою вдержання в руках влади кремлівських вельмож почався в ССРСР процес творення нової панівної верстви, складеної зі сталінських наглядачів, орденосців, комісарів, політруків а останньо і військової офіцерщини. Робітників насильно прикріплено до варстату праці й надмірними нормами. сатахановщиною і соцзмаганнями в умовах жахливої життєвої нужди і політичного терору, експлуатується як не-вільників. Подібно діється і з колгоспним селянством, яке для здобуття шматка хліба, відробляє панщизняні трудодні продовж цілого року і у наслідку голодус.

2. З усіх колись, в період революції, так дорогою ціною куплених ідей залишилося нічого. Основні демократичні права, як свобода слова, друку, асоціацій, не існують. Всім рядить кремлівська верхівка за посередництвом монополії комуністичної партії, творячи таким чином партійну диктатуру.

3. Ідеї самовизначення і відокремлення народів у самостійних державах кремлівська верхівка замінила

адміністративними т. зв. «союзними республіками», позбавляючи поодинокі народи всіх політичних праг. Всі останньо впроваджені новості як от творення комісаріату оборони і зак. справ, служать лише ширмою для обдурення чужинців і зденаціоналізованих громадян.

4. Ставши раз на позицію «побудови соціалізму в одній країні», більшовики цілком переключилися на рейки російського націоналізму і імперіялізму. За рускими або зрусифікованими імперіялістичними елементами забезпечено керівництво всіх вищих посад в партії, адміністрації, в війську, промисловості і других ділянках. На базі російської мови, російської культури, патріотизму, історії, расизму та месіанізму більшовики намагаються створити з усіх народів і народностей, що замешкують сьгоднішній ССРСР чистої форми нову советську націю, що є, по суті нічим іншим, як російською нацією.

5. Розгнузданий сталінський імперіялізм під ширмою оборони батьківщини, «визволення», слов'янофільства і псевдореволюційної фразеології жене мільйонні маси червоноармійського вояцтва до маяка світової революції з метою підбити найперше Європу, а згодом підбити цілий світ, густо зрошуючи кров'ю бійців і слізьми населення свій божевільний імперіялістичний шлях.

6. Перед народами ССРСР, поневоленими сталінською диктаторською клікою стоїть на всю широчінь питання повалення реакційного проти-народного режиму шляхом революційної збройної боротьби і створення самостійних національних держав, побудованих за етнографічним принципом, та укладення міжнарод-

нього порядку за принципами справедливої рівності і сусідської дружньої співпраці.

7. На найближчий період перед поневоленими народами СРСР стоять слідуючі завдання:

а) на кожному кроці розшифровувати імперіялістичну, реакційну і гнобительську суть сталінського режиму, а зокрема розкривати ролі компартії та привілеї панівної верстви;

б) організувати революційно-підпільні клітини у всіх середовищах багатогранного життя СРСР;

в) фізично ліквідувати найбільш докучливих вивслужників й агентів сталінських вельмож;

г) саботувати всі інспіровані чи ініційовані партією і НКВД «добровільні» позики, позанормові праці, стахановщину і соцзмагання;

д) протидіяти всій агітаційно-політичній роботі, що її провадить компартія й уряд у робітничих, колгоспних і шкільних середовищах;

е) творити центральні проводи революційно-визвольних організацій в рамках поодиноких національних середовищ;

с) консолідуватися з другими подібними підпільно-революційними організаціями з метою творення одного фронту і здійснювання одної революційної стратегії й тактики;

ж) за прикладом України і других народів розгортати збройну боротьбу з ненависними сталінськими паразитами в ім'я самооборони народу і проведення всесоюзної протисталінської революції.

8. Боротьба поневолених народів СРСР проходитиме під революційними кличами:

— за знищення московсько-большевицького імперіялізму, що жене народи на чергові війни;

— за повалення диктатури сталінської партійної кліки;

— за зміну гнобительської сталінської системи і режиму;

— за повну демократизацію всього державного і суспільного життя;

за встановлення національних урядів, покликаних свобідною волею народів;

— за здійснення національно-політичного самовизначення і державного відокремлення;

— за створення справедливої міждержавної системи, що буде опиратися на правдивій дружбі і співпраці під кличем: «Воля народам і людині».

9. До поневолених народів ССРСР ми зачисляємо й російський народ. Імперіалістичні елементи російського народу, що пішли на службу Сталіна і його партійної кліки, стали ворогами свого народу, тому що підтримують режим, що спричинив і спричинює багато горя самому російському народові, подібно тому, як імперіалістичні гітлерівські елементи німецького народу довели свій народ до трагічного занепаду. Таким чином, в визвольній революційній боротьбі зі сталіно-більшевицьким російським імперіалізмом з однієї лави йдуть усі народи сьогодишнього ССРСР без різниці національностей, віри й раси.

10. До фронту поневолених народів ССРСР долучається новий фронт загрожених народів Середньої й Південної Європи останньо «визволених» Червоною Армією з-під німецької окупації. Перед тими народами на всю широчінь стоїть питання збройної революційної боротьби перед намаганнями Сталіна включити їх у склад ССРСР. З об'єднання цих двох фронтів повстане бльок поневолених і загрожених народів, що внас-

лідку своїх революційних дій спричинить розвал союзної тюрми народів і створення вільного життя на руїнах сталінської тиранії.

11. Поневолені й загрожені народи і їх визвольнореволюційна боротьба це один з найважливіших елементів в сьгоднішній ситуації. Завтра і в майбутньому їх значення буде зростати ще більше, щоб нарешті перерішити світову систему в свою користь.

VI.

СТАНОВИЩЕ НА УКРАЇНІ

1. Сталінсько-большевицька окупаційна політика на Україні виявляється в наступних напрямках:

а) в політичному поневоленні українського народу, що в загальному зводиться до ліквідації української самостійної державности та ліквідації всяких самостійницьких змагань і спровадження українського питання до позему регіональної адміністративної округи Росії;

б) в культурній асиміляції, себто в намаганні найперше денационалізувати українство а потім зрусифікувати шляхом накинення українському народові російської мови, культури, патріотизму, традиціоналізму, расизму і месіянства з метою перевиховання народу і створення нової совтської ментальности людини — робота: рабства;

в) в господарській експлуатації, яка виявляється в кольоніяльному становищі України у відношенні до московської метрополії у грабіжництві наземних і підземних багатств та в індивідуальній експлуатації працюючих низів України через надмірну працю і нужденну зарплату:

г) в поліційній формі у терорі, що засобом збірної а зокрема родинної, офіційної відповідальності, переселеннями в пустині Сибіру і Казахстану, засланнями до північних концтаборів, тюрмами і розстрілами, а далі облавами на людей, шантажем, провокацією і донощитвом придушує і паралізує намагання народу визволитися з-під ненависного ярма.

2. У відповідь на жорстоку большевицьку окупацію український народ проводить визвольно-революційну боротьбу, яка виявляється:

а) в підпільно-революційній політичній боротьбі організованого національного активу з метою підготовки і проведення протибольшевицької національної революції;

б) в збройно-революційній самооборонній акції українських повстанчих загонів, що силою своєї зброї охороняють населення перед терором енкаведівських опричників та паралізують намагання окупанта реалізувати свою окупаційну політику;

в) в загальному опорі населення у зв'язку з наслідком накладування большевицьких експлуатаційних та протинародних суспільно-державних плянів, та експериментів;

г) в солідарності, співчутті, жертвенності, посвяті и героїзмі всіх суспільних верств у боротьбі з кривавим наїзником.

3. За українським народом 26 років боротьби з російсько-ботьшевицьким окупантом. На тому героїчному шляху він поніс велитенські жертви в людях, а зокрема в керівних національно-політичних кадрах. Загинули з рук ворога вожді народу, люди науки, письменники й поети, загинули або пропали без вісти сотні тисяч найбільш національно свідомих земляків,

померли голодовою смертю мільйони селян, робітників і інтелігенції. Великий рахунок втрат жде свого вивчення.

4. Зокрема завзялися московсько-большевицькі окупанти терором знищити населення західних областей України. Немаючи змоги добратися зі своїми отруйними ідеями до народних мас, вони наслали сюди тисячі своїх агентів, що методом найбільш кривавого терору почали навертати земляків на свою большевицьку віру. Та населення західних областей України не зломалося а чудово доказує свою національну і політичну зрілість. В нерівному змаганні хоч і платять велитенські жертви все ж переможно прямують до мети.

5. З українських політичних партій, що давніше діяли на українських землях не залишилися на полі бою жадна: вони або емігрували, або припинили свою діяльність, або включилися в один революційний фронт, що сьогодні, сконсолідований веде народ до перемоги.

VII.

УКРАЇНА НА МІЖНАРОДНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

1. Намагання українського народу вийти як суверенний рівнорядний чинник на міжнародньому терені ввесь час паралізували імперіялістичні загарбники, а зокрема большевицька Росія, яка силою зруйнувала українську державну самостійність і зіпхнула Україну на становище кольонії.

Сьогодні на міжнародній конференції в Сан Франціско односторонньо признано за Україною право участі в міжнародньому житті і тим здемасковано заходи Москви щодо України незалежно від того, що сьогодні

годні большевики для своїх власних імперіалістичних користей (кількість голосів) заризикували українським атутом. Та ми знаємо, що ці розраховання Москви проваляться.

Для нас факт залишається фактом: Україна є на міжнародньому терені незалежно від того, які безпосередні причини діяли при запрошуванні її до Сан-Франціско.

2. Одначе, ми якнайрішучіше виступасмо проти того, щоб український народ був заступлений на міжнародній конференції делегацією, складеною зі сталінсько-большевицьких агентів. Якщо зовнішньо-політичний світ визнає демократичні принципи, то є найбільшим насильством над ними й самим українським народом допускати агентурну большевицьку делегацію, як єдиного представника українського народу.

VIII.

У ВІДПОВІДЬ НА БОЛЬШЕВИЦЬКІ ЗВЕРНЕННЯ

1. У боротьбі з визвольно-революційним рухом українського народу московсько-большевицькі окупанти видвигнули і засоби велитенського пропагандивно-агітаційного апарату, роздули слідуєчі брехливі закиди на його адресу:

а) несамостійність визвольно-революційної політики в минулому і сьогодні;

б) співпрацю з німцями в періоді німецької окупації і німецьку агентурність сьогодні;

в) протинародність, фашизм, й реакційність.

2. Від гетьмана Мазепи починаючи, почерез XVIII, XIX і XX ст. Москва, біла і червона завжди плямувала визвольну, самостійницьку українську політику. п'ятном агентурности і продажности; раз закидали

співпрацю зі шведами, то знову з поляками, турками, англійцями, австріяками, а нарешті з німцями. Ми знаємо, що протягом історії останніх минулих сторіч українська національно-визвольна політика була самостійна, а п'ятно агентурности треба було б приписати тим українським політичним чинникам, що орієнтувалися на Росію. Це не означає, що не існували в Україні люди, що були агентами чужих держав, але з ними революційний табір, зокрема останніх десятиріч, нічого спільного не мав а тим більше не має сьогодні. Наша визвольно-революційна політика була й є самостійна, бо ми в основі орієнтуємось на власні сили.

3. Вже з перших днів німецької окупації українських земель в 1941 р. опинився в умовах підпільно-конспіративної боротьби з німцями весь революційний український табір і з своєю безкомпромісовою політикою поставив себе в становище ворога німецького імперіялізму. Безпосередня підготовка до збройного удару з німецьким окупантом спричинила масові арешти і розстріли найвизначніших членів визвольного руху. Це не тільки не захитало непримиримої постави щодо німців, але спричинилося до широкого розгорнення збройної боротьби. Починаючи з 1942 р. до останніх днів німецької окупації 1944 р. УПА зводила нерівні криваві бої з німцями, охороняючи населення від насильного вивозу в Німеччину і від цілковитого грабунку хліба. Ми рішуче проти ставлення нас в один ряд з всякого рода вивезеними німцями, що їх, зрештою, не бракує в жаднім сьогоднішнім європейському народі, а тим більше проти закидування нам німецької агентурности.

4. Ми, як рух, зродилися в народі і з народом приймаємо до своєї мети. В наших програмових постановках

виразно сказано, що ми боремося за народню владу, в якій на першому місці будуть поставлені інтереси народу. В соціяльній перебудові ми прямуватимемо до побудови безклясового суспільства чим ми стали на найбільш прогресивний шлях. Ми називасмо себе революціонерами-самостійниками, бо з зударі з большевицькою інтернаціональною доктриною і тактикою, ми мусимо яскраво відмежувати свої ідеї і форми від загального сталінського реакційного світу. Для нас однаково ворожий фашизм так і большевизм, і не дивно, що гітлерівці назвали нас спільниками Сталіна, а большевики — союзниками Гітлера.

5. Заманювати українських революціонерів і повстанців до енкаведівських станиць шляхом обіщань і прощення «привини» є глибокою наївністю большевицьких партійних диктаторів. Коли хто відважився на боротьбу зі сталінським режимом, то не на те, щоб потім просити ласки у своїх найлютіших ворогів. Та зрештою досвід показує, що всі ті, що колисьбудь повірили Москві і добровільно здавали зброю, швидше чи пізніше загинули фізичною чи моральною смертю.

ІХ.

ЩО ДАЛІ?

1. Ми свідомі того, що наша визвольна боротьба входить в свій найважчий період. На великому священному шляху визвольної боротьби поневоленого народу бувають дні тріумфу і занепаду і не нам узялежнювати наші дії від майбутньої розв'язки. Ми як діюче народне покоління сповняємо свій почесний обов'язок, незалежно від того, чи нам дадуть за це терновий чи лавровий вінок. Ми віримо в силу і воскресіння України і знаємо, що своїми діями набли-

жасмо день національного і соціального визволення. Коли б ми і впали, то на нашій крові і ділах зродяться чергові борці, що почате діло попроведуть далі, так як і ми продовжуємо труд і працю наших батьків. А в тім, ми знаємо і віримо, що день нашої перемоги вже не далекий.

2. Хоч війна в Європі закінчилася, ми, виходячи з вище наведеної аналізи з внутрішнього і міжнародного становища стверджуємо, що події розвиваються в напрямі успішного завершення визвольної боротьби українського народу. Заіснювали лише відмінні умови воєнної передишки, в якій:

а) нам треба й ми мусимо вести далі збройну революційну боротьбу в обороні народу перед фізичним та моральним знищенням;

б) нам треба бути готовими на найгірше, щоб все таки берегти других і себе перед знищенням;

в) нам треба берегти й розбудовувати максимум революційних сил до часу вирішального чергового моменту;

г) нам треба **ввійти** в новий, мирний, післявоєнний стиль революційної роботи і почати діяти на довшу мету;

д) нам треба бути там, де **наростають** вогнища революційної боротьби і їх поширювати;

е) нам треба **вирощувати** нові революційні кадри, нових людей, що дивилися б з вірою в майбутнє;

є) нам треба з масових форм підпільної роботи **переключитися** на вужчі, індивідуальні форми конспірації з кількості на якість, з екстенсивної на інтенсивну роботу вглиб, а не вишир;

ж) нам треба вмілої конспірації, прецизности в підпільній роботі, підпільно-революційного мистецтва, бо тоді напевно успішно пройдемо важкий період боротьби;

з) нам треба ліквідувати другорядні фронти і дрібні непорозуміння з іншими співзвучними силами в ім'я спільної зтяжної боротьби із спільним ворогом.

3. За нами період неповторних визвольно-революційних змагань. Ми горді за цей могутній героїський зрив, за цю відчайдушну мужню поставу в боротьбі з гітлерівською і сталінською тиранією. Весь народ радіє відродженням нашої збройної революційної сили, нашої Повстанчої Армії, що зродилася і діє в таких дуже тяжких умовах. Ми, нарешті, горді за безмежну всенародню жертвенність для Справи, за дружню солідарність всіх верств і земель України, за щирю консолідацію визвольно-самостійницьких сил, за велике посунення вперед Української Національної Революції.

4. На крові тих, що впали на полі бою в обороні рідних хат, сімей і населення, в наступі на гестапівські і енкаведівські гнізда і загони, в індивідуальному двобою в час конспіративної підпільної роботи на крові тих, що замучені по тюрмах і таборах виростала безсмертна легенда воюючої поневоленої нації, що вогненим смолоскипом горить у серцях і душах народу і освічує шлях у майбутнє. Україна живе й бореться та силою здобуває перемогу. Хай же вічна буде слава впавшим героям, що склали своє життя на жертівнику нації!

5. Ми боліємо жертвами, що їх несе зі собою революційна боротьба, але рівночасно знаємо, що і без тієї боротьби нас, українців, вигинуло б в двос, а то й

більше. В тридцятих роках нашого сторіччя за пляном кремлівських можновладців вигинуло на Україні голодною смертю мільйони наших земляків, подібно тому, як останньо в рядах Червоної Армії. Чи ж не краще, щоб ці мільйони були дорогою ціною окупили свою смерть у боротьбі з большевицьким окупантом?

6. Ми, Провід Організації Українських Націоналістів, далі залишасмося з народом на полі бою нашої визвольної війни, на наших окупованих землях. Рам'я в рам'я з революціонерами й повстанцями ми підемо в першій лінії до дальшої боротьби за волю. Ми знаємо і віримо, що недалекий вже час остаточного визволення українського народу і створення самостійної держави і цю віру передаємо народові. Ми хочемо разом з народом дійти до остаточної Великої Меті. Ми далі несемо й нестимемо наш великий прапор, що на ньому написані слова:

«СМЕРТЬ БОЛЬШЕВИЦЬКИМ ОКУПАНТАМ!»

«ХАЙ ЖИВЕ ФРОНТ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!»

«ВІЧНА СЛАВА ВПАВШИМ ГЕРОЯМ!»

«ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!»

В травні 1945 р.

Провід
Організації Українських
Націоналістів

ПОСТАНОВИ КОНФЕРЕНЦІЇ ПРОВІДУ ОУН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

що відбулася в м. червні 1946 р.

(Головний текст)

I. До міжнароднього становища

1. Повоєнні політичний уклад світу виразно оформився у два ворожі, непримиренні бльоки держав: англо-американський і російсько-більшовицький. Вирішальну і керівну роллю у першому бльоці відіграють США (Великобританія виразно сходить на друге місце), а в другому – російсько-більшовицький ССР.

2. Обидві великодержави гуртують кругом себе ще рад друго- і третьорядних держав, які більше або менше зацікавлені в перемозі однієї з цих великодержав, а також намагаються приєднати на свій бік малі держави і народи та народи поневолені або загрожені противником, а зокрема широкі маси «протих» людей.

3. В ідейно-політичній площині обидва бльоки висунули старі ідеї демократизму і завзято переліцтовуються у тому, який з обох демократизмів справжній, справедливий та найвигідніший для народу, з'ясовуючи їх кожний на свій лад («західна» і «східна» демократія).

Демократичні ідеї обидвом бльокам сьогодні потрібні для того:

а) щоб завуалювати свободолюбними демократичними кличами дійсні цілі і наміри;

б) щоб приєднати для себе прихильників широких мас світу, народів і держав;

в) нарешті, щоб заповнити ідейну порожнечу, що повстала в наслідку компромітації фашистсько-націонал-соціалістичного та більшовицького світоглядів.

4. Основні вогнища наростаючого конфлікту між обидвома бльоками великодержав розгоряються у таких трьох геополітичних вузлах:

а) у північному басейні Тихого океану, на стику по-

літичних і господарських впливів США і ССРС, тобто в Китаю, Кореї, Японії;

б) на Близькому і Середньому Сході, на стику політичних і господарських впливів Великобританії і ССРС, тобто в Ірані, Туреччині (протоки в Середземне море), на Балканах, у Сирії і Лівані, Палестині і Єгипті і т. д.;

в) у Західній і Середній Європі, де перехрещуються впливи всіх трьох великодержав, тобто в Німеччині, Італії, Франції, Австрії, Югославії, Чехословаччині, Польщі і т. д.

Усі спірні питання, які у вищесказаних неутральгічних пунктах повстали і розвинулися, с того порядку, що їх мирно-дипломатичними засобами на довшу мету полагодити ніяк не вдасться і в остаточному воши мусять довести до збройного зудару. Підтвердженням цього є практична політика конкуруючих між собою імперій на згаданих територіях.

5. Антагонізм обидвох бльоків у повсенному періоді значно загострився і прийняв форму відкритої політично-дипломатичної боротьби, яка визначається:

а) щораз сильнішим загостренням спірних питань і здецидованою непосупливістю навіть у відносно дрібних, несутєвих питаннях;

б) тимчасовим і нестійким характером уже погоджених і ніби вирішєних дипломатичним шляхом спірних питань;

в) свідомим заплутуванням і відкладуванням остаточних вирішень, з виразною тенденцією вигравання у часі.

6. Дипломатичне грання у час, потрібне покищо ще обидвом бльокам у цілях:

а) економічної і воєнної підготовки до майбутньої війни, відповідно до набутого досвіду в другій світовій війні та нових воєнних винаходів;

б) витворення такої світової опінії в світі, щоб уся відповідальність за майбутню війну і її наслідки упали на противний блок;

в) морально-психічної мобілізації широких мас власного населєння до майбутньої війни, як конєчної і неминучої;

г) здобуття впливу і прихильності невдоволених мас і народів противного блоку та формування і підсилювання існуючих політичних і соціальних рухів, щоб доводити до внутрішнього послаблення конкуруючої сторони;

д) нарешті, для морального і психічно-нервового, і політичного виснажування противника.

7. Слабі моменти обидвох блоків великодержав, що впливають на відтягування збройного конфлікту з противником, в основному полягають

у англо-саксонському блоці в тому:

а) що широкі маси виразно ще змучені шестирічною війною, яка тількищо закінчилася, і тому війни не хочуть;

б) що загаль суспільності покищо не бачить безпосередньої загрози для його існування з боку большевицької Росії і тому згідний із мирним врегулюванням спірних питань;

в) що існує потреба ґрунтовних соціально-устроєвих реформ для усунення наявних серйозних соціальних протиріч;

г) що неврегульовано питання колоніальних і залежних народів.

⁴ У російсько-большевицькому блоці:

а) у великому знищенні господарського потенціалу країни і потребі капітальної реконструкції;

б) у технічній слабості взагалі, а зокрема у відсталості в ділянці воєнної промисловости і в галузі воєнних винаходів;

в) у сильних соціальних антагонізмах і великій нужді широких працюючих мас;

г) у сильних національно-політичних рухах із різними сепаратистичними самостійницькими тенденціями;

д) в недостатчі однієї об'єднуючої «велику тиорму народів» ідеї чи з'єднуючого хоча б моменту економічного заінтересування. А єдиний «об'єднуючий» момент тотального поліційного терору на випадок війни не-

надійний. Слабі моменти російсько-більшевицького блоку набагато сильніші, ніж у противника. Зокрема різкою слабкість цього блоку в економічному воєннотехнічному відношеннях, що в сучасний момент наперед засуджує його на програ. Тому витратити на час є для ССРСР найвигіднішим і найбажанішим.

8. Для послаблення переваги противного блоку російсько-більшевицькі імперіялісти застосовують:

а) допомогу (фінансову, матеріальну і збройну) для своїх агентур комуністичних партій у всьому світі в цілях перебрання в комуністичні руки державної керми чи хоча б створення сильної протиурядової опозиції;

б) зміцнювання і підтримування профспілкових і штрайкових рухів, спрямовуючи їх на шлях антирежимної боротьби;

в) допомогу і підтримку всіляким політичним і національно-сепаратистичним рухам, які тільки послаблюють єдність і цілість противника;

г) намагання використати організацію Об'єднаних Націй проти тих держав і політичних рухів, що вже до і в час другої світової війни виявили себе здецидованими противниками ССРСР;

д) такі засоби в країнах ними окупованих та контрольованих, щоб у відносно найкоротший час цілковито зліквідувати симпатизуючі противному блоку опозиційні рухи і політичні партії та в цей спосіб запевнити собі неподільне і безконтрольне господарювання (Югославія, Болгарія, Польща і т. д.).

9. Наявними доказами можливості відносно скорого збройного конфлікту обидвох блоків великодержав є:

а) У політичній площині

— зміцнювання цих блоків, цебто по англо-саксонському боці — об'єднування під керівництвом США американського континенту та монтування Великобританією антибільшевицького блоку західно-європейських держав; по большевицькому — політично-економічний союз Східньої і Середньої Європи та Балканів, постійно затіснюваний ССРСР;

— постійне намагання зміцнити власний бльок шляхом поступок колоніальним і залежним народам у їхньому політичному становищі (переговори в справі виведення військ з Єгипту, поступки в Індії);

— уся практична політика ССРСР у «визволених» та окупованих країнах, а зокрема, поспішне включування їх у його власну політично-устроєву систему, найвигіднішу для ССРСР; безоглядне насильне усування з політичного життя самостійницьких і опозиційних рухів і партій, що могли б ослаблювати воєнний потенціал ССРСР; створення у противному таборі т. зв. «п'ятих колон» і нещадна боротьба з ними в себе; намагання втягнути переможені народи до активної участі проти противного бльоку, ліквідовуючи ті елементи серед цих народів, які в цьому перешкоджають;

— внутрішня політика великодержав, які з особливою наполегливістю організовують усі духовно-моральні і політичні сили власних народів до війни, що назриває.

б) В економічній площині

— поспішна розбудова власної воєнної промисловости, з виразним занедбанням тих ділянок промисловости, що не мають воєнного характеру;

— використання і розбудова всієї воєнної промисловости переможених держав;

— економічно-фінансова і господарська допомога союзним державам у цілях піднесення їх воєнного потенціалу;

— економічно-пропагандивна акція ЮНРРА з одного боку і подібні «допомогові» акції ССРСР — з другого, з виразною метою здобувати прихильність голодуючих мас у конфлікті, що назриває;

— нарешті, посилена економічна боротьба на світових ринках, що змагає до усунення конкурента і до монопольного панування на всіх ринках;

в) У воєній площині

— уніфікація озброєння і військового вишколу для всіх держав, що включені до бльоку;

— тримання у мобілізаційно-воєнній готовості величезних армій;

— реорганізація і переозброювання армій у відповідності до нових воєнних винаходів і досвіду попередньої війни;

— масова продукція нових воєнних винаходів і дальші посилені в цьому напрямі праці, зокрема використання обома сторонами воєнних спеціалістів переможених держав;

— зміцнювання армій у союзних державах і тісна співпраця між їхніми військовими штабами в англосаксонському блоці та повне підпорядкування армій «союзних» держав військовому штабові ССРСР у більшовицькому блоці;

— затримання значних контингентів армії переможених держав (Німеччина, Японія), а зокрема її командного складу;

— посилена підготовка стратегічних позицій та авіаційно-морських баз у всіх напрямках можливих театрів воєнних дій;

— великі маневри армії, сполучені з вивченням практично-воєнного застосування нових воєнних винаходів (атомова бомба, літаки і т. д.).

10. Об'єднані Нації і Рада Безпеки в сьогоdnішньому вигляді являються малонадійними інституціями для того, щоб вони справедливо порядкувати світ і тим забезпечити людство від нових воєн.

Організація Об'єднаних Націй являється фактично знаряддям імперіалістичної політики великодержав. Вона зовсім не забезпечує інтересів малих народів і держав, а вже найменше її турбує те, що окремі держави — члени Об'єднаних Націй — політично поневолюють другі народи і нещадно експлуатують їх економічно.

11. Існуюча політично-дипломатична боротьба буде продовжуватися доти, доки одна із сторін не визнає, що дальше «грання на час» зайве чи некорисне, і не вживе для вирішення спірних питань воєнних засобів.

щоб примусити противника або зробити їй серйозні, засадничі поступки і визнати її панівне становище, або цілковито скапітулювати.

У своїх ствердженнях вказуємо тільки на поглиблення антагонізму і загострювання форм боротьби, що однаково може довести до швидкого збройного удару, як і до ще дальшого дипломатичного затягування.

II. До становища в ССРСР

1. Намагання ССРСР у повосний період поширити сферу своїх впливів і практично закріпити за собою в новоокупованих і контрольованих ним країнах такі позиції, що вможливлювали б йому дальшу експанзію і в першу чергу підбій цілої Європи і Азії, — зустріло найрішучіший спротив Великобританії, США і їх союзників, що в результаті привело до одвертої та гострої дипломатичної боротьби і до посиленої, поспішної, всебічної воєнної підготовки ССРСР.

2. **Вибори до Верховної Ради ССРСР** мали послужити урядовій кліці для моральної і політичної мобілізації настроїв найширших мас Советського Союзу, для згуртування їх навколо російсько-большевицької партії, а також для чергового прикриття демократичними формами фактичної диктатури сталінської кліки і тоталітарного ладу в ССРСР.

Метода переведення виборів і постава до них населення доводить, що:

а) вся передвиборча кампанія була розрахована на монопольну авторекляму російсько-большевицької партійної кліки та на рекламу її загарбницької імперіалістичної політики;

б) справжній вияв волі широких народніх мас у день виборів був обмежений не лише заздальгідь назначеними московським центром кандидатами, і також нечуваним у західному демократичному світі пропагандивно-моральним і поліційним терором;

в) народні маси, що їх до виборчих урн у день 10 лютого 1946 р треба було гнати терором, рішучо є проти большевицької партії, її режиму і політики;

г) опертя ВКП(б) не в народі, а виключно тільки в невеликій купці упривілейованої керівної верхівки і доведеному до перфекції жорстокому поліційному теророві;

д) повідомлення про вислід «голосування» у цілому — це тільки чергова большевицька брехня, яку громадяни ССРСР звикли приймати за нормальне явище. брехня, розрахована на непоінформованість «відсталих» капіталістичних країн.

3. Прийнятий Верховною Радою ССРСР закон про IV-й п'ятирічний план являється першою частиною «великого» повосного плану економічно-воєнної розбудови російсько-большевицької імперії (що його 9. II. 1946 р. заповів Сталін у своїй передвиборчій промові), розрахованого на три «п'ятілетки» так, щоб вкінці 1960 р. догнати США, тобто добитися річної продукції чавуну — 50 млн. тонн, сталі — 60 млн. тонн, нафти — 60 млн. тонн, а вугілля — 500 млн. тонн, щобто досягнути такий рівень продукції, що його мали США в основному вже 1940-41 р.

4. IV-й п'ятирічний план складений цілковито у відповідності до потреб воєнної підготовки ССРСР. Він:

а) ще сильніше поглиблює існуючу досі експлуатацію робітників і селян та допроваджує їх до повного зубожіння і хронічних голодівок;

б) має на меті хижацьку експлуатацію природних багатств т. зв. «союзних республік»;

в) зовсім не враховує природних господарських потреб і вимог «союзних республік» і їх народів, а повністю достосований до воєнно-імперіалістичних планів московського центру;

г) зовсім нехтує пекучо-душкульні потреби мас у виборах мирного часу і товарах ширвжитку, масово продукуючи нові воєнні знаряддя смерті і руїни.

5. Фінансове становище ССРСР крайньо утруднене. Для рятування державної казни уряд і партія періодично стягають із громадян у формі податків, позик і т. п. останні фінансові рештки. Фінансове становище російсько-большевицької імперії від того не набагато

покращує, а нужда працюючих мас в наслідку того значно поглиблюється;

Фінансове становище погіршується тому, що:

а) воєнні витрати постійно зростають у зв'язку з новою війною, що назриває;

б) усі доходи всіх мирних галузей промисловости зараз же з'їдає зовсім не рентабельна воєнна промисловість;

в) до небувалих досі меж зросли фінансові і матеріальні витрати міністерства закордонних справ, зокрема на допомогу «братнім» комуністичним партіям усього світу у їх боротьбі на користь СРСР;

г) неможливо урядові отримати звідкинебудь серйозну закордонну позику для відбудови зруйнованого війною народнього господарства.

6. Неспроможність уряду і партії вийти з економічної фінансової кризи, а разом з цим і задовольнити навіть і примітивні життєві вимоги працюючих мас доводить, з одного боку, до:

а) посилювання поліційного терору проти невдоволених мас як єдиного засобу втримати їх у послузі;

б) виразного оперття влади на упривілейовану, матеріально добре забезпечену антинародню класу большевицьких вельмож;

з другого боку, до:

в) масового голоду серед робітників, колгоспників, інвалідів-бійців, безпритульних дітей і т. д., які, щоб врятуватися від голодної смерті, ідуть за жебраним хлібом у ті області, де вони ще частково можуть його дістати (Західна Україна);

г) масово поширеної корупції, продажности і злочинства адміністративно-господарського апарату;

д) грабіжницького бандитизму, особливо здеморалізованих війною енкаведистів і вояків;

е) голосного масового вияву незадоволення існуючим порядком у формі відкритого, прилюдного протирежимного висловлювання, однак без виразного покищо політичного забарвлення.

7. В національній політиці партія і уряд далі одверто закріплюють за російським народом панівне становище в ССРСР: консеквентно проводять у всьому житті типово-расистську політику про вищість російського народу над усіма народами світу. У відповідності до одвертого й посиленого довіністичного курсу большевицької політики все життя в ССРСР послідовно русифікується і надається йому цілковито російського характеру.

Расистська політика гноблення і переслідування неросійських народів, що постійно посилюється, доводить до щораз більшого розпалювання оправданої ненависти поневолених народів проти російських шовіністів і поглиблювання національної свідомости цих народів.

Відхід партії від штучного творення т. зв. «саветського челевека» і її ставка виключно на російський шовінізм пояснюється тим, що в час війни всі неросійські народи найрізкіше заманіфестували своє вороже ставлення до ССРСР і ще раз довели, що вічно живими і природними є окремі національні організми.

Процес боротьби між російським шовінізмом і поневоленими народами буде тільки поглиблюватися і послідовно розколювати ССРСР на природні національні спільноти.

8. Настрої найширших народніх мас сьогодні виразно антирежимні, що найвиразніше видно в бажанні мас нової війни проти ССРСР, з якою вони тісно пов'язують надії на розвал ССРСР і своє національне та соціальне визволення. Такий стан настроїв промовисто доказує, наскільки нестійкі і незначні впливи большевицької партії на народ.

III. До становища в Україні

1. Зимовою поро 1945-46 р. позначилася найжорстокішою розправою російсько-большевицьких окупантів із визвольним рухом українського народу. Всю територію України, охоплену революційним рухом, а особливо західні області України, в цілості обсаджено поліційними гарнізонами з метою:

а) зломити революційну боротьбу українського народу;

б) застрашити і стероризувати мирне населення;

2. **Героїчна боротьба** народу, Організації та УПА, їх висока ідейно-моральна стійкість дали рішучий відпір окупантові. Український революційний рух, не зважаючи на несприятливі зимові умови, по-геройськи витримав масово стосований терор большевицьких поліційних банд, так, що окупантові не вдалося ні знищити революційний рух і Організацію Українських Націоналістів, ні залякати народ репресіями і змусити відмовитися від участі в революційній боротьбі.

3. Масовою героїчною боротьбою відповів український народ і революційний рух большевицьким загарбникам на т. зв. «добровільне» переселення українців до УССР з української етнографічної території на захід від т. зв. лінії Керзона.

У наслідку завзятої нерівної боротьби проти російсько-большевицьких і їх підручних польсько-большевицьких військових банд упали тисячі жертв, цілковито пограбовано майно переселенців, зовсім спалено сотні сіл і в той спосіб «добровільно» переселено коло пів мільйона українців.

Реалізована урядом УССР переселенча акція щераз доводить:

а) що т. зв. УССР — це тільки експозитура московського центру в Україні, якій зовсім чужі інтереси і бажання українського народу;

б) що йому чужа і ворожа ідея соборности («возз'єднання») українського народу, коли він у найганебніший спосіб продав відвічні етнографічні українські землі маріонетковій польсько-большевицькій державі;

в) про намагання Москви зігнати всіх українців в одну тюремну камеру УССР, щоб поза її стінами не було ніде компактної української маси, яка могла б протиставитися російсько-большевицькій політиці в Україні;

г) про бажання штучно розпалити українсько-польську боротьбу і тим послаблювати спільну революцій-

ну боротьбу українського і польського народів проти СССР.

4. Жертви, що їх кладе український народ у героїчній визвольній боротьбі, спричинилися з одного боку, до широкої популяризації нашої боротьби й ідей Української Революції, викликаючи повагу і подив у всіх народів і чесних людей, а з другого боку, ще сильніше згуртовують і об'єднують український народ під рідним йому визвольним прапором Української Революції, підносять його духовно-моральні цінності на найвищі висоти, створюють віру у справедливість ідей Української Революції та кладуть тривкі основи існування української нації і дальшої боротьби майбутніх поколінь за Українську Самостійну Соборну Державу.

5. **Вибори до Верховної Ради СССР виявили ворожість українців на всій Україні до большевицьких загарбників, а на західних українських землях перетворилися в могутню маніфестацію проти большевицького поневолення. Більшість народу не пішла до виборчих урн, поміж застосування усіх форм терору (до розстрілу і вбивання включно), і тільки незначну частину народу вдалося большевицьким поліцейним відділам, які «охороняли» виборчі урни, насильно загнати до голосування.**

В час виборів український народ показав велику політичну виробленість і революційну стійкість.

6. **IV-й п'ятирічний план господарської відбудови УССР у наслідках для українських народніх мас такий же, як і для мас у всьому Совєтському Союзі. Зокрема, він доказує:**

а) що уряд УССР не має жадної самостійности щодо п'ятирічного плану і тільки слухняно виконує накази московського центру;

б) що основне завдання плану — хижацька експлуатація природних економічних ресурсів України;

в) що він з'являється лише пропагандивно-агітаційним трюком про «відбудову» і «розбудову» зруйнованих війною міст, сіл і господарства України. Насправ-

ді ця відбудова проводиться по-колоніальному. За рахунок України відбудовується і розбудовується господарство на корінних російських територіях.

7. Русифікаційна політика в повоєнний період консеквентно продовжується, змагаючи до тривалого закріплення «злуки» України з Росією, що особливо слідне:

а) у русифікації українських міст і промислових центрів, у насаджуванні в них російського елементу під покрішкою «братньої допомоги» Україні фахівцями — росіянами і т. д.;

б) у свідомому спиханні української мови на задній план та легковажно-зневажливого ставленні до неї, у висуванні і вивищуванні російської мови як мови «передового народу» і тому «культурнішої»;

в) у русифікаційній практичній політиці, яка починається вже від початкових клас, а в вищих приймає цілковито російський характер;

г) у русифікації всього культурного життя народу (навка, письменство, театр і т. д.). Воно покищо по формі частково ще українське та за змістом цілковито вже русифікується. Русифікаційну політику провадиться навіть і щодо церкви, однаково, як щодо української православної Автокефальної, так і щодо української греко-католицької церкви. У церкві переходиться на російську мову, і поволі, з «братньою допомогою» приходять на Україну єнкаведівські «православні» батюшки.

8. Ідейно-пропагандивні акції російсько-більшевицьких окупантів проти революційного руху, направлені на те, щоб його в очах мас скомпромітувати і знеславити, не лише не мали ніякого впливу на народ, а навпаки, виявили повну ідейно-політичну порожнечу і безсилля большевизму.

Для українського народу ідеї українського революційного руху, ідеї революційної боротьби за УССД стали сьогодні єдиними правдами — вірою, освяченою життям і кров'ю найкращих її борців.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

стор.: рядок: надруковано: має бути:

294	11	знизу позначаються	позначається
295	6	згори незалежними	незажитними
297	17	знизу карті	харті
298	4	згори Квіслінг	Квіслінг
301	10	знизу колючість	колючістю
301	1	знизу використовувати	використати
309	5	згори окупенти	окупанти
312	6	згори бо з зударі	бо в зударі
312	9	згори загального	загниваючого
312	10	згори ворожий фашизм	ворожий як фашизм
317	11	згори невральгічних	невральгічних
319	11	знизу Наявними	Наявними
321	13	низу порядкувати світ	порядкували світом
321	13	знизу тим забезпечити	тим самим забезпечили
324	7	знизу злочинства адміністративно-господарського апарату	злочинства в адміністративно-господарському апараті

Українська
Головна Визвольна Рада

Збірка документів за 1944-1950 рр.

*Видання
Закордонних Частих Організації Українських Націоналістів*

1956

**ДО ВСІХ НАСИЛЬНО ВИВЕЗЕНИХ З УКРАЇНИ
І ТИХ, ЩО МУСИЛИ ПОКИНУТИ РІДНІ ЗЕМЛІ,
БРАТІВ І СЕСТЕР НАШИХ,
ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ НА ЧУЖИНІ —**

**З В Е Р Н Е Н Ї Я
ПРЕЗИДИЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ
РАДИ (УГВР) І ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ (УПА)**

**Дорогі Брати й Сестри!
Українські Селяни, Робітники, Трудова Інтелігенціє!
Українці на чужині!**

До Вас, Брати наші й Сестри, до Вас, Українці на чужині, яких жорстока війна, або криваві злочини окупантів насильно вирвали з Рідних Земель та кинули на скитальщину в далекі чужинецькі краї, до Вас усіх, Друзі наші, звертаємось ми, Українська Головна Визвольна Рада й Українська Повстанська Армія, — та з далеких піль України, з її широких степів шлемо Вам наш дружній бойовий привіт! Ми вітаємо Вас від сіл і від міст України, від рідних Братів і Сестер Ваших, ми поздоровляємо Вас іменем тисячів борців нашої революційно-визвольної боротьби та іменем знаних і незнаних упавших лицарів наших, ми шлемо Вам гарячий привіт усього Українського Народу, що під ярмом кривавого окупанта страждає, але не гнеться, що сотки разів призначений ворогами на знищення — живе й бореться!

Ми приносимо Вам свіжий подих рідних піль України та образ того, як і чим живе під цю пору Україн-

ський Нарід, за що змагається, за що веде свою криваву, але завзяту й уперту боротьбу.

Бо мир, що його недавно проголосили переможні держави, настав для багатьох народів, але — не для України. Кривава шостирічна війна проти розбійницької системи гітлерівського націонал-соціалізму принесла волю деяким західньо-європейським народам, але вона не принесла волі поневоленим народам Сходу!

Бо не впали ще з них гітлерівські кайдани, не вспіли ще присохнути рани катованих німецькими окупантами матерей і дітей наших, не опорожнилися ще тюрми й концтабори від гносіних у них гітлерівськими сатрапами батьків і братів наших — а вже на землі свободолюбних народів Сходу й Півдня Європи, а передусім на землі нашої України, наступив другий, добре знаний нам кровожерний ворог Українського Народу, гнобитель наших селян, робітників та інтелігенції — **московсько-большевицький загарбник**.

І знову погнав новий окупант українських селян у колгоспне ярмо, знову прикріпив українських робітників на невольничу працю в заводах і примусив їх висотувати свої жили для нових п'ятирічок і нових воєн. Він знову знущається над українською інтелігенцією і змушує її вислуготуватися його імперіялістичним інгересам. Він знову наповнює тюрми й концлагери кращими синами Українського Народу, він знову жене тисячі українських родин у степи Казахстану й тайги Сибіру, а підвали ненаситнього НКГБ наповняє трупами героїв революційно-визвольної боротьби Українського Народу.

Оцю свою винищувальну для українських народніх мас роботу ведуть московсько-большевицькі імперіялісти впарі з забріханою акцією облудної пропаганди про «звільнення» України й других поневолених народів від гітлерівського ярма, про т. зв. свобідний розвиток народів ССРСР, про демократію й свободу.

Та нікому більше не обдурити українських народніх мас і нікому безкарно не поневолювати Українського Народу!

Український Нарід а з ним і другі поневолені народи Сходу відповіли на нове московсько-большевицьке

поневолення скріпленою революційно-визвольною боротьбою за повне політичне й соціальне визволення, за відбудову власних національних держав. Бо, всупереч мирові на Заході, війна на Сході Європи для поневолених сталінським більшевизмом народів ще не скінчилася! Вона триває далі та ведеться під гаслом повного розвалу сталінсько-більшевицької тюрми народів, як останньої твердині авторитарної реакції в світі, під гаслом волі народам і людині, під гаслом повної перебудови Сходу на нових принципах та побудови вільних національних держав на етнографічних землях кожного народу.

В оцій боротьбі, що сьогодні ведеться на Сході Європи, а зокрема на землях України, в оцій боротьбі, що завтра захопить усі свободолюбні народи світу та надасть нового обличчя й змісту майбутнім епохам, як виразник вічного змагання людства до свободи й прогресу — передове місце займає Український Нарід.

Коли в 1941 р. спалахнула над Сходом воєнна пожежа й німецько-гітлерівські «юберменші», йдучи на зміну сталінській сатрапії, задумали закувати Україну в нові кайдани, Український Нарід, вірний традиціям своєї дотогочасної визвольної боротьби, відповів стихійним, а відтак організованим опором на німецько-гітлерівські спроби його поневолення. Український Нарід не дав себе залкати німецькому теророві, він не зігнув спини перед узброєною по зуби німецькою імперією, як не згинав спини ніколи перед жодним наїзником впродовж своєї многострадалної, але славної історії, а раз ставши на становищі оборони рідної землі перед ворожим насиллям, він почав власними ударами відповідати на удари противника.

І це треба знати всім Вам, Дорогі Брати й Сестри, і всьому культурному світові:

— в оцій своїй крайнє ворожій поставі до німецьких загарбників видержали українські народні маси — українські селяни, робітники й трудова інтелігенція, консенкветно від першого до останнього дня німецької окупації. Український Нарід не дав себе повести жодним квіслінгам ні муссертам, ні іншим наймитам, які прив'язали б нашу визвольну справу до воза чужих

імперіялістичних інтересів, а всіх нечисленних платних агентів чи наївних політичних спекулянтів, що хотіли здати Український Нарід на ласку німецького са-трапа, він зумів змести з поверхні життя та викинути поза його борти.

В оцій своїй однодушній революційній поставі українські народні маси єдиною лавою станули за своїми самостійницько-революційними керівниками, за своїм Революційним Політичним Проводом та спільними силами високо підняли самостійницькі прапори боротьби, незламно документуючи всьому світові тверду волю Українського Народу жити вільним і незалежним життям.

А коли терор німецько-гітлерівських наїзників і большевицько-партизанських парашутних зайдів почав щораз дужче наступати на життя й майно громадян України, Український Нарід покликав до життя своє збройне рам'я, свою славу Українську Повстанську Армію (УПА), що перейняла на себе охорону українських народніх мас перед наєильствами гітлерівсько-сталінських імперіялістів.

І вкрилися ліси й гори, балки й чагарники України повстанськими загонами новітніх українських козаків, месників за ворожий терор і борців за волю народу. І промовило болотнисте Полісся та розлога Волинь, заговорили лісисті Карпати, озвались тасмні Дніпрові плавні, а за ними й широкі українські степи. З усієї України, з усіх її закутків озвалась тверда мова кулеметів, що стала відповіддю українських народніх мас на ворожі намагання закувати їх у кайдани.

І почавши з зими 1942-1943 рр., цією твердою мовою розмовляє Український Нарід зі своїми ворогами досьогодні і розмовлятиме нею так довго, доки остання нога імперіялістичного наїзника не зникне з України! Бо Український Нарід ніколи не зрезигнус зі своєї боротьби за волю, а раз розпалене полум'я підпільної самостійницької, збройної боротьби українських народніх мас проти наїзників — ніколи не потахне!

Воно не потахло досі, цебто майже по півторарічній новій большевицькій окупації України. Сьогодні зно-

ву, як і в минулих роках. Україна в розгарі своєї революційно-визвольної боротьби.

І це хотіли б ми, наші Брати й Сестри на еміграції, довести до Вашого відома. Ми хочемо, щоб Ви й увесь свободолюбний світ дізналися про те, що Український Нарід не тільки не зрезигнував із своїх політичних цілей, але якраз в умовах найважчого сталінсько-большевицького терору скріпив і посилив свою революційно-визвольну боротьбу. Сьогодні знову ліси, гори й степи України повні тих, що волі прагнуть і що за народні інтереси постояти готові. Сьогодні громадяни України знову станули на захист своїх політичних і соціяльних прав, у боротьбі за власну державу, а кожна українська душа й кожна українська хата стають нездобутими твердинями в боротьбі проти кривавого сталінсько-большевицького наїзника.

Зокрема оцей факт єдності й спільної боротьби Українського Народу проти ворогів хотіли б ми, наші Брати й Сестри на чужині, довести до Вашого відома. Незалежно від усіх підступних спроб сталінсько-большевицьких загарбників та їхніх платних підбредувачів, усі ми тут, на українських землях, стоїмо в одній лаві боротьби, в єдиному всеукраїнському фронті, у дружньому змаганні українських селян, робітників і трудової інтелігенції за здійснення наших найвищих національних ідеалів, за відбудову Української Самостійної Соборної Держави. Нас тут не ділять кордони, нас не роз'єднують жодні територіяльні, віроісповідні чи психологічні різниці, ні партійні спори, бо партій тут немає! Тут є тільки єдиний Український Нарід, який страждає, але бореться в єдиному революційному фронті! Його й нас усіх єднає наша свята ідея, а кріпить незламна віра в перемогу!

І звертаючись до Вас, наші Брати й Сестри, в оцей важкий, але героїчний час, ми — як найвищі керівники революційно-визвольної боротьби Українського Народу на рідних землях, кличемо Вас пом'янути великі дні цієї історичної боротьби, що тепер ведеться на степах України. Ми кличемо Вас передусім склонити Ваші голови перед кращими синами Українського Народу, впавшими героями нашої революційно-виз-

вольної боротьби. Водночас звиваємо Вас, що є синами того самого Українського Народу, стати гідними Ваших братів і сестер, Ваших батьків і матерей, що всі, по своїй волі, в єдиному фронті боряться за відбудову Української Держави. Зокрема закликаємо Вас стати гідними тисяч отих знаних і незнаних борців-стрільців і старшин Української Повстанської Армії (УПА), що день-у-день і ніч-у-ніч захищають свій нарід від ворожого насилля, що в повній відданості й посвяті щодня й кожної години глядять у вічі смерті та боронять честь українського жовніра, а як треба, гідно вмирають за друзів і за нарід свій. Ми звиваємо Вас бути гідними синами народу, який видав із себе Українську Повстанську Армію (УПА), ту армію, що в повній незалежності від будь-яких зовнішніх сил та в оперті виключно на власні сили Українського Народу безперервно бореться від трьох майже років, зброєю реалізуючи єдино правильну, вповні незалежну українську самостійницьку політику, що за цей час виросла до ролі серйозної військово-бойової та політичної сили й стала могутнім чинником нашої визвольної політики.

Довкруги УПА, що в сучасний момент являється дорогоцінним скарбом та власністю всього Українського Народу, й довкруги нас, як найвищого політичного керівництва Українського Народу в його революційно-визвольній боротьбі, об'єдналися найширші маси всієї України, українські селяни, робітники й трудова інтелігенція, створивши єдиний незламний фронт спільної боротьби. Тому:

— звертаючись до Вас в оцей історичний момент, наші Друзі на еміграції, ми кличемо Вас також там у далеких краях Європи й усього світу, стати єдиним спільним фронтом за велике спільне діло, за відбудову Української Самостійної Соборної Держави.

Нехай підуть у непам'ять усі спори, хай маліє та зникає все, що може Вас ділити, хай живе й розвивається те, що Вас єднає, що Вас лучить, що робить із Вас могутнє українське рам'я на вигнанні, яке дасть піддержку Красві та допоможе всьому народові нести важкий тягар визвольної боротьби. Тільки

спільним зусиллям Краю й Еміграції, тільки при вмілому використанні назовні боротьби, що її веде сьогодні Край, тільки у спільній акції всього українства — здобудемо Українську Державу.

Тому, наші Брати на чужині — всі Ваші сили віддайте на службу Краєві, на допомогу тим, що борються, що, не зважаючи на всі ворожі насильства й підступи, високо держать прапор нашої революційно-визвольної боротьби. Хай не буде ніодного з Вас, що стояв би осторонь гігантних змагань, які веде в сучасний момент Український Нарід за своє право на існування, за вільний політичний і соціальний розвиток.

Усі на фронт спільної національно-визвольної боротьби, кожний на стійку, байдуже, де він не перебував би, завжди у глибокій свідомості Великої Ідеї, що за неї ми боремося!

А тих з-поміж Вас, Друзів Ваших, що між Вами найсильніші й найкращі, тих, яких притягають до себе широкі лани України — ми ждемо тут! Вас привітають наші рідні ліси й степи, Вас приймуть у свій гурт випробувані й заправлені в боях героїчні українські повстанські загони.

Хай живе єдиний, спільний революційний фронт боротьби Українського Народу!

Хай живе єдність Краю й Еміграції!

Всі наші зусилля й усі наші труди віддамо на потребу нашим героїчним бійцям і старшинам нашої славної Української Повстанської Армії (УПА), підпільним борцям українського самостійницького фронту й усьому Українському Народові, що бореться на Рідних Землях!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!
Вічна пам'ять і слава героям нашої революційно-визвольної боротьби, що впали за кращу долю Українського Народу!

Смерть сталінсько-большевицьким загарбникам!
Україна, в липні 1945 р. Слава Україні!

Президія

**Української Головної Визвольної Ради (УГВР)
Головна Команда УПАрмії**

**ДО ВСІХ УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ,
ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ПОЗА МЕЖАМИ
БАТЬКІВЩИНИ —**

**З В Е Р Н Е Н Н Я
ПРЕЗИДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ
РАДИ (УГВР).**

**СЕКРЕТАРІЯТУ ВІСЬКОВИХ СПРАВ УГВР
І ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАН-
СЬКОЇ АРМІЇ (УПА)**

Українські Вояки !

З рідної України, з наших зруйнованих сіл і міст, з наших могилами вкритих і знярядами розораних піл та ворогами стоптаних степів, з наших тасмних лісів, ми, найвищі Керівні Органи Українського Народу на час його визвольної боротьби за власну суверенну державу, передаємо Вам наш бойовий привіт !

Минає рік, як Ви — одні в рядах чужих армій, другі як учасники попередніх визвольних змагань — залишили рідні землі, з яких уступав кривавий німецький окупант, і на які знову грянув відвічний лютий ворог Української Землі — большевицько-московський загарбник. Не хочемо тут входити в те, чому частина босздатних синів українського народу була змушена воювати в чужих, ворожих Україні арміях, під чужими прапорами й за чужі імперіялістичні інтереси. Не питаємо сьогодні — хто винен, що українські босздатні сили розпорошились по всій Європі, а не стали всі до одного, лавою під наші рідні національно-визвольні прапори на Українській Землі. Хочемо ствердити тільки одне:

не зважаючи на важке та — здавалось би — безвихідне положення Українського Народу в часі московсько-німецького змагу за володіння над Україною, Український Нарід не дав себе поневолити і проявив непохитну волю жити самостійним державним життям на своїй землі. На сторожі цієї волі він поставив збройні кадри своїх синів — Українську Повстанську Армію (УПА).

В роках грізного личоліття Українська Повстанська

Армія піднята прапор визвольної боротьби за Українську Державу і не дозволила його потоптати ворогам Українського Народу. Вона була і є виразником і живучим доказом повної незалежності від будь-яких зовнішніх чинників української визвольної політики та її революційних керівників, що служили і служать єдиною справою Українського Народу. Вона зберегла чистоту ідеї і правильну політичну лінію визвольної української боротьби та врятувала вояцьку честь свого народу. Своєю зброєю і кров'ю своїх стрільців вона писала нові сторінки до історії українського війська.

Впродовж трьох років боротьби не зламали її неситі германські наїзники. не впала вона теж на коліна перед енкаведівськими червоними ордами!

Гітлерівська Німеччина, один із ворогів України, винувана всіми модерними воєнно-технічними засобами. впала розторощена та зложила зброю. — Українська Повстанська Армія, заправлена в бою з гітлерівськими наїзниками, в свою чергу, вже більш року бореться успішно з большевицькою Москвою і являється сьогодні єдиним оборонцем української самостійницької ідеї, оборонцем громадян України перед кривавим большевицьким терором і насиллям, месником народніх кривд.

Кров'ю найкращих синів спливає Українська Земля, та ніщо не захитало віри в остаточну перемогу її жадна большевицько-московська сила не скрушить зброї українського повстання! Бо крім зброї, його серце горить ще полум'ям віри в невмирущість і непобідимість ідеї боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. І це найміцніша зброя повстання!

Українські Вояки на чужині!

Нам відоме Ваше трудне положення, нам відомо, що Ви випустили зброю з рук, якої не довелось Вам ужити в рішальний момент у боротьбі за Українську Державу. Та не зважаючи на те, ми радіємо, що Ви збереглись у вірі сучасної боротьби, бо віримо, що одної зброї Ви не дали собі вярвати і ніколи в жадних умовах її перед ворогом не зложите. Ця зброя — це віра в ту саму Ідею, за яку сьогодні боряться українські

повстанці, це кожночасна слова готовість — ту віру обернути в чин і маршувати там, де сурмлять бойові сурми, де торохкотять кулемети, де гудуть гармати, де ведеться кривавий змаг за бути чи не бути Українському Народові й Українській Державі!

Українські Вояки на чужині!

Хоч поділили нас кордони, — ми хочемо творити з Вами одну бойову дружину! Ми хочемо, щоб усі Ви все своє знання, свої сили, свій труд і — як цього зажадає від Вас рідна Україна — своє життя готові були пожертвувати для волі й величі її!

Коли хто з Вас готовий боротись у важких умовах повстанського життя, тоді вертайтеся на рідну землю! Вона Вас привітас як своїх синів і нових борців за її волю! Вертайтеся Вам відомими шляхами! Бережіться большевицьких комісій і транспортів, бо всі ті, що при їх допомозі верталися, ще дотепер своєї батьківщини не побачили. Для них приготував кремлівський тиран вітчизняний подарунок — нову п'ятирічку, далеко від рідної України, в невідільничих сибірських заводах.

Всі Ви, що залишаєтесь на чужині, пам'ятайте, що весь Український Народ веде зтяжну боротьбу за єдину священну ідею — Українську Державу! Довкруги цієї ідеї і під керівництвом найвищих революційних органів лавами стануть всі, що ще служать чужим імперіалізмам. Хай для Вас, Українські Вояки, ця пригадка буде дороговказом, ясно горючим смолоскипом серед темряви еміграційного життя!

Всі Ваші сили, Ваше знання, Ваші труд віддати на службу Красві і його боротьбі — це для Вас наказ! Наказ, який передає Вам Український Народ, що бореться, кривавиться і перемагає!

Віriamo, що Ви, Українські Вояки на чужині, не станете осторонь цієї боротьби, але внесете до неї свій досвід і свій труд!

Ми свідомі того, що перед нами важкий шлях боротьби, яка вимагає героїзму й кривавих жертв, та ми не сумніваємося, що Ви, Українські Вояки, перші на чужині станете на цей шлях жертвенної боротьби й

праці, щоб соромом не вкрити імені українського во-
лка й землі своєї.

Героїчна боротьба наших предків і українських пов-
станців та пам'ять про їх лицарську смерть за Україн-
ську Державу — це для Вас наказ!

З'єднані одною вірою в боротьбі, під єдиним керів-
ним революційним проводом, здобудемо волю Україн-
ському Народові, відбудуємо Українську Самостійну
Соборну Державу та здійснимо заповітний образ кня-
жих часів, маршуючи як нові князі дружинники, щоб
шоломами своїми зачерпнути води із далекого Дону.

Постій, в липні 1945 р.

Слава Україні!

Президія

Української Головної Визвольної Ради (УГВР),
Секретаріят Військових Справ УГВР
і Головна Команда
Української Повстанської Армії (УПА)

ЗВЕРНЕННЯ ВОЮЮЧОЇ УКРАЇНИ ДО ВСІЄЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ!

БРАТИ НАШІ, РОЗКИДАНІ ПО ДАЛЕКІЙ ЧУЖИНІ!

Вже минуло чотири роки, як закінчилася в Європі війна. Але не закінчилася вона в Україні. Вже чотири роки ви маєте змогу бачити, як народи західної Європи, Америки ведуть своє життя в мирній обстановці. Але в Україні миру немає! В Україні даліше кипить жорстока боротьба, не втихають стріли, не вгасають пожежі. На фабриках і в заводах, в колгоспах і одноосібних господарствах, школах і установах, в лісах і горах, в Україні, в далекому Сибіру і Казахстані, скрізь стоїть український народ на визвольних барикадах. Стоїть скривавлений, але невгнутий, неподоланий, нескорений.

Споვნений ненависти до неволі і рабства, насильства і безправства, він виповів нещадну війну російсько-большевицькому імперіялізмові, свідомий справедливості своєї справи, він підноситься сьогодні на вершини посвяти і героїзму.

Взявши раз свою долю в свої руки, він рішився кувати її до кінця. І кус її без перепочинку, кус невтомно, неустрашимо.

Станувши в авангарді священної боротьби народів за повалення тоталітаризму, деспотії і терору — сталінського ССРСР, він мужньо і гідно виконує цей великий і відповідальний обов'язок. Він високо підніс сьогодні прапор, на якому написані дороги для всіх народів і людей слова: Воля народам! Воля людині!

В цій жорстокій боротьбі, рівної якій не знає історія, не сміє стояти осторонь жаден українець, жадна українка. В ній мусять приймати участь всі українці, не зважаючи на те, де вони сьогодні знаходяться. На Вас, брати наші, розкидані по чужині, Воююча Україна дивиться, як на відтинок єдиного фронту нашої великої боротьби, яка має загальнолюдське значення. Воююча Україна дивиться на Вас, як на бойовиків великої визвольної справи, які відкрили фронт в західній Європі, країнах Америки, Австралії, скрізь, де живе хоч би один українець. На Ваші позиції Воююча Україна шле Вам бойовий братній привіт.

Батьківщина уважно прислухається до всього, що діється серед української, як старої, так і нової еміграції. Український народ пильно слідкує за тим, чи фронт на еміграції йде крок в крок з фронтом на Землях, чи від нього не відстас, не заломлюється. Народ бо в праві вимагати, щоб українська еміграція ні в чому не відставала від боротьби на Землях, щоб вона цілком стояла на висоті завдань, що їх історія поставила перед нею.

Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська еміграція гідно і відповідально репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом.

Україна щойно виходить на міжнародню арену. Світ ще мало знає про неї, а багато з того, що знає, — не-

ясне й викривлене. Змінити такий стан, занести до всіх народів і людей поза межами ССРСР правду про Україну й її боротьбу — це в першу чергу Твоє завдання, українська еміграціє. Край в цьому напрямі зробив і продовжує робити все, що тільки в його силах. Своєю боротьбою край створив великий капітал, і Ти, українська еміграціє, мусиш використати його в інтересах визвольної справи на міжнародньому відтинку.

Доля розкинула і розкидає Вас по всіх країнах світу, по найвіддаленіших його закутках. Але не час парікати сьогодні на цю жорстоку долю! Її треба повернути на добро цілого українського народу, те, що Ви сьогодні знайшлися майже серед усіх народів світу. Ви мусите широко використати для того, щоб ці народи якнайповніше пізнали Україну, український народ, його змагання в минулому, його героїчну боротьбу сьогодні.

Пам'ятайте, що сьогодні кожний українець за кордоном — це представник Воюючої України.

Пам'ятайте, що дивлячись на кожного з Вас, чужинці дивляться на весь український народ, що, оцінюючи кожного з Вас, вони оцінюють цілий наш народ.

Тож кожний ведіть себе так, щоб не плямити імени свого народу, поступайте ж так, щоб постійно помножувати славу його. Щодня ставте перед собою питання: що доброго і корисного зробили Ви для України?

З Україною Ви мусите бути якнайтісніше духово пов'язані, Ви мусите жити нею, її прагненнями і боротьбою. У Вас не сміє вселюватись зневіра в успіх нашої великої справи. Вас не сміють підточувати сумніви щодо правильності нашої боротьби на Землях. Інакше Ви ніколи не запалите чужинців вірою в справедливість наших змагань, не прищепите їм переконання в доцільності нашої боротьби, не з'єднаєте прихильності для свого народу.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була палким носієм ідей, за здійснення яких бореться український народ.

Усвідомляйте чужинців в необхідності розподілу ССРСР на вільні національні держави всіх його наро-

дів. Докажіть їм, що незалежних держав прагнуть і за їх здобуття завзято і мужньо боролися і борються всі поневолені народи ССРСР. Роз'яснійте їм, що розподілу ССРСР вимагають інтереси всіх народів світу, бо тільки цим шляхом можна раз на завжди знищити небезпеку відродження російського імперіялізму, який сьогодні в формі більшовизму загрожує цілому світові.

Поширюйте скрізь концепцію побудови міжнародного ладу, спертого на системі вільних, незалежних держав усіх народів. Тільки така система створить найкращі передумови для успішної політичної, економічної і культурної співпраці і єдності між народами, бо дасть змогу будувати і на основі справжньої рівноправності, добровільності, взаємної пошани і довір'я. Тільки така система здатна виключити кровопролитні війни і забезпечити тривалий мир у світі.

Роз'яснійте чужинцям, що український народ борець за здійснення передових ідеалів людства, за волю для народів і людини, за справжній демократизм, за справедливий соціальний лад, при якому не буде ні визискувачів, ні визискуваних.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція невтомно несла правду про сталінське ССРСР до всіх народів світу й активно мобілізувала їх до боротьби проти російсько-більшевицького імперіялізму — цього найбільшого ворога всього людства.

Світ ще цілком недостатньо знає правду про ССРСР. Він ще не здає собі повністю справи навіть в тому, що російсько-більшевицький імперіялізм загрожує йому самому. Відкрити перед усіма народами правдиве обличчя більшовизму, здерти з нього маску демократії і соціалізму та показати його в усій огидній наготі, — це Твій великий обов'язок, українська еміграціє.

Допоможи прозріти мільйонам чужинців, які ще щиро вірять у соціалізм в ССРСР. Розкажи їм про жадливе гноблення народів в ССРСР, про колоніальний грабіж їхніх багатств, про нечуваний визиск і рабське становище робітника, про новітнє кріпацтво в колгоспах, про придушення інтелігенції.

Покажи перед цілим світом цю «найдемократичні-

ну» країну, де терором гонять до виборчих урн, де примушують народ голосувати на його катів і гнобителів, де суди є органами насильства і безправства, де людині не тільки зав'язаний рот, але і скута думка, де людина замінена в безправного раба, де мільйони заслані в тюрми і концтабори.

Відкрий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, збезчещена церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, але і загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямуються райські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки придатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення Української Автокефальної і Греко-католицької церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною церквою і являється емведівською агентурою. Закликай усіх християн, всіх вірних і інших релігій до рішучої боротьби за знищення смертельного ворога людства — **більшевизму**.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була активним співорганізатором єдиного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-більшевицьким імперіялізмом.

Російсько-більшевицькі імперіялісти поневодили вже багато народів, а всім іншим народам світу готуються накинути ярмо завтра. Всякі більшевицькі заяви про можливість мирного співіснування двох систем — це тільки облудна пропаганда. А на ділі всі зусилля кремлівських верховодів спрямовані на підготовку нової війни для загарбання цілого світу. Все життя СРСР відпорядковане цій одній меті. Надії західного світу, що війну можна відвернути — марні надії, будовані на піску. **Війни світові не уникнути ні в якій спосіб.**

Цю істину, Ти, українська еміграціє, мусиш проповідувати на кожному кроці серед народів Заходу. Вона повинна бути для Тебе вихідною в Твій практично-політичний роботі серед цих народів. Скажи їм ясно, що сьогодні перед цілим світом стоїть питання не про те,

як уникнути нової війни — вона неминуча, — а про те, як врятувати волю, незалежність і культуру, як уникнути людству рабства і заґлади — а це не є неминуче. І Ти їм мусиш ясно відповісти, що єдиний для світу рятунок, це найскоріше і повне знищення російсько-більшевицького імперіалізму на його сьогоднішніх вихідних позиціях. А цього можна добитися тільки організованим зусиллям єдиного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-більшевицьким імперіалізмом.

Ти, українська еміґраціє, мусиш не тільки проповідувати потребу такого фронту і в його необхідності переконувати світ. Ти мусиш робити все можливе для того, щоб антибільшевицький фронт набрав конкретних організаційних форм. Для того Ти мусиш узброїтися не тільки вірою в справедливість тієї справи, але також мусиш виявити якнайбільше організаційних здібностей, толеранції і витривалости, бо об'єднувати треба всіх людей, які прагнуть волі, без різниці расової, національної і релігійної приналежності, без різниці їх політичних переконань.

Насамперед Тобі треба докласти всіх зусиль для того, щоб згуртувати в єдиний антибільшевицький фронт еміґрацію всіх народів підбільшевицької Європи і Азії та поневолених нещодавно нових народів центральної і південносхідньої Європи.

Дотеперішні успіхи на цьому відтинку Край вітає з найбільшим признанням. Розбудувуй і поглиблюй ці успіхи, українська еміґраціє. Невтомно і вперто переборюй всі труднощі і різниці, які стоять на перешкоді до повного об'єднання еміґрації народів ССРСР. Зміцнюй це об'єднання в його організованих виступах як серед еміґраційних мас, так і перед зовнішнім світом.

Рівночасно з акцією об'єднування еміґрації і поневолених народів ССРСР. Тобі, українська еміґраціє, треба вести якнайактивнішу роботу серед народів Заходу для згуртування антибільшевицького фронту всіх волелюбних людей світу. Входи в зв'язки і зацікавлюйся їх з національними і міжнародними організаціями, які борються за людські права і свободу. Змагай

до створення міжнародної організації, яка ставила б своєю метою боротьбу проти імперіялізму і тоталітаризму на захист прав народів і людини.

Пам'ятайте, Брати на еміграції, що справа організування єдиного антибольшевицького фронту всіх народів — це не тільки завдання керівників політичних партій. Це обов'язок кожного з Вас. Пам'ятайте, що справу антибольшевицького фронту, так само, як репрезентування українського народу, можна ставити не тільки серед політичних і державних кіл інших народів та на дипломатичних шляхах. Цю справу можна і треба ставити серед найширших мас усіх народів Заходу, на фабриках, шахтах, фармах, школах і установах. Тільки тоді, коли в антибольшевицький рух включаться найширші народні маси, коли цей рух матиме таку широку базу, він буде здатний знищити свого ворога.

Пам'ятайте, що поширювання правди про ССРСР, мобілізування і організування народів на боротьбу проти більшовизму — це місія всесвітнього загальнолюдського значення. То ж будьте гідними цієї великої місії, яку поклала на Вас Історія. Виконуйте її з апостольською відданістю і завзяттям, виконуйте її з такою мужністю і посвятою, з якою борються сьогодні повстанці. Якщо виконаєте її, з віячністю згадуватимуть Вас наступні покоління всіх народів.

Для того, щоб виконати всі ці відповідальні обов'язки, Вам, Брати на чужині треба бути об'єднаними, а не розбитими. Вам треба діяти однозгідно а не розбінено. **Воююча Україна рішуче вимагає від української еміграції повної єдності, єдності не на словах а на ділі, єдності дієвої а не паперової, єдності на базі визвольної боротьби народу на Українських Землях.**

Стан, який існує сьогодні не сміє продовжуватися. Не сміє бути жодного розподілу на греко-католиків і православних, автокефальників і соборників а зокрема на «східняків» і «західняків». На такий розподіл не можна байдуже дивитися. Еміграція мусить докласти всіх зусиль, щоб цілком знищити шкідливі наслідки довгої неволі і штучних кордонів, яким ділили і ділять окупанти живе тіло українського народу. В спільній

праці і боротьбі мусять щезнути всі різниці між українцями. Свідома частина еміграції мусять зробити все, щоб якнайскоріше піднести рівень національної свідомості і політичної виробленості національно несвідомої частини еміграції. Це дуже важливе, прямо центральне завдання теперішнього життя української еміграції. На неї теж паде вся відповідальність за успіх цієї справи.

В такий відповідальний момент, в такій важкій ситуації, в якій знаходиться сьогодні український народ, українська еміграція не може дозволити собі на жадні роздори і партійну гризню. Сьогодні всі партійні розходження мусять уступити, мусять бути підпорядковані одній меті, одній справі — справі визволення українського народу. Розподіл сьогодні може йти не по лінії тих чи інших партій, а по лінії патріотів і зрадників українського народу.

Краї вбачас лихо не в існуванні різних партій на еміграції, а в тому, що ці партії не вміють співжити і співпрацювати ні між собою, ні всередині самих себе, що завдає шкоду цілій визвольній справі, що в очах чужинців ганьбить цілий нарід і формує фальшивий погляд на боротьбу на Землях. Воююча Україна обурена тим, що в партійній боротьбі на еміграції розмінюються загально національні цінності і святості. Воююча Україна найрішучіше засуджує всіх тих, які не хочуть підвестися вище своїх вузьких партійних інтересів, які спекулюють визвольною ідеєю.

Краї з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існуванні на Землях Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради і Визвольної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступали проти них. Треба було аж рейду відділів УПА, треба було живих свідків, треба було повстанцям пройти серед боїв понад тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних томів, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються на Українських Землях. Але навіть після цього є ще на еміграції люди, які всіляко намагаються применшувати значен-

ня боротьби на Землях, звужувати її розміри, обезцінювати політично. Край закликає всіх цих людей припинити будь-яке обезцінювання визвольного руху на Землях і віддати всі свої сили інтересам Воюючої України. Тим, які засліплені своїми власними інтересами не знайдуть відваги і охоти покинути свої виступи проти Визвольного Руху на Землях і євідомо продовжуватимуть, обезцінювати його. — Край виразно заявляє, що їх роботу він розглядатиме як злочин супроти українського народу і його визвольної боротьби в Україні.

Брати на еміграції! Край сьогодні досягнув повної єдності, еміграція мусить піти в слід за Краєм. Всі, хто на правду боліє болем свого народу, хто справді прагне його визволення, хто сповнений щирим бажанням віддати себе народові, кому дорога ідея української держави. — Об'єднуйтеся в спільному зусиллі для досягнення нашої великої Мети. Створіть міцний єдиний фронт і виступайте перед зовнішнім світом здецидовано і одностайно. Хай політична зрізничкованість української еміграції буде спрямована на формування і ріст української політичної думки, а не на партійну гризню. Докажіть, що Ви розумієте історичну вагу теперішнього моменту і стоїте на висоті своїх завдань. Будьте прикладом єдності і організованості для інших народів, бо єдність і організованість потрібна всім народам, щоб переможно закінчити боротьбу з більшевизмом.

Брати емігранти, що працюєте на фізичних роботах! Не маючи змоги повернутися на Батьківщину, Ви опинилися на фабриках, шахтах і фармах майже усіх країн поза межами ССРСР. Ви сьогодні працюєте поруч з робітниками усіх національностей. Ви сьогодні працюєте в тому середовищі, де є найбільше тих людей, які впали жертвою большевицької забріханої пропаганди, допоможіть мільйонам цих робітників визволитися з тенет большевицького обману. Переконайте їх силою свого довгого досвіду, що в ССРСР немає жадного соціалізму, що ССРСР — це країна найреакційнішого тоталітаризму і тиранії. Запаліть їх вогнем своєї ненависти до російсько-большевицького імперіалізму.

бо в душі вони так **само** ненавидять всяке рабство насильство і безprawство як і Ви. Зав'язуйте біля вар-статів дружбу з ними, **закладайте** основи тісної дружби, між їхніми і українським народами.

Приймайте участь в працях робітничих організацій західніх народів і будьте прикладом дружності і со-лідарности. Творіть українські робітничі організації і обстоюйте свої права. Широко розбудовуйте своє культурно-освітнє життя.

Приймайте участь в праці міжнародніх антибольше-вицьких профспілкових об'єднаннях і репрезентуйте там мільйони українських робітників, які не мають сьогодні змоги вільно говорити від свого імени. Боріться разом з усіми робітниками проти імперіялізму і тоталітаризму за справжню демократію і соціальну справедливість.

Українські поети, письменники, мистці, люди науки, працівники преси на еміграції! На українських Зем-лях цілком задушена українська вільна наука і культура. В глибоке підпілля загнане вільне слово. В цих умовах на Вас спадає велике завдання розбудува-ти українську культуру і науку, збагачувати її скарб-ниці новими цінностями і надбаннями. Край з радістю відмічує сьогоднішні творчі здобутки української еміграції на полі науки і культури і закликає до ще більших зусиль в цьому напрямі.

Розбудовуйте і зміцнюйте нові осередки української науки і культури, концентруйте в них всі творчі сили, що знайшлися на еміграції. Докладіть всіх зусиль до якнайкращого розвитку українознавства, бо саме воно піддається на землях жажливим перекручуванням і фальшуванням з боку російсько-большевицьких оку-пантів. Вирощуйте молоде наукове поповнення.

Використовуйте кожну нагоду для того, щоб гідно репрезентувати українську науку й культуру перед зовнішнім світом. Невтомно популяризуйте її надбан-ня. Скрізь несіть українську музику, пісню, сцену. На-ладнайте і затіснійте зв'язки з культурними і науко-вими організаціями та окремими представниками нау-ки інших народів. Не пропускайте ні одної можливості внести свій вклад в працю міжнародніх культурно-

наукових організацій. Хай світ побачить у всій повноті українську культуру і творчі здібності українського народу.

Українські жінки на еміграції! Край радіс Вашою активністю і організованістю та досягнутими в результаті цього успіхами. Ще більше зміцнюйте свою організованість, ще ширше розгортайте свою активність як на внутрішньо-еміграційному так і на зовнішньому відтинках, пильно зберігайте на еміграції в громадському і родинно-особистому житті світлі традиції українського жіноцтва. Використовуйте кожную нагоду для праці серед жінок Заходу. Освідомлюйте їх в страшній небезпеці з боку большевизму. Воруште сумління всіх жінок і матерей на світі рабським становищем жінки ССРСР, знищенням родини, мільйонів дітей, заморених голодом, запроторених по тюрмах і на засланнях, від своїх матерей насильно відірваних і долею безпритульних. Хай жінки всіх народів займуть своє місце у загальнолюдській боротьбі проти большевизму.

Українська молоде! Ти на еміграції мусиш піти в авангарді визвольної боротьби, як в ньому йде молодь на Землях. Ти мусиш цілком віддати себе інтересам Воюючої України і бути готовою на кожний її проклик, щоб стати поруч своїх друзів, що зі зброєю в руках борються за визволення народу, за щастя, радість і творчу працю української молоді в українській державі. Ти мусиш бути високоорганізованою і активною, мусиш постійно сталити свою ідейність та певниною підносити свій рівень загального і фахового знання та політичної вироблености. Своє перебування серед інших народів широко використати для того, щоб навчитися всього, що в них доброго і корисного, щоб засвоїти собі їхній досвід праці у всіх галузях життя і державного будівництва. Але пильно зберігай себе перед розкладовими впливами, які розхищували б твою ідейність та подривали моральну стійкість.

Перед Тобою, українська молоде, як і перед цілою нашою українською еміграцією стоїть завдання за-знайомлювати чужинців про визвольну боротьбу українського народу. Роби це при кожній нагоді і всі-

ма засобами. Використовуй для цього свої особисті знайомства, зв'язки з молоддю інших народів і міжнародними організаціями молоді. Запалюй молодь усіх народів на боротьбу проти большевизму. Вона найскорше зрозуміє тебе, бо кожна молодь найживіше обурюється на неправду і насильство і завжди готова боротися проти них.

Бійці і Командири рейдуєчих відділів УПА! Ви мужньо виконали своє завдання, покладене на Вас Українською Головною Визвольною Радою. Край зі запертим віддихом слідкував за Вашим рейдом, а його успішне закінчення викликало в Краю величезну радість. Весь народ радіє, що Ви добилися аж за другу стіну большевицької тюрми народів, щоб там перед цілим світом скласти протест проти гноблення українського народу російсько-большевицькими загарбниками і сказати правду про визвольну боротьбу на Землях.

Ваш прихід в західню Європу як безпосередніх учасників і живих свідків визвольної боротьби на Землях докорінно вплинув на зміну поглядів чужинців на нашу визвольну боротьбу і поклав кінець фальшуванню правди про цю боротьбу. І в цьому Ваша велика заслуга для цілої визвольної справи. Історія гідно оцінить Вас.

Хоч Ви опинились сьогодні далеко від Рідних Земель, боротьба для Вас не закінчена. Ворог, який гнобить Вашу Батьківщину, діє і там, і Ви мусите боротися проти нього так, як ще недавно Ви боролися зі зброєю в руках в Україні. Продовжуйте на чужині зберігати і плекати героїчні традиції Української Повстанської Армії і високо несіть прапор її слави.

Брати на чужині! Невдовзі Ви ще більше розсієтесь по цілому світі, ще далі опинитесь від Батьківщини. Але знайте, що все це тимчасове, що перебуванню на чужині, Вашій тузі за Батьківщиною неминує прийти кінець.

Коли заграють воскресні дзвони і в могутньому гомоні слави встане Україна, всі Ви раз на завжди повернетесь на Батьківщину. І тоді, «в сім'ї вольній новій» зберуться усі, порозкинаді по цілому світі діти

України, щоб разом у щасті і радості, будувати своє власне славне вільне життя. І здійсняться тоді слова нашого великого Пророка:

Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить.
І помоляться на волі невольничі діти!

Вірте в це сильно і боріться всі мужньо, щоб цей великий день настав якнайскоріше.

Не зважаючи на всі неймовірні труднощі, Воююча Україна боротиметься так завзято, як вона боролася дотепер — не жаліючи ні труда, ні крові.

Воююча Україна робитиме все, що в її силах, щоб український народ якнайшвидше і раз назавжди побудував свій величний Храм Волі, щоб Ви могли вернутися в Україну не як наймити, а як її вільні господарі.

Від імені Воюючої України:

Член УГВР, Голова підпільної Греко-кат. Церкви
р. проф. М. Даврівський
Голова Генерального Секретаріату УГВР і Головний
Командир УПА, генерал-хорунжий УПА
Р. Лозовський-Чупринка
Заступник Голови Генерального Секретаріату УГВР,
член УГВР В. Коваль
член УГВР проф. Г. Зелений
Начальник Політвиховного Відділу Головного Штабу
УПА, сотн.-пвх УПА П. Полтава
Член Головного Штабу УПА, майор УПА Д. Сокіл
Командир УПА—Північ, майор УПА М. Дубовий
Член Проводу ОУН на Українських Землях
П. Максимович
Член Проводу ОУН на Українських Землях, журналіст
О. Горновий
Член Штабу УПА—Захід, сотн. УПА В. Хмель
Командир Воєнної Округи УПА—Захід «Говерля»,
майор УПА В. Грім

Керівник ОУН на Півн.-Зах. Українських Землях
З. Савченко

Керівник ОУН на Осередньо-Схід. Українських Землях
І. Василенко

Керівник підпільних організації Юнацтва ОУН,
сотн. УПА
Р. Ільницький

Керівник підпільного Українського Червоного Хреста
А. Шибалинська

Керівник Округи ОУН на Зах. Українських Землях
інж. К. Владаш

Керівник Округи ОУН на Східньо-Українських Землях
І. Будько

Керівник Округи ОУН на Північно-Західніх Україн-
ських Землях
Т. Іліян

Керівник ОУН на Буковині
С. Сталь

Редактор підпільних видань
проф. С. Кузьменко

Художник
Д. Бей

Лікар УПА
І. Фесенко

В Україні, в м. жовтні 1940 р.